

“HET BOEK DER MARTELAREN”

**Beschrijving van de martelaren in de regeringsperiode van
Koningin Mary Tudor 1555 - 1558**

Door

JOHN FOXE

Vertaald door

Adriaan van Haamstede

Beschreven in:

De Historie der MARTELAREN, die om de getuigenis der Evangelische Waarheid
hun bloed gestort hebben van Christus onzen Zaligmaker af tot het jaar 1655.
De verschrikkelijke moord vervolgingen der gelovigen in Spanje.

“Die overwint, Ik zal hem geven met Mij te zitten in Mijn Troon”

Openbaring 3:21

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2012**

INHOUD

Schets van de Reformatie in Engeland

Engelse martelaren in het jaar 1555:

1. Koningin Jane Gray (Grey)
2. John Rogerius
3. Laurence Saunders
4. Bisschop John Hooper
5. Doctor Rowland Taylor
6. Bisschop Robert Farrar (of Ferror)
7. Thomas Tomkins (Thomkins)
8. Thomas Causton en Thomas Higbed (Highby of Hogbee)
9. William Hunter
10. Stephen Knight and William Dighel
11. William Pygot, en John Lawrence; Rawlins White; John Alcock
12. Joris Marsh
13. William Flower
14. John Cardmaker en John Warren, echtgenoot van Elizabeth Warne
15. Wreedheid aan de lijken van Martinus Bucerus, Paulus Fagius, en Catharina, echtgenote van Petrus Martyrus
16. Thomas Haukes
17. Thomas Watts; onderzoek naar martelaar Tooley
18. John Ardeley (Erdley) en John Simson; Nikolaas (Nicholas) Chamberlain; Thomas Osmond; William Bamford, alias Butler
19. John Bradford en John Leaf; William Minge
20. JOHN BLAND, JOHN FRANKESH, NICOLAAS SHETERDEN, HUMPHREIJ MIDDLETON; William Cokar (of Cocker)
21. CHRISTOPHER WAID (Wade) en Margery (Margaret) Polley
22. Derick Carver, John Was en John Launder; Thomas Iveson; Nicholas Hall, D. Harman; Richard Hooke; John Aleworth
23. JAMES ABBES, (ABS)
24. GEORGE TANKERFIELD en William (G) Baumeford
25. Robert Smith
26. John Denley en John Newman; Patrick Pakingham (Patinghan)
27. Robert Samuel en twee vrouwen
28. **Andere geloofsgetuigen verbrand in augustus 1555**
Weduwe, Varena; 6 personen te Canterbury: William Koker, (Coker); Richard Colliar, Hendrik Laurence, William Hopper, William Stere, Richard Wrigt; George Brodbridge; Robert Cirier (Citier). Weduwe, Elisabeth Warne; Steven Hardwood, en Thomas Fust (Fusse); William Ailewarde (G. Alleward); William Hale (Hayle, Haile); G. Harles
29. Robert Glover en Cornelis Bongey (C. Bungaye)
30. **Geloofsgetuigen verbrand in september 1555**
G. (William) Alyn, T. Cosby, Shetford, T. Cox te Yexford; George Catmer (Catner), Robert Streater (Steuter), Antonius Burward, George Bradbridge, en

- Jakob Tutty. Robert Streater te Hythe en Anthony Burwarde en James Tutty van Brenthley, Kent. James Leaf. T. Hayward. T. Gorway. George King, Thomas Leyes en John Wade R. Smyth; William Andrew.
31. Nicolaas Ridley en Hugo Latimer
32. **Geloofsgetuigen verbrand in oktober 1555**
 Willem Wolsey en Robert Pigot (Pygot), schilder. John Web, George Roper en Gregorius Parke. J. Gorte en G. Wiseman
33. John Philpot
34. Thomas Whittle, Bartelet Greene, John Tudson, John Went, Thomas Browne, Johanna Warren, ook Lashford genaamd, Isabelle Forster
35. 6 vrouwen verbrand en 1 jongeman: John Lomas, Joanne Catmer, Anna Albricht, Jeanne Painter, Johanna Sole, Agnes Snoth, (Alice Snottle)
36. Agnes Potten en Johanna Trunchfield
37. Thomas Cranmer
38. **Martelaren in maart en april 1556:**
 Spicer, John Maundrelle, William Corbeley,
 Verbrand 24 maart te Salisbury; J. Hollarde; Hirtpoole en weduwe Joanne Beches
39. William Tyms, Robert Drakes van Thundersley, Thomas Spurge, Richard Spurge, George Ambrose, John Cavel.
40. Christoffel Lyster, Jan Mace, Jan Spencer, Simon Joyne, Richard Nicols (Nichol) en Jan Hamoud (Hamon)
42. Hugo Laverocke, een kreupele en John Apprice, een blinde
41. John Hullier
43. **Martelaren in mei - juni 1556**
 Weduwe Katharine Hut; Joanna Horns, Elisabeth Thackvel, en Margaretha Ellis;
 Thomas Drowry, Thomas Croker; Thomas Spicer, Jan Denys (Deny) en Edmund Poole. G. Leache. Thomas Harland, Jan Oswald (Osewarde),
 Thomas Avincton (Abbingdon) en Thomas Read (Rede). Thomas Wood (Hoode), en Thomas Milles (Mylles). William Adherall en John Clement, John Careless.
44. 11 mannen en 2 vrouwen: Hendrik Adlington, Laurence Parnam, Hendrik Wye, William Hollywel (Halliwell, ca 14 jaar), Thomas Bowyer, George Searles, Edmund Hurst, Lyon Cawch (Coyxe), Ralph Jackson, John Derifall, John Routh (Rothe), Elisabeth Pepper en Agnes George
45. **Martelaren in juni 1556.**
 Thomas Parret; Martin Hunt; Jan Norice. Roger Bernare (Spurdane), Adam Foster (Fortuné) en Robert Jawson.
46. Julius Palmer, John Gwin (Gwyn) en Thomas Askine
47. Katharina Cawehe en haar beide dochters Perotina Massey en Wilhelmina Gilbert, en haar op de brandstapel geboren zoon
48. **Martelaren in juli – oktober 1556**
 Thomas Dungate, Jan Foreman en Anne Tree. Jan Carles (Carels). Thomas More. Joanne Waste. Eduard Sharpe. Foure. John Hart, Thomas Raversdale (Rauendale), N. Holden. Een jongman, John Horne en een vrouw. William Foster, D. Chettenden, Alice Potkins en Jan Archer. Een schoenmaker
49. **Martelaren in mei – juni 1557**
 Richard Sharpe. Thomas Hale, William Morant, Stephen Gratwick, (?) King.
 Thomas Hood en Thomas Miles. Richard Lush.
 7 Martelaren 18 juni: Joanne Bradbridge, Walter Appelbey en Petronella,

zijn vrouw, Edmund Allen (Allin) en Catharina, zijn vrouw, Johanna Mannings en Elisabet, een blind meisje

51. 6 mannen en 4 vrouwen verbrand op 22 juni te Lewes. Richard Woodman en George Stevens van Warbleton; William Mainard, Alexander Hosman, zijn dienaar, Thomasina Wood van Mayfield; Margary Moris (Mainards dienstmaagd) James Moris, haar zoon van Heatfield; Denys Burgis van Buxted, Ann Ashton van Rotherfield en Mary Groves van Lewes. Ambrose.

52. Meijuffrouw Joyce Lewes

53. Martelaren in juli – september 1557

Richard Yeoman. Simon Miller en Elisabeth Cooper. William Bongeor, William (of Robert) Purcas, Thomas Benold, Agnes Silverside, ook Smith genaamd, Helena (Ellen) Ewing en Elisabeth Folkes; William Munte, John Johnson, Alice Mynt en Rose Allin. John Cooke, Robert Miles, Alexander Lane en James Ashley. Richard Crasfield. Ralph Allerton, James Austoo en Margry Austoo, zijn vrouw; John Thurston en zijn vrouw Margaretha Thurston met Agnes Bongeor. John Kurdes.

54. Richard Roth

55. George Eagles, zijn zuster, een bekeerde dief; Frier

56. John Noyes

57. Cicely Ormes, een vrouw

- 57A.** John Rouge

Engelse martelaars in het jaar 1558

58. Cuthbert Simson, Hugo Foxe en John Devenish

59. Martelaren verbrand in mei – juni 1558

William Seaman, Thomas Carman en Thomas Hudson.

William Harris, van Great Bently, Essex en Richard Day en Christian George. In de gevangenis te Londen werd dood aangetroffen: J. Mainerd, T. Tyler en M. Wethers.

60. Henri Pond, Rainold Easterlandt, Robert Southam, Matthew Ricarby, John Floyd, John Holiday en Rogier Holland.

61. Agnes, de huisvrouw van Prest

62. William Fetty, een kind van acht jaren

63. Verscheidene gelovige christenen in Engeland juli – november 1558

Zes martelaren, Robert Milles, Steven Cotton, Robert Dynes, Stephanus Wight, John Stade, William Pikes. Thomas Benbridge. Thomas Banion, Alexander Gouch, en Alice, de vrouw van Driver. Alexander of Saunder, Philip Humphrey, met John David en Henri David. J. Corneford, of Wortham; C. Browne, of Maidstone; J. Herst, van Ashford; Alice Snoth, en Catharine Knight.

- 64. Gods straf op enkele van de vervolgers van Zijn volk in de tijd van Mary's regering.**

65. MARTELDOOD VAN VLAAMSE VLUCHTELINGEN, IN LONDEN, 1575

66. MARTELDOOD VAN BENJAMIN (22) EN WILLIAM (19) KIFFIN, 1685

Schets van de Reformatie in Engeland

Ontleend aan: *De Reformatie der Puriteinen; Kerkhistorie van Engeland tussen Reformatie en Revolutie*. Door W. van der Zwaag.

Rond 1517 begon de Reformatie in Duitsland en Zwitserland. Vanaf die tijd ontwikkelde deze zich in een deel van West-Europa. Een gedeelte van de Reformatorische gezinden maakte zich los van de Pauselijke hiërarchie en stichten Hervormde kerken. Ook in Engeland was in brede lagen van de bevolking en in het parlement een sterke weerstand tegen de macht van de rooms-katholieke kerk. Koning **Hendrik de VIII (regeerde van 1509-1547)** maakt zich in 1532 los van de Pauselijke macht omdat hij geen toestemming van de paus kreeg om te scheiden van zijn vrouw. Hiermee gaf hij enigszins een stoot tot de Engelse reformatie, maar bleef bij de rooms-katholieke *leer* geheel toegedaan. Het verschil met de Engelse Staatskerk en de Hervormde kerken in Europa is dus, dat de Engelse Staatskerk bestuurd bleef door bisschoppen; in het Latijn wordt dit *Episcopaal* genoemd. Wat nog erger was, was het feit dat de koning in 1534 zichzelf als 'het enig soeverein hoofd van de Engelse Staatskerk beschouwde.' De aartsbisschop van Canterbury kreeg het hoogste *geestelijke* gezag in de kerk.

In 1547 werd Hendrik opgevolgd door zijn zoon **Edward VI**, (geboren 12 oktober 1537) een jonge prins van 9 jaar. De reformatiegezinden kregen nu de kans verdere hervormingen door te voeren. Tijdens Edwards regeringsperiode maakte de Anglicaanse kerk zich volledig los van Rome. Het was een van de beste tijden voor de Reformatie. Vooral de aartsbisschop van Canterbury, Thomas Cranmer, speelde hierbij een grote rol. Het Heilig Avondmaal werd in Bijbelse zin bediend. Ook de prediking kreeg extra zorg. Helaas, het overlijden van Edward bracht op 6 juli 1553 echter abrupt een einde aan de hervormingen. Hij was de Godvruchtigste koning die ooit op zo'n jonge leeftijd geregeerd heeft. **Jane Grey** volgde hem op, maar zij werd na enkele weken gevangen genomen en in 1554 onthoofd. Zij liet een Godvruchtig geloofsgetuigenis achter.

Mary Tudor, een halfzus van Edward kwam op de troon. Zij was getrouwd met Filips II, en overtuigd Rooms-Katholiek. Al snel kwamen vele Hervormingsgezinden in de gevangenis om op gruwelijke wijze ter dood veroordeeld te worden. Een aantal martelaren gingen in volle geloofsvertrouwen naar het schavot. Men noemde haar dan ook "de bloedige **Maria**". John Foxe heeft hun getuigenis in het beroemde *Engelse martelarenboek* beschreven. Dit is verkort opgenomen in het Nederlands *martelarenboek van Adriaan van Haamstede*. In Engeland werden de Hervorming herroepen en de Staatskerk kwam weer onder het gezag van de paus. Maar ondanks de bloedige vervolgingen kon het streven naar reformatie niet uitgeroeid worden.

In 1559 besteeg koningin **Elizabeth** de troon tot 1603. De Hervormingsgezinden dienden in 1562 een voorstel in met als doel ook de eredienst in de Anglicaanse Staatskerk te hervormen. Namelijk, afschaffing van de heiligendagen, meer nadruk op de verkondiging van het Woord, afschaffing van het kruisteken bij de bediening van de Doop, evenals de verplichting om te knielen bij de deelname aan het Heilig Avondmaal, beperking van de liturgische kleding tot alleen het gebruik van het koorhemd, en afschaffing van het orgel in de eredienst. Met één stem verschil werd dit voorstel verworpen door de episcopale partij. De Hervormingsgezinden verlieten de staatskerk niet. Vanaf ongeveer 1565 werden ze aangeduid met de naam *Puriteinen*. Die naam gaf de tegenpartij hen uit minachting, zoals in ons land: *de fijnen*. De

Puriteinen spraken zelf over een: *further reformation*; een verdere of *nadere reformatie*. De Belijdenis was vastgesteld, maar de beleving ervan behoorde meer nagestreefd te worden. Dit wordt ook genoemd *de praktijk van Godzaligheid*. Hetzelfde ontstond ca. 25 jaar later ook in ons land.

Een voorname faktor in de Reformatie van de Anglicaanse kerk was John Hooper. Hooper was wel bereid het bisschopsambt op zich te nemen, maar niet genegen de door zijn Hervormingsgezinde ambtsbroeders Cranmer, Ridley en anderen gedicteerde wijze van inwijding te volgen. Het ging hier voornamelijk om het gebruik van de "cap and surplice" (baret en koorhemd), welke naar de mening van Hooper teveel deden denken aan overblijfselen van het pausdom. Hier treedt reeds een bepaalde interne tegenstelling aan het licht tussen wat we later de **Anglicaans- en de Puriteinsgezinden** zouden noemen. Tot de eerstgenoemde categorie zouden we dus Cranmer en Ridley, tot de andere Hooper kunnen rekenen. Voor eerstgenoemde was de prediking van het Woord primair en de kerkelijke inrichting secundair. Wanneer de vrijheid om dat Woord te prediken niet werd aangetast waren, naar hun mening, alle andere zaken minder belangrijk en diende er niet teveel gewicht aan te worden gehecht.

Hierop antwoordden de Puriteins- (of zuiverings)gezinden: Als deze zaken inderdaad van middelmatige aard zijn, waarom wilt u deze dan als het ware afdwingen? "Dat is de essentie van het Puriteins argument," constateert de bekende theoloog D.M. Lloyd Jones, die van de in het geding zijnde zaak een duidelijke omschrijving heeft gegeven. "Zo ziet men in de tijd van Koning Eduards regering dat er reeds twee fundamenteel verschillende opvattingen inzake de kerk beginnen op te komen. De Anglicaanse opvatting als een progressieve, zich verder ontwikkelende visie, de karakteristieke "katholieke" visie, terwijl die van de Puriteinen meer statisch is, hetgeen inhoudt dat deze zaken bepaald worden door het Nieuwe Testament en dat voor eens en al tijd." In het Nieuwe Testament is dus niet alleen de fundamentele grondslag van de prediking, maar ook die van de kerkregering neergelegd.

Hooper werd in zijn opvattingen gesteund door a Lasco, maar werd door Cranmer en andere bisschoppen onder zware druk gezet. Vanwege zijn verzet werd hij zelfs enige tijd in de gevangenis opgesloten. Aangezien sommige continentale Hervormers, onder andere Calvijn en Bucer, de in het geding zijnde kwestie als een "middelmatige zaak" beschouwden, gaf Hooper tenslotte toe. De kerk, die nog volkomen in een ontwikkelingsfase verkeerde, was gebaat bij rust en eensgezindheid. Hooper werd in "episcopale kledij", tot bisschop gewijd. Vanwege zijn principiële verzet wordt Hooper wel de eigenlijke "vader van het Puritanisme" genoemd. In de studie van Leonard J. Trinterud wordt Hooper in één adem genoemd met William Tyndale en andere geestverwanten.

Aan de zesjarige regeringsperiode van de jonge, intelligente Eduard VI, die aartsbisschop Cranmer in zijn Hervormingsbeleid steeds had gesteund, was een vroegtijdig einde gekomen. Zijn laatste gebed voor zijn dood luidde naar men zegt: "O, Heere God, verdedig dit koninkrijk tegen papisterij en bescherm Uw ware religie!" Heeft de jonge vorst een voorgevoel gehad van de gevaren die de door hem bevorderde reformatie zouden bedreigen? Dan is in elk geval dit gebed niet zonder noodzaak uitgesproken.

Het zesjarige bewind aan Eduard werd in staatkundig opzicht nog gekenmerkt door de machtsstrijd tussen de hertog van Somerset en tussen Warwick, hertog van Northumberland. Beiden streefden eigen doeleinden na. Somerset voerde als oom van

de jonge koning een gematigd bewind en vervolgde protestanten noch rooms-katholieken vanwege hun geloof. Bij al te openlijk verzet van laatstgenoemden, zoals bijvoorbeeld in Oxfordshire het geval was, werden enkele priesters opgehangen. De meeste uitingen van ontevredenheid manifesteerden zich plaatselijk en droegen geen godsdienstig, maar inzonderheid een agrarisch karakter. De bloedige onderdrukking van een opstand in Norfolk door de hertog van Northumberland leidde tot de val van zijn rivaal Somerset. Deze stierf in 1551 tenslotte op het schavot. De Hervormingsgezinde politiek werd echter voortgezet.

Northumberland was evenwel, wegens een opmerkelijk gemis aan staatkundige capaciteiten, net zo impopulair bij de protestanten van Oost-Engeland als bij de rooms-katholieken in het Noorden en Westen.

Na de dood van Eduard VI kwam Northumberland met het stoutmoedige plan voor de dag om de beide dochters van Hendrik VIII, Maria en Elizabeth, van de troon uit te sluiten en een verre erfgenaam, **Lady Jane Grey**, zijn eigen schoondochter, op de troon te plaatsen. Hij vreesde bij een Roomse restauratie onder Maria voor zijn eigen leven. Het goed beraamde complot ontving nagenoeg geen steun bij het volk, dat in Maria de door haar vader in tweede instantie aangewezen opvolgster zag. Dat Northumberland na zijn gevangenneming zijn protestantse opvattingen openlijk herriepte, redde hem niet van het Schavot.

Maria Tudor (1553-1558), de enige in leven gebleven zijnde dochter van Hendrik VIII en Catharina van Aragon, volgde haar halfbroer Eduard VI op. Bij de geboorte van Elizabeth werd ze als bastaard van de troonsopvolging uitgesloten, maar later werd haar hierbij toch de tweede plaats toegekend. De eigenschap van een echte Tudor manifesteerde zich in de onverzettelijkheid van haar karakter. Tegen de godsdienstige en nationale achtergrond van haar moeder werd haar voorkeur vooral bepaald door rooms- en Spaans- gezindheid, beide in flagrante strijd met de wensen van het volk.

Aanvankelijk trad ze op het advies van haar neef keizer Karel V gematigd op. Het Parlement verklaarde het huwelijk van haar moeder met Hendrik VIII, in afwijking van een jarenlang beleid, nu toch rechtsgeldig. De kerkelijke erfenis van de regering van Eduard VI werd van onwaarde verklaard. De openbare eredienst werd hersteld overeenkomstig de door Hendrik VIII in zijn laatste jaren gevoerde politiek. De afgeschafte maatregelen tegen ketterij werden weer ingevoerd. Bisschop Stephan Gardiner, die onder Hendrik VIII een van de felste bestrijders van de reformatie was geweest, werd in zijn ambt hersteld. Edmund Bonner, die eveneens een belangrijk aandeel in de nu begonnen bloedige tragedie heeft gehad, werd bisschop van Londen. Beide hier genoemde geestelijken hadden in het verleden de martelares Anne Askew aan een verhoor onderworpen en de doodstraf waardig gekeurd.

Ook de politieke koers werd voortaan bepaald door oriëntatie op Rome. Karel V zag in een eventueel huwelijk van Maria een gelegenheid om Engeland voor zijn politiek te winnen en stelde haar voor met zijn zoon Filips II van Spanje in het huwelijk te treden. Het was het Hervormingsgezinde volk echter niet ontgaan dat deze koning door massale ketterverbrandingen, autodafe's genaamd, de ketterij in Spanje nagenoeg had uitgeroeid. Hoewel de onafhankelijkheid van Engeland contractueel werd vastgelegd was dit huwelijk bij het volk zeer impopulair. Een kortstondige opstand in Kent werd gewelddadig onderdrukt. Elizabeth, die van betrokkenheid werd verdacht, kwam zelfs enige tijd in de Tower terecht. Gardiner wilde haar zelfs van de troon

uitsluiten, mogelijk zelfs liquideren, maar parlement en volk namen haar in bescherming.

Maria keerde niet alleen terug tot de godsdienst van haar vader, maar ook tot de godsdienst van haar jeugd, het pausdom.

De vervolging van andersdenkenden liet niet lang op zich wachten. De nieuwe vorstin ontzag zich niet het gebeente van de in 1551 gestorven Martin Bucer uit het graf te halen en op de markt te laten verbranden. Opnieuw kwam nu een grote uittocht naar het vasteland op gang. Hiertoe behoorden ook de meeste leden van de twee independente gemeenten, die onder leiding van a Lasco te Londen en Glastonbury waren ontstaan.

Honderden Hervormingsgezinden, die in vroeger dagen in Engeland een toevluchtsoord hadden gevonden, onder wie ook a Lasco en Micron, keerden het land de rug toe. Veel Marian refugees (of Marian exiles), zoals zij werden genoemd, weken uit naar Straatsburg, Frankfort of Genève, waar zij eigen gemeenten stichtten. Hierbij waren talrijke theologen, vijf toekomstige bisschoppen en twee toekomstige aartsbisschoppen. Onder hen was, behalve de kerkhervormer van Schotland, John Knox, ook de bekende **martyroloog John Foxe** tegenwoordig. De op het continent gestichte gemeenten hebben later, zoals wij nog zullen zien, een belangrijke rol gespeeld bij de kerkelijke ontwikkeling in het moederland. Vele vluchtelingen vonden ook een veilige schuilplaats in Emden, het "Scheepken Christi", in Oost-Friesland.

Een groot aantal uitgewekenen vestigde zich echter in het Duitse Frankfurt, waar in 1554 een Engelssprekende gemeente was ontstaan. Nu men van het dwangmatige karakter van de traditionele kerkorganisatie was ontslagen, achtte men zich gerechtigd een eigen en meer met het Nieuwe Testament overeenstemmende vorm van eredienst en tucht in te stellen. Tot dusver was de episcopale (afgeleid van *episcopus* bisschop) kerkvorm van kracht geweest. De te Frankfurt aanwezige predikanten, ouderlingen en diakenen werden door de gemeente zelf gekozen. Het gold hier dus een presbyteriaanse (afgeleid van *presbyter* = ouderling) kerkorganisatie. Dat alleen de belijdenis van het ware, proefondervindelijke geloof recht gaf op het lidmaatschap was evenals in een congregationalistische richting. Bij de congregationalisten (afgeleid van *congregation* = gemeente) nam het zelfstandige karakter van de gemeente een grote plaats in.

Ook Edmund Grindal, die in die tijd te Straatsburg verbleef, was nauw bij deze zaak betrokken. Deze onmiskenbaar calvinistische theoloog, die na zijn terugkeer aartsbisschop van Canterbury werd, heeft tijdens de regering van koningin Elizabeth een standvastige houding aangenomen.

In dit verband was het een opmerkelijke zaak dat, terwijl hier een bloeiende gemeente van Engelse belijders ontstond, een beroep op de Schot John Knox werd gedaan om in deze gemeente voorganger te worden. De bekende kerkhistoricus Thomas Fuller schreef later in dit verband: "Men kan het ongerijmd vinden dat onder zoveel en bekwame Engelse godgeleerden die toen in het buitenland verkeerden, een Schot voorganger zou zijn van de Engelse kerk te Frankfurt, de meest uitgesprokene en in het oog lopende gemeente overzee. En het was aan de Knox toegeschreven reputatie te danken dat hij hier inburgerde, hoewel hij een vreemdeling was." De onafhankelijke Schot aarzelde niet het Gebedenboek te vervangen door een eigenhandig geschreven Kerkorde.

Onder het bekwame leiderschap van John Knox heerste in Frankfurt aanvankelijk grote eenstemmigheid over kerkelijke zaken. De verhoudingen werden echter verstoord door de komst van Richard Cox. Deze geleerde, maar tamelijk agressieve Anglicaansgezinde theoloog hield als woordvoerder van een niet onaanzienlijk deel

van de gemeenteleden nadrukkelijk vast aan de tot dusver tot stand gekomen belijdenis en organisatie van de Kerk van Engeland. Zijn aanhangers wilden ook beslist vasthouden aan het tweede Edwardiaanse Gebedenboek. Hierbij dient echter wel te worden opgemerkt dat bij deze personen eerder het streven openbaar kwam de Engelse Staatskerk *verder te distantiëren van Rome* dan haar in organisatie en tucht te reformeren. De vertegenwoordigers van deze richting kunnen dan ook beter met de naam protestant of Hervormingsgezind worden aangeduid dan met die van Puritein. Terwijl de Anglicaansgezinden de Staatskerk een Engels aanzien wilden geven, stelde Knox nadrukkelijk dat deze het gezicht van een *Christelijke kerk* moest tonen. Cox en Knox, hoewel overeenstemmend inzake de gereformeerde leer, waren ten aanzien van de kerkregering dus antagonisten. Zij vertegenwoordigden respectievelijk het Anglicaanse en Presbyteriaanse standpunt. Deze controverse zou in toenemende mate het karakter van de toekomstige strijd in kerk en staat en dat gedurende meer dan een eeuw bepalen. Ten gevolge van de hierdoor ontstane verwikkelingen kwam er een scheuring in de gemeente van Frankfurt. De geestverwanten van Knox delfden het onderspit. Hijzelf zag zich genoodzaakt, na ook persoonlijk in diskrediet te zijn gebracht, het veld te ruimen.

Knox vertrok nu naar Genève, waar hij voorganger werd van de gemeente van Engelse en Schotse vluchtelingen. Hier heeft de van rusteloze ijver bezielde theoloog, in samenwerking met Calvijn en andere geleerden, een later veel gebruikte Bijbelvertaling, de zogenaamde en reeds genoemde Geneva Bible, tot stand gebracht. Te Genève werden, volgens zijn eigen getuigenis, de gelukkigste jaren van zijn leven doorgebracht. Knox' verblijf viel gedurende de tijd dat Calvijn zijn capaciteiten optimaal kon ontplooiën. De Geneefse Hervormer werd door Knox aangeduid aan als "that singular instrument of God, John Calvin", terwijl hij naar eigen zeggen zich er nooit voor heeft geschaamd Genève te noemen "the maist perfyte schoole of Chryst that ever was in the earth since the dayes of the Apostillis. (De meest volmaakte school van Christus op aarde sinds de dagen van de apostelen)." Er werd een soortgelijke kerkorde opgesteld als die te Frankfurt was verworpen. Hierbij werd tevens verklaard dat de vervolgingen onder Maria Tudor een gevolg waren van het oordeel Gods over de onvolkomen reformatie onder koning Eduard.

T.M. Parker concludeert in zijn kerkhistorische studie over deze tijd dat het ontstaan van de kerkelijke geschillen uit de tijd van Elizabeth teruggevoerd kan worden tot Frankfurt. "Hier bevond zich de ketel waar de pot eerst overkookte en waar de fundamentele onverenigbaarheid tussen Anglicaan en Puritein tot uitdrukking kwam," aldus J.H.F. New. Mogelijk zou het historisch meer verantwoord zijn het woord "Puritein" hier te vervangen door "presbyteriaan", aangezien er ook talrijke Puriteinsgezinde Anglicanen een prominente plaats in de Church of England hebben ingenomen. Het onderling verschil betrof niet zozeer de ware leer, maar inzonderheid de kerkelijke organisatie. De uiteenlopende opvattingen tussen Puriteinen en Anglicanen dienen in deze periode wel enigermate te worden gerelativeerd. In het Engeland van de Tudors waren begrippen als episcopaal of presbyteriaans nog niet uitgekristalliseerd en nog geen vastomlijnde begrippen geworden. Het behoeft niet te verwonderen dat enkele van deze "Marian exces", zoals bijvoorbeeld Edmund Grindal, Richard Cox en John Jewel, later tot bisschop werden verheven. Bij alle accentsverschillen werden alle "Puriteinsgezinden" gedragen door het gemeenschappelijke ideaal van een nationale kerk, die met behulp van de burgerlijke autoriteiten de ware religie moest vestigen.

Terwijl dus talrijke Hervormingsgezinden in ballingschap verkeerden, werden de achtergebleven belijders, voor zover zij standvastig bleven, aan hevige vervolging blootgesteld. Een van de eerste slachtoffers was de achtergebleven John Rogers, de Bijbeluitgever en vriend van Tyndale, die na zijn arrestatie te Londen werd verbrand. Weldra werd ook aartsbisschop Cranmer, de pijler van het oude bewind, gevangengenomen. Hij was evenmin als Ridley naar het buitenland uitgeweken. Cranmer werd voor het koninklijke raadscollege gedagvaard en vanwege zijn teveel aan protestantse sympathieën uit het ambt ontzet. Na Cranmer waren vervolgens ook andere vooraanstaande kerkelijke leiders aan de beurt, zoals de bisschoppen Hooper, Ridley en Latimer.

Aangezien **Hooper** in heel Engeland als een van de meest onverschrokken voorstanders van de Reformatie werd beschouwd, was het te verwachten dat hij na de dood van koning Eduard het in de eerste plaats zou moeten ontgelden. Slechts korte tijd na de kroning van Queen Mary moest Hooper voor haar Koninklijke Raad verschijnen. Na aan een uitvoerig verhoor te zijn onderworpen werd hij zeventien maanden in gevangenschap gehouden. Vervolgens werd hij van zijn ambt ontheven en veroordeeld om in zijn eigen kathedraalstad Gloucester te worden verbrand. "Bedenk dat het leven zoet is en de dood bitter," zo sprak een voornaam regeringspersoon, die hem in de gevangenis opzocht en met veel tranen tot herroeping trachtte te bewegen. Hooper gaf hierop ten antwoord: "Bedenk dat de toekomstige dood bitterder is en het toekomstige leven zoeter." Een menigte van naar schatting zeventienduizend personen, van wie velen weenden, was getuige van zijn dood. Het was Hooper ten strengste verboden een woord te spreken. Na hem grotendeels van zijn kleding te hebben ontdaan werd hij met ijzeren boeien aan de paal vastgebonden en werd het vuur aangestoken. Vanwege de ongunstige wind en de vochtige takkenbossen verbrandde eerst het onderste deel van zijn lichaam. Met de handen ten hemel geheven hoorde men hem vanuit de vlammen herhaaldelijk bidden: "O Jezus, Zoon van David, heb medelijden met mij en ontvang mijn ziel!"

Bisschop **Hugh Latimer** moest vervolgens eenzelfde lot ondergaan. Na in zijn jeugd te Cambridge te hebben gestudeerd was hij tot zijn dertigste jaar een vurig papist geweest. Hij was van mening dat, als hij eerst een geordende bedelmonnik en in een monnikspij gehuld zou zijn, hij nooit meer verdoemd zou kunnen worden. Nadat zijn geestesogen waren geopend, preekte hij vanaf de universiteitskansel een leer zoals die nog niet eerder te Cambridge was gehoord. Enkele later zeer bekend geworden predikers dateerden vanaf die tijd hun bekering. Intriges van fanatieke monniken en papistische kerkgeleerden misten hun uitwerking niet, zodat een preekverbod niet lang op zich liet wachten. De laatste jaren van koning Hendrik VIII, die hem aanvankelijk als vroegere kapelaan van Anne Boleyn nog in bescherming had genomen, bracht hij in de gevangenis door. Hier las hij naar eigen zeggen zeven keer het Nieuwe Testament door en bracht hij veel tijd door in het gebed. Door koning Eduard VI werd Latimer echter terstond weer in zijn ambt hersteld. Koningin Maria daarentegen liet na haar troonsbestijging Latimer spoedig overbrengen naar de Tower. Hier kwam hij wegens plaatsgebrek enige tijd in het gezelschap van twee ambtsbroeders, namelijk **Cranmer en Ridley**, en van de eveneens gearresteerde prediker **John Bradford**. Vervolgens werden de drie genoemde bisschoppen naar Oxford overgebracht, waar zij van hun boeken, schrijfbenodigdheden en onderlinge samenspraak werden beroofd. Op 14 april 1554 moesten zij zich verantwoorden voor een uitgebreide commissie van regeringspersonen en universiteitsleden. Hier zou voornamelijk gehandeld worden

over "de natuur van het sacrament," dus over de leer van de transsubstantiatie. Gedurende anderhalf jaar werd op allerlei wijzen, hoewel vruchteloos, getracht hen tot afval te overreden. De verhoren, die bekend staan als de Oxford Disputations, leidden tot de veroordeling van Latimer en Ridley. Deze zou ten uitvoer worden gebracht door middel van de vuurdood, een maatregel die op 16 oktober 1555 te Oxford werd voltrokken.

Nicholas Ridley stond bekend als een bekwaam prediker en slagvaardig redenaar. Hij was tevens een groot geleerde, die in het bezit was van de doctorsgraad in de theologie. Naar men zegt, kende hij het halve Nieuwe Testament in het Grieks van buiten Na in 1517 bisschop te Rochester en in 1550 te Londen zijn geworden had hij naar zijn vermogen de reformatiebeweging bevorderd. Toen Ridley op de plaats van terechtstelling aankwam zag hij Latimer achter zich aankomen. Hij liep naar hem toe, omhelsde en kuste hem en zei: "Wees goedsmoeds, broeder, want God zal of de woede van de vlammen verzachten Of anders ons de kracht geven deze te verdragen." Beide veroordeelden werden genoodzaakt te luisteren naar een strafpredicatie die door een afvallige priester werd gehouden. Na te zijn ontkleed werden beiden met een ijzeren ketting om hun middel aan de paal gebonden. Vervolgens werd een zakje met buskruit om hun hals gehangen. Toen een brandende takkenbos aan de voeten van Ridley werd gelegd, zei hij tot Latimer: *"Wees goedsmoeds, meester Ridley, en houd u mannelijk. We zullen heden door Gods genade in Engeland zulk een licht aansteken als, naar ik vertrouw, nooit zal worden uitgedoofd."*

Mede tengevolge van de opstand in Kent waren de gevangenissen zo vol dat **Cranmer** zijn cel met Ridley, Latimer en Bradford had moeten delen. Het tegen de aartsbisschop gevoerde proces was van langer duur dan bij de andere genoemden. Cranmer had immers een belangrijke rol gespeeld bij de echtscheidingsprocedure van Hendrik VIII en Catharina van Aragon. Hij was in het belang van deze zaak, hoewel tevergeefs, zelfs naar Rome gereisd en had vervolgens getracht het oordeel in te winnen van de voornaamste buitenlandse universiteiten. Voor zijn bemoeienis werd hij tot aartsbisschop van Canterbury verheven. Aan de koninklijke confiscatie-politiek had hij ook ten volle zijn medewerking verleend. Hoewel mede onder zijn leiding diverse voor de Hervorming positieve besluiten werden doorgevoerd, onder andere die van een Engelse Bijbelvertaling, was hij toch teveel een willoos werktuig in de handen van de autocratische koning geweest. Na de invoering van de beruchte Zes Artikelen, waarbij niet alleen de transsubstantiatieleer werd bekrachtigd, maar ook het priestercelibaat weer werd erkend, had hij zich zelfs van zijn echtgenote laten scheiden.

Tijdens de regering van Eduard VI waren allerlei reformatorische maatregelen, die onder Hendrik VIII waren voorbereid, door Cranmer, Latimer en andere kerkelijke leiders met beleid uitgevoerd. Koningin Maria koesterde echter een grote afkeer tegen de man die in haar ogen mede de scheiding van haar moeder had veroorzaakt. Toen tijdens haar bewind de mis weer werd ingevoerd, had Cranmer hiertegen geprotesteerd als tegen 'een vervloekte afgoderij.' Dit had ten gevolge dat hij na een langdurig proces als ketter werd veroordeeld. Gedurende drie jaar gevangenschap werd geen middel onbeproeft gelaten om hem door vleierij of door bedreiging tot afval te bewegen. Cranmer was een man met een oprecht, maar weinig standvastig karakter. Dit trad aan de dag, toen hij om zijn leven te redden zijn vroegere leerstellingen herriep. Een desbetreffende verklaring werd door hem opgesteld en met zijn naam eigenhandig ondertekend. Dit veroorzaakte hem wel een ernstig verontruste

consciëntie, maar niet de minste verlichting van zijn straf. Het besluit dat hij ter dood zou worden gebracht, werd, in weerwil van zijn afval, niet herroepen.

Het was een aangrijpend schouwspel toen de oude, vroeger zo machtige aartsbisschop met zijn kale hoofd en weelderige grijze baard op 22 maart 1556 in armelijke kleding naar de brandstapel werd geleid. Na een strafpredicatie te hebben angehooord nam Cranmer tegenover een grote menigte het woord. Wat niemand en zeker niet zijn tegenpartij zou hebben verwacht, geschiedde. De veroordeelde legde onder veel tranen bij vernieuwing belijdenis af van zijn geloof. Aangezien hij als gevangene met de rechterhand zijn gewijzigde opvattingen had ondertekend besloot hij met de volgende verklaring: "Mijn hand, die tegen mijn overtuiging gezondigd heeft, moet het eerst gestraft worden. Wanneer ik op de brandstapel kom, zal deze het eerst branden. En wat de Paus betreft, ik verwerp hem als de vijand van Christus en als de Antichrist met al zijn valse leerstellingen." Cranmer bleef nu trouw aan zijn woord. Ooggetuigen zagen hoe zijn rechterhand in brand stond, voordat zijn lichaam was aangetast. Hij stierf met de woorden van Stefanus op de lippen: "Heere Jezus, ontvang mijn geest."

Aartsbisschop Cranmer is in een cruciaal tijdsbestek van drie op elkaar volgende regeringspersonen een figuur van niet zo licht te overschatten betekenis en verdienste geweest. Hij had ook in internationaal opzicht met machtige tegenstanders te doen, die het herstel van de oude machtspositie van Rome begeerden. Zijn oprecht oecumenische instelling kwam tot uiting in het, overigens niet verwezenlijkte voorstel aan Melancton te Wittenberg, Bullinger te Zürich en Calvijn te Genève tot het houden van een protestantse synode om tot een gezamenlijke formulering van de gereformeerde leer te komen. Cranmer heeft evenals de reformatoren scherp gezien dat op het terrein van de avondmaalstheologie de meest fundamentele problematiek lag. Hij nam echter beslissingen, bijvoorbeeld bij de veroordeling van Anne Boleyn en de hertog van Somerset, die niet tot zijn eer zijn. We delen de opvatting van F.G.M. Broeyer dat met het oog op zijn hoge, verantwoordelijke positie Cranmers blazoens niet onbesmet is gebleven." Zijn houding valt gedeeltelijk te verklaren uit zijn principiële opvatting dat onderdanen de vorst gehoorzaamheid verschuldigd zijn, omdat God overheden aangesteld heeft en trouw ten opzichte van hen eist," aldus luidt diens oordeel. Maar misschien peilde John Foxe in zijn *martelarenboek* Cranmers persoonlijkheid nog wel het diepst door via hem te laten zien, hoe een waarachtig geloof eigenwilligheid teniet doet en zwakheid overwint." Tenslotte willen wij ook nog een en ander vermelden van de geleerde Rowland Taylor, steeds Doctor Taylor genoemd, die eveneens zijn geloof met zijn bloed heeft bezegeld.

Als we de feiten, die door Foxe te boek zijn gesteld, niet hadden geweten, zou **Taylor** ons onbekend zijn gebleven. Hij leefde, woonde en stierf namelijk in het kleine provinciestadje Hadleigh, vijftig mijlen van Londen verwijderd. Bovendien heeft hij geen enkel werk van betekenis nagelaten. Inzonderheid de prediking van bisschop Latimer werd gezegd aan zijn ziel. Op zijn beurt werd Taylor door zijn getrouwe arbeid weer tot grote zegen gesteld voor Hadleigh en omgeving. Toen tijdens de regering van Maria de mis weer werd ingevoerd, riep dit bij Taylor onoverkomelijke bezwaren op. Toen hij deze ook uitsprak, werd dit uiteraard terstond aan bisschop Gardener gerapporteerd. Deze onderwierp Taylor te Londen aan een uitvoerig verhoor. Twee jaar bracht hij in de gevangenis door, maar hij weigerde ondanks alle op hem uitgeoefende aandrang zijn leer te herroepen. Zijn doodvonnis was getekend! Kort voordat dit vonnis te Hadleigh ten uitvoer zou worden gebracht, werd het hem nog vergund afscheid te nemen van zijn vrouw en beide kinderen, van wie de ene een aangenomen weeskind was. Toen zij vermoedden dat hun man en vader zou worden

weggevoerd, wachtten zij de hele nacht aan de poort van de gevangenis. De sherif werd, voordat het gezelschap in de nachtelijke duisternis vertrok, tot medelijden bewogen en gaf toestemming tot een kort onderhoud. De vader nam zijn dochtertje Mary in de armen en knielde daarna met zijn vrouw en dertienjarige pleegdochter Elizabeth neer om te bidden. Het door Foxe gegeven verslag hiervan is bijzonder ontroerend. Taylor reisde te paard en was gedurende de hele reis van Londen naar Hadleigh in een blijde en opgeruimde stemming als van iemand die ter bruiloft zou gaan. De straten van Hadleigh waren aan beide zijden bezet met treurende toeschouwers. Toen Taylor op de plaats van de terechtstelling kwam, kuste hij de paal waaraan hij zou word en verbrand. Een oude ruwe steen, die de plaats aangeeft waar deze waardige martelaar is gestorven, droeg later het opschrift:

*"Dr. Taylor, verdedigend hetgeen was goed,
liet op deze plaats zijn bloed."*

De negentiende-eeuwse theoloog J.C. Ryle, bisschop van Liverpool, die vanwege zijn geschriften ook nu nog veel bekendheid geniet, heeft een uniek werkje geschreven over een vijftal *Engelse Hervormers*. Na op beknopte wijze te hebben stilgestaan bij de vraag wie deze personen waren, gaat hij vervolgens nader in op de vraag waarom "deze onze Hervormers werden verbrand." De voornaamste reden waarom dit geschiedde, was gelegen in het feit, zo geeft hij ten antwoord, dat zij "een van de bijzondere leerstukken van de Roomse kerk verwierpen, namelijk de wezenlijke tegenwoordigheid van het lichaam en bloed van Christus in de geconsacreerde bestanddelen van brood en wijn in het Heilig Avondmaal." Ryle haalt in dit verband het getuigenis van een negental bekende martelaren aan, onder wie ook de reeds genoemde bisschoppen en hij besluit steeds weer met het stereotiepe refrein: "En dus werd hij veroordeeld en verbrand."

Ook Thomas Fuller is van oordeel "dat het sacrament van het altaar de voornaamste toetssteen was om de arme Protestanten te onderscheiden."

De Roomse leer van de wezenlijke tegenwoordigheid snijdt de hartader af van het Evangelie, aldus Ryle, en zij vertegenwoordigt de citadel van het Papisme. Hierdoor wordt het eenmalige en eniggeldende offer van Christus tenietgedaan en wordt de mis tot een vorm van afgoderij, welke door elke oprechte christen moet worden verafschuwd. Daarom begeerde bisschop Hooper met zijn verzet tegen de ambtskleding "geen enkele nagel over te laten waaraan een romaniserend kerkelijk persoon de afschuwelijke leer van de mis zou kunnen ophangen." Nooit deed het papisme zichzelf zoveel schade aan als toen zij onze Hervormers ter dood bracht, zo merkt de schrijver op. "Ik zeg dat de Kerk van Engeland beter kon vergaan en aan stukken breken dan de beginselen van John Hooper te verzaken en het offer van de Mis en de belijdenis van de oorbiecht weer te tolereren.""

We hebben hier de historie vermeld van enkele martelaren, die een prominente plaats hebben ingenomen in de Engelse kerkhistorie en die een sprekend getuigenis hebben achtergelaten. Het zou ons te ver voeren hier nog allerlei bijzonderheden van andere, minder prominente bloedgetuigen te vermelden. Nimmer mogen wij eclit r de "vuurgloed van Smithfield" vergeten, waar zoveel belijders hun getuigenis met hun bloed hebben bezegeld. Tot hen behoorde ook master John Bradford, "wiens heerlijk sterven de werken van zijn pen heeft overschaduwd."" Deze bekwame rechtsgeleerde studeerde na zijn bekering theologie en sloot te Cambridge nauwe vriendschap met Bucer en Ridley. Toen deze beminde prediker in de gevangenis zijn doodsbericht ontving, zette hij zijn hoofddekse af, hief zijn ogen op ten hemel en zei: "Ik dank God

ervoor. Ik heb hiernaar sinds lang uitgezien en daarom komt dit niet onverwacht, maar als een zaak die ik elke dag en elk uur heb verwacht. De Heere doe mij zulks waardig zijn."

Te Smithfield werden op één dag zeven personen tegelijk verbrand, bij een andere gelegenheid stierven vijf mensen op één brandstapel." Zij die zich met de roomsgezinde regeringspolitiek niet konden verenigen, werden voor de keus gesteld publiekelijk het geloof af te zweren of de vuurdood te sterven. In de nog geen vijfjarige regeringsperiode van Mary Tudor werden er niet minder dan 288, meestal vooraanstaande personen, naar het schavot verwezen. Hiertoe behoorden een aartsbisschop, vier bisschoppen, eenentwintig geestelijken, vijfenvijftig vrouwen en vier kinderen. Moeten we "good old Foxe", die de lijdenshistorie van de **Marian martyrs** zo gedocumenteerd te boek gesteld, hiervoor niet erkentelijk zijn?"

Gedurende de volgende tweehonderd jaar en langer werd, volgens Trevelyan, "Foxe's Book of Martyrs geplaatst naast de Bijbel in de parochiekerken, werd het gelezen in herenhuizen en arbeiderswoningen, door Anglicaan en Puritein, in een tijdperk waarin er betrekkelijk weinig anders te lezen viel en toen de belangstelling voor de godsdienst diepgaand was en wijdverspreid." Bisschop Ryle deelt de opvatting van zijn landgenoot volkomen. "Hoe bitter vele vijanden hebben getracht zijn voornamen boek te beschimpen, zij zijn er nooit in geslaagd zijn feiten te weerleggen. Zij mogen het gezicht van de goede man een schram hebben gegeven, maar zij hebben nooit zijn benen kunnen breken." De schrijver kan niet nalaten erop te wijzen dat Rome "het verbranden van deze martelaren nooit heeft geloofd, hiervoor verontschuldigen heeft aangeboden of deze zaak heeft betreurd tot op de huidige dag." Zijn slotconclusie luidt ondubbelzinnig: "Rome verandert niet".

Maria de Katholieke of "Bloody Mary," onder welke naam zij de geschiedenis is ingegaan, is er tijdens haar korte regeringsperiode niet in geslaagd de kerk des Heeren uit te roeien. In het geheim werden talrijke zelfstandige gemeenten gevormd. Men kwam bijeen in privé-huizen, in schuren of in het open veld, waarbij rondreizende predikers met gevaar voor hun leven het Woord bedienden. Dit was vooral in de zuidoostelijke graafschappen en in de stad. Londen het geval. Het bloedige bewind van Maria heeft evenmin het door haar ernstig begeerde herstel van de Roomse godsdienst gebracht. Haar echtgenoot Filips had na een verblijf van anderhalf jaar reeds in 1555 Engeland verlaten. Zijn afwezigheid, gecombineerd met haar kinderloze staat, knaagde aan haar ziel en brachten haar tot de overtuiging dat zij niet genoeg had gedaan om het oordeel van God te bevredigen. De vervolgingen duurden tot aan haar dood, al was het getal martelaren in Engeland veel geringer dan in Frankrijk en de Nederlanden. "Het martelaarschap deed meer voor de verspreiding van het antiRoomse sentiment dan alle vroegere regeringsmaatregelen hadden bereikt," constateert Walker.

De pauselijke legaat Reginald Pole, die de leiding had gekregen in de kerkelijke zaken en aan wie de vacante zetel van Canterbury was toevertrouwd, bleek trouwens volkomen ongeschikt om het herstel van Rome tot stand te brengen. Ook de politieke omstandigheden waren voor Mary Tudor niet gunstig. Op instigatie van Filips, maar tegen wil en dank, werd zij betrokken in de oorlog van Spanje tegen Frankrijk. Deze verliep voor Engeland zo ongunstig dat het zelfs de havenstad Calais, het laatste bruggenhoofd op het vasteland, verloor. Deze gebeurtenis, bijzonder krenkend voor de nationale trots, maakte de ongelukkige koningin nog impopulairder dan zij al was. Zij stierf door weinigen betreurd op 17 november 1558.

Deze brochure over de martelaars ten tijde van Koningin Maria Tudor is voor het grootste deel overgenomen van het *Martelaarsboek* beschreven door Adriaan van Haamstede. De toevoegingen die voorafgaan bij de beschrijving van enkele martelaren is genomen uit het Engelstalig werk van Foxe. Van Haamstede heeft namelijk een verkorte versie van Foxe overgenomen. Van Haamstede publiceerde zijn boek in 1559. Hij maakte gebruik van reeds verschenen martelaarsboeken; in het Frans van Crespin en in het Duits van Rabus. Bovendien maakt hij gebruik van Foxe, zoals Van Haamstede zelf schrijft: “De namen van hen, die korte tijd voor de dood van koningin Maria werden omgebracht, zoals **Johannes Foxus** en andere engelse geschiedschrijvers verhalen, zijn, behalve de bovengenoemde, nog de volgende: 1558, enz.”

Zie voor uitvoerige verslagen van andere martelaren:: www.theologienet.nl rubriek bekeringsgeschiedenis

De vervolging in Engeland

JAAR 1555

Nadat de edele vorst, de Godzalige jonge koning van Engeland **Eduard de zesde**, die het rijk van Roomse afgoderij en bijgelovigheden gezuiverd en de ware godsdienst ingevoerd had, overleden was, ontstond er een zeer zware bloedige vervolging tegen de ware christenen. Toen zijn oudste zuster Maria de troon beklommen had, die de Roomse godsdienst was toegedaan, volgde zij in wreedheid en bloeddorstigheid de voetstappen na van de goddeloze Izébel en ontzag geen wreedheid en tirannie, om de Roomse en afgodische leer weer in het rijk in te voeren, en de ware en oprechte godsdienst uit te roeien en te vernietigen. Maria werd gesteund door de Paus.¹

Er is geen land ter wereld,² waarin zulk een korte tijd meer bloed der christenen is vergoten, waar meerdere tirannie en wreedheid is gepleegd, en waar het Evangelie, met meer bloed is bevestigd en bekrachtigd, dan in dit koninkrijk. Want onder haar regering, die niet veel langer dan vijf jaren duurde, zoals de geschiedenis zegt, werden er meer dan acht honderd (800) lieden, edelen, bisschoppen, predikanten en anderen, uit alle staten, omgebracht, van wie dikwerf acht, tien of meer op één brandstapel werden verbrand.

Doch wij willen overgaan tot het verhaal van de martelaren die onder de regering van deze bloeddorstige koningin voor de Goddelijke waarheid hebben geleden.

¹ Velen van de pausen, de vicarissen van Christus, de bewaarders van Zijn sleutelen, de vaders van het Christendom, de discipelen van Jezus Christus, zoals zij zich noemden, worden, door de geschiedenis getekend als zeer snood en goddeloos van gedrag. Uit die zwarte akelige lijst kiezen wij, enkelen.

Johannes XII (963) werd door keizer Otto I en een synode van bisschoppen te Rome afgezet vanwege bloedschande, meeneed, moord, godslastering, enz. Wij smeken u, zei de synode tot de keizer, dat dit monster, dat geen enkele deugd bezit, om tegen zijn vele ondeugden op te wegen, van de heilige stoel worde weggedreven”.

Bonifacius VII wordt beschreven door GERBERT, als de „goddellooste van alle monsters der goddeloosheid.”

Bonifacius VIII wordt door VILLANI genoemd: „wreed, eerbarmig en schandelijk gierig.”

Johannes XXIII (ca. 1370 - 22 december 1419), eigenlijk Balthasar Cossa, was tegenpaus van 1410 tot 1415,) was eer hij paus werd een zeerover, een door en door slechtmens, die zoals men vermoedt, de paus, voor hem (Alexander V) met vergif omgebracht heeft, teneinde zelf paus te worden. Bij het concilie van CONSTANZ (1414-1418), werd hij aangeklaagd van moord, ontucht, simonie, enz. Het gelukte hem te ontvluchten, en het concilie zette hem als onverbeterlijk af.

Innocentius VIII liet toen hij stierf verscheidene (16) onechte kinderen na en werd daarom een vader ‘des vaderlands’ genoemd.

Alexander VI (1492) maakte zich aan elke denkbare misdaad schuldig. Hij was een man zonder beginsel, en maakte zelfs een verbintenis met de aartsvijand van het Christendom, de Turken, tegen de koning van Frankrijk. Hij leefde in bloedschande met zijn eigen dochter Lucretia, en stierf aan vergiftigde wijn, die door zijn goddeloze zoon, Caesar Borgia, voor zekere rijke kardinaal gemengd was. Maar waartoe nog meer? De geschiedenis toont het ons duidelijk aan, dat vele pausen, in plaats van priesters des Heeren te zijn, eerder verdienen onder de priesters van Bacchus en Venus gerangschikt te worden.

² Geschreven door A. van Haamstede ca 1559.

1. Jane Grey (1553-1554)

Lady **Jane Grey** werd koningin in 1553. Zij was een dochter van Henry Grey, de derde markies van Dorset. De moeder van Lady Jane Grey was Lady Francis Brandon, een dochter van Mary, de jongere zus van de bekende koning Hendrik VIII, de vader van de vorige koning Edward VI. Lady Jane Grey werd geboren in Bradgate Park in Leicestershire in september 1537. Jane Grey was op 21 mei 1553 getrouwd met Lord Guildford Dudley, de vierde zoon van de hertog van Northumberland, die de laatste voorged was geweest van Edward VI, de nog minderjarige Engelse koning, die op zo jonge leeftijd aan tuberculose overleed. De hertog had Edward VI kort voor diens dood gemanipuleerd, zodat hij zijn twee halfzusters uitsloot van de erfopvolging en als zijn opvolgster Lady Jane Grey aanwees. Daarmee verwachtte John Dudley, de hertog van Northumberland, de troon naar zijn geslacht te kunnen overhevelen.

Lady Jane werd op 10 juli 1553, enkele dagen na Edwards dood, geproclameerd tot de nieuwe koningin, maar dat kon natuurlijk niet goed gaan. Tot een kroning is het dan ook nooit gekomen. Slechts negen dagen, nadat Jane tot koningin was geproclameerd roerde de Burgemeester van Londen zich. Omdat Jane Grey geen brede steun kon verwachten, proclameerde de burgemeester namens de burgerij en de adel Edwards halfzuster Mary als nieuwe koningin. Daarop werden Jane, haar man en haar vader gevangen gezet en na de opstand van Wyatt, in 1554, onthoofd op beschuldiging van hoogverraad.

In haar uitvoerig dagboek schrijft ze: *“Toen ik vanochtend wakker werd, was het eerste dat door me heen ging: ‘Wees getrouw tot de dood en Ik zal u geven de kroon des levens’. Het is nu de twaalfde februari van het jaar 1554. Mijn Kroningsdag!”*

Jane Grey werd bijgezet in de Tower, in de kapel van St. Peter ad Vincula. Haar opvolgster werd **Mary**, de halfzuster van Edward VI.

Foxe merkt op:

“Aldus stierf Lady Jane, en op dezelfde dag **de heer Guilford Dudley**, haar man, een van de hertog van Northumberland's zonen, werd eveneens onthoofd. Het mag worden opgemerkt dat de rechter Morgan kort na de veroordeling van deze vrome dame krankzinnig werd en in zijn razernij voortdurend riep over het vonnis dat hij over de Lady Jane had geveld; alzo eindigde hij zijn leven.

Op de 23 februari 1554, werd Jane's vader **Henry, hertog van Suffolk**, onthoofd op Tower-Hill, de vierde dag na zijn veroordeling. Helaas bleek hij niet standvastig. Hij heriep tijdens zijn gevangenschap de Protestantse leer. In deze tijd werden veel collega's en anderen veroordeeld, waarvan een aantal werden geëxecuteerd in Londen, en sommige in het land.

Johanna Gray, beschreven door Van Haamstede

Onder de deugdzame prinsessen en kloekmoedige vrouwen, die God de Heere tot de kennis van Zijn waarheid riep, muntte vooral uit Johanna Gray, dochter van Hendrik Gray, markies van Dorchester, afstammende van de tweede zuster van Hendrik de VIII, die niet alleen door God met de kennis van onderscheiden talen en vele deugden was versierd, maar ook, door de verlichting des Heilige Geestes, gekomen was tot de kennis van de ware godsdienst, en begaafd met kloek standvastigheid om die in dat

koninkrijk te verdedigen, dat nu daarvan geheel was afgekeerd, en er zich zeer tegen verklaarde. En, hoewel de vijanden der waarheid deze heerlijke gaven in deze prinses zochten te verduisteren, voorgevende, dat de reden van haar dood was, dat zij tegen alle recht en billijkheid de kroon van Engeland had aangenomen, daar die wettig toekwam aan Maria, de oudste zuster van koning Eduard, zo konden zij dit echter niet gedaan krijgen, zoals uit haar standvastige belijdenis blijkt.

Het is wel waar, dat zij door koning Eduard bij testament tot erfgenaam van het rijk was aangewezen, maar John Dudley, hertog van Northumberland, een trots, en hoogmoedig mens had het erop aangelegd, om de kroon aan zijn huis te brengen, want hij had zijn zoon Guilford Dudley aan deze Johanna uitgehuwelijkt. Niet lang na de dood van de koning, liet hij haar in het openbaar als koningin uitroepen, en wel door het testament en met goedvinden van de koning die om zekere redenen, en vooral om het bestaan van de godsdienst, zoveel hem mogelijk was, te verzekeren, zijn beide zusters, Maria en Elisabeth, had onterfd, en verlangd, dat de kroon Johanna in handen zou vallen.

Toen nu Johanna, ondanks haarzelf, op sterk aandringen de kroon had aangenomen, en als koningin was uitgeroepen, maar het rijk niet langer kon behouden, aangezien Maria van alle zijden grote aanhang kreeg, en velen van de groten de voorrang niet konden verdragen, die de hertog van Northumberland boven haar genoot, wekte men haar vrienden tot haar hulp op, en alzo kwam Maria tot de troon, en liet zij Johanna in de Tower werpen.

In deze gevangenis werd zij zeer aangevallen, om van de ware leer des Evangelies af te vallen, en de Roomse aan te nemen, onder belofte van levensbehoud, vrijheid, rijkdom en eer, indien zij daaraan voldeed. Maar tot verwondering ja, verbazing van haar vijanden, bleef zij volstandig tot het einde.

Terwijl zij in de Tower te Londen gevangen zat, kwamen velen haar dagelijks bezoeken, om met haar over de godsdienst te twisten, en haar van de ware leer af te trekken. Onder deze was ook een priester, Fecknam genaamd, die, daags voor haar dood, in tegenwoordigheid van verschillende lieden, met haar sprak over verschillende punten van de leer, waarover tussen Hervormde en Roomschen verschil bestond, waarbij zij hem uitmuntend antwoordde, zoals uit het volgende verhaal blijken zal.

Fecknam maakte een begin met het twistgesprek en zei: "Wat meent gij, dat voor alle dingen in een christen noodzakelijk moet gevonden worden om te geloven?"

Johanna antwoordde daarop: "Te geloven in God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, drie personen en een enig God."

Fecknam. Meent dan, dat een Christen niets anders moet geloven?

Johanna. Men moet niet alleen in God geloven, maar Hem met het gehele hart, met het gehele gemoed en met alle krachten beminnen, en zijn naasten insgelijks liefhebben als zichzelf.

Fecknam. Dus behoort men dan niet te zeggen, dat wij door het geloof alleen gerechtvaardigd worden?

Johanna. Och ja, maar men moet dit beide, vasthouden. Want, hoewel men God moet beminnen, zoals ik gezegd heb, nochtans is het waar, wat Paulus zegt, dat wij door het geloof in Christus gerechtvaardigd worden.

Fecknam. Maar, wat zegt dezelfde Paulus? Zegt hij niet, dat zonder de liefde en barmhartigheid het geloof niets waard is?

Johanna. Ja, dat zegt hij. Want hoe zal ik ooit Hem kunnen beminnen, op Wie ik mijn geloof niet bouw of zal ik ook Hem niet beminnen, in Wie ik van hart geloof? Het geloof en de goede werken zijn ten nauwste met elkaar verbonden, en de goede

werken en de liefde worden onder het geloof begrepen zodat hij, die het ene begeert, ook noodzakelijk het andere moet bezitten.

Fecknam. Maar, hoe moet men zijn naasten beminnen?

Johanna. De liefde jegens onze naasten openbaart zich voornamelijk in de dingen, dat wij de hongerige te eten geven de dorstige te drinken, de naakte kleden en tegen de koude beschermen, en eindelijk, dat wij de hongerigen alles moeten aandoen, wat wij willen, dat ons geschiede, indien wij in die nood en het gebrek waren, waarin wij hen zien.

Fecknam. Uw woorden geven niets anders te kennen, dan dat de goede werken, indien wij zalig worden, in ons vereist worden, en dat het geloof alleen niet genoeg is tot de zaligheid.

Johanna. Dat ontken ik en zeg, dat het geloof alleen het middel is, waarmee wij de zaligheid, die in Jezus Christus is, aannemen. Niet minder is het nodig dat zij, die ware christenen willen zijn, en als de zodanigen gehouden worden, volgens het voorbeeld van Christus, hun liefde op goedertieren wijze jegens hun naasten bewijzen, en hun broeders met dezelfde liefde, als tot zichzelf, zover zulks mogelijk is, omhelzen. Nochtans kan men niet zeggen, dat alles, wat wij doen, tot de zaligheid nodig is; want waarlijk, hoewel wij alles gedaan hebben, wat ons bevolen is, zijn wij toch onnutte dienstknechten, en het geloof alleen in Christus verlost ons van de schulden, waarin wij gevallen zijn.

Fecknam. Genoeg hiervan. Zeg mij: hoeveel sacramenten zijn er?

Johanna. Twee, de doop en het Avondmaal des Heeren.

Fecknam. Wat hoor ik u zeggen! Zijn er dan geen zeven sacramenten?

Johanna. Dit zou mij op gezag van de Heilige Schrift moeten worden bewezen. Wat mij aangaat, ik ken slechts twee sacramenten.

Fecknam. Laat ons dat voorlopig laten rusten, want wij zullen er later over spreken. Intussen zou ik wel willen, dat gij mij verklaarde, wat deze sacramenten bij u betekenen.

Johanna. De doopt toont mij, dat ik door de Heilige Geest vernieuwd en gezuiverd word, evenals wij zien, dat het lichaam door het water wordt gereinigd. Ik zeg, dat ik door de doop uitwendig aan mijn lichaam gewassen, en inwendig in mijn ziel ben herboren; en deze uitwendige reiniging verklaart mij, dat ik een dochter van God ben geworden. Maar het Avondmaal is als een zegel des Nieuwe Testaments in Christus' bloed, dat vergoten is aan het kruis, door middel waarvan ik geloof het hemelse koninkrijk deelachtig te worden.

Fecknam. Wat meent gij dan in dit sacrament te ontvangen? Geloofst gij niet, dat gij het natuurlijke lichaam en het bloed van Christus ontvangt?

Johanna. Het is er zover vandaan, dit te geloven, dat ik er zelf een gruwel van heb. Ik belijd derhalve, dat mij in het Avondmaal gegeven worden het brood en de wijn in hun eigen aarden natuur, en niet het natuurlijk lichaam en het bloed van Christus in het brood, zodat het brood in zijn wezen blijft, of onder de eigenschappen van het brood, alsof dit brood verdwenen ware; maar als dit brood gebroken wordt, maakt het mij indachtig, hoe het lichaam van Christus om onze zonden aan het kruis verbroken, en Zijn bloed vergoten is. En wanneer ik dan, volgens Zijn instelling, dit brood en de wijn ontvang, ben ik alles, wat Christus aan het kruis voor ons verdiend heeft, volkomen deelachtig.

Fecknam. Sprak Christus zelf niet deze woorden: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam?" En kan er iets duidelijker worden gesproken? Bevestigt Hij niet met allerduidelijkste woorden, *dat het Zijn lichaam is?*

Johanna. Wat de woorden aangaat, zijn wij het eens; maar het is ook nodig, dat men bedenke, dat Hij, die deze woorden gesproken heeft, ook van Zichzelf zegt: "Ik ben de wijnstok; Ik ben de deur" en toch was Hij geen wijnstok en geen deur. Paulus zegt: "dat God de dingen, die niet zijn, roept, alsof zij waren." maar om het u in weinige woorden te zeggen: ver zij het van mij te geloven of te belijden, dat ik het natuurlijke lichaam van Christus eet, of Zijn eigenlijk bloed drink, op welke wijze dan ook. En dat te meer, aangezien ik op die wijze het lichaam van Christus beroven zou van de eigenschappen, welke de heilige Schrift daaraan toeschrijft; en verlossing zou teniet doen, die door de enige offerande van Zijn lichaam is teweeg gebracht. Wanneer ik geloofde en beleed, wat gij gelooft en belijdt, dan zouden er twee lichamen en twee Christussen moeten zijn, en nochtans kent de Schrift slechts een enige Christus, en schrijft hem maar één lichaam toe. En, indien het waar is, dat Christus twee lichamen heeft, waarom zal men dan ook niet kunnen zeggen, dat Hij er drie heeft, en waarom niet tien, twintig, duizend, ja ontelbare, om het met één woord te zeggen? Aangenomen eens, dat het waar is, wat u doordrijft, dan moet men ook bijgevolg zeggen, dat het ene lichaam was, wat aan het kruis werd genageld, en een ander wat Christus in het Avondmaal aan Zijn discipelen uitreikte. Volgens uw bewering moet men noodzakelijk stellen, of dat Christus twee lichamen had, of indien Hij er slechts één had, dat dit dan, indien de discipelen het hebben gegeten, niet aan het kruis werd genageld, en indien het daaraan genageld is, dan hebben de discipelen het niet gegeten.

Fecknam. Wat wilt u hiermee zeggen? Kan Christus door Zijn macht niet teweeg brengen, dat in het Avondmaal Zijn lichaam gegeten en Zijn bloed gedronken wordt, zoals Hij zonder tussenkomst van de man uit een vrouw kon geboren worden, en op de zee wandelen als op de harde grond, hoewel Zijn lichaam toch de gewone zwaarte had, en andere dingen doen, die men duidelijk ziet, dat Hij door Zijn macht verrichtte?

Johanna. Ik erken dat Hij, indien Hij aan het Avondmaal een wonder had willen doen door Zijn macht, Hij dit had kunnen verrichten. Ik wil er ook niet over twisten, wat Hij had kunnen doen; maar beweer, dat het zeer duidelijk is, dat Christus toen geen wonder wilde doen, noch enig wonderwerk bevelen. Hij wilde, dat Zijn lichaam aan het kruis genageld en verbroken, en Zijn bloed om onzer zonden wil zou uit gestort worden.

Maar graag zag ik, dat u op de vraag antwoordde, namelijk, in welke plaats was Christus, toen Hij de woorden Sprak: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam?" Was Hij niet met Zijn lichaam aan de tafel? Was Hij niet nog levend op aarde, en onderging Hij niet de volgende dag de dood? Zeg mij eens, wat Hij in Zijn handen nam? Nam Hij geen brood? Wat brak Hij? Brak Hij geen brood? Wat deelde Hij uit? Deelde Hij geen brood uit? Wat Hij in de handen nam, brak Hij ook; wat Hij brak, gaf Hij ook over, en eindelijk, wat Hij Zijn discipelen gaf, dat hebben zij ook gegeten, indien hun ogen niet verblind waren.

Fecknam. De leraars, die gij in deze zaak volgt, belijden en ontkennen één en dezelfde zaak, en wel op een en dezelfde tijd; maar waarlijk, gij houdt u niet alleen aan het gezag der kerk, waarnaar men zich onbepaald behoort te onderwerpen.

Johanna. Mijn geloof steunt nergens anders op dan op Gods heilig Woord, zoals dit ook behoort, en niet op een zich noemende kerk, die, indien zij de katholieke en heilige kerk is, haar geloof moet richten naar het Woord van God, en niet het woord van God naar haar geloof. Evenmin begeer ik mijn geloof naar iets anders dan naar Gods Woord te richten; want, al is deze kerk oud, hoe zou ik aan haar kunnen geloven, daar zij een gedeelte van het Avondmaal ontkent, en de leken daarvan berooft, om een, ik weet niet welke, ongescheidenheid van het lichaam en het bloed in

het Avondmaal, ten gevolge waarvan zij dit de geestelijken ook zou kunnen weigeren. Wanneer zij ons de drank des Heeren weigert, weigert zij ons dan ook datgene niet, waarin een deel van onze zaligheid bestaat? Zij weigert ons dat, waarin ons een bijzondere troost wordt voorgehouden. Ik beweer, dat zulk een kerk de Bruid van Christus niet is, maar de hoer van de satan, wat mij vrijstaat met nadruk te zeggen, aangezien zij zich aanmatigt een verandering te brengen in het allerheiligste Avondmaal des Heeren, door een gedeelte er bij te voegen, en een gedeelte naar haar eigen goeddunken ervan af te nemen. Deze kerk zal God een zware val beschikken, en haar wissen uit het boek des levens. Leerde Paulus de gemeente te Korinthe aldus te handelen, waar hij verklaart, hoe zij het Avondmaal moest vieren? Heeft hij haar van een deel daarvan beroofd? Zal ik dan in zulk een kerk geloven? Dat zij verre van mij. Fecknam. Wat gij berispt, is met een goede bedoeling in de kerk veranderd, en dus verordend om zekere ketterij, die daaruit voortvloeide, uit te roeien.

Johanna. O goede God! Behoort dan de kerk zo vermetel te zijn, om te veranderen, wat God heeft ingesteld? Mag de kerk zich zulk een groot gezag toeëigenen, en wel in zulke verborgenheden van onze godsdienst? U weet immers wel, wat Saul is wedervaren, en toch kon de reden, die hem bewoog omdat te doen, met een schone dekmantel omhangen worden, indien het geoorloofd ware menselijke inzichten tegenover Gods bevel te stellen. Laat het dan ver van ons zijn zulk een vermetelheid in deze zaak van de godsdienst te plegen."

Tot zover duurde het gesprek tussen Fecknam en Johanna Gray; en al wat hier boven is meegedeeld, heeft zij zelf in schrift gesteld, en daaraan de volgende woorden toegevoegd: "Dit zijn de punten, waarmee Fecknam mij kwam bestrijden, en zijn uiterste best deed, om mij weer tot de kerk te brengen, waarvan hij zei, dat ik gescheiden was, maar de Heere bewees mij de genade om standvastig te blijven. Nog over vele andere zaken hebben wij in ons twistgesprek gehandeld, maar, die ik hier beschreven heb, zijn de voornaamste punten, en alles heeft plaats gehad in tegenwoordigheid van verscheidene personen."

Toen Fecknam van mij scheidde, zei hij tot mij: "Het spijt mij van u, want ik verlaat u aldus, dat ik in het geheel geen hoop heb, dat wij samen zullen kunnen overeenstemmen." Waarop ik hem ten antwoord gaf: "Dat is de waarheid, want waarlijk, wij zullen het samen niet eens worden, tenzij God de Heere uw verstand verandert en u bekeert. Indien gij u niet van harte bekeert, is er waarlijk geheel aan uw zaligheid te wanhopen, en ik bid God de Heere, door Zijn onuitputtelijke barmhartigheid, u een oprechten geest te schenken. Want Zijn Goddelijke majesteit heeft u zeer overvloedig met welsprekendheid begaafd; en het schijnt, dat er anders niet ontbreekt, dan dat Hij u een nieuwe geest schenkt, teneinde gij u mag wenden tot grootmaking van Zijn eer, die gij nu met voeten treedt, daar gij uw welsprekendheid besteedt aan andere zaken dan betamelijk zijn. Hiermee was ons gesprek geëindigd."

Hoe luttel kracht de verschrikking van de aanstaande smadelijke dood gehad heeft op deze doorluchtige prinses, blijkt vooral daaruit, dat zij niet alleen het gehele gesprek niet de priester Fecknam daags voor haar dood hield, maar dat ook haar de lust niet ontbrak, aangezien zij toen nog slechts enige uren had te leven, om het op te schrijven. En, indien zij dit door Gods ingeving niet gedaan had, zou hij wellicht naderhand er zich op beroemen, haar in haar geloof te hebben doen wankelen en tot omhelzing van de Roomse leer te hebben gebracht. Maar God de Heere zij gedankt, Die dit voorzag, en haar tot het einde begiftigde met een zo onbezweken moed en vrijmoedigheid, als vrucht van haar onwankelbaar geloof in Zijn Zoon Jezus Christus, onze enige

Zaligmaker, alsmede van haar onbevlekt gemoed, waarin zij de vrede des Heiligen Geestes in overvloedige mate gevoelde.

Uit haar gevangenis schreef zij een zeer beleefde brief aan zekere Thomas Arding, die van de hervormden godsdienst tot het pausdom was vervallen, en wekte hem met voortreffelijke redenen op, om weer tot de godsdienst terug te keren, die hij uit mensenvrees had verlaten.

In haar laatste dagen, nadat haar de dood vanwege de koningin was aangezegd, schreef zij een brief aan mevrouw Catharina Gray, haar zuster, en plaatste die achter haar Grieks Testament, dat zij haar tegelijk toezond, en vermaande haar dat vlijtig te lezen, *aangezien de wet van God haar Heere*, zoals zij zich uitdrukte, *en Zijn laatste wil, die Hij stervende ons heeft nagelaten, daarin vervat waren, wat haar, indien zij dit met een behoorlijke begeerte las, de weg zou banen en openen, om haar te leiden tot het eeuwige leven.*

De volgende dag na dit gesprek met de priester Fecknam, werd prinses Johanna naar haar strafplaats gebracht. Voor zij echter daarheen ging, verzocht de kapitein van de Tower, Thomas Bridgis, die haar grote achting toedroeg, en wel wegens de uitmuntende christelijke deugden, die hij de gehele duur van haar gevangenschap in haar had opgemerkt en nog aanschouwde, aan haar hem iets te willen nalaten, tot een gedachtenis. Zij vroeg daarom een klein schrijfboekje, en schreef daarin drie spreuken, een in de Griekse, de andere in de Latijnse, en de derde in haar moedertaal, welke spreuken aldus luiden:

1. "De dood zal mijn lichaam de straf van de zonde doen dragen; maar mijn onschuld zal mijn ziel in het aangezicht van God rechtvaardigen. "
2. "Heeft het recht plaats in mijn lichaam, mijn ziel zal plaats vinden in de barmhartigheid van God."
3. De in het Engels geschrevene was: "De zonde is de dood waardig; maar mijn onwetendheid had wel kwijtschelding en verontschuldiging bij de wereld en bij de wetten behoren te verdienen."

Deze spreuken getuigen van haar onschuld. Toen zij dit boekje aan de kapitein overgegeven had, ging zij onder geleide van de bevelhebber van de Tower naar de strafplaats, waarbij zij geen verslagenheid in haar geloof toonde, noch tranen in haar ogen had; maar met een blijmoedig gelaat groette zij allen, die zij voorbij ging, en beval zich in hun gebeden God aan, terwijl zij in een gebedenboekje, dat zij in haar hand had, las.

Aldus kwamen zij aan de plaats, waar het schavot was opgericht, te weten op de Greene, tegenover de witte toren. Toen zij hier was, omhelsde zij de priester Fecknam, die zich nu weer bij haar gevoegd en haar bij de hand had, vriendelijk en zei: "God mag u het goede vergelden, wat u mij bewezen hebt, hoewel het mij veel verdrietelijker is gevallen dan nu deze dood, die ik moet ondergaan."

Waarlijk, woorden, zulk een prinses waardig! Dat hij getoond had haar een goed hart toe te dragen, en met ijver, maar zonder verstand, getracht had haar in het leven te behouden, daarvoor dankte zij hem, en bad, dat God hem dit mocht belonen. Doch, opdat hij ook weten zou, dat zij, in het gezicht van de dood, aangaande de godsdienst even welgemoed was, als zij altijd door Gods genade was geweest, en in haar laatste dagen had getoond, voegde zij er bij, opdat hij niet menen zou iets op haar gewonnen te hebben, dat alles wat hij om harentwil en aan haar gedaan had, en vooral de moeite, die hij had aangewend, om haar van haren zuivere godsdienst af te trekken, wat toch de bedoeling van al zijn streven was geweest, haar veel onaangener was gevallen,

dan de dood haar zou zijn, aangezien haar ingenomenheid met een vurige ijver tot de ware godsdienst haar steeds een weerzin en afkeer had doen hebben jegens al wat er tegen streed, en veel meer nog, dat men beproefd had, haar daarvan afvallig te doen worden.

Toen zij daarna het schavot had beklommen, vroeg zij de kapitein Bridgis, of het haar geoorloofd was enige woorden tot de omstanders te spreken. Deze antwoordde: Ja mevrouw, het staat u vrij alles te zeggen, wat u verlangt."

Zij richtte dan ook tot de omstanders een toespraak die overvloedig was van christelijke nederigheid, en als een spiegel was van haar bewonderenswaardige lijdzaamheid en geduld. Want, hoewel zij wist, dat de wet, waardoor zij zich ter dood veroordeeld zag, onrechtvaardig, wreed en ongenadig was, en ook overtuigd was, hoe schandelijk de rechters, door, wie zij was veroordeeld, jegens haar hadden gehandeld, en hoezeer het vonnis, dat zij over haar gevelde hadden, tegen alle recht en billijkheid streed; nochtans klaagde zij evenmin over de een als over de ander, waartoe zij overigens alle reden had; maar gaf alleen met korte woorden haar onschuld te kennen. En, opdat ieder zou kunnen zien en erkennen, hoe diep de liefde Gods en Zijn vrees haar in het hart geprent was, bewees zij Hem ook nu, in de laatste ogenblikken van het leven, zoals zij altijd gedaan bad, de verschuldigde eer, en beleed, dat haar ijver tot het goede, waarvan wij echter weten, dat die ieder vroom christen tot een levend voorbeeld kan strekken, in geen dele zo, noch zo volmaakt was als zij wel wenste, en dat zelfs de Heere daarom reden genoeg had haar deze straf toe te zenden; en zij eindelijk betuigde, dat zij alleen vertrouwde op het bloed van haar Heiland de zaligheid te zullen beërven.

Maar laat ons liever de woorden horen, die op zeer weinig na, de laatste waren, die van de gezegende lippen van deze waarde en uitverkoren vriendin Gods vloeiden. Zij waren de volgende: "Ik ben hier gekomen, lieve gemeente, om te sterven, waartoe ik door uw wet veroordeeld ben. Mijn overtreding tegen de hoogheid van de koningin bestaat alleen daarin, dat ik mij heb laten vervoeren tot datgene, wat door anderen begonnen en overlegd werd, en wat nu als verraderij geldt. Maar dit geschiedde niet op mijn verzoek, maar op raad en voorlichting van hen, van wie men zou mogen vertrouwen, dat zij meer verstand van zaken bezaten dan ik, die weinig van rechten en wetten weet, veel minder van aanspraak op de kroon. Maar dat ik zou begeerd, of daarnaar getracht hebben, of mijneentwege daarnaar had getracht, dienaangaande was ik heden, in de tegenwoordigheid Gods en ulieden allen, lieve gemeente, mijn handen in onschuld."

Toen zij dit gezegd had, drukte zij haar handen samen, en zweeg enige ogenblikken. Daarna, haar toespraak wederom vervolgende, zei zij verder: "Ik bid ulieden beminde gemeente, om mijn getuigen te zijn, dat ik in het geloof van Christus mijn leven eindig, en dat ik alleen door Gods genade, in het bloed van Zijn eniggeboren Zoon Christus Jezus, hoop en vertrouw reiniging en vergeving van mijn zonden te verwerven. Ik belijd, dat ik, het Woord van God kennende, dat veronachtzaamd, mijzelf en de wereld bemind heb, en daarom overkomt mij deze straf rechtvaardig en billijk. Maar ik dank God voor Zijn goedheid, dat Hij mij tijd en gelegenheid tot berouw heeft geschonken. En nu, lieve gemeente, bid ik ulieden, mij, terwijl ik nog leef, bij te staan met uw gebeden."

Na deze woorden viel zij op de knieën, nam haar boekje voor zich, en zich naar Fecknam wendende, vroeg zij: "Is het mij geoorloofd een Psalm te lezen?" waarop hij antwoordde: "Ja mevrouw!"

Zij las dan ook de gehele 51ste Psalm in haar moedertaal met de grootste ijver des geestes van het begin tot het einde. Daarna stond zij op, en gaf haar handschoenen en

haar sluier aan een van haar kamerdames en haar boekje aan de kapitein Bridgis. Voorts deed zij de haak van haar lange mantel los; en toen de scherprechter haar deze wilde afdoen, weigerde zij deze dienst, en verlangde dat een van haar kamerdames of kamenieren, daar tegenwoordig en miss Elling genaamd, de hand daartoe lenen zou, wat deze dan ook deed.

Toen men haar de doek voor de ogen zou binden, viel de scherprechter voor haar op de knieën, en vroeg haar om vergiffenis, die zij hem van harte graag gaf. Vervolgens gaf hij een wenk, dat zij op het stro zou gaan staan, dat daar op het schavot lag. Toen zij tegelijkertijd het blok zag, vroeg zij: "Is dit het blok?"

Hij beantwoordde dit toestemmend.

Verder zei zij: "Ik bid u, dat gij mij spoedig mag doen sterven."

En, terwijl zij op de knieën viel, zei zij: "Zal mij het hoofd afgeslagen worden, voor ik mij uitstrek?"

Waarop de scherprechter antwoordde: "Nee, mevrouw."

Toen men haar voorts de doek voor de ogen gebonden had, tastte zij met de handen in het rond en vroeg: "Waar is het blok? Wat moet ik doen? Waar is het, waar is het?"

Vervolgens nam een van de omstanders haar bij de hand, en bracht haar bij het blok, waarop zij zich neerwierp, haar lichaam en handen uitstrekke, en sprak: *In uw handen, Heere, beveel ik mijn geest, wees mij genadig!*

Toen zij dit gezegd had, werd haar het hoofd afgeslagen, onder groot geweën en droefheid van de omstanders, zelfs van hen, die altijd de zaak van Maria en de Roomse godsdienst waren toegedaan.

Deze strafoefening had plaats op de 12e Februari, in het jaar onzes Heeren 1555.

2. John Rogers

Op 16 augustus 1553 werd Rogers opgeroepen voor de Raad en besloten in zijn eigen huis. In januari 1554 stuurde Bonner,³ de nieuwe bisschop van Londen, hem naar

³ Edmund BONNER — een naam die dikwijls in onze geschiedenis voorkomt, en die zolang de geschiedenis van de Engelse martelaren geschreven zal worden, in letters van bloed duidelijk te lezen zal zijn — was de zoon van een arm man, en werd in Worcestershire geboren. In 1512 begon hij zijn studiën in Pembroke College, en nadat hij in 1525 de graad van doctor verworven had, trok hij de aandacht van Wolsey, die hem onder zijn bescherming nam.

Na de dood van Wolsey, begon Bonner de Lutherse leer te belijden en werd kapelaan of hofprediker van koning Hendrik VIII, door wie hij gezonden werd op vele buitenlandse gezantschappen. In 1533 verscheen hij voor paus Clemens VII te Marseille, om in Hendriks naam te protesteren tegen het vonnis door de paus geveld, inzake des konings echtscheiding, en te appelleren naar een algemeen concilie. Hij behartigde zijn zaak op zulk een moedige wijze, dat de paus er van sprak om hem levend te laten verbranden; waarop onze ambassadeur het raadzaam achtte de aftocht te blazen.

In 1540 werd hij bisschop van Londen, en gedurende de regering van koning Hendrik begunstigde hij de Hervorming en was hij tegen de aanmatigheden van de paus. Bij de troonbestijging van koning Eduard werd hij in de gevangenis geworpen omdat hij weigerde de eed af te leggen, dat de koning de hoogste macht had in geestelijke zaken.

Daarna losgelaten zijnde, was hij zo dubbelhartig in zijn toegewijdeheid aan de Hervormde leer, dat hem zijn bisdom ontnomen en hij in de gevangenis geworpen werd. Onder de regering van Maria werd hij weer bisschop van Londen, en werd de voornaamste vervolger in haar schrikbewind. Men beweert dat door hem meer dan 200 mensen, om hun godsdienstige overtuigingen, veroordeeld zijn geworden, om op de brandstapel te sterven.

Toen koningin Elizabeth de troon beklom, weigerde hij de eed der getrouwheid af te leggen, en werd weer in de gevangenis geworpen, waar hij tien jaren later stierf. Hij behoorde tot de TORQUEMADA partij (de Inquisitie) en was onbarmhartig en onbuigzaam vast besloten door dierlijk geweld de

Newgate Gevangenis, waar hij lag met John Hooper, Laurence Saunders, John Bradford en anderen; en daar voor een jaar verbleef. Hun verzoekschriften, ook voor minder strenge behandeling werd buiten beschouwing gelaten. Op de 28 en de 29 januari 1555 kwam hij bij de Commissie, benoemd door kardinaal Pole, en werd veroordeeld tot de doodstraf wegens het ontkennen van de Christelijke karakter van de Kerk van Rome en de werkelijke aanwezigheid van Christus in het sacrament. 4 februari 1555 ging hij vrolijk naar Smithfield, de executieplaats. Hij troostte zijn kinderen zodanig dat het leek alsof hij had geleid tot een bruiloft.

Johannes Rogerius, ca 1500 – 4 februari 1555

Johannes Rogerius, geboren in Engeland, was een zeer Godzalige man, die, nadat hij van zijn jeugd af, aan de hogeschool te Canterbury in de Goddelijke kennis was opgewassen en toegenomen, daarna tot prediker ten behoeve van Engelse kooplieden te Antwerpen werd verkozen en aangesteld. Hij kwam daar het eerst in kennis met de waardige en vrome dienaren van Christus, William Tyndale en Mylis Coverdale, die, wegens de grote afkeer, die zij hadden van de Roomse bijgelovigheden, en uit liefde tot de ware godsdienst hun vaderland hadden verlaten. Toen hij enige tijd met hen had omgegaan, en kennis van het Evangelie verkregen had, wierp hij het zware juk van het pausdom af, en zag in, dat dit niets anders was dan een onreine en gruwelijke afgoderij, en voegde zich terstond bij hen om de Schrift in de Engelse taal over te zetten.

Daarna vertrok hij van Antwerpen, en ging naar Wittenberg, in Saksen, waar hij derwijze in de kennis van de Hoogduitse taal toenam, dat men hem de leiding van een gemeente opdroeg, die hij gedurende vele jaren met getrouwheid en naarstigheid diende totdat het Gode behaagde door de arbeid van Zijn uitverkoren dienstknecht koning Eduard de zesde de Roomse leer uit Engeland te verdrijven, en het Evangelie in haar plaats aan te doen nemen.

Toen werd hij wettelijk geroepen en vertrok met een gerust gemoed uit Saksen, om het Evangelie in zijn vaderland ten dienste te staan. (1548) Hij predikte daar enige tijd zonder enig inkomen, totdat Nicolaas Ridley, bisschop van Londen, hem een geestelijk ambt in de St. Pauluskerk opdroeg, en de andere geestelijken van die kerk hem kozen als voorlezer van de Goddelijke vermaningen. Hij was daar met allen ijver werkzaam, totdat Maria de troon van Engeland besteeg, en het Evangelie weer begon te vervolgen. Nochtans hield hij niet op het Evangelie te verkondigen, en vele lieden tot de kennis der waarheid te brengen. Toen hij namelijk geroepen was, om in het kruis van St. Paulus te prediken, deed hij een uitmuntende predicatie om de ware leer te bevestigen, die aan het volk in de dagen van de Godzalige koning Eduard onderwezen was, en vermaande en bad hen, dat zij standvastig zouden blijven in de leer van het Evangelie, en zich zouden wachten voor zulke afgoderij en bijgeloof, waarmee men hen zou willen vergiftigen.

De pausgezinden waren om die reden zeer op hem verbitterd, en ontboden hem voor de raad van Engeland, en, toen de kanselier hem onderzocht, vroeg hij hem, of bij zich met het geloof van de katholieke kerk wilde verenigen. Hij antwoordde, dat hij van het geloof der algemene kerk nimmer was afgeweken. Toen zei de Kanselier tot hem: "Ik

voortgang der Hervorming te stuiten; vandaar de buitensporige wreedheden, die door hem werden gepleegd.

bedoel de katholieke kerk, waarvan de paus het opperste hoofd is." "Ik ken," zei Rogerius geen ander hoofd over de katholieke of algemene kerk dan Christus."

Hij zond hem vervolgens naar de bisschop van Winchester, om meer uitvoerig door deze te worden onderzocht. Toen hij daar gekomen was, vroeg de bisschop hem eerst, of hij niet geloven wilde, dat het heilige sacrament des altaars het ware lichaam en bloed van Christus was, *realiter et substantialiter*, dat is, wezenlijk en met de daad, dat uit de maagd Maria geboren is, en dat op het kruishout genageld was. Hij antwoordde de bisschop, dat hij niet anders kon verstaan, dan dat *realiter et substantialiter* betekende lichamelijk, en dat hij geloofde, dat het menselijk lichaam van Christus alleen zich in de hemel bevindt, en het daarom niet wezenlijk in het sacrament kon zijn; "want," zei hij, "evenals de andere punten van uw leer ten enenmale vals zijn, zo ook dit, wat tegen het Woord van God strijdt."

Ten gevolge hiervan, en wegens de belijdenis van zijn geloof, wierpen zij hem in de gevangenis te Newgate, en wel onder een hoop dieven en moordenaars.

Nadat hij daar een jaar vertoefd had, en in zijn geloof standvastig bleef, veroordeelde de bisschop van Winchester hem om op Smitsveld te worden verbrand, omdat hij de beide genoemde punten niet wilde toestemmen. Toen zij hem naar de strafplaats Smitsveld leidden, waar hij zich de Heere Jezus Christus als een offerande zou opofferen, vroeg hem de stadhouder, Woodroof genaamd, of hij zijn gruwelijke ketterij wilde herroepen en voornamelijk zijn verkeerde gevoelens aangaande het sacrament des altaars.

"Nee," antwoordde hij, "wat ik daarvan heb geleerd, wil ik nu met mijn bloed bezegelen."

"Welaan," zei Woodroof, "je bent een ketter, en ik zal nimmer voor je bidden."

Toen antwoordde Rogerius, dat dit eerst in de dag des oordeels zou blijken, en dat hij wel voor hém wilde bidden.

Na deze woorden zong hij met een verheugd gemoed de 56ste Psalm: "*Ontferm U mijner, die nu benauwd ben zeer*" enz. Hij deed dit zo, dat het volk in grote mate verblijd en verheugd was zijn standvastigheid te zien en God daarvoor loofde en prees. Toen hij aan de paal was gebonden, boden zij hem genade van de koningin aan, indien hij zijn leer en gevoelens wilde laten varen; maar hij weigerde dit, en verkoos liever tot het einde in de waarheid Gods te volharden. Als de vlammen opstegen, waste hij zijn handen er in, teneinde zijn onschuld te betonen, en riep met luider stem: "Heere, ontvang mijn geest." Aldus was deze vrome kampvechter een der eerste, die de weg baanden voor de gezegende schare van martelaren, welke ten tijde van de koningin Maria de waarheid van het evangelie in de vlammen hebben bevestigd.

3. Laurence Saunders (1500 – 8-2-1555), was de zoon van Thomas Saunders en Margaretha Grot van Harrington, Noord-Hamptonshire, Engeland. Hij werd opgeleid aan Eton en aan het King's College, Cambridge. Na zijn afstuderen heeft hij zich bezighouden met de handel, maar toen de Reformatie in de regeerperiode van Koning Edward IV begon, nam hij ontslag en werd prediker. Als een man van grote bekwaamheid was hij erg populair, en werd benoemd door de autoriteiten als docent in het college op Fotheringham en later naar een positie in de kathedraal van Litchfield. Daarna ging hij naar een belangrijke parochie in Londen.

Op zondag, 15 oktober 1553 deed hij een preek van zijn parochie kansel, waaraan men zich zó ergerde, dat hij werd gearresteerd op de middag van dezelfde dag, in opdracht van de bisschop van Londen.

Hij werd op blote voeten weggeleid tot de brandstapel op 8 februari 1555. Hij omhelsde het kruis en riep: "Welkom kruis van Christus! Welkom eeuwige leven!"

Laurentius Sanders

Toen de koningin Maria, in het eerste jaar van haar regering, door openbare uitroeiing en wrede bevelschriften de zuivere predicatie van het heilige Evangelie begon te onderdrukken en te verbieden, waren er nochtans vele vrome dienaren des Goddelijken Woords, die met de zorg voor de zielen belast waren, en volgens hun schuldige plicht, niet ophielden hun kudde getrouw te voeden. Niet als leraars, die door een openbaar bevel en bijzonder gezag daartoe geroepen waren, zoals ten tijde van de doorluchtige Koning Eduard de zesde, maar als bijzondere leraars over bijzondere kudden.

Onder die bevond zich ook Laurentius Sanders, een man, die door de Heere met een bijzondere ijver begaafd was, die van zijn kindsheid af aan de hogeschool te Eton was opgeleid, en vandaar, zoals de gewoonte was, gezonden naar de hogeschool te Canterbury, om te studeren in het college van de koning, waar hij toenam in de kennis der Godzaligheid.

In het begin der regering van de genoemde koning Eduard de zesde, toen de ware godsdienst weer was hersteld, begon hij in het openbaar te prediken, welke predikatiën de hoog geplaatsten en voornamen lieden zozeer bevielen, dat zij hem tot hoogleraar in de heilige Godgeleerdheid aanstelden aan de hogeschool van Fotheringhay, waar hij door zijn Godzalig leven en zijn geleerdheid de vromen stichtte, vele onwetende lieden tot de kennis van Gods heilig Woord bracht, en de mond van de vijanden der waarheid stopte. Toen deze hogeschool was opgeheven, werd hij dienaar in de gemeente Lichfield, waar hij zich zo voorbeeldig gedroeg, dat zijn vijanden hem zelfs moesten prijzen. Doch, aangezien er slechts weinige vrome arbeiders waren in de wijngaard des Heeren, vooral ten tijde toen de kerk weer hersteld was, werd hij ook te Londen geroepen, om dienaar te worden bij een gemeente in de Breedstraat.

Doch, toen de bevelschriften, door de koningin uitgevaardigd waren aangekondigd, om de vrome leraars het verkondigen van het heilig Evangelie te verbieden, verkondigde hij toch, daar hij brandde van Goddelijke ijver, op het platte land, waar hij zijn ambt weer opnam, op onverschrokken wijze het Woord Gods, en deed dit naar de inspraak van zijn geweten. Vooral toen hij de ellendige dagen zag, die voor Engeland waren aangebroken, versterkte hij het volk in de ware heilige godsdienst, wapende het tegen alle valse leringen en de gruwelijke dwalingen van de antichrist, totdat de vijanden der waarheid hem met geweld uit zijn ambt verdreven, en hij gedwongen werd weer naar Londen te gaan, om daar zijn kudde te bezoeken en te stichten.

Op Zaterdag de 14e oktober, toen hij in de nabijheid van Londen was, kwam hem een ridder, Jan Mordant, achter op, die een der raadsheren van de koningin was. Deze vroeg hem, waar hij naar toe ging. "Ik ga naar Londen," zei hij, "naar mijn gemeente, om haar volgens mijn plicht te leren en te onderwijzen." Toen zei Mordant: "Zie goed toe, dit niet te doen, want als vriend raad ik u dit."

Maar Sanders antwoordde: "Hoe zal ik dat aan mijn schuldige plicht en aan de drang van mijn geweten voldoen, vooral wanneer enige hunner tot dwaling zouden vervallen, indien zij de valse leer zouden aannemen?"

Vervolgens vroeg hij hem, of hij niet enige dagen geleden in de Breedstraat te Londen had gepredikt. "Ja zeker," zei Sanders, "dat is mijn pastorie." Hij vroeg vervolgens: "Zult gij daar nog eens prediken?" "Ja," zei mr. Sanders, "en wanneer het u behaagt, kunt gij het morgen aan die plaats horen, waar ik, op gezag van het Goddelijke Woord, bevestigen wil, wat ik daar vroeger heb gepredikt." "Ik zou u dat niet aanraden," zei Mordant. Toen zei Sanders: "Wanneer u mij dit op wettelijk gezag wilt verbieden, dan moet ik gehoorzamen." "Nee, toch niet," antwoordde Mordant. "Ik heb zulk een gezag niet, maar als vriend heb ik u geraden."

Na deze samenspraak gingen beiden de stad in, en ogenblikkelijk ging Mordant, zonder zich verder te bedenken, als een verrader naar de bisschop van Londen, om hem te waarschuwen, dat Sanders des morgens zou prediken. Sanders intussen ging wel beraden en met een vast besluit naar zijn logement, om dit te doen.

Toen hij in zijn logement kwam, was hij bewogen in zijn gemoed, en iemand, die bij hem stond, vroeg hem, wat hem deerde. "Waarlijk," zei Sanders, "ik ben zo lang in de gevangenis, totdat ik in de gevangenis komen zal;" waarmee hij bedoelde, dat hij zo ontsteld was in zijn gemoed, voor hij gepredikt had, en dat hij daarna meer rust in zijn hart zou hebben, al werd hij dan ook in de gevangenis geworpen.

De volgende dag, zijnde Zondag, deed hij een voortreffelijke preek, uit de plaats waar Paulus tot de Corinthiërs zegt: "Ik heb ulieden voorbereid, om u als een reine maagd aan een man voor te stellen, namelijk aan Christus. Maar ik vrees, dat niet enigszins, gelijk de slang Eva door haar arglistigheid bedrogen heeft, also uw zinnen bedorven worden, om af te wijken van de eenvoudigheid, die in Christus is."

Hieruit ontleende hij een kort begrip van de ware christelijke leer, waardoor zij aan Jezus Christus waren toegevoegd, en dat zij uit loutere genade hun rechtvaardigmaking door Christus ontvangen hadden, door het geloof in Zijn bloed. Daarna vergeleek hij de pauselijke leer bij de bedrieglijke slang, en uitte de vrees, dat zij daardoor ook zouden bedrogen worden, en maakte een vergelijking tussen de stem van God en de stem der pauselijke leer. Maar overgaande tot een meer bijzondere verklaring, wees hij hun duidelijk het onderscheid aan tussen de verordeningen in de kerkelijke dienst, afgekondigd door koning Eduard in de Engelse taal en de pauselijke bediening, die zij verrichtten in de Latijnse taal. Van de eerste zei hij, dat zij met Gods Woord overeenkwam, en, volgens het voorbeeld van de eerste kerk, op de heilige Schrift gegrond was; maar dat de andere verkeerd was en streed met Gods heilig Woord, en hoewel er enige goede Latijnse woorden onder gemengd werden, zo stond dit toch gelijk, alsof er een weinig melk of honig onder een deel vergif vermengd was, opdat het des te aangenamer zou smaken, en zou uitlokken om de gehele beker met vergif te ledigen. Dit was de korte inhoud van zijn predicaat.

Des namiddags begaf hij zich weer naar de kerk met het voornemen zijn gemeente daarover nog uitvoeriger te onderhouden; doch, toen de bisschop dat wist, zond hij een beambte om hem te overvallen, die hem daar greep en berispte over zijn ongehoorzaamheid en weerspannigheid, bedreven tegen de bisschop, zijn meester, en

van dat ogenblik aan leidde hij hem als gevangene de kerk uit, temidden van zijn predicatie; en evenals de apostelen uit de tempel gebracht waren voor de overpriesters, toen zij het volk leerden, ging het ook meester Sanders, die voor de bisschop gesleept werd, om in zijn paleis te Londen onderzocht en ondervraagd te worden, in tegenwoordigheid van genoemden Mordant en zijn helpers. Toen hij daar gekomen was, begon de bisschop hem te lasteren, te schelden en te beschuldigen van verraderij en ketterij, omdat hij het bevelschrift van de koningin geminacht en geschonden had. Doch aangaande zijn verraderij en verleiding stelde zich de bisschop tevreden dit stilzwijgend tot een betere gelegenheid voorbij te gaan, en voor ditmaal wilde hij hem zogenaamd bewijzen, dat hij een ketter was en allen, die leerden en geloofden, dat de bediening van het sacrament des altaars en de andere instellingen, die met de bepalingen van de eerste kerk overeenkwamen, de zuiverste waren. "Want," zei de bisschop, "de kerk was in die tijd in haar kindsheid, en kon de volmaaktheid der plechtigheden niet verdragen, waarmee zij later voorzien en bedeed werd, aangezien Christus en Zijn Apostelen vele verkeerdheden der kerk hebben voorbij gezien. "

Op gezag van Augustinus antwoordde Sanders daarop, dat van de beginne de plechtigheden ingesteld en verordend waren, om der onwetende kindsheid en der menselijke zwakheid wil; en daarom was het een kenmerk van meerdere volkomenheid der eerste kerk, dat zij slechts weinige plechtigheden bezat, en integendeel een teken van grote onkunde en dwaasheid in de Roomse kerk, dat zij zo velerlei plechtigheden gebruikte, die aan de een kant lasterlijk, aan de anderen kant gruwelijk en overigens zonder nut waren.

Daarop beval de bisschop hem zijn gevoelens aangaande *de wezensverandering* te beschrijven. Hij deed dit ook en voegde er bij, dat hij nu zijn bloed zocht, dat hij dit ook zou verkrijgen, en bad, dat hij daarin alzo mocht worden gedoopt, dat hij daarna een afkeer mocht hebben van bloedzuigen, teneinde een beter christen te worden. Dit geschrift hield de bisschop bij zich, totdat het later te beter te pas zou komen, om de schrijver daarmee de hals af te snijden, zoals daarna ook plaats had. Immers, nadat de bisschop van Londen hem bij herhaling had onderzocht, zond hij hem naar de kanselier, de bisschop van Winchester, teneinde door hem meer uitvoerig te worden ondervraagd, zoals Annas Christus naar Kajaphas zond. Hij vond bij hem dezelfde gunst als Christus zijn Heere bij de hogepriester.

Toen hij voor de kanselier gebracht was, vroeg deze aan mr. Sanders, waarom hij tegen de uitroeping en het bevelschrift van de koningin durfde prediken. "Omdat ik," zei hij, "die ellendige dagen zie, die ophanden zijn, en omdat ik door de profeet Ezechiël gewaarschuwd ben, om mijn kudde getrouw te vermanen, opdat zij, tot het einde volhardende, volstandig mag blijven in alles wat zij heeft geleerd."

Hij voegde er bij, dat hij door zijn geweten gedrongen werd, en wel volgens het bevel van de heilige Apostel Petrus, waar deze zegt, dat hij Gode meer moest gehoorzaam zijn, dan de mensen. "Daarenboven," zei hij, "onderwijzen en doen wij belijdenis van de waarheid en zuiverheid van het Goddelijke Woord, dat, hoewel ons nu geweigerd en verboden is, dit met onze mond te verkondigen, eenmaal na onze dood, waaraan ik niet twijfel, door ons bloed als waarheid zal worden bevestigd en geopenbaard."

Toen de bisschop aldus in zijn geweten was gegrepen, riep hij met luide stem: "Weg met deze razende gek naar de gevangenis." Meester Sanders zei tot hem: "Ik loof de Heere, dat Hij mij eindelijk een plaats van rust en vrede gegeven heeft, waar ik voor de bekering van de bisschop kan bidden." Toen hij nu in de gevangenis was geworpen, was de bisschop zeer verbitterd, en schold en lasterde hem ten onrechte wegens zijn ketterij en ontrust gemoed. In een brief antwoordde hij zich aldus:

"Aangaande mijn godsdienst zeg ik met de Apostel Paulus: Dat ik naar die weg, welke zij sekte noemen, de God der Vaders, also die, gelovende alles wat in de Wet en de Profeten geschreven is; hebbende hoop op God en hierin oefen ik mij zelf, om altijd een ongerlijk geweten te hebben bij God en de mensen." Ik roep God aan tot getuige, dat zij op geen ijdele verbeelding is gegrond, maar op de onwispelbare waarheid van het heilige Woord Gods, en overeenkomt met de getuigenis van Zijn uitverkorene kerk. Voor hen, die Jezus Christus voor hun Herder willen erkennen, en voor hen, die ware schapen Zijner weide zijn, valt het gemakkelijk te onderscheiden de ware stem van hun waarachtige Herder van de stem der wolven, huurlingen en vreemdelingen, aangezien Christus zegt: "Mijn schapen horen Mijn stem." Daarom bezitten zij de gave, om de ware stem van hun waarachtige Herder te onderkennen, en alle anderen te vermijden, zoals Jezus Christus Zelf zegt, dat de schapen Hem navolgen, omdat zij Zijn stem kennen; en een vreemde zullen zij geenszins volgen, maar van hen vlieden, want zij kennen de stem des vreemden niet. Zodanig is aldus de inwendige gave des Heilige Geestes, die Hij aan de kinderen Gods uitdeelt; allereerst zijn zij van God geleerd, die overigens uit zichzelf ten enenmale onbekwaam, en niet in staat waren de rechte weg tot hun Godzaligheid te verstaan. En al komen ook, zoals Christus zegt, de wolven in schaapskieren tot ons, zo voegt Hij er bij, dat wij hen aan hun vruchten zullen kennen. Zo bestaan er dan enige bewijzen, waardoor de wolven kunnen worden ontdekt, hoewel zij overigens de uitwendige gedaante hebben van een eenvoudig schaap. En dat nu de Roomse kerk deze grijpende en wolfachtige godsdienst heeft, waarvan Christus spreekt, kan duidelijk blijken uit deze drie voornaamste punten:

Vooreerst, zij berooft God van Zijn eer, die men Hem alleen schuldig is, en die Hem alleen toekomt.

Ten tweede, zij ontrooft aan de gemoederen de ware vertroosting, door verduistering en bedekking van de verdiensten van Christus en Zijn ambt als Zaligmaker.

Ten derde, zij berooft God van Zijn ware godsdienst en leer, die Hij in Zijn geboden in geest en waarheid eist, en dwingt de mens in de zonden te vallen, die Christus en de Profeet Jesaja zo scherp bestraffen: 'tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden zijn van mensen. Dit volk eert Mij met de lippen, maar hun hart is ver van Mij; want het gebod van God verlatende, houdt gij de instellingen der mensen.' Daarom, de Roomse godsdienst in mijn gemoed hebbende overwogen, ondervind ik, dat het fundament daarvan geheel wankelbaar en het gehele gebouw, daarop gegrond, ijdel is, aangezien mijn gemoed op een ware en onbedorven godsdienst is gevestigd, die uit het Woord van God en met toestemming der ware kerk is bevestigd. En daarom mag ik daarvan niet afwijken, en heb ook geen plan, met de hulp van God, er in enig opzicht vanaf te wijken; ja, al ware het ook, dat een Engel uit de hemel een ander Evangelie zou prediken, dan wat ik nu reeds van de Heere heb ontvangen.

En, hoewel ik wegens mijn beperkt verstand en gebrek aan grondige kennis niet alles kan meedelen, wat ik weet, en een oordeel kan uitspreken, gelijk dit behoort, zoals dit van een geleerden schrijver te wachten is, en ik ook niet in staat ben zo te spreken, om de tegenstanders te overtuigen, zo moet nochtans deze mijn belijdenis aangemerkt worden alleen ten aanzien van de gronden en oorzaken tevoren aangegeven. Bovendien, al kan ik niet *explicita fide*, zoals zij zeggen, begrijpen, wat behoort begrepen te worden, en niet betwisten, wat betwist behoort te worden, en niet krachtig genoeg uitspreken, wat uitgesproken behoort te worden in de voorstelling van onze ware godsdienst, waarvan ik nu belijdenis doe, nochtans hecht ik mij aan mijn nederige eenvoudigheid als aan mijn *fidem implicitam*, zoals zij dit noemen, om in het geloof der kerk aldus bevestigd te zijn, dat geen gezag van de Roomse kerk, wat daar

tegen strijdt, mij immer daarvan zal aftrekken, hoewel wellicht onze vijanden alle middelen zullen aanwenden, om ons door hun valse woorden, die zekere schijn hebben, te bedriegen, en ons door hun menselijke wijsheid en ijdele verleiding zouden zoeken te beroven, en te leren volgens de instelling der mensen, naar wereldse inzichten en niet volgens Christus."

Toen de kanselier hem naar de gevangenis zond, en hij daarheen ging, zag hij een grote menigte volks, dat rondom hem liep, die korte tijd geleden van Christus waren afgeweken, en zich weer aan de paus hadden aangesloten. Hij bracht hun de straf onder het oog, die zij verdiend hadden, en bad hen ernstig weer tot de Heere terug te keren, en andermaal op te staan om Christus met een sterk geloof te omhelzen, en Hem teneinde toe te belijden, in spijt van de antichrist, van de zonde, van de dood en van de duivel, in welk geval zij weer de gunst en de zegen van de Heere zouden verwerven.

Terwijl hij in de gevangenis vertoefde, de Counter genaamd, die zich in zijn eigen gemeente bevond, vermaande hij zijn gemeente derwijze met de mond, alsof hij op de predikstoel stond, als ook door vele Godzalige brieven, dat zij in de leer van het Evangelie standvastig zouden blijven. Hij schreef voorts onderscheiden brieven, zoals aan de bisschoppen Cranmer, Ridley en Latimer, als aan zijn vrouw en zijn vrienden, teneinde hen in het geloof te versterken.

Nadat hij gedurende een jaar en drie maanden voortdurend in de gevangenis had doorgebracht, veroordeelden de bisschoppen hem eindelijk *om levend te worden verbrand*.

Op de 4e Februari kwam de bisschop van Londen bij hem in de gevangenis, om hem van hun kerk te ontwijden. Toen dit geschied was, zei mr. Sanders tot de bisschop: "Ik dank God, dat ik niet tot uw kerk behoor." Daarna leverden zij hem over in de handen van de wereldlijke rechter, namelijk aan de stadhouder van Londen, die hem op zijn beurt aan de Garde van de koningin overgaf, die bestemd was om hem naar Coventry over te brengen.

Toen hij daar aangekomen was, en zij hem buiten de stad naar het bos leidden, viel hij bij herhaling uitgestrekt op de grond neer en bad. Op de gerichtsplaats aangekomen, sprak de beambte, die met de uitvoering van het vonnis belast was, teneinde toe te zien, dat het goed werd ten uitvoer gebracht, hem aan, en zei, dat hij een dergenen was, die het rijk der koningin met valse leringen en ketterijen had bedorven, en dat hij daarom de dood verdiend had; maar, ingeval hij zijn ketterij wilde herroepen, dat de koningin hem dan vergiffenis wilde schenken en vrijlaten, maar dat anders het vuur, dat hij voor zich zag, voor hem bereid was.

Mr. Sanders antwoordde: "Ik heb dit niet gedaan, noch mijn broeders en medebedienden van het Goddelijke Woord, en wij zijn het niet, die het rijk van de koningin bedorven hebben, maar gij en uws gelijken, die altijd Gods heilig Woord hebt tegengestaan; want ik sta niet toe noch handhaaf enige ketterij, maar de zuivere en onvervalste leer van God en het heilige Evangelie van Jezus Christus; dat zal ik handhaven, daarin zal ik geloven, dat heb ik onderwezen, en daarvan zal ik nooit afwijken."

Toen riep deze verleider met luider stem: "Weg met hem!"

En toen mr. Sanders met een blijmoedig hart van hem naar het vuur ging, viel hij op de grond, en opgestaan zijnde, nam hij de paal, omhelsde en kuste hem, en riep met luider stem: "Welkom, kruis van Christus, welkom eeuwig leven!"

Na het uitspreken van deze woorden ontsliep deze ijverige martelaar op liefelijke wijze in de Heere, te Coventry, op de 8e Februari, in het jaar van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus 1555.

Een brief, geschreven door Laurentius Saunders, aan de eerwaardige bisschoppen Cranmer, Ridley en Latimer, om hen in het geloof te versterken.

Na ootmoedige groetenis, richt ik deze aan ulieden, eerwaardige vaders in Christus Jezus onze Heere.

Onsterfelijke dank en eeuwige lof worde de Vader der genade toegebracht, Die ons bekwaam gemaakt heeft, om deel te hebben in de erve der heiligen in het licht; Die ons uit de macht der duisternis heeft verlost, en overgebracht tot het rijk van Zijn lieve Zoon, in Wie wij de verzoening hebben door Zijn bloed. O allergelukkigste staat, dat op een onuitsprekelijke wijze ons leven met Christus is verborgen in God; maar, wanneer Christus, Die ons leven is, zal geopenbaard zijn, dan zult gijlieden ook met Hem geopenbaard worden in heerlijkheid! Want, gelijk wij nu zien door een spiegel in een duistere rede, alzo wandelen wij ook door geloof en niet door aanschouwen. Van welk geloof, hoewel de rede, bij gemis van uiterlijke aanschouwing, dat slechts ijdel acht, nochtans de uitverkoren kinderen Gods gevoelen dikwerf de kracht ervan, daar het een meer wezenlijke smaak bevat en een levendiger blijdschap wegens de ware vreugde en volmaakte gelukzaligheid, dan de rede en de zinnen der mensen kunnen begrijpen. Door dit geloof bezitten wij alle goede dingen, ja, zelfs de zodanige, die geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, en niet in het hart der mensen is opgekomen. Wanneer wij nu daardoor alle goede dingen genieten, volgt hieruit noodzakelijk, dat wij het genot smaken van uw eerwaardige genade, zeer eerwaarde vaders, wat geen klein deel van onze vreugde uitmaakt, aangezien u eerwaarden een deel bent der goede dingen, die God ons heeft geschonken.

Vroeger hebben wij het genot van uw eerwaardige lichamelijke tegenwoordigheid gesmaakt, en wel voor ons tot een onbegrijpelijke weldaad, waarvoor onze genadige God geloofd zij. En nu hebben wij daarvan, tot onze onuitsprekelijke vertroosting, ook de bevinding in de geest, door u eerwaardige vaders, aangezien gij eerwaarden, door deze heerlijke staat een stad geworden zijt, die op een berg ligt, een kaars op de kandelaar staande, en een schouwspel der wereld, der Engelen en der mensen. Want, gelijk wij tot onze grote vertroosting hebben gevoeld, zo kunnen wij u eerwaarden ook met de Apostel Paulus zeggen, dat wat ons geschied is, meer tot bevordering van het Evangelie is gekomen, zodat onze banden in Christus openbaar geworden zijn in het gehele rechthuis en alle andere plaatsen; derwijze dat velen van onze broeders in de Heere, door onze banden bemoedigd, zonder vrees het Woord Gods des te vrijmoediger durven verkondigen. En gelijk u eerwaarden zich hierin met Paulus in grote mate hebt te verblijden, verblijden wij ons ook uwentwege, en loven waarlijk met u eerwaarden de Heere voor deze Zijn uitnemende en waardige gunst te uwaarts, dat Christus zo groot in u eerwaaren is gemaakt, ja, hiernamaals in uw lichamen nog groter zal gemaakt worden, hetzij in leven, hetzij in sterven. Waarvan wij zonder twijfel in onze gebeden en door de hulp des Geestes van Jezus Christus verzekerd zijn. En hoewel uwentwege Christus uw gewin is, beide in leven en in sterven, en het uw grote begeerte is van het lichaam ontbonden en met Jezus Christus te zijn, wat voorzeker voor u eerwaarden het beste is, nochtans is het om de wil der kerk van Jezus Christus veel noodzakelijker, dat u eerwaarden in het vlees blijft, wat onze genadige God geve, om Zijns Zoons Jezus Christus wil, tot bevordering van Zijn kerk

en tot blijdschap van het geloof, opdat uw terugkomst des te overvloediger mag zijn, door Jezus Christus onze Heere. Amen.

Maar, wanneer de Goddelijke wijsheid het beter acht, en Hij bepaald heeft u door een haastige dood weg te nemen, om Hem te verheerlijken, de wil des Heeren geschiede. Want, aangezien wij ons, zo om u als om ons, verblijden, dat God groot gemaakt is door ons leven, zo zouden wij ons nochtans meer verheugen in uw langer leven. Maar wij hebben ook geen mindere reden, om Hem te loven en te prijzen voor de eer, die Hij ons bewijst, en ons te verblijden, indien door te sterven bewerkt wordt, dat wij waardig worden geacht om de Naam van Jezus Christus te lijden en ons gegeven worde, niet alleen in Hem te geloven, maar ook voor Hem te lijden. Wij hebben ons ook te verheugen vanwege de kerk van Christus, wier geloof te vaster zal worden gegrond op de waarheid Gods, wanneer zij zien zal, dat zij door drie zulke waardige getuigen zal worden bevestigd. Och, geprezen zij onze genadige God, voor deze Zijn onuitsprekelijke weldaad.

Wij wensen ook, dat u eerwaardige vaders vernemen mag de waarheid van onze staat, en hoe vast wij blijven staan in de Heere. Ik verzeker u eerwaarden, eensdeels uit hetgeen wij bemerken kunnen door enige van onze broeders, die hier met ons gevangen zijn, anderdeels door wat ik aangaande andere plaatsen heb vernomen, en verder door de inwendige ervaring, die ik onwaardig mens gevoel van de vertroosting Gods, die ik weet, dat ook in anderen overvloedig is, dat u eerwaarden, door Gods hulp, niet teleurgesteld noch bedrogen zult worden aangaande de hoop, die door u eerwaarden gekoesterd wordt op onze standvastige volharding in de blijmoedige belijdenis van Gods eeuwige waarheid, tot het einde. Want, gelijk wij het woord der waarheid hebben ontvangen, namelijk het Evangelie onzer zaligheid, in hetwelk wij ook, nadat wij geloofd hebben, zijn vergezeld geworden door de Heilige Geest der belofte, welke het Pand is van onze erfenis, en dat deze Geest met onze geest getuigt, dat wij kinderen Gods zijn, daarom heeft God de Geest Zijns Zoons uitgezonden in onze harten: Abba, Vader! Zodat naar de mate, die God ons gegeven heeft, wij met de gehele kerk van Christus, en ook met u, eerwaardige vaders, dezelfde Geest ontvangen hebben, zoals geschreven is: "Ik heb geloofd, en daarom heb ik gesproken." Daarom geloven en spreken wij ook. Om dit geloof, hoewel wij in deze verdrukking en gevaarvolle slavernij zijn, hebben wij dezelfde strijd, zoals wij in u eerwaarden hebben gezien en nog horen, en toch zijn wij in generlei opzicht voor onze vijanden bevreesd.

En, aangezien wij zulk een bediening hebben, die de Heere ons door Zijn ontferming heeft vergund, zullen wij, door Zijn genade, hiervan in geen dele afwijken, maar naar ons zwakke vermogen met u eerwaarden arbeiden, om het geloof in het heilige Evangelie te handhaven. En ons verzekerd houden, dat, hoewel wij deze schat in aarde vaten hebben, opdat de uitnemende kracht Gods zij en niet uit ons, wij nochtans niet in stukken geslagen worden. Want de Heere houdt ons bij de hand, zodat wij in alle opzichten worden onderdrukt, maar niet benauwd zijn, wankelmoedig, maar niet mismoedig, vervolgd, maar niet verlaten, terneder geworpen, maar niet verdorven, zodat wij het kruisdragen van Christus deelachtig worden, opdat wij ook met Hem mogen verheerlijkt worden. 'Want het is een getrouw woord, dat, indien wij met Hem gestorven zijn, zullen wij ook met Hem leven; indien wij met Hem verdragen, zullen wij ook met Hem heersen; indien wij Hem verloochenen, zal Hij ons ook verloochenen. Daarom hebben wij goede moed, aangezien wij de doding van onze Heere Jezus Christus altijd in ons lichaam omdragen, opdat ook het leven onzes Heeren Jezus Christus in ons lichaam zou geopenbaard worden; want wij weten, dat Hij, Die de Heere Jezus Christus opgewekt heeft, ook ons zal opwekken door Jezus,

en met ulieden in ere stellen. Daarom verflauwen wij niet, en, al wordt ook onze uitwendige mens verdorven, zo wordt nochtans onze inwendige mens vernieuwd van dag tot dag; want onze zeer lichte en voorbijgaande verdrukking werkt in ons een bovenmate onbegrijpelijke grote en eeuwige heerlijkheid, omdat wij niet aanmerken de dingen, die men ziet, maar die men niet ziet; want de dingen, die men ziet, zijn tijdelijk, maar de dingen, die men niet ziet, zijn eeuwig.'

Wij getuigen voor u, eerwaardige vaders, dat wij deze wateren met vreugde scheppen uit de fonteynen des heils, vertrouwende, dat ook wij met u standvastig zullen blijven, om de Heere te loven en groot te maken uit de waterputten Israëls, en geloven ook vast, dat wij met u eerwaarden verheugd zullen zijn aan het grote Avondmaal van de bruiloft des Lams, Wiens bruid wij zijn door het geloof, waar wij samen het lied van het eeuwige Hallelujah zullen zingen. Amen. *Ja kom, Heere Jezus. De genade van onze Heere Jezus Christus zij met u allen. Amen.*

Een brief, geschreven door Laurens Sanders, aan zijn vrouw en aan andere van zijn getrouwe vrienden, om ze te vertroosten, nadat hij ter dood veroordeeld was.

'De genade Gods en de vertroosting des Heilige Geestes tot behoudenis van het geloof en een goed geweten, versterke en behoeve ulieden tot vaten der heerlijkheid van God, tot in eeuwigheid. Amen.

Och, welk een waardige dankbaarheid behoort men onze genadige God te betonen voor Zijn grondeloze en oneindige barmhartigheid, die Hij over ons uitstort! En ik, onwaardig mens, kan heden niet anders doen dan uit de grond van het hart wenen wegens mijn grote ondankbaarheid jegens zulk een genadige God en Vader bedreven. Daarom verzoek ik u allen, zo voor mijn vele zonden, als voornamelijk voor de zonde van ondankbaarheid, God ernstig voor mij te bidden, mij deze zonden te willen vergeven, en mij aan te bevelen aan de grote barmhartigheid van God in Christus. Deze barmhartigheden Gods in het bijzonder mee te delen zou gelijk zijn, alsof men de druppelen water van de zee, het zand aan de oever of de sterren van de hemel zou willen tellen.

Och, mijn lieve vrouw, en gij mijn andere vrienden, verheugt u met mij, verheugt u met dankzegging over deze mijn tegenwoordige eer en vooruitgang, daar ik waardig ben geacht mijn God groot te maken, niet alleen in dit leven door mijn trage mond en onbesneden lippen, die getuigenis van Zijn waarheid hebben afgelegd; maar ook nu door mijn bloed, om die er mee te verzegelen, ter ere van mijn God en tot bevestiging van Zijn kerk. Ik verzeker u derhalve, dat de vertroosting van mijn lieve Christus alle angst en vrees voor de dood van mij drijft. En, indien Christus, mijn lieve Bruidegom, mij slechts een weinig aan mij zelf overliet, helaas, in welk een ellendige staat zou ik dan verkeren. Doch, indien Hij dit al deed om mij te beproeven, nochtans ben ik verzekerd, dat Hij niet lang ver van mij zal blijven. En, al staat Hij ook achter de muur, en verbergt Zich, zoals Salomo in zijn Hooglied zegt, nochtans zal Hij door de vensters zien, en door de tralies kijken, om te zien, hoe het mij gaat. Hij is de ware goedgehartige Jozef, hoewel Hij wat hard tegen Zijn broeders schijnt te spreken, en hen wat ruw schijnt te behandelen. Ja, al bedreigt Hij Benjamin, zijn lieve broeder, met zware dienstbaarheid, nochtans kan Hij zich niet onthouden van met ons en over ons te wenen, ons om de hals te vallen, en ons liefelijk te kussen. Zulk een Broeder is Christus voor ieder onzer. Laten wij ons daarom haasten naar Hem te gaan, zoals Jakob, zijn zonen en hun huisgezinnen deden, hun vaderland en vrienden verlatende. Want deze onze Broeder heeft verkregen, dat de ongelovige Farao ons zal helpen, en wij met wagens gemakkelijk tot Hem kunnen vervoerd worden, zoals de ervaring ons

dagelijks leert, dat onze vijanden zelfs, door ons te verdelgen, medewerken tot het genot van onze eeuwige vreugde; ja, dat alle dingen ons daartoe helpen, waarvoor God gezegend zij. Weest dan niet bevreesd voor bangmakers en wrede lieden, die op de wegen staan en op ons loeren, maar laat ons veel liever de slang vrezen, die een dodende prikkel heeft, door welke prikkel allen gewond zullen worden, die, door gebrek aan geloof en een goed geweten, in Christus niet ingelijfd zijn, omdat zij geen gemeenschap met Christus hebben, Die de Vernietiger van de dood is.

Maar, o mijn lieve vrouw, en gij mijn vrienden, wij, zeg ik, die God verlost heeft uit de macht der duisternis, en overgezet in het rijk van Zijn lieve Zoon, door aflegging van de oude mens, en aanneming van de nieuwe mens door het geloof, namelijk van Jezus Christus, Die ons van God geworden is tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing; wij, zeg ik, kunnen daarmee deze verschrikkelijke en nijldige slang, de duivel, de hel, de dood en de verdoemenis overwinnen. Want Christus onze metalen slang, heeft de prikkel aan deze slang ontnomen, zodat zij, nu voortaan van haar prikkel beroofd zijnde, door ons vrijmoedig met Christus kan worden overwonnen, en wij met alle uitverkorenen zeggen: "Dood, waar is uw prikkel? Hel, waar is uw overwinning? Maar, Gode zij dank, Die ons de overwinning gegeven heeft door Jezus Christus onze Heere."

Nu dan, mijn allerliefste en al mijn lieve vrienden en mede-erfgenamen van het eeuwige koninkrijk, wees blijmoedig en vurig van geest, dient de Heere, verblijdt u in de hoop, wees geduldig in de verdrukking, houdt aan in de gebed; en bidt voor ons, die nu voor de dood bestemd zijn. En, aangezien ik nauwelijks gelegenheid heb, om u uitvoeriger te schrijven, laten dan deze weinige woorden een getuigenis zijn van mijn liefde tot u en al de gelovigen, die ons liefhebben, en vooral voor mijn kudde, onder wie ik nu, door Gods voorzienigheid, een gevangene ben. En al verkeer ik nu niet meer onder hen zoals vroeger, toen ik van de predikstoel openlijk voor hen predikte, nochtans predikt de Heere nu tot hen door deze mijn banden, die ik nu om het Evangelie van Christus draag. Waardoor God hen ook vermaant, zich te wachten voor de Roomse antichristelijke godsdienst, en standvastig te blijven in de waarheid van Jezus Christus, welke spoedig met het bloed van hun herder zal worden verzegeld. En, hoewel hij zulk een verheven bediening onwaardig is, moeten zij nochtans acht geven op hun grote Herder Jezus Christus, Wiens waarheid door mij hun gepredikt werd, welke ik ook beschermde, en waarvan nu mijn boeien getuigenis geven, en nu door de kracht van deze Hogepriester met mijn dood zal bevestigd worden.

Mijn lieve vrouw, wees niet bedroefd, noch bezorgd, maar werp al uw bekommernissen op de Heere, en beveel mij door een boetvaardig gebed de Heere aan, zoals ik voor u en onze Samuël doen zal, die ik ook, als ik aan de paal sta, met mij aan God wil opofferen.

Vaarwel in Christus, in de hoop van met ulieden allen hiernamaals verenigd te worden in de eeuwige vreugde. Deze hoop is in mijn hart gegrift. Amen.

4. LEVEN EN MARTELDOD VAN JOHN HOOPER, geb. ca. 1495/1500 – 9 februari 1555, Anglicaans bisschop, verbrand in Glouchester

John Hooper, geboren in Engeland, een zeer kundig man in de Latijnse, Griekse en Hebreeuwse talen, legde grote ijver aan de dag met prediken en schrijven, zoals een christelijk bisschop betaamt, om vele mensen tot kennis der Evangelische waarheid te brengen.

Hij schreef een boek aan de hertog van Sommerset, beschermer van Engeland, betreffende Jezus Christus en Zijn ambt; benevens een ander boek tegen de drogredenen des duivels. In dit boek ontdekt hij de vreselijke leugens van Steven, de bisschop van Winchester, die de dwaling en afgoderij onderhield en beschermde, die gewoonlijk in het pausdom worden aangetroffen, en weerlegde die met bondige bewijzen. Hij schreef ook onder andere tegen de echtscheiding, die men ten tijde van koning Eduard VI om nietige reden met grote vrijheid toestond.

Hij nam zozeer toe, in geestelijke verlichting én sprak zijn overtuiging zo rondborstig uit, dat hij zich het ongenoegen van verscheidene doctoren aan de universiteit op de hals haalde, welke met behulp van zekere Dr. Smith hem dwongen Oxford te verlaten.

Hij ging toen in dienst bij Sim THOMAS ARUNDEL, die hem bijzonder genegen was, totdat hij ontdekte welke zijn godsdienstige inzichten waren en dat ze geheel en al verschilden van de zijne. Onwillig de diensten te verliezen van zulk een trouwe dienaar, zond hij hem naar de bisschop van Winchester, hopende dat de invloed van deze bisschop hem van gevoelen zou doen veranderen. Toen de bisschop na vier of vijf dagen met Hooper gesproken te hebben, zag dat hij niet te bewegen was, zond hij hem terug naar zijn meester, en hoewel hij heimelijk zijn vijand was geworden, kon de bisschop zich echter niet bedwingen zijn geleerdheid en natuurlijke gaven hoog te roemen. Niet lang daarna was Hooper, gewaarschuwd zijnde dat gevaren hem van alle kanten bedreigden, genoodzaakt het huis van Sir Thomas Arundel te verlaten. Het gelukte hem uit Engeland weg te komen en Parijs te bereiken. Hij kon echter niet besluiten daar te blijven, maar keerde naar Engeland terug. Door zijn vijanden weerom bedreigd, gelukte het hem eerst naar Ierland, en daarna door Frankrijk naar Duitsland te ontkomen.

Hier maakte hij kennis met vele geleerde mannen, door wie hij zeer gastvrij werd onthaald, en vooral door de hervormer BULLINGER van Zurich in Zwitserland. Te Zurich trad hij in het huwelijk en legde zich bijzonder toe op de studie der Hebreeuwse taal.

Bij de troonsbestijging van Eduard VI kwam Hooper naar Engeland terug, met een hart brandende van verlangen om ook aan zijn landgenoten het Evangelie te verkondigen. Vóór zijn vertrek ging hij eerst al zijn vrienden danken voor hun vriendelijkheid. Bullinger wenste hem in naam van allen de besten zegen. des Heeren toe, en verklaarde dat, zelfs indien Hooper hen in Engeland, het land vloeiende van melk en honig, mocht vergeten, zij hem nimmer vergeten zouden.

Hooper dankte hen allen nog eens en verzekerde hun, dat niets ooit in staat zou wezen hem hun vriendelijkheid te doen vergeten. Hij beloofde van tijd tot tijd hun met zijn welvaart bekend te maken. “Maar,” zei hij, Bullingers hand in de zijne nemende, het laatste nieuws aangaande mijzelf zal ik niet kunnen schrijven, maar zult u van anderen moeten vernemen. Want het laatste bericht aangaande mijzelf, dat ik niet aan u zal kunnen meedelen, maar dat u van anderen zult moeten vernemen, zal wezen dat ik veroordeeld ben tot as verbrand te worden.”

Na hen allen gegroet te hebben vertrok hij. Te Londen aangekomen begon hij dadelijk geregeld elke dag een of twee malen te preken, en sprak altijd heftig tegen de

misbruiken, welke in de kerk waren binnengeslopen. Na verloop van enige tijd, werd hij ontboden om in tegenwoordigheid van de koning te preken en werd niet lang daarna benoemd tot bisschop van Gloucester. Daar bleef hij twee jaren en zijn wandel kwam zo overeen met zijn belijdenis, dat zelfs zijn verbitterdste vijanden niets tegen hem vinden konden.

In die dagen was het ambtelijk gewaad van de Anglicaanse bisschoppen bijna hetzelfde als dat van de Roomse geestelijken. Hooper had bezwaar zich zo te kleden en de koning, die dat bezwaar eerbiedigde, schreef aan de aartsbisschop van Canterbury, hem verzoekende aan Hooper in dat geval toe te geven. Omdat de andere bisschoppen niet wilden toegeven en van oordeel waren dat het verkeerd was in bisschop Hooper, zo stijfhoofdig te zijn omtrent zulke beuzelachtige zaken en dat zijn stijfhoofdigheid niet kon gedoogd worden, gaf Hooper toe. Hij ondernam het ambtelijk gewaad aan te doen, wanneer hij geroepen werd te preken. Door de koning opnieuw verzocht in zijn tegenwoordigheid een preekdienst te verrichten, verscheen hij in het gewaad. Hij gaf toe, terwille van het heil der kerk. Omdat dit zijn enig streven was, verdroeg hij alles met geduld. Deze beuzelachtige geschillen verdwenen allen, toen later de storm der vervolging onheilspellend losbrak. Zeer hartelijk waren de brieven, die gedurende hun gevangenschap werden gewisseld tussen Hooper en zijn geestverwante bisschoppen.

Als bisschop leefde hij slechts voor degenen over wie hij gesteld was. Hij deed wat kon, om hun tot zegen te zijn. Nooit was hij ledig. Wanneer hij niet moest preken, regelde hij zaken of anders bracht hij zijn tijd door met studie, of met gebed, of met het bezoeken van scholen. Hij zocht nooit de gunst der rijken terwijl de geestelijke belangen der armen verwaarloosd werden, maar arbeidde voor allen, zonder te vragen wat hun rang of stand was. De waardigheid van zijn karakter werd daaruit bewezen, dat terwijl hij door niemand dan slechts goddelozen gehaat werd, zelfs de slechtste onder hen waren niet in staat in enig opzicht enige blaam op zijn persoonlijk karakter te werpen. Thuis verzuimde hij niets dat het welzijn van zijn kinderen kon bevorderen. Hij voedde hen nauwgezet op en hielp hen in hun studiën. Alles ging in zijn huis christelijk toe, daar was geen buitensporigheid of ledigheid te vinden, geen pracht of praal te zien, geen vloekwoord of onbehoorlijke taal werd daar ooit gehoord.

Van zijn inkomsten als bisschop bespaarde hij niets, daar hij het alles besteedde aan weldadigheid. In het achterste voorhuis van zijn bisschoppelijk paleis werd dagelijks een tafel gedekt voor de armen, waaraan er iedere dag velen aanzaten en verzadigd werden in hun bittere armoede.

Toen Maria de troon beklom, (1553) was hij een van de eersten, die naar Londen gedagvaard werden. Zijn vrienden smeekten hem het land te verlaten, maar hij weigerde en zei: "Eens heb ik dat gedaan, maar nu ik dit gewichtig ambt bekleed, gevoel ik mij geroepen te blijven en met mijn kudde te leven en te sterven".

Hij moest verschijnen voor Dr. Heath, die als bisschop was afgezet in koning Eduards tijd, en voor Dr. Bonner, bisschop van Londen, omdat hij onder de vorige regering een van zijn beschuldigers was geweest. Maar toen hij te Londen aankwam, voordat hij Heath en Bonner had gezien, werd hem gelast voor de koningin en haren Raad terecht te staan. Toen hij voorkwam, werd hij door Gardiner op een schandelijke wijze bejegend, uitgescholden en uitgemaakt omdat hij een Puritein was. Hij verantwoordde zich met volle vrijmoedigheid, maar werd desniettemin naar de gevangenis verwezen, onder voorwendsel dat het niet was om zijn godsdienst, maar ter wille van zekere sommen geld die hij aan de koningin verschuldigd was. Enige tijd daarna werd hij weer voor Gardiner gebracht en zonder dat het hem vergund werd Zijn zaak te bepleiten, werden hem zijn beide bisdommen ontnomen.

Achttien maanden lang moest hij in de “Fleet”(een gevangenis te Londen) doorbrengen. Niettemin al het geld dat hij aan de opzichter en diens vrouw gaf om goed behandeld te worden, werd hij door hen op de wreedaardigste wijze mishandeld. Gedurig werden er door hen bij Gardiner allerlei leugens aangebracht en zijn lot daardoor gedurig ondragelijker gemaakt. Toen hij nauwelijks drie maanden in de gevangenis was, werd hij in een vuile stinkende kamer geplaatst, grenzende aan de plek, waar al het vuil van de gevangenis werd uitgeworpen, of zich als van lieverlede verzamelde. Daar had hij niets dan een weinig stro om op te liggen en een verrotte deken om zich mee te dekken. Vanwege de ondragelijke stank werd hij meermalen aangetast door ziekte. Gelukkig dat enige Godvrezende lieden hem intussen wat beddengoed hadden gezonden. Wanneer hij ziek was, nam de mishandeling toe; dan werd allen verboden hem te bezoeken en deed de opzichter al de deuren dicht, zodat wanneer hij vanwege zijn smarten weeklaagde, of in doodsbenauwdheid verkerende, luide om hulp riep, niemand instaat was hem te horen. Zo moest dan deze getrouwe dienstknecht des Heeren achttien maanden lang, terwille van zijn gehechtheid aan het Evangelie van onze Heere Jezus Christus, het grootste onrecht verduren en de wreedste mishandeling ondergaan. En hoewel het gedurende al die maanden was alsof Hooper geen helper had, bleef God echter zijn liefdevolle Vader, en werd hij van de Eeuwige niet verlaten.

Den 28sten Januari verscheen hij weer voor Gardiner en zijn mederaadsleden. Na lang met hem gedisputeerd te hebben, werd hem bevolen te wachten totdat Mr. Rogers was onderzocht. Toen het verhoor geëindigd was, werd aan de twee schouten van Londen gelast hen te nemen en op te sluiten tot negen uur de volgende morgen, om te zien of zij gewillig zouden zijn naar de Roomse kerk terug te keren. Bisschop Hooper werd eerst weggeleid, Mr. Rogers volgde hem met de andere schout.

Toen Hooper de kerkpoort zou uitgaan, keek hij om, en ziende Mr. Rogers aankomen, stond hij stil om op hem te wachten en zei: “Kom broeder Rogers, moeten wij twee het eerst deze zaak aanvatten, en deze takkenbossen met ons vet bedruipen!”

“Ja mijnheer,” antwoordde Rogers, “door de genade des Heeren. “Wees verzekerd,” zei Hooper, “dat God ons daartoe de nodige kracht zal schenken!” Zij gingen toen uit in de straat, waar een buitengewoon gedrang was van mensen, allen zich verheugende over de standvastigheid van deze twee edele mannen.

De schout die naast Hooper ging zei tot hem: “Ik ben verwonderd, dat gij zo haastig en scherp met de rijkskanselier (Gardiner) zijt geweest, en dat gij niet meer geduld gebruikt hebt.” Hij antwoordde: “Mijnheer de schout, ik was in het geheel niet ongeduldig, hoewel ik ernstig was voor de zaak van mijn Meester, want de zaak is voor mij bijzonder gewichtig, daar er leven en dood mee gemoeid zijn, niet slechts leven en dood in deze, maar ook in de toekomstige wereld!”

Zij werden aan de gevangenvaarder overgeleverd, met het bevel hen in afzonderlijke cellen op te sluiten en hun niet toe te laten met elkaar of met hun vrienden te spreken. De volgende dag kwamen zij weer voor bisschop Gardiner, die hen lang ondervraagde, maar vond dat zij vast besloten waren bij hun gevoelens te blijven. Hooper werd toen gedegradeerd, en zijn veroordeling hem voorgelezen. Daarna werd hij door de schout naar een gevangenis dicht bij de woning van Gardiner gebracht. Daar werd hij tot de avond bewaakt. Na donker werd hij onder een sterke wacht naar Newgate overgebracht. Zozeer waren zijn beulen bevreesd dat het volk een poging zou aanwenden om hem met geweld te ontzetten, dat enige sergeanten vooruit gezonden werden, om de lichten van de fruitverkopers overal langs de straten uit te doen. Niettemin al deze voorzorgsmaatregelen kwamen veel mensen, die

vermoedden wat er gaande was uit, met lichten naar hun deuren, en groetten hem, de Heere prijzende voor zijn standvastigheid en hem vermanende tot aan het einde toe te volharden.

Hooper verzocht hen allen ernstiglijk voor hem te bidden en werd door de schout zo haastig mogelijk naar Newgate verdergeleid. Daar werd hij zes dagen lang eenzaam opgesloten, en werd niemand toegelaten hem te bezoeken dan slechts de cipier. Bonner, de bisschop van Londen, kwam meermalen hem bezoeken, ten einde hem te overreden om te herroepen, maar zijn pogingen waren tevergeefs. Hij zond Fecknam, Chedsey, Harpsfield en enige anderen met hetzelfde doel, maar ook zij vonden hem onbewegelijk. Toen zij er niet in slaagden, hem met hun redeneringen te overtuigen, deden zij zich voor, alsof zij hem bijzonder genegen waren, en boden hem hun vriendschap en grote wereldse schatten aan, zo hij zich bij hun kerk wilde aansluiten. Daarna veranderden zij hun beloften in dreigementen, maar hij bleef standvastig.

Toen zij zagen dat al hun pogingen nutteloos waren, trachtten zij hem en de leerstukken die door hem werden beleden bij het volk in minachting te brengen, door het gerucht te verspreiden *dat hij het Protestantisme afgezworen had*. De aanhoudende bezoeken van de bisschop van Londen brachten velen er toe het gerucht te geloven.

Toen het gerucht eindelijk tot de oren van Hooper kwam, smartte het hem zeer te denken dat het volk geloof hechtte aan zulke vertelsels. Hij schreef dadelijk een brief, waarin hij ten stelligste de geruchten aangaande zichzelf tegensprak.

De volgende maandag kwam Bonner om hem te degraderen. Het was de 4^e Februari, de dag waarop Rogers verbrand werd. Die avond waarschuwde de cipier hem, zich gereed te houden om naar Gloucester gezonden te worden, ten einde daar verbrand te worden. Hierover was hij zeer verblijd, en zijn handen naar de hemel opheffende, dankte hij de Heere dat Hij goed gedacht had hem te zenden naar de gemeente vroeger aan zijn zorg toevertrouwd, om in haar midden de marteldood te sterven. Hij liet onmiddellijk zijn knecht weten hem zijn laarzen, sporen en overjas te brengen, zodat hij ieder ogenblik gereed kon zijn op reis te gaan.

Vier uur de volgende ochtend werd hij gewekt en door de schout gebracht naar een plaats, waar zij zes mannen van de lijfwacht der koningin vonden, wachtende om hem naar Gloucester te brengen. Eerst bracht men hem naar een herberg. Bij het aanbreken van de dag besteed hij met blijmoedigheid zijn paard, om de reis naar Gloucester verder te zetten. Men gebruikte alle voorzorg langs de weg om te verhinderen dat het bekend zou worden wie hij was. Op Donderdag bereikten zij Cirencester, een stad vijftien mijlen van Gloucester. Daar vertoefde men ten huize van een vrouw, die de bisschop goed kende, maar altijd hem en de waarheden die hij zo vurig had verkondigd gehaat had. Toen zij echter zag op welke wijze hij nu werd heengeleid om gedood te worden, beklagde zij zijn lot met tranen en verklaarde dat zij altijd overtuigd was, dat hij hoe ook op de proef gesteld standvastig zou blijven.

Op 7 februari kwam hij om vijf uur in de avond te Gloucester aan. Een mijl van de stad was het volk in groten getale bijeengekomen om hun bisschop te ontmoeten, en weeklaagde luide over het lot dat hem te wachten stond, en dat op zulk een wijze, dat een van de wacht snel naar de stad rijden moest om hulp te zoeken, bevreesd zijnde dat men de gevangene met geweld zou verlossen. Dientengevolge werd er een sterke bende gewapende mannen naar de stadspoort gezonden en werd het volk gelast in hun woningen te blijven. Gedurende het eerste gedeelte van de nacht sliep Hooper gerust en daarna bracht hij de overigen tijd tot aan de morgen in het gebed door.

Sir Anthony Kingston, een vroegere, vriend van de bisschop, was benoemd bij de voltrekking van zijn vonnis tegenwoordig te zijn. Zodra hij Hooper zag barstte hij in

tranen uit. Bij de eerste oogopslag kende de bisschop zijn oude vriend niet. Maar daarna riep hij uit: "Sir Anthony, ik ben verblijd u zo wel te zien en ik dank God daarvoor."

"Maar het doet mij leed, Mylord, u hier te ontmoeten, veroordeeld om een wrede dood te sterven. Bedenk toch hoe aangenaam het leven en hoe bitter de dood is, en terwijl het nog mogelijk is uw leven te redden, geef toch toe, want uw leven kan nog zeer nuttig zijn."

"Ja waarlijk," antwoordde Hooper, "ik ben hier gekomen om te sterven, omdat ik niet wil tegenspreken de waarheden, welke ik altijd onder u in mijn gemeente en elders verkondigd heb. Ik dank u, Sir Anthony, voor uw raad, hoewel die niet zodanig is, als ik zou begeerd hebben van u te ontvangen."

Sir Anthony nam toen afscheid van hem met bittere tranen en zelfs Hooper kon zijn tranen niet bedwingen.

Op dezelfde dag kreeg een blinde jongen verlof om bij Dr. Hooper te komen. Dezelfde jongen had kort daarvoor gevangenschap geleden in Gloucester vanwege de waarheid. "Ach, arme jongen," zei de bisschop, "God onthoudt je gezicht, om welke reden Hij het beste kent, maar Hij heeft je ziel begiftigd met het oog van kennis en van het geloof. God, geve je de genade voortdurend Hem te bidden dat je dat gezicht niet verliest, want dan zou je blind zijn, zowel in lichaam en ziel." (Thomas Drowry, een blinde jongen werd 15 mei 1556 verbrand)

De volgende ochtend te acht uur op 9 februari 1555, kwam men met een grote bende zwaar gewapende mannen, om hem naar de brandstapel te voeren. Toen hij die zag riep hij uit: "Ik ben geen verrader. Het was onnodig zulk een beweging op touw te zetten om mij naar de plaats te brengen, waar ik sterven moet. Want hadt gij mij toegelaten, ik zou alleen daarheen gewandeld hebben zonder iemand onder u lastig te vallen."

Daar het hem ten strengste verboden was een woord te spreken, ging hij stilzwijgend naar de plaats, ieder dien hij kende met een opgeruimde glimlach begroetende. Hij wandelde met moeite daar hij erg lijdende was aan heupjicht, ontstaan tengevolge van hetgeen hij in de gevangenis had moeten verduren.

Meer dan 7000 mensen waren samengekomen om zijn einde te zien. Duizenden personen waren verzameld, omdat het marktdag was. De takken van de bomen, die rondom het plein stonden, werden door velen als zitplaats gebruikt. Drie ijzeren hoepels waren in gereedheid gebracht om zijn lichaam aan de staak te binden en drie zakken buskruit werden aan zijn lichaam vastgebonden. Toen hij aan de staak vastgebonden was, wees hij aan hoe men de takkenbossen of bundels hout moest rangschikken en zelfs rangschikte hij sommige daarvan met eigen handen.

Toen de burgemeester op hem wachtte ter voorbereiding van zijn executie, vroeg hij om een snelle brand te veroorzaken om zijn kwellingen te beëindigen. Die hem zagen zeiden dat hij nooit zo vrolijk had gekeken met zo'n blozend gezicht, zoals hij deed op dat moment. Toen hij bij de plaats kwam waar hij moest sterven, zag hij glimlachend dat het was in de buurt van een grote iep tegenover het college van priesters, die hij gebruikt had om daar te preken. Nadat hij in het gebed was geweest, stelde men gratie van de koningin voor als hij herriep. Hij riep: "Als je van mijn ziel houdt, weg ermee!" Nu volgde de opdracht dat de brand moest worden aangestoken. Maar omdat er niet meer groene takkenbossen waren dan twee paarden konden dragen, was er niet genoeg riet voor de brandstapel. Eindelijk brandde het over hem, maar de wind blies de vlam met volle kracht van hem weg, zodat hij op weinig meer dan aangeraakt werd door het vuur. Daarna werden een paar droge takkenbossen gebracht, en een nieuw vuur ontstoken met takkenbossen, (want er was niet meer riet) en die verbrandde zijn

onderste delen, zijn haar en verschroeide zijn huid een beetje. In de tijd van die brand, zoals bij de eerste vlam, bad hij: "O Jezus, Zoon van David, ontferm U over mij, en ontvang mijn ziel!" Na de tweede zei hij met een luide stem: "Bij de liefde van God, goede mensen, geef mij meer vuur!" De derde brand werd aangestoken die na een tijdje feller was dan de andere twee. In dit vuur bad hij met een luide stem: "Heere Jezus, ontferm U over mij! Heere Jezus ontvang mijn geest!" En dit waren de laatste woorden die men hoorde spreken. Maar toen hij zwart was in de mond en zijn tong zo gezwollen dat hij niet kon spreken, en zijn lippen afgegleden waren tot het tandvlees, klopte hij op zijn borst met zijn handen tot een van zijn armen viel, en vervolgens klopte nog steeds met de andere, terwijl het vet, water, bloed van zijn vingers droop. Daarna boog hij zich naar voren en gaf de geest. Zo bleef hij driekwartier of langer in het vuur. Als een lam, bleef hij geduldig tot het einde toe. En nu regeert hij, ik twijfel er niet aan, als een gezegende martelaar in de vreugde van de hemel, die bereid is voor de gelovigen in Christus vóór de grondlegging van de wereld; voor wiens standvastigheid alle christenen geboden zijn om God te loven." Aldus werd hij in de stad Gloucester, waar hij bisschop was geweest, onder grote volharding, aan de Heere in de vlammen opgeofferd, en wel op de 9e Februari in het jaar 1555

5. Dr. ds. Rowland Taylor, werd op 5 februari 1555 verbrand te Aldham Common

Rowland Taylor, doctor in de rechten, bedienaar van het Goddelijke Woord in de gemeente Hadley, in het hertogdom Suffolk, was een zeer geleerd man, en werd om de prediking van het Evangelie gevangen genomen en bij herhaling wegens zijn geloof ondervraagd. Onder andere liet Stefanus Gardiner, bisschop van Winchester, stadhouder van de kanselier van Engeland, hem voor zich uit de gevangenis komen, sprak hem toe en zei: "Taylor, wij hebben u laten halen, om u bekend te maken met de loslating en de goede gunst van de koning en van de koningin, zo gij u uit de val wilt opheffen en opstaan, in welke val wij allen in dit koninkrijk gelegen hebben, maar waaruit wij nu weer, Gode zij lof, op wonderbare wijze verlost zijn. Maar, indien gij daaruit niet begeert verlost te worden, zal men u straffen, zoals gij hebt verdiend."

Taylor antwoordde: "Mijn heren, indien ik mij aldus liet helpen, zoals gij mij voorhoudt, dan zou ik vallen en zelfs dieper vallen, dan zelfs de afgrond diep is. Want ik geloof, dat de godsdienst, die wij hier in dit land hebben voorgestaan, geheel en alleen haar oorsprong heeft uit de bronnen van het Goddelijke Woord, waaruit alle leerstukken van onze christelijke godsdienst geput zijn, waarvan ik, door Gods genade, in geen dele voornemens ben af te wijken, zo lang God mij het leven sparen zal."

Toen vroeg een hunner, Burne genaamd: "Welke godsdienst bedoelt gij? Zoals die was ten tijde van koning Eduard? Gij weet wel, dat er toen vele boeken over de godsdienst geschreven zijn, en onder die een catechismus van mijnheer de bisschop van Canterbury; bedoelt gij dezen?"

Taylor antwoordde: "Mijnheer van Canterbury heeft een catechismus overgezet in het Engels die niet van hem was, maar onder zijn naam uitgegeven; en waarlijk, dit boek deed veel goeds in die tijden. Maar nadat onze goede koning Eduard, over wie God eeuwig geprezen zij, een boek uitgaf, inhoudende de wijze, waarop de dienst in de gemeenten moet verricht worden, en dat met grote nauwkeurigheid was samengesteld door alle geleerden in het koninkrijk, en ontvangen en toegelaten door het gehele parlement, en in het openbaar door het gehele koninkrijk, was de catechismus geheel vernieuwd volgens de leerstukken van de ware christelijke godsdienst. Dat alles is, naar ik meen, door dit boek veroorzaakt."

De kanselier vroeg: "Hebt u niet een boek gelezen, dat ik geschreven heb over het sacrament?"

Taylor antwoordde: "Ja, zeker."

De kanselier vroeg toen verder: "Hoe bevalt u dat?" Toen zei er een uit de raad, die de kanselier door vleierij wilde behagen: "Mijnheer, gij doet hem daar een goede vraag; want ik ben er zeker van, dat dit boek hem de mond wel zal stoppen en allen, die van zijn gevoelens zijn."

Taylor antwoordde zeer vrijmoedig: "Ik weet, dat in dit boek vele zaken staan, die geheel strijden tegen de waarheid en het Goddelijke Woord."

Deze schande kon de kanselier niet verdragen, en zei tot hem: "Gij bent een onwetende schelm." Taylor deed, alsof hij deze scheldwoorden niet hoorde, en zei: "Ik heb de heilige Schrift gelezen, ik heb de geschriften der kerkvaders onderzocht, zoals die van Augustinus, Chrysostomus, Cyprianus, Eusebius, Origenes, Gregorius Nazianzenus en anderen. Ik dank God, dat ik zo onwetend niet ben, als gij mij uitmaakt. Voorts, mijnheer, heb ik ook in de burgerlijke rechten examen afgelegd, evenals gij."

De kanselier zei: "Gij leest alle dingen zonder verstand met een bedorven oordeel, maar mijn hoofdstudie was de Goddelijke Schrift, wat ik in vele boeken heb bewezen."

Taylor hernam: "Mijnheer, u hebt een boek geschreven: *De vera obedientia*; ik zou wel wensen, dat gij u daarbij volstandig gehouden had, want waarlijk, nooit hebt gij het zo goed verklaard, en met zulk een goed geweten gekend als blijkt in dit boek."

De kanselier zei: "Ik heb tegen Bucerus geschreven, daar ik het huwelijk der priesters verwerp; maar zulke boeken bevallen u niet, noch zulken boosdoeners als gij bent, die te lang gehuwd bent geweest."

Taylor antwoordde: "Waarlijk, ik ben gehuwd geweest, en heb negen kinderen in de echtelijke staat gehad, waar ik God voor dank. En ik weet zeker, dat al de wetten, die gij thans uitvaardigt in dit koninkrijk tegen het huwelijk van de geestelijken, nergens anders toe deugen, dan om de leer der duivelen te onderhouden, en wel tegen de natuurlijke en burgerlijke rechten, en ook ten enenmale tegen het gehele bevel zowel der Apostelen als van de oude leraars."

De bisschop van Duresme zei daarop: "Gij bent doctor in de burgerlijke rechten, zoals gij zegt, en dan weet gij wel, dat Justinianus schrijft, dat de priesters, hun wijding ontvangende, een eed afleggen, dat zij niet gehuwd geweest zijn, en daarmee komen overeen de leerstellingen der Apostelen."

Taylor antwoordde: "Ik herinner mij zulk een wet niet, maar wel weet ik, dat Justinianus schrijft, "dat, wanneer een man zijn vrouw iets achterlaat, op voorwaarde dat zij niet meer trouwen zal, ja, wanneer zij zelf zwoer de voorwaarde na te komen, dat zij, niettegenstaande de eed, weer zal mogen trouwen, als haar man sterft." Wie zou nu kunnen zeggen, dat een pauselijke belofte, die tegen de heilige echt gedaan is, niet zou mogen verbroken worden? In de Pandecten wordt voorts uitdrukkelijk gezegd: "Zo iemand zijn slavin vrijmaakt, op voorwaarde dat zij nooit trouwen zal, zal nochtans de slavin mogen trouwen, en de patroon of heer zal zijn recht verliezen, omdat hij deze voorwaarde daarbij gemaakt heeft, die onwettig en tegen de natuur is."

De bisschop zei: "Zo beweert gij dan, dat de priesters volgens de wet van God trouwen mogen. Maar hoe zult gij dit bewijzen?"

"Ik kan dit bewijzen," zei Taylor, "met de woorden van Paulus, zowel aan Timothéüs als aan Titus, waar hij van het huwelijk der priesters, diakenen en bisschoppen spreekt; en gelijk Chrysostomus op Timothéüs aantekent, dat het ketterij is te zeggen, dat de bisschop niet zou mogen trouwen."

De kanselier zei: "Wat Chrysostomus aangaat, liegt gij, zoals ook uw geestverwanten doen, die de schriften en de leraars verdraaien. Zegt gij niet, dat de geloofsregelen toelaten, dat de priesters mogen trouwen? Dat is onwaar." Taylor antwoordde: "Wij lezen in de besluiten, dat de vier algemene kerkvergaderingen, namelijk van Nicea, van Constantinopel, van Efeze en van Chalcedon zulk een gezag hebben als de vier Evangelisten. En in die besluiten lezen wij, dat een van de voornaamste boeken der geloofsregelen is, dat de kerkvergadering van Nicea door de woorden van Paphnutius bevestigd is, die het huwelijk der priesters en bisschoppen aanprijst. Zo mogen dan de priesters vrouwen nemen, en wel op wettige wijze." De kanselier zei: "Gij vervalst de algemene kerkvergaderingen, want er staat nadrukkelijk in de voorschreven besluiten, dat de priesters veel meer van hun vrouwen behoren gescheiden zijn, dan gehuwd te blijven. "

Taylor antwoordde vrijmoedig: Indien de woorden, die gij daar aanhaalt, daar geschreven staan, ben ik bereid mij het hoofd te laten afslaan. Laat de boeken te voorschijn gebracht en het bewezen worden."

"Wanneer het ook al daarin niet te vinden is," zei de bisschop van Duresme, "dan zal het in *Ecclesiastica Historia* staan, dat door Eusebius geschreven is, waaruit de besluiten verzameld zijn."

Taylor zei: " Verdraagt mij, want het is niet overeenkomstig de waarheid, dat de paus een zodanig gevoelen van een kerkvergadering van zulk een groot gezag zou willen missen of verliezen, dat zozeer tot zijn voordeel zou pleiten."

Na nog vele andere woorden, zei de kanselier tot Taylor: "Om er een einde aan te maken: bent u gezind om met ons terug te keren tot de schoot der christelijke kerk?" En terwijl hij dat zei, stond hij van zijn stoel op.

Taylor antwoordde: "Door Gods genade zal ik nooit van de kerk van Christus scheiden." Daarna verlangde Taylor, dat het zijn vrienden mocht worden toegestaan, hem in de gevangenis te mogen opzoeken; maar hij kreeg geen ander antwoord dan: "In deze week zult gij uw vonnis ontvangen." En terstond werd hij weer naar de gevangenis gezonden.

Nadat hij bij herhaling de vijanden der waarheid tegenstand had geboden, en de waarheid op vrome wijze had betuigd, werd hij eindelijk met vele anderen veroordeeld om levend te worden verbrand.

Daarna werd hij te Hadley, waar hij in de gemeente Gods Woord verkondigd bad, ten aanschouwe van ieder gedood, en de Heere in de vlammen opgeofferd, tot grote stichting van vele lieden, die door de grote standvastigheid van zulk een hooggeroemde doctor en predikant, zeer versterkt werden in de kennis der waarheid. Dit geschiedde op de 9e (of 8) Februari in het jaar onzes Heeren 1555.

6. Bisschop Robert Farrar (of Ferror)

De eerste bisschop, die wij op de lijst aantreffen van hen, die stierven om de waarheid na Johannes Hooper, bisschop van Gloucester, was Robert Farrar, bisschop van St. David, in Wales in Engeland, die tot de bisschoppelijke waardigheid was geroepen door tussenkomst van de hertog van Sommerset, die ten tijde van koning Eduard beschermer was van Engeland.

Deze goede bisschop werd tijdens koning Eduards leven na de dood van genoemde Sommerset, beschermer van Engeland, veel verdriet en veel onaangenaams aangedaan, en wel vooral door opruiing van zekere Constantin, die haat tegen hem had opgevat, omdat hij, zoals men zei, een geestelijke standplaats geweigerd had aan een onwetend mens. En wat dan ook overigens de reden van deze haat mag geweest zijn, hetzij om deze of om een andere oorzaak, heeft men nochtans deze goede man de weigering van het kerkelijke ambt dan op deze dan weer op een andere wijze ten laste gelegd.

De grond, waarop deze Constantin zijn beschuldiging vestigde, was dat Robert Farrar enige kerkelijke ambten geruime tijd onder zich had gehouden, zelfs zolang tot hij geschikte personen gevonden had, om deze kerkelijke ambten te bekleden. Verder zei hij van hem, dat hij enige landen of bezittingen voor zich gekocht had, dat in strijd was met de openbare wetten van het koninkrijk Engeland. Er was namelijk een gebod uitgevaardigd aan alle kerkelijke personen, gesteund door de wetten en bevelen van het land, dat zij zich met geen wereldlijke zaken mochten bemoeien. Hiervan begon hij hem te beschuldigen, hoewel Farrar nochtans nooit zulk een begeerlijkheid had gekoesterd. Maar luister, hoe de zaak zich had toegedragen.

Een edelman, die tot een van zijn naaste burens behoorde, had dikwijls dringend gebrek aan geld, en had daarom een deel van zijn goederen te koop aangeboden. Farrar zag de verlegenheid van de edelman, en werd bewogen om liever een overeenkomst met hem te maken, dan dat deze gedwongen zou worden uit geldgebrek zijn bezittingen te verkopen. En, hoewel hij niet genoegzaam was voorzien van geld, bood hij hem nochtans, om zijn buurman in zijn gebrek te helpen, een zekere som geld aan, zoveel hij voor die tijd nodig had, op voorwaarde, dat hij hem een stuk land zou aanwijzen, dat zo veel waard was als hij hem zou voorschieten, welk land als pand in verzekering zou zijn voor zijn geld; en dat hij zijn land terug kon nemen, zo spoedig hij gelegenheid zou hebben, om het geleende geld terug te geven. Hij wilde aldus wijs handelen, opdat hij later geen gevaar zou lopen zijn geld te verliezen, en aan de andere kant, opdat de edelman iets zou hebben, waarmee hij geholpen was, zonder dat hij zich behoefde te ontdoen van zijn bezittingen. Er valt niet aan te twijfelen, of de bisschop, die een man van een zeer goed leven was, heeft dit meer gedaan om de edelman in zijn verlegenheid te helpen, dan om zijn eigen voordeel. Kort daarna had de edelman plan, om al zijn goederen te verkopen, en vervoegde zich daartoe het eerst bij de bisschop Farrar om te horen, of hij het ook verlangde te kopen; doch, toen hij bemerkte, dat Farrar daarin het geheel geen zin in had, wendde hij zich tot een andere edelman, die reeds sinds lang Farrar een kwaad hart toedroeg. Toen de bisschop dit alles vernam, en bemerkte welk een moeite en onaangenaamheid er uit zou voortvloeien, in geval deze nijldige edelman eenmaal het land bezat, dat hem zo gunstig was gelegen, en hij voor zulk een onaangename buur bevreesd was, kocht hij het land, op voorwaarde nochtans, dat de edelman als verkoper de vrijheid zou hebben om deze goederen weer terug te nemen, wanneer hij in staat was de som, die daarvoor besteed was, terug te geven, zo dikwerf en zoveel tegelijk als hem gelegen kwam.

Men beschuldigde hem ook, dat hij de inkomsten van het eerste jaar niet aan de schatbewaarder des konings had uitbetaald, Intussen zocht de hertog van

Northumberland, die het op zijn dood toelagde, en daarop hoopte, omdat de hertog van Sommerset hem zeer gunstig was, hem op alle wijze zijn bisdom te ontnemen, en hem aldus te doen vallen in de handen van zijn vijanden. Deze bisschop, gedrukt als hij ging onder al deze moeilijkheden, werd eindelijk van zijn gemeente gescheiden, en in de gevangenis te Londen geworpen, waar hij bijna twee jaren doorbracht, omstreeks het einde der regering van koning Eduard.

De bewerkers van al zijn rampen waren ook mede oorzaak dat de goede man in de grote storm geraakte van de grote vervolging onder koningin Maria. Want, terwijl hij in de kerker, *Fletien*⁴ genaamd, gevangen zat, begon de vervolging van genoemde koningin uit te breken; en onder de gevangenen van die tijd was deze goede man de eerste, die in de gevangenis gevonden werd. Van alle kanten zocht men de andere bisschoppen, om hen in de gevangenis te zetten. Het rechtsgeding van Farrar werd in handen van zijn vijanden gesteld. Maar God, Die de Zijnen nooit verlaat, wilde, dat hij zich tegen hen als een onoverwinlijke steenrots zou stellen.

Gevoeglijk zou hier ook verhaald moeten worden, hoe hard deze Godzalige man door zijn vijanden, de pausgezinden, werd behandeld, hoe zijn rechtsgeding was, en op welke wijze hij werd veroordeeld; maar tot nu toe heeft men zeer moeilijk de waarheid daarvan kunnen vernemen, dan alleen dat hij na John Hooper uit de gevangenis gehaald werd teneinde omtrent zijn geloof te worden ondervraagd.

Toen de rechters zagen, dat zij hem van de waarheid niet konden aftrekken, die hij standvastig bleef belijden, spraken zij eindelijk het doodsvonniss over hem uit, zoals zij vroeger gedaan hadden over John Hooper.

Twaalf dagen daarna werd hij naar Wallis geleid, en wel naar de stad Carmarthen, waarvan hij bisschop was, om daar onder grote pijnigingen levend te worden verbrand. Toen hij namelijk gekomen was aan de plaats, waar hij zich zou opofferen, bonden zij hem aaneen paal, en legden rondom zijn lichaam slechts een weinig vuur, waarin hij zware pijnen leed. Dit vuur was daarom zo zwak, omdat er in die streken geen hout was, maar men daar alleen turven gebruikte, die men uit de vette aarde groef; zodat, toen het vuur ontstoken was, en er meer rook te zien was dan vlammen, deze heilige martelaar, half geroosterd, eindelijk stikte, wegens de zware damp van deze turven. Zo offerde hij voor de Naam van Christus op standvastige wijze zijn ziel op in de handen van zijn hemelse Vader.

Hij was een man lang van persoon, sterk van lichaamsbouw, donker van huid en standvastig in zijn woorden en daden. Hij bezat ook de gave van een bijzonder geheugen, waardoor hij zo getrouw de Heilige Schrift van buiten kende, dat men er niets uit kon aanhalen, of hij wist te zeggen, in welk boek en hoofdstuk het stond.

Hij werd verbrand in de stad Carmarthen, op de 30e Maart, in het jaar onzes Heeren en Zaligmakers 1555. (Volgens Th. Johnston 23 februari)

⁴ De Fleet was een beruchte gevangenis bij de oever van de Fleet, een rivier in Londen

7. Thomas Thomkins

Thomas heeft tijdens zijn gevangenschap enkele malen zijn geloof schriftelijk beleden. Met name verwierp hij de leer van de tegenwoordigheid van het gezegende lichaam van onze Zaligmaker tijdens de mis. Eén van zijn getuigenissen is gedateerd 26 september 1554. De namen van hen die tijdens de zitting aanwezig waren zijn: Bisschop Edmund Bonner, John Fecknam Deane van Paules, John Harpsfield aartsdiaken van Londen, John Morwen Mr. in vrije kunsten, Thomas Morton pastoor van Fulham, Tristram Swadell, Thomas More, Thomas Beckinsaw, James Cline. Lake, Thomas Beckinsaw, James Cline, klerken.

Op 5 maart werd Thomas gevonnist om verbrand te worden. Thomas verbleef in de gevangenis Newgate tot de dag van executie op 16 maart 1555. (Volgens Johnson 5 maart)

Thomas Thomkins, een wever van beroep, werd voor Edmond Bonner, de bisschop van Londen, gesteld. Onder alle anderen martelaren, die later in grote getale zijn omgebracht, was Thomas de eerste, die de wreedheid van deze bisschop op de proef stelde; want aan deze begon de bisschop, en bewees aan hem een proefstuk van zijn tirannie. Want, hoewel Thomkins een leek was, en niet gestudeerd had, had hij nochtans zo veel geleerd, dat de bisschop hem niet kon overwinnen, en was daarbij zo standvastig, dat hij geen enkele dwaling toestemde.

En, aangezien deze martelaar van zijn belijdenis niet kon worden afgebracht, wendde Bonner een nieuw middel bij hem aan. Toen hij hem namelijk door zogenaamde bewijzen niet kon overwinnen, liet hij hem enigermate de dood gevoelen voor hij gedood werd, teneinde hem te verschrikken en zo mogelijk tot afval te brengen. Hij liet namelijk zijn knecht een brandende fakkel brengen, en zei tot Thomas: "Je denkt, dat het zulk een tijdkorting is, de smarten des vuurs te lijden; en nu wil ik u met deze brandende fakkel leren, zodat gij het ondervinden en gevoelen zult, hoe liefelijk het is iemand te verbranden. Daarna zult je, als je wijs wil handelen, wel van gevoelens veranderen."

Tegelijk gebod hij zijn dienaar, om Thomkins' handen over de fakkel te houden, en meende hem also door schrik voor de smart van de beleden waarheid af te brengen. Maar aangezien deze wever in zijn gemoed van christelijke ijver brandde, stond hij de uitwendige verbranding van zijn handen zo standvastig door, dat zijn tiran daarmee niets anders won, dan dat hij daardoor nog wreder en bloeddorstiger werd. Het was hem toch niet genoeg, hem de handen te hebben laten verbranden, maar liet daarmee voortgaan, totdat hij geheel verbrand was, wat daarna te Londen op Smitsveld plaats had, op de 16e maart, in het jaar 1555.

8. Thomas Causton en Thomas Higbed (of Higby, Higbee)

Thomas Higbed werd door Bonner aangehouden en in Colchester samen met Thomas en Henry Causton Wye veroordeeld. Bisschop Bonner en John Feckenham kwam naar Colchester om te proberen hen te doen herroepen. Toen deze poging mislukte, werden Causton en Higbed vervoerd naar Londen.

Higbed werd ondervraagd door de Bonner op 17 februari, op 18 februari 1555. [De datum wordt gegeven als 'xxviii februari' in de 1563 uitgave, dit is waarschijnlijk een drukfout.] Hij werd opnieuw onderzocht door Bonner op 1 maart 1555 en op 08.3.1555 Higbed werd onderzocht en veroordeeld door Bonner op 9 maart 1555.

Higbed werd vervoerd naar Newgate en werd later overgebracht, samen met **William Hunter**, naar Brentwood. Hij was daar met Hunter vastgehouden, alvorens te worden vervoerd om de uitvoering in het nabijgelegen Horndon-on-Hill, Essex. Higbed troostte William Hunter's moeder. Hij werd geëxecuteerd op 26 maart 1555.

Thomas Causton en Thomas Higbed waren beiden van edele afkomst, en woonden in de provincie Essex in Engeland, de een te Hornden, de ander te Thunders. Zij ijverden beiden zeer voor de ware godsdienst. Gelijk zij omtrent de Heere hun God niet huichelen, noch de boze wereld konden vleien, evenmin konden in die tijd van blind bijgeloof en gruwelijke afgoderij hun deugden en hun Godzalig leven verborgen blijven onder een hoop van zulke boze vijanden der waarheid. Zij werden dan ook ontdekt en voor Edmond Bonner vals beschuldigd, en door zijn toedoen en bevel in handen van de bestuurders van Colchester overgeleverd, om daar intussen te worden bewaard.

Maar de bisschop bemerkte, dat zij voortreffelijke heren waren, van groot aanzien, en die zeer geëerd werden in hun vaderland, en vrezende, dat daardoor enig oproer onder het volk mocht ontstaan, kwam hij zelf, vergezeld van mr. Fecknam, die een geslepen en listig mens was in het ondervragen, te Colchester, met het doel om hen voor zich te winnen, waartoe hij veel moeite deed en grote vlijt besteedde, door hun schrik aan te jagen, zo door bedreigingen als door schone beloften en pluimstrijkerij, om hen tot de eenheid van de moeder de Roomse kerk te brengen.

Toen hij echter zag, dat zij in hun geloof standvastig en onbewegelijk bleven, en hij niet veel door zijn daden kon uitrichten, nam hij hen met zich naar Londen, en wierp hen in een gevangenis, waar hij en zijn geestelijke hen vreselijk tergden, teneinde hen van het geloof afvallig te doen worden. Maar toen hij zag, dat alles tevergeefs was, en zij niet van de ware leer wilden afwijken, riep en ontbood hij hen in de raadkamer van St. Paulus, om daar voor hem en de andere bisschoppen te verschijnen, en wegens hun ketterij te worden onderzocht.

Toen zij in de raadkamer van St. Paulus waren gekomen, legden zij hun enige schriftelijke artikelen voor, namelijk, dat zij vroeger, volgens de ordening van de Engelse kerk, waren gedoopt, en dat zij nu van het geloof en de godsdienst waren afgeweken, waarvan hun peters en meters beloften hadden afgelegd, die in die tijd gerekend werden tot de katholieke kerk te behoren; maar vooral, dat zij met deze kerk niet geloofden, dat het natuurlijk lichaam en het bloed van Christus inderdaad en wezenlijk in het sacrament des altaars was, zoals dit uit de maagd Maria geboren is, en aan het kruishout geleden heeft.

Dit was de hoofdzaak van hun beschuldiging. Zij antwoordden daarop, dat zij een rechtvaardige en wettelijke reden hadden, om afstand te doen van de gevoelens der Roomse kerk, aangezien zij meer in de heilige Schrift gelezen hadden dan hun ouders, peters of meters, die haar nooit hadden gelezen, om in deze geschillen te worden onderricht. Maar aangaande het heilige sacrament des Avondmaals geloofden zij, dat het ware wezen of substantie van het brood en van de wijn na de heiliging of inzegening bleef, en dat het wezenlijke lichaam en het bloed van Christus niet werd veranderd in de gedaante van brood en wijn, maar zich werkelijk in de hemel bevindt. Het onderzoek hierover had bij herhaling plaats.

Toen zij ten derde male geroepen werden om te verschijnen, gaven zij de bisschop, in tegenwoordigheid van de burgemeesters, beambten en het volk, een belijdenis in schrift over, die aldus luidde:

Van de doop

Wij geloven en belijden in de heilige doop, dat wij daarin de duivelen zijn werken, de ijdelheden van deze boze wereld en al de begeerten van het vlees verzaken en verlaten.

Van het geloof

Wij geloven aan al de artikelen van ons christelijk geloof.

Van de geboden des Heeren

Wij geloven, dat wij verplicht zijn de heiligen wil en de geboden des Heeren naarstig te onderhouden, en daarin al de dagen onzes levens te wandelen.

Van het gebed

Wij geloven, dat in het gebed des Heeren alle noodzakelijke dingen, zo voor het lichaam als voor de ziel, zijn vervat; en dat wij daardoor geleerd worden onze hemelse Vader alleen te aanbidden, en niet de Engelen of de heiligen.

Van de algemene kerk

Wij geloven, dat er een algemene kerk is, dat is, de gemeenschap der heiligen, gebouwd op het fundament der Apostelen en Profeten, namelijk, op Jezus Christus, de uiterste hoeksteen, welke Christus zijn leven heeft overgegeven, "opdat Hij haar Zichzelf heerlijk zou voorstellen, een gemeente, die geen vlek of rimpel heelt, of iets dergelijks, maar dat zij zou heilig zijn en onberispelijk," zoals Paulus zegt Ef. 5. vs. 27. Nochtans geloven wij, dat zij zelf is bevlekt met zonde, en door haar eigen schuld aan de zonde en de dood onderworpen, en dat zij daarom noodzakelijk moet bidden: "Vader, vergeef ons onze schulden;" maar om de verdiensten en de wil van Christus wordt haar de zonde kwijtgescholden en geheel vergeven; want Christus heeft in Zijn eigen persoon haar zonden gereinigd, opdat zij onstraffelijk voor Hem zijn zou. Buiten Hem is er geen Zaligmaker, gelijk de Profeet Jesaja verklaart, en zoals Petrus zegt, Hand. 4, vs. 12: "De zaligheid is in geen anderen, want er is ook onder de hemel, geen andere naam, die onder de mensen gegeven is, door welke wij moeten zalig worden."

Van Jezus Christus, onze Middelaar

Wij geloven ook, dat, gelijk Hij onze enige Zaligmaker is, Hij ook is onze enige Middelaar, want de Apostel betuigt, 1 Tim. 2, vs. 5; "Daar is één God en één Middelaar, Gods en der mensen, de mens Christus Jezus." Daarom, aangezien er geen schepsel deze naam van God en mens draagt dan Christus alleen, zo kan er derhalve geen andere Middelaar zijn dan Christus.

Van de vervolging dezer kerk

Wij geloven, dat deze kerk van Christus vervolgd, ja, vroeger dikwerf is verdrukt geworden; daar Jezus Christus zelf zegt, Joh. 15, vs. 20: "Gedenkt des woords, dat Ik u gezegd heb: Een dienstknecht is niet meerder dan zijn heer. Indien zij Mij vervolgd hebben: zij zullen ook u vervolgen; indien zij Mijn woord bewaard hebben, zij zullen ook het uw bewaren." Paulus zegt ook, Filip. 1, vs. 29: "Want u is uit genade gegeven in de zaak van Christus, niet alleen in Hem te geloven, maar ook voor Hem te lijden." Deze Apostel zegt verder, 2 Tim. 3, vs. 12: "Allen, die Godzalig willen leven in Christus Jezus, die zullen vervolgd worden."

Deze kerk gebruikt het Woord Gods op de rechte wijze

Wij geloven, dat deze kerk van Christus het Woord van God oprecht en zuiver onderwijst, zonder iets daarbij of af te doen, en dat zij de sacramenten zuiver uitdeelt, volgens de instelling van Christus en de bevelen van de eerste kerk.

Deze kerk gebiedt de heilige Schrift te lezen

Wij geloven, dat deze kerk van Christus Jezus toestaat, dat alle mensen de heilige Schrift lezen volgens het bevel van Jezus Christus, als hij zegt, Joh. 5, vs. 39: "Onderzoekt de Schriften, want die zijn het, die van Mij getuigen." Zoals ook de profeet zegt, Jesaja 34, vs. 16: Zoekt in het boek des Heeren en leest." Zie ook Luk. 16. vs. 29, desgelijks in de Handelingen der apostelen, waar de apostel Paulus zegt, dat die te Berea de Schriften

onderzochten, om te weten of de dingen, die hij predikte, waar waren of niet. Ook vermaant ons de heilige Paulus met verstand te bidden als hij zegt, 1 Kor. 14, vs. 15, 16: "Ik zal [wel] met de geest bidden, maar ik zal ook met het verstand bidden; ik zal [wel] met de geest zingen, maar ik zal ook met het verstand zingen. Anderzins, hoe zal degene, die de plaats eens ongeleerden vervult, amen zeggen op uw dankzegging, omdat hij niet weet, wat gij zegt?" Wat is onschatbaarder dan een waar geloof, dat door het gehoor van Gods Woord ontstaat.

Van de aanbidding Gods

Wij geloven ook, dat God alleen moet vereerd en aangebeden worden, volgens Zijn woord, en niet naar de geboden der mensen. Tevergeefs," zegt Christus, "eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn." Dit wordt ook door God bevolen, die door Zijn Profeet spreekt: "Wandelt niet in de leringen en geboden van uw ouders; maar wandelt in mijn geboden, zegt de Heere, en doe, wat Ik u gebied. Gij zult daar niet toedoen, noch daarvan afdoen." Voorts zegt Christus: Gij zult vader en moeder verlaten en Mij navolgen. Waaruit wij leren kunnen, dat, indien onze ouders ons iets anders willen leren, dan wat God bevolen heeft, wij hen dan moeten verlaten.

Van het Avondmaal

Wij geloven, dat het heilige Avondmaal des Heeren in geen dele behoort veranderd te worden, aangezien Jezus Christus, Die de wijsheid des Vaders is, het heeft ingesteld. Want er is geschreven: Vervloekt zij hij, die de rechten des Heeren verandert, en die afwijkt van Zijn geboden, of iets daarvan afdoet.

In de heilige Schriften zien wij, dat het heilige Avondmaal op schandelijke wijze wordt misbruikt.

Want, vooreerst wordt het slechts onder één gestalte uitgedeeld, daar Christus het onder twee gestalten heeft gegeven.

Ten tweede wordt het in een bijzondere mis veranderd, daar Christus het tot een middel van gemeenschap heeft gemaakt; want Hij gaf het niet aan een enige mens, maar aan al Zijn apostelen in de naam van de gehele kerk.

Ten derde wordt het in een offerande voor de levenden en de doden veranderd, daar Jezus Christus het heeft ingesteld tot een gedachtenis van Zijn eeuwig offer, dat Hij eenmaal voor allen door de offerande van Zijn lichaam gebracht heeft, die de volkomen en volmaakte prijs is van onze verlossing; want, waar deze vergeving bestaat, daar is geen offerande voor de zonde meer nodig.

Ten vierde wordt het aangebeden, wat in strijd is met het gebod van God: Gij zult niets eren, wat met handen is gemaakt.

Ten vijfde wordt het uitgedeeld in een vreemde en onbekende taal, zodat het rechte gebruik ervan aan het gewone volk onbekend is, namelijk, dat Jezus Christus om onzer zonden wil is gestorven, en dat Hij om onze rechtvaardigmaking weer is opgestaan; door Wie wij vrede met God hebben, en door Hem in Zijn gunsten genade zijn aangenomen, waarvan dit sacrament een zeker zegel en een getuigenis is.

Daarenboven wordt het opgehangen en in een ciboriekastje gesloten, en blijft daarin menigmaal zo lang, totdat er wormen in komen en alzo door vertering verdwijnt, waardoor het volk wordt geërgerd, en zij er verachtelijk over spreken, die er anders met eerbied van spreken zouden, wanneer dit misbruik ware weggenomen.

Daarom zij, die dit alles misbruiken, hebben daardoor ergernis gegeven en niet wij, die God dagelijks bidden, om het weer op de rechte wijze te laten gebruiken volgens de instelling van onze Heere Jezus Christus.

Wat de woorden van Jezus Christus betreffen: "Dit is mijn lichaam;" wij verloochenen de woorden niet, maar beweren, dat de bedoeling van Jezus Christus door andere meer duidelijke plaatsen uit de heilige Schrift moet worden onderzocht, opdat wij mogen komen tot het geestelijke inzicht, wat het meest tot Gods eer is. Want de heilige Apostel Petrus zegt, "dat geen profetie der Schrift is van eigen uitlegging," omdat de Schrift vol is van geestelijke en zinnebeeldige spreuken, waarvan wij er enige zullen aanhalen. Christus zegt: "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed;" Paulus zegt: "De steenrots was Christus.

Verder zegt Christus op een andere plaats: Zo wie een kindeken ontvangt in Mijn naam, die ontvangt Mij. Welke woorden en spreuken op een geestelijke wijze, en niet naar de letter moeten verstaan, opdat wij niet dwalen, zoals die van Kapernaüm deden, die meenden, dat zij het lichaam van Christus met de tanden moesten eten, toen Hij van een geestelijk genot sprak, en hun zei, dat zulk een vleselijke genieting van zijn lichaam hun niet zou baten; "want zei Hij, "de Geest maakt levend en het vlees is niet nut: de woorden, die Ik tot u spreek, zijn geest en leven."

Zo kunnen wij dan duidelijk zien, dat deze woorden van Jezus Christus op een geestelijke wijze, en niet naar de letter moeten verstaan worden; zodat zij, die tot dit Avondmaal naderen, niet hun kiezen, tanden, noch hun buik moeten bereiden, maar hun harten, "Geloof!," zegt de heilige Augustinus, "en gij hebt gegeten." Wij moeten een geestelijken honger meebrengen; en zoals de heilige apostel Paulus zegt: "De mens beproeve zichzelf, en ete alzo van het brood, en drinke de drinkbeker," dat is, indien ons geweten ons getuigenis geeft, dat wij waarlijk in Christus geloven, volgens de bedoeling der heilige Schrift. Om dit te bevestigen, hebben wij onomstotelijke plaatsen in de Schrift; want Christus zelf zegt: "Doet dit tot Mijn gedachtenis;" en ook Paulus: "Want zo dikwijls als gij dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heeren, totdat Hij komt." Hier vinden wij dus geen verandering, maar het brood blijft brood, zoals ook de Evangelist Lukas betuigt. Voorts heeft Jezus Christus een rechtvaardige belofte gedaan, als hij zegt: "De armen hebt gijlieden altijd met u, maar Mij hebt gij niet altijd; want Ik ga heen tot Degene, Die Mij gezonden heeft; want, indien Ik niet wegga, zo zal de Trooster tot u niet komen; maar indien Ik heenga, zo zal Ik Hem, tot u zenden." En, gelijk Hij gezegd heeft, is Hij naar de hemel gevaren, zoals ook al de Evangelisten getuigen, en zoals Petrus spreekt: "Welke de hemel moet ontvangen, tot de lijden der wederoprichting van alle dingen," namelijk tot de jongste dag.

Wat Zijn almachtige kracht betreft, belijden wij met Augustinus, dat Christus God en mens is, en dat, voor zover Hij God is, Hij overal is, en de hemel en de aarde vervult; doch, voor zover Hij mens is, bevindt Zijn menselijk lichaam zich in den hemel, en derhalve kan Hij slechts aan één plaats zijn; want de Schrift getuigt, dat, toen Hij nog op aarde was, Zijn lichaam niet aan alle plaatsen tegelijk was, namelijk, dat Zijn lichaam zich niet in het graf bevond, toen de vrouwen het daar zochten; het was ook niet te Bethanië, waar Lazarus stierf, zoals blijken kan uit de woorden van Christus, als Hij zegt: "Ik ben blijde, dat ik daar niet geweest ben."

Daarom besluiten wij met de heilige Schrift en zeggen, dat Christus in Zijn heilig Avondmaal op een zinnebeeldige en geestelijke wijze is, voor allen die Hem op waardige wijze ontvangen, maar naar Zijn menselijk lichaam is Hij in de hemel.

Eindelijk verklaren wij verder en belijden voor God, Die wij in deze zaak tot getuige inroepen, dat alles wat wij gezegd hebben, niet voortvloeit uit tegenstreving of moedwil, zoals sommigen wel denken, maar uit een goed geweten, dat wij vertrouwen op Gods heilig Woord te zijn gegrond; want voor wij ons aan deze zaak hebben overgegeven, hebben wij God uit de grond van het hart ernstig gebeden, om niets te doen, wat tegen Zijn Goddelijk Woord strijdt; en daar hij Zijn kracht in onze zwakheid volbracht heeft, loven en prijzen wij Zijn heiligen naam, door Jezus Christus, onze Heere. Amen."

Nadat zij deze oprechte belijdenis van hun geloof hadden overgegeven, ging Bonner, de bisschop, evenwel in zijn boosheid verder, en beproefde, zowel door schone beloften als door bedreigingen, hen van deze belijdenis af te trekken, en bedreigde zelfs een vonnis over hen te zullen uitspreken, en vroeg hun daarom, of zij bij deze belijdenisstandvastig wilden blijven.

"Ja," zei meester **Causton**, "wij blijven bij alles, wat in de belijdenis van ons geloof vervat is; en, wat wij met onze handen hebben geschreven, zullen wij ook met ons bloed bezegelen."

Daarna begon de bisschop zijn vonnis tegen meester Causton uit te spreken. Deze zei tot de bisschop, dat het een grote onbedachtzaamheid van hem was, ja zonder liefde jegens zijn naasten, dat hij een vonnis over hen wilde vellen, zonder op de belijdenis van hun geloof te antwoorden, die zij op de waarheid van God hadden gegrond, en

waaraan zij zich gewillig wilden onderwerpen. Hoewel deze goddeloze bisschop in zijn geweten overtuigd was door de helder schijnende stralen der waarheid, die hij in hun belijdenis opmerkte, veroordeelde hij toch meester Causton het eerst om levend te worden verbrand.

Daarna riep hij **Thomas Higbed** en deze begon ook zijn artikelen en antwoorden te lezen; en, toen hij aan het artikel van het sacrament kwam, vroeg Bonner hem, of hij zich van zijn verkeerd gevoelen aangaande het sacrament wilde bekeren, en terugkeren tot zijn moeder de Roomse kerk.

"Nee," zei Higby, "u spreekt godslasteringen tegen het lijden van Christus, en zoekt ons door uw listen en lagen te vangen; nooit zal ik mijn geloof verzaken, om aan uw God te geloven in het sacrament des altaars. En, hoewel onze voorvaders, zoals u zegt, en onze bloedverwanten dit geloofden, zo waren zij bedrogen, want mijn overtuiging is gegrond op het Goddelijke Woord, dat zij niet gelezen hebben."

Toen hij dit gezegd had, sprak de bisschop Bonner hetzelfde vonnis over hem uit als over Causton.

Daarna werden zij in handen van de stadhouder van Londen overgeleverd, die hen in de gevangenis, Newgate genaamd, zette, waar deze Godzalige lieden veertien dagen onder een hoop dieven doorbrachten, niet zozeer tot hun verdrukking als wel tot hun vertroosting, waarover zij God loofden en prezen. En, om nog overvloediger vertroosting te genieten, verzochten zij al hun broeders en zusters in Christus, om God ernstig te willen bidden, met het grote werk van Zijn barmhartigheid verder te gaan, en hen meer en meer te versterken, opdat zij tot het einde toe mochten volharden, tot prijs en lof van de eeuwige God en tot vertroosting en versterking van al hun christelijke broeders.

Toen eindelijk de tijd van hun veroordeling, dat is de veertien dagen, om was, werden zij, op de 23^e maart, 's morgens ten vier uren, uit Newgate gehaald, en door de stad Londen geleid tot Algate, waar zij aan de markgraaf van Essex werden overgeleverd, die hen vandaar op een wagen liet brengen op de plaatsen, waar zij zouden worden verbrand.

Aldus werd meester Higbed naar Horndon op de berg gebracht, en meester Causton naar Raleigh, beide dorpen in Essex gelegen, waar deze vrome martelaren de bovengemelde belijdenis van hun geloof met hun bloed in de vuurvlammen bevestigd hebben, en wel ter ere Gods en tot verheuging der vromen en Godzaligen, op de 26ste Maart, in het jaar van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus 1555.

9. MARTELDOD VAN WILLIAM HUNTER, EEN JONGEN VAN NEGENTIEN JAREN, DIE VERBRAND WERD DE 27ste MAART 1555.

William Hunter, 19 jaar was afkomstig van Verbrandwoode (Brentwood) en in dienst bij Thomas Tailour een zijdeweaver te Londen. Williams grootste misdaad was dat hij de Bijbel las, dat hij de mis afkeurde en de geestelijken beschuldigde dat zij evenals de vleselijke Kapernaümieten waren. Zijn lijden en dood is beschreven door zijn broer Robert. Hij verbleef in de gevangenis met Thomkins, Pigot, Ridder, Haukes en Laurence.

William was een zoon van Godvruchtige ouders, was van zijn vroegste kindsheid opgebracht in de leer der hervorming, en door zijn ouders met grote nauwgezetheid onderwezen in de grondbeginselen van de waren godsdienst.

Na de troonsbestijging van koningin Maria (1553) werden er bevelen uitgevaardigd aan de priesters der verschillende parochiën om allen, die tot hun parochiën behoorden, op te roepen om op de eerstvolgende Paaszondag de mis te vieren. William Hunter, die toen slechts negentien jaren oud was, weigerde aan de oproeping gehoor te geven, en werd bedreigd met een dagvaarding voor de bisschop.

Zijn meester, vrezende zich aan kerkelijke censuur bloot te stellen, verzocht hem zich voor een tijd aan zijn dienst te onttrekken. Daarop verliet hij hem, ging naar Brentwood en vertoefde daar zes weken lang bij zijn ouders.

Op zekere dag zag hij de kapel open, ging binnen en begon de Engelse Bijbel te lezen te die op de lessenaar lag. Maar een ambtenaar van het bisschoppelijk hof, bestraftte hem heftig: „William, wat bemoeit gij je met de Bijbel? Versta je wat je leest? Kun je de Schrift verklaren?”

William antwoordde: “Ik zeg niet dat ik de Schrift uit kan leggen, maar daar ik de Bijbel hier vond, heb ik er in gelezen, tot mijn eigen opbeuring en stichting.”

De man vertelde het aan een priester, die zich daar in de nabijheid bevond, dat de jonkman de vrijheid had genomen in de Bijbel te lezen. Daarover werd hij door de priester hevig uitgemaakt. “Lomperd,” zei deze tot hem, “wie heeft je verlof gegeven de Bijbel te lezen en hem uit te leggen!”

William antwoordde hem, gelijk hij de dienaar van de bisschop had geantwoord. Toen de priester hem toevoegde, dat het hem niet betaamde zich met de Bijbel in te laten, verklaarde hij ruitelijk dat hij zich voorgenomen had de Bijbel te lezen zolang hij leefde. Tevens berispte hij de priester omdat hij mensen afmaande datgene te doen, dat zo nadrukkelijk in de Heilige Schrift bevolen werd.

De priester verweet hem nu *dat hij een ketter was*. William ontkende de beschuldiging. Gevraagd zijnde wat hij dacht van de lichamelijke tegenwoordigheid in het avondmaal, antwoordde hij dat hij het brood en de wijn slechts als zinnebeelden beschouwde, en van het avondmaal dacht als van een instelling, ter gedachtenis aan het lijden en sterven van onzen gezegenden Heer en Zaligmaker Jezus Christus.

Hij werd toen openlijk beschuldigd een ketter te zijn omdat hij niet in de broodsverwisseling geloofde, en de priester dreigde hem bij de bisschop aan te klagen. Een nabijwonende rechter, genaamd Brown, gehoord hebbende, dat hij ketterse gevoelens was toegedaan, liet zijn vader roepen en ondervraagde hem aangaande zijn zoon. De grijsaard verzekerde hem dat hij vertrokken was, en hij niet wist waarheen. De rechter dreigde hem in de gevangenis te werpen, als hij zijn zoon niet gevangen liet nemen en voor hem bracht. De vader zei, met tranen in de ogen: “Wilt u werkelijk hebben dat ik mijn zoon zal gaan opzoeken, om verbrand te worden?”

De oude man was echter genoodzaakt te gaan, al was het dan maar ook onder het voorwendsel van hem op te zoeken. Hij ontmoette hem bij toeval, en werd door

William gevraagd of hij naar hem zocht. Met tranen antwoordde de vader: yes. Hij vertelde hem dat hij 't deed op bevel van de rechter, die gedreigd had hem in de gevangenis te werpen. William, ten einde te voorkomen dat zijn vader om hem in gevaar zou verkeren, verklaarde zich dadelijk bereidwillig met hem naar huis te keren. Zo keerden zij dan beiden samen terug.

De volgende dag werd hij gevangen genomen, voor vier en twintig uren in de stok geplaatst en toen voor de rechter gebracht. Om een Bijbel gevraagd en Joh. VI opgeslagen hebbende, vroeg de rechter hem wat de betekenis van die tekst was, in verband met het avondmaal? Daar hij dezelfde verklaring daarvan gaf, dien hij er van aan de priester had gegeven, en volhield te ontkennen dat het lichaam van Christus in het avondmaal tegenwoordig was, werd hij door de rechter beschuldigd van vervloekte ketterij, en werd door dezen een brief aan de bisschop van Londen gezonden, hem met alles bekend makende. Ook zond hij de aangeklaagde onder opzicht van de onderschout naar de bisschop.

Nadat Bonner de brief had gelezen en de onderschout vertrokken was, liet hij William voor zich brengen, en begon met hem te spreken. Hij trachtte hem te overreden tot de Rooms Katholieke leer terug te keren, hem belovende dat hem alles dat hij gesproken of gedaan mocht hebben, vergeven zou worden. Hij antwoordde, dat hij niet afvallig was, geworden van de katholieke leer van Christus, maar zeker was dat hij die geloofde en met geheel zijn ziel beleed. De bisschop wilde toen dat hij herroepen zou hetgeen hij beleden had te geloven aangaande het avondmaal, maar hij weigerde. Daarop zei Bonner, dat hij misschien beschaamd was, om de diepe vernedering te ondergaan, van in het openbaar te moeten herroepen; maar zo hij het wilde doen, het geschieden kon hier privaat, voor hem alleen, zonder dat iemand er van 'wist, en dan zou hij naar zijn ouders kunnen terugkeren, zonder dat hem enig leed weervoer.

Hierop antwoordde William: "Mylord, als u mij aan mijzelf en aan mijn geweten overlaat, zal ik naar mijn vader teruggaan en bij hem wonen, of anders weer bij mijn meester. En als niemand mijn gemoed mocht verontrusten of mij noodzaken te spreken, zal ik mijn gevoelens voor mijzelf houden;"

Het antwoord van Bonner was: Ik zal tevreden zijn, als je belooft getrouw naar kerk te gaan, te biechten, en als een goed Rooms-katholiek Christen te leven.

"Nee," zei William, "dat kan ik niet doen voor al het goud ter wereld!"

Daarop zei Bonner: "Als je dat niet doet, zal ik je daartoe noodzaken, dat verzeker ik je!"

William antwoordde: "U kunt niet meer doen dan God gewillig is u toe te laten."

"Wel", zei de bisschop, "weigert je ten enenmale je ketterijen af te zweren?"

"Ja", gaf de jeugdige Christen hem ten antwoord; "ja, ik moet met Gods hulp, zolang ik leef, blijven weigeren."

De bisschop beval zijn dienaren toen, hem in zijn wachthuis in de stok te plaatsen. Daar moest hij twee dagen en twee nachten verblijven, met niets anders dan een korst bruin brood en een weinig water.

Aan het einde van de twee dagen kwam de bisschop tot hem, en de beker water en het korstje brood nog bij hem vindende, zei hij tot zijn dienaren: "Haalt hem uit de stok, en laat hem met u samen ontbijten." Toen haalden zij hem uit de stok, maar wilden hem niet toelaten met hen samen te eten, omdat hij een ketter was. Daarop zei hij, dat hij evenzeer afkerig van hun gezelschap was, als zij van het zijne.

Na het ontbijt liet de bisschop hem roepen en eiste van hem of hij herroepen wilde of niet?

Maar William gaf ten antwoord, dat hij nimmer herroepen zou, hetgeen hij voor de mensen beleden had, aangaande zijn geloof in Christus.

Daarop zei de bisschop, dat hij geen Christen was, maar een verzaker van het geloof waarin hij gedoopt was.

William antwoordde: "Ik ben gedoopt in het geloof aan de heilige Drieëenheid, bij dat geloof hoop ik, zo God mij zijn genade verleent, altijd te blijven."

Bonner zond hem toen naar de gemene gevangenis, en beval de cipier hem met zoveel ketens te beladen als hij dragen kon. Ook vroeg Bonner hem hoe oud hij was?

William zei, dat hij negentien jaar was.

"Zo," zei Bonner "dan zult je als je jezelf niet beter gedraagt, branden voordat je twintig jaar oud bent!"

William antwoordde: "Moge de Heere mij in Zijn waarheid bekrachtigen." Daarop vertrok hij. Bonner stond hem toe een stuiver per dag voor voedsel en drank.

Hij vertoefde nu in de gevangenis negen maanden. Gedurende die tijd moest hij vijf maal voor de bisschop verschijnen, en dan nog de laatste keer, toen hij veroordeeld werd, de 9^e Februari, toen ook zijn broeder, Robert Hunter, tegenwoordig was. Bonner vroeg hem weer, of hij gewillig was te herroepen, en zei tot hem: "Bedoelt je dat het brood in het Avondmaal, Christus' lichaam is in een geestelijke zin?" "Nee, dat bedoel, ik niet", antwoordde William, "maar wel zeer zeker, dat wanneer ik het avondmaal op een waardige wijze gebruik, ik Christus waarachtig op een geestelijke wijze, door 't geloof in mijn ziel geniet en een deelgenoot word van al de zegeningen, welke Christus verworven heeft voor alle ware gelovigen, door Zijn dierbare dood, lijden en opstanding, en ik geloof niet dat het brood in het avondmaal, hetzij in een geestelijken hetzij in een lichamelijke zin, veranderd wordt in Zijn lichaam."

Bonner: "Dat het brood veranderd wordt in het avondmaal in het lichaam van Christus, is een wonderwerk Gods en boven je bevassing. Geloof je dan niet, dat God iets doen kan boven je bevassing?"

William. "Ja zeker; ik moet dat geloven, want de dagelijkse ondervinding leert allen mensen dat duidelijk. Maar de vraag die wij te beslissen hebben, is niet wat God doen kan, maar WAT HIJ ONS ONDERWIJZEN WIL, door het Heilige Avondmaal!"

Bonner gaf nu alle hoop van hem terug te brengen op, en sprak het vonnis over hem uit. Hij veroordeelde hem om voor een tijd naar Newgate gezonden te worden, en vandaar naar Brentwood; "waar", zei Bonner, "je verbrand zult worden!"

De bisschop riep een ander, en na allen veroordeeld te hebben, riep hij William Hunter weer. Hij zei: "Als je herroepen wilt, zal ik je de vrijheid schenken, je veertig gouden ponden geven, om een eigen zaak te beginnen, of je hofmeester maken in mijn huis en je in mijn dienst nemen. Want ik houd zeer veel van je; je bent goed begaafd, en ik zal je zeer genegen zijn, als je je ketterijen afzweert."

"Ik dank u voor uw grote aanbiedingen", antwoordde William; "maar ten spijt daarvan, als u mijn gemoed niet overtuigen kunt uit Gods Woord, is daar bij mij niet de minste begeerte om, terwille van de liefde dezer wereld, mij van God af te keren. Want ik acht alle aardse dingen "schade en drek te zijn bij de uitnemendheid van de liefde van Christus."

"Als je in deze gemoedstoestand sterft, ben je voor eeuwig verloren!"

"God oordeelt rechtvaardig en rechtvaardigt degenen, die door de mens onrechtvaardig veroordeeld worden," zei William.

Bonner en William zagen elkaar nooit weer. Een maand daarna werd hij naar Brentwood, zijn geboorteplaats en waar zijn ouders woonden, gebracht om daar verbrand te worden. Hij kwam daar 's Zaterdags aan, maar daar Maandag een feestdag

was ter ere van de Maagd Maria, en men met farizese huichelarij schroomde hem op zulk een heilige dag te brengen, moest hij wachten tot Dinsdag. In de tussentijd bezochten hem zijn vader en zijn moeder, en verzochten hem gelijk hij begonnen was vol te houden tot aan het einde. Zijn moeder zei dat zij zich gelukkig achtte zulk een zoon te bezitten, die er toe besluiten kon zijn leven te verliezen om Christus' wil. William zei tot zijn moeder: "Voor de geringe pijn, die ik te lijden zal hebben en die spoedig geëindigd zal wezen, heeft Christus mij een kroon der blijdschap beloofd. Behoort ge u niet daarover verblijd te zijn, moeder?"

Zijn moeder viel op haar knieën en zei: "Ik bid de Heere dat Hij je, mijn zoon, tot het einde toe mag versterken. Ja, ik denk dat je zó goed besteed bent, als enig van de kinderen die ik ooit gebaard heb."

Een zekere Mr. Higbed, die tegenwoordig was, nam haar bij de hand zei tot haar: "Het verheugt mij u in deze gemoedsstemming te zien. U hebt 'waarlijk recht om zo te spreken!"

Zijn ouders zeiden dat zij altijd van die overtuiging waren, en dat zij God gebeden hadden, hem in staat te stellen, gelijk hij begonnen was Christus te belijden, zo tot aan het einde daarmee verder te gaan: Williams vader zei ook: "Ik was voor niets bevreesd, dan alleen dat mijn zoon in de gevangenis van honger en kou zou omgekomen zijn!" Maar William verklaarde, dat sinds zijn vader voor zijn eten enz. in de gevangenis moest betalen, hem niets had ontbroken.

's Maandagsnachts droomde William, dat hij op een zeker plein in de stad verbrand moest worden, dat hij op weg naar de brandstapel zijn vader ontmoette, en dat er bij de brandstapel een priester was die wilde dat hij herroepen zou en dat hij tot hem zei: "Ga weg van mij, gij valse profeet!" en de mensen rondom vermaande, zich te wachten voor zulken als hij.

Dit alles gebeurde! Daar hij zo onrustig sliep, wekten Mr. **Higbed** en anderen hem, om te vernemen wat hem hinderde. Hij vertelde hen toen zijn droom.

De volgende morgen waarschuwde de schout hem, zich gereed te maken voor de dood. Tegelijkertijd kwam de zoon van de schout en omhelsde hem, en zei: "William, je moet niet bang wezen voor de gewapende mannen daarbuiten, maak je gereed om naar de plaats te geleiden, waar je verbrand moet worden!"

"Ik dank God; ik ben niet bang," antwoordde de onverschrokken jongen, "want ik heb reeds de kosten berekend!" De zoon van de schout was zó aangedaan, dat hij geen woord spreken kon.

William Hunter ging toen blijmoedig verder. De dienaar van de schout hield zijn ene, en zijn broeder Robert zijn anderen arm. Zoals hij gedroomd had ontmoette hem zijn vader, die wenende tot hem zei: "De Heere zij met je, mijn zoon William."

"De Heere zij met u, geliefde vader," antwoordde hij; "wees getroost; want ik hoop dat wij elkaar weer ontmoeten zullen, en dan eeuwige vreugde genieten!"

"Dat vertrouw ik!" zei de vader en ging weg.

William kwam op de plaats aan, waar hij sterven moest, en vond alles juist zoals hij gedroomd had. Daar alles nog niet in gereedheid was, knielde hij neer op een takkenbos en las de 51ste Psalm.

Daarop zei de schout, tot hem: "Hier is een brief van de koningin; als je herroepen wilt, zal je leven gespaard en je zult niet verbrand worden!"

"Nee", zei William, "ik ben besloten met Gods hulp nimmer te herroepen". Hij stond toen van de knieën op, ging naar de staak, en stond rechtop daartegen. Men bond hem toen daaraan vast met een keten.

Mr. Brown, de rechter die hem naar Bonner had gezonden, klaagde dat er niet genoeg hout was, om één been van hem te verbranden.

"Lieve vrienden", zei William, "bidt voor mij en maakt haast om mij spoedig te doden, bidt toch voor mij zolang je ziet dat ik nog leef, en ik zal ook voor u bidden!"

"Ik", zei Brown, "ik voor je bidden!? Nee, ik zal evenmin voor je bidden als voor een hond."

"Mister Brown", antwoordde de jeugdige martelaar, "nu hebt gij uw zin, maar ik bid de Heere u het in de jongste dag niet toe te rekenen; hoe het ook zij, ik vergeef u alles."

"Ik wil geen vergiffenis van jouw,"voegde de woestaard hem toe.

"Goed," zei William, "als Gód u vergeeft zal ik mijn bloed niet van uw hand eisen!"

Daarop bad hij: "*Zoon van God, laat uw licht mij bestralen!*" en terstond kwam de zon tevoorschijn van achter een dichte wolk en scheen zo vol in zijn aangezicht, dat hij gedwongen werd de ogen daarvan af te wenden. Iets waarover de menigte die rondom stond zich zeer verwonderde, daar het kort tevoren zo duister was. Hij nam toen een takkenbos in zijn armen en drukte hem aan zijn hart.

Daarop kwam een priester, juist zulk een als waarvan hij gedroomd had, tot zijn broeder Robert, met een Rooms-katholiek boek, dat hij aan William geven moest, ten einde hem instaat te stellen te herroepen. Maar Robert wilde met het boek niets te doen hebben.

Toen William de priester met het boek zag riep hij uit: "Ga weg: gij valse profeet. Lieve vrienden, wacht u voor zulken, en hebt niets te doen met hun gruwelen, opdat gij van hun plagen niet ontvangt!"

Het antwoord van de priester was: „Kijk, zoals jij hier brandt, zo zul je in de hel branden!"

„Het is een onwaarheid, gij valse profeet", riep William uit, "ga weg van mij!"

Een heer die tegenwoordig was, zei: "Ik bid God om zich over zijn ziel te ontfermen!" Waarop de menigte "*Amen! Amen!*" riep. Ogenblikkelijk daarna werd het vuur aangestoken.

William wierp toen zijn psalmboek in de handen van zijn broeder Robert die tot hem zei: "William, denk aan het heilig lijden van Christus, en wees niet bevreesd voor de dood!"

"Ik ben niet bevreesd!" riep William. Daarna hief hij zijn handen op naar de hemel, en zei: "Heere, Heere! Heere, ontvang mijn geest!"

Niet lang daarna was hij in de rook gestikt, en was zijn ziel voor eeuwig bij zijn Heere.

Dit droevige doodsvonniss werd voltrokken in de stad Verbrandwood, de 26e Maart, in het jaar onzes Heeren 1555.

10. STEPHEN KNIGHT en William Dighel

Foxe vertelt dat **Stephen Knight** werd geëxamineerd door Bischof Bonner op 8 Febr. 1555; hij werd veroordeeld door Bonner 9 Febr. 1555. Opnieuw geëxamineerd door Bonner op 9 Febr. 1555, en veroordeeld tot de gevangenis Newgate. *Werd vervoerd naar Malden, Essex, en geëxecuteerd op 28 Maart 1555.*

Stephen Knight, een barbier, en nog enige anderen zaten om de getuigenis van het heilig Evangelie gevangen. Deze allen werden ook daarna omgebracht, maar ieder in een andere stad, want de vijanden der waarheid vreesden, dat, indien zij deze martelaren op één plaats ombrachten, er oproer onder het volk zou uitbreken, en hun also deze prooi zou ontnomen worden. Daarom werd deze goede man gevoerd naar een stad, Malden genaamd, waar hij de waarheid vrijmoedig beleet, en om de naam van Christus levend werd verbrand. Hij was een vleeshouwer van zijn handwerk, en een man met grote Godvruchtigheid en een goed verstand begaafd. De Heere heeft gewild, dat het gebed, hetwelk hij voor zijn dood uitgesproken heeft, zou bewaard en in schrift gesteld worden, opdat de grote standvastigheid in het ware geloof van zijn getrouwen dienaar in toekomstige tijden niet zou worden verduisterd, en ieder het Godzalig einde van deze martelaar zou zien, en God in Zijn dienaar loven en prijzen.

Toen hij nu op de gerichtplaats gebracht was, en de gruwelijke vuurdood als voor ogen zag, viel hij op Zijn knieën, sloeg zijn ogen naar de hemel, en zond aldus met mond en hart zijn gebed tot de hemelse Vader:

"O Heere Jezus Christus, om Wiens naam ik gewillig en met een verheugd hart mijn leven overgeef, en liever deze zware smart van mijn kruis wil verdragen, en al mijn goederen en bezittingen verliezen, dan in te stemmen met hen, die Uw heilige Naam lasteren en Uw geboden verwerpen. Gij ziet, o Heere, dat men mij dit aardse leven aanbiedt, indien ik de dienst van uw heilige Naam wil verlaten, en mij ten slaaf wil maken van Uw vijanden. Maar door Uw genade kies ik liever deze pijnigingen van mijn lichaam, en het verlies van dit leven, terwijl ik alle dingen als stof der aarde acht, opdat Gij mijn gewin mag zijn in de dood. En, waarlijk, zulk een liefde tot U is in mijn hart ingeprent, dat mijn gehele ziel tot U zucht en naar U verlangt als een hert, dat vermoeid is en dorst naar een fontein van frisse wateren. O Heere, sta mij bij met de genade van Uw Heilige Geest, waardoor de zwakheid van mijn vlees mag worden versterkt, en zonder welke ik zeer zwak en wankelbaar zou moeten blijven. Gij kent, o Heere, de boosheid van mijn hart; Gij weet, dat ik niets anders ben dan verachtelijk stof der aarde. Daarom, o Heere, gelijk Gij door uw genade, die ik zo dikwerf heb ervaren, mij deze weldaad hebt bewezen, en mij gesteld hebt onder het aantal Uwer uitverkorenen, en gelijk ik nu ook door deze bittere kelk, die ik hier drinken moet, waardig word geacht, getuigenis te geven van Uw heilig Evangelie, zo bid ik U nu ook, dat Uw almachtige rechterhand mij mag sterken tegen deze vreselijke smart van het vuur, dat, op zichzelf beschouwd, zeer gruwelijk en afschrikwekkend schijnt, opdat het door Uw Goddelijke macht voor mij verdraaglijk worde gemaakt, en mijn ziel also, door de kracht des Heilige Geestes, gewapend mag zijn, en door de smart van het vuur in Uw schoot ontvangen worde, en ik, als in een smeltkroes gezuiverd, de bedorvenheid van deze natuur mag afleggen, om weer bij U met volmaaktheid te worden bekleed. O, allerbarmhartigste Vader, dat dit brandoffer en deze toewijding een goede reuk bij U zij, om die grote offerande van Uw enige Zoon Jezus Christus, in Wiens Naam ik U deze mijn offerande, hoe die ook zij, toebreng. Vergeef mij al mijn zonden, zoals ik allen vergeef, die iets tegen mij misdaan hebben. Spreid uw vleugelen

over mij uit, o allergoedertierenste Heere! Maak mij Uw hemels rijk deelachtig, daar ik nu mijn geest in Uw handen beveel."

Toen hij dit gebed gedaan had, werd het vuur rondom hem aangestoken, welke dood hij zeer standvastig onderging te Malden, op de 28ste Maart, in het jaar onzes Heeren 1555.

Op dezelfde dag in die maand werd te Banbury om de leer van het Evangelie een zeer Godzalig man verbrand, **William Dighel** genaamd.

11. MARTELDOOD VAN WILLIAM PYGOT (PYGAT) EN JOHN LAWRENCE; Rawlins White; John Alcock

De beide eersten waren gewone leden en de derde predikant te Lexdovy. Zij moesten ook voor Bisschop Bonner verschijnen, en werden ook ondervraagd aangaande hetgeen zij geloofden, omtrent de gewaande broodverwisseling in het avondmaal. Dezelfde vragen, welke door Thomkins met zulk een fiere moed en ongeëvenaarde beslistheid werden beantwoord, werden door hen even vrijmoedig en beslist weerlegd. Hoewel Bonner zich beijverde, met een voorgewende bezorgdheid voor hun tijdelijke en eeuwige belangen, hen te vermanen, hun ketterijen te laten varen en zich niet bloot te stellen aan de dood en hiernamaals aan de eeuwige verdoemenis door hardnekkig te weigeren iets met de paus van Rome te doen te hebben, kon hij met deze standvastige Christenen, die zo thuis waren in de leerstukken van het zuivere Evangelie van onze Heer Jezus Christus, niets uitrichten. Zij zeiden hem beslist, dat zij niet tegen de inspraak van hun geweten herroepen konden, en dat zij evenmin genegen waren af te zweren hetgeen zij geloofden en met hun naamtekeningen verklaard hadden de waarheid te zijn.

Bonner begon toen met de predikant Lawrence alleen te argumenteren. Gevraagd zijnde tot welke orde hij behoorde, zei Lawrence dat hij achttien jaren tevoren als priester was geordend, dat hij een tijdlang monnik was geweest, en dat hij verloofd was aan een jonge dame, met wie hij voornemens was in het huwelijk te treden.

Hem werd gevraagd wat zijn beschouwing was aangaande het avondmaal?

Hierop antwoordde hij, dat het een instelling was van onze Heere ter gedachtenis aan Zijn lijden en sterven. Tevens dat zij zich grotelijks bedriegen, die meenden dat het lichaam van Christus waarachtig in het avondmaal tegenwoordig is, daar het lichaam van Christus reeds lang tevoren was opgevaren ten hemel, en gezeten was aan de rechterhand der Majesteit in de hoogste hemelen.

Enige dagen later werd hij weer samen met **Pygot en Knight** verhoord. Maar daar Bonner hen niet bewegen kon van inzicht te veranderen en hun Heere en Heiland te verloochenen, werden zij als onverbeterlijke kettters veroordeeld om te sterven.

Eerst werd **Mr. Lawrence** met de gebruikelijke plechtigheden gedegradeerd, daarna werden zij alle drie aan de schout overgeleverd en door hem in Newgate opgesloten. Daar verkeerden zij zeer gelukkig samen, totdat zij een ieder naar de plaats werden gebracht waar zij sterven moesten.

De volgende dag werd Mr. Lawrence naar **Colchester** gebracht, om verbrand te worden. Zijn benen waren vanwege de zware ketens, die hij in de gevangenis had moeten dragen, zo verzwakt, en door het slechte voedsel was zijn lichaam zo vergaan,

dat hij zich niet van de eens tot de andere plaats bewegen kon. Hij werd daarom in een stoel naar de brandstapel gedragen en alzo verbrand.

Niettegenstaande dit alles bezat hij toch grote moed, en was machtig in het spreken over heilige en goede zaken, waardoor hij de ware godsdienst en de leer der apostelen beschermde. Hij toonde aldus een vroom strijder van Jezus Christus te zijn in deze laatste kamp, waartoe hij geroepen werd. Terwijl hij derwijze op vrome wijze streed tegen de dienaars van de antichrist, de vijanden der waarheid, en de christelijke en ware godsdienst beschermde, werd hij eindelijk te Colchester levend verbrand, op de 29ste Maart, in het jaar 1555.

Rawlins White

White was een visser, een bejaard man. Nadat Rawlins White vele aanvallen van de Roomse priesters had verduurd, die hem van het ware geloof in Jezus Christus zochten af te trekken, heeft hij op de 27sten Maart, de waarheid met zijn bloed bezegeld, terwijl hij zich, om de naam van Jezus Christus, levend aan een paal liet verbranden in de stad Cardiss in het jaar onzes Heeren 1555.

John Alcock

John Alcock zijn misdad was, dat hij zijn hoed niet afdeed tijdens de processie, waardoor Newall pleitte bij de veldwachter om Alcock te arresteren. Robert Rolfe was een eerlijk veldwachter en vroeg Newall waarom hij zo woedend was over Alcock. Rolfe nam Alcock mee en deed hem verschijnen voor Newall, die hem naar de gevangenis Newgate verwees. Alcock werd opgesloten in erbarmelijke omstandigheden en stierf daar. Zijn lichaam werd uitgeworpen en begraven in een mesthoop. Zijn twee brieven zijn gepubliceerd door Foxe. Foxe stelt dat een Awcocke John stierf in de gevangenis op 2 april.

Toen de vijanden der waarheid zagen, dat hun deze prooi nu ontnomen was, en zij hem hun wreedheid niet konden doen gevoelen, lieten zij dit echter niet ongewroken, en vergrepen zich nog aan zijn lijk, dat zij op zeer onhebbelijke wijze in de stinkende onreinheid op een veld buiten Londen lieten werpen, waardoor deze goddeloze lieden vervulden, wat door de Profeet gezegd is: "Zij hebben de dode lichamen Uwer knechten aan het gevogelte van de hemel tot spijs gegeven; het vlees Uwer gunstgenoten aan het gedierte des velds."

12. George Marsh

George Marsh, een getrouw dienaar van Jezus Christus, was geboren in Engeland, in de parochie van Deane gelegen, in het hertogdom van Lancaster.

George trouwde op 25 jarige leeftijd en kreeg 7 kinderen. Na de dood van zijn vrouw, stelde hij behoorlijk orde op zijn huisgezin, en daar hij door een Goddelijke ijver werd aangevuurd, vertrok hij naar de hogeschool van Cambridge, om daar wetenschap te verzamelen. Hij nam daar derwijze toe in alle Godzalige deugden, en inzonderheid in de kennis van het Goddelijke Woord, dat hij als medearbeider geroepen werd in de verkondiging van het heilige Evangelie, naast de vrome martelaar **Laurens Saunders**, in de gemeente Langton, waar hij met vrijmoedigheid tot stichting der vromen, en tot uitroeijing van de gruwelijke afgoderij en de bijgelovigheden van de antichrist, het Evangelie predikte. De vijanden der waarheid werden daarover zeer op hem verbitterd, en konden niet lijden, dat hun werken der duisternis, door de helder schijnende stralen van het evangelie zouden worden ontdekt; waarom zij uit haat allerlei middelen bedachten, om hem ter dood te brengen. Om hun listen aan hem te tonen, wisten zij geen betere raad, dan hem te beschuldigen voor de graaf van Darby, die een grootvervolger van de ware godsdienst was. Zij hitsten hem alzo tegen Joris Mars op, dat hij deze eindelijk voor zijn raad ontbood, om wegens zijn geloof te worden onderzocht.

Toen hij voor de graaf stond, zei deze tot hem, dat hij een dergenen was die het zaad van tweedracht onder het volk uitstrooide. "Zulk een ben ik niet," zei hij, er is niemand, die mij hiervan met recht kan beschuldigen." "Maar wat hebt gij dan voor een geloof?" vroeg de graaf. Hij antwoordde: "Ik geloof in God de Vader, in Jezus Christus Zijn eniggeboren Zoon en ook in de Heilige Geest. Ik geloof ook aan alles, wat in het Nieuwe Testament geschreven is. Ik geloof ook de vier symbolen des geloofs, namelijk, dat van de Apostelen, dat van de kerkvergadering van Nicea, dat van Athanasius en dat door Augustinus en door Ambrosius vervaardigd is." Toen vroeg hem de priester van Grapnall, die bij de graaf stond, wat zijn gevoelens was aangaande het sacrament des altaars. "Ik geloof," zei hij, "dat, wie het heilige sacrament des Avondmaals waardig ontvangt, naar het gebruik en de instelling van Christus, eet en drinkt het vlees en bloed van Christus, met al de weldaden van Zijn dood en opstanding, tot zijn eeuwige gelukzaligheid, aangezien Christus overal is en ook tegenwoordig in Zijn sacrament. Daarna vroeg hem de priester, of het brood en de wijn niet worden veranderd in het vlees en het bloed van Christus, hetzij dit ontvangen wordt of bewaard in de ciborie, en wel door de kracht van de priester daarover uitgesproken. Hij antwoordde, dat hij er niets op wist te zeggen, dan wat hij reeds gezegd had, en verzocht hun hem niet te willen tergen, door het doen van vragen, die zijn verstand te boven gingen, waardoor zij zijn lichaam in levensgevaar brachten, en voegde erbij, dat Paulus ons leert de vragen te verwerpen, die dwaas en zonder nut zijn, en die tot strijd aanleiding geven.

De graaf was zeer verstoord, en beval hem, dat hij zijn gevoelens aangaande het sacrament met ronde woorden zou beschrijven. Hij antwoordde, dat hij daarvan niets anders kon zeggen, dan hij reeds betuigd had. Daardoor nam zijn toorn nog meer toe, en hij begon hem tussenbeide op zware wijze te bedreigen zeggende, dat hij hem als een verrader zou doden. Enkele malen beproefde hij hem door schone woorden van zijn geloof af te trekken, door te zeggen, dat het hem zeer aangenaam zou zijn, en hij een goede gelegenheid zou hebben zich in grote mate te verblijden, indien hij tot de Roomse kerk wilde terug keren. Toen hij echter bemerkte, dat hij onbeweeglijk bleef, liet hij hem in een duistere gevangenis werpen, waar deze Godzalige man uit de grond van het hart God bad zijn geloof te versterken, teneinde met vrijmoedigheid Christus

te belijden, opdat hij door hun menselijke wijsheid en ijdele verleiding niet mocht bedrogen worden.

Terwijl hij in deze gevangenis zat, werd hij door de priesters hevig aangevallen, onder wie er een was, Shereburn genaamd, die hem het meest tergde en tot hem zei, dat al de invoerders en aanhangers van de nieuwe godsdienst geen voorspoed of geluk hadden; "want," zei hij, "zij zijn gedood, in de gevangenis geworpen, of altijd in gevaar van hun leven, en dat in tegenoverstelling van hen, die tot de Roomse kerk behoren, die steeds voorspoed en geluk hebben, waaruit blijkt, dat deze de ware kerk is."

Joris Marsh zei tot hem, dat hij geleerd had in de Schrift, om niet te oordelen over dingen, die uitwendige voorspoed of tegenspoed betreffen, want dat hij geen ijdele eer in de wereld zocht, maar het eeuwige leven voor zijn ziel, en dat de schande der wereld zijn zorg niet uitmaakte, maar wel de eerbiedige vrees, die hij God schuldig was.

"Het spijt mij," zei deze verzoeker, dat gij, die een schoon jonkman bent en een goed voorkomen hebt, die goed lezen kunt, en veel goeds kunt doen, nu zo vasthoudt aan zulke dwaze gevoelens, om uzelf van het leven te beroven." Joris antwoordde, dat, hoewel zijn leven, moeder, kinderen, broeders, zusters, vrienden en de zegeningen dezer wereld hem zo dierbaar waren als anderen mensen, en hij die graag zou willen behouden, wanneer dit met een goed geweten zou kunnen geschieden en zonder Christus oneer of schande aan te doen; dat hij nochtans, om Christus' wil, dit alles wilde verlaten. "Want," zei hij, "ik acht mij als een schaap, dat voor de slachtbank gereed is, en derhalve wil ik ook alles geduldig verdragen, wat mijn hemelse Vader mij zal opleggen." Dit was de eerste aanval, die hij voor de graaf te Lathum te verduren had.

Toen zij bemerkten, dat hij steeds sterker en standvastiger in de belijdenis van Christus werd, wierp de graaf hem in het kasteel van Lancaster onder een hoop dieven. Deze vrome krijgsknecht van Christus werd daar, zo door priesters als anderen, die onder de schijn van vriendschap tot hem kwamen, op ergerlijke wijze aangevallen, teneinde hem afvallig te maken van zijn geloof.

Maar hij berispte hen scherp, zoals Christus Petrus deed, en zei: "Wijk van mij gij satan, want gij bent Mij een aanstoot; want gij verzint niet de dingen die Gods zijn, maar die der mensen zijn." Hij verzocht hun daarom, hem niet langer te willen kwellen, en betuigde, dat hij door de genadige hand Gods, Die hem versterkt had, tot het einde toe volstandig wilde blijven in alles, wat hij geloofde en vroeger had beleden. Daarna tergden zij hem niet langer, zodat hij, met een medegevangene, met luider stem, God in de gevangenis aanriep en aanbad, en iedere dag twee of drie hoofdstukken las in de heilige Schrift, zodat het volk zich verwonderde, en hij de gevangenis kwam, om hem te horen.

Toen de gerichtsdag aanbrak, waarop de dieven zouden gevonnist worden, kwam de graaf van Darby naar Lancaster, en ontbood Joris Mars, die onder deze dieven met ketenen aan de voeten in het rechthuis was gesleept, opdat hij als een boosdoener zijn hand voor de vierschaar zou opsteken, als een teken van zijn misdaad, en door de graaf en de andere rechters onderzocht worden. De graaf begon hem te bedreigen, en zei, dat hij hem om zijn ketterij zou doden. Joris Marsh antwoordde, dat hij hoopte, dat Zijn edele, die een edel raadsheer was van de zalige koning Eduard de zesde, die de rechten en wetten van de herstelling van het geloof en van de ware godsdienst toegestemd, aangeraden en bevolen had, teneinde die naarstig te onderhouden, en die nu zo spoedig was veranderd, toch geen toestemming zou geven tot de dood van de

arme lieden, die de waarheid beleden. Aldus tastte hij deze vervolger in zijn gemoed aan.

Op bevel van de koningin Maria, kwam juist op deze tijd dokter George Cotes, bisschop van Chester, te Lancaster, om de gruwelijke afgoderij en het bijgeloof van de antichrist weer in het leven te roepen, en de prediking van het zuivere Evangelie te verbieden. Deze kwam juist van pas, om de onschuldige prooi in zijn klauwen te vangen. Immers, zodra deze gekomen was, beschuldigden zij Joris voor deze goddeloze bisschop, en leverden al de belijdenisschriften van Joris in zijn handen. Maar, aangezien hij daar niet lang kon vertoeven, nam hij hem van daar naar Chester mee en wierp hem, bij wijze van welkomst, in een hoogst onreine gevangenis, en sloot zijn voeten in de boeien. Nadat Joris daar enige tijd vertoefd had, riep de bisschop zijn raad bijeen, teneinde daarvoor te worden ondervraagd. In tegenwoordigheid van de kanselier en de andere priesters, vroeg hij hem vooreerst, waarom hij in zijn belijdenis voor de graaf gezegd had, dat het geloof en de leer, die ten tijde van koning Eduard waren onderwezen, het ware geloof en de leer van de ware kerk was en niet de leer van de Roomse kerk, waarvan de bisschop van Rome het hoofd is, wiens gezag en macht hij in Engeland geweigerd had te erkennen, en waarom hij beweerd had, dat de bisschop van Rome geen groter gezag in Engeland had, dan de bisschop van Canterbury te Rome. Hij vroeg hem ook, hoe hij dacht over Linus, Anacletus en Clemens, of zij geen vrome bisschoppen waren.

"Ik zeg niets," zei hij, "van hun persoon, maar van hun leer, die in vele punten strijdt tegen de leer van Christus."

"Zo," zei deze bisschop, "gij bent een vermetele gast; en welke punten zijn er dan in van de Roomse kerk, die tegen de leer van Christus strijden?"

"Och, mijnheer," zei Joris Marsh, "oordeel toch zo over mij niet, die nu op de grens sta van leven en dood. Welke reden van vermetelheid kan iemand hebben, die, als ik, in zulk een ellendige toestand verkeert? Onder andere hoofdstukken, dwaalt de Roomse kerk in de uitdeling van het Heilige Avondmaal; want, toen Christus het instelde, gaf Hij Zijn discipelen beide, het brood en de drinkbeker en zei: "Neemt, eet, drinkt allen daaruit." Desgelijks betuigt Paulus, dat het aan de Corinthiërs gegeven was; ja, voor vele honderden jaren was het reeds gebruikelijk in de eerste kerk en nu ontnemt de Roomse kerk een deel van het heilig sacrament aan de leken, namelijk, de drinkbeker. Daarom, indien ik in mijn gemoed verzekerd was uit Gods heilig Woord, dat dit alles goed was, dan zou ik graag in dit geschil met u overeenstemmen."

Toen riep de bisschop met luider stem: *Non disputandum est cum haeretico*," dat is, men moet met geen ketter redetwisten, en begon hem te lasteren, en zei, dat hij vol ketterij was. Joris Mars antwoordde hem, dat hij geen ketterse gevoelens aankeefde, en dat hij een gruwel had aan alle ketterse gevoelens, hoewel zij hem daarvan ten onrechte beschuldigd hadden, dat hij geen ander gevoel omhelsde, dan dat met Gods Woord en wetten des lands overeenkwam, die door openbare rechten en bescheiden bevestigd was, waarin hij tot het einde toe wilde volharden, beide in leven en in sterven. Toen zei de kanselier tot zekere Leach, dat hij verder van Mars moest gaan staan, opdat hij zich met de ketterij van Marsh niet zou besmetten.

Eindelijk haalde de bisschop een geschrift uit de zak, en begon het doodsvonnis te lezen. Toen hij dit voor de helft gelezen had, riep de kanselier, om zijn valse liefde te tonen, tot hem: "Mijnheer, houd op, houd bijtijds op, want indien gij verder las, zou er geen kans meer zijn, om het vonnis te herroepen." Tevens vroeg de bisschop aan Joris, of hij de genade van de koningin wilde aannemen.

Hij antwoordde, dat hij zo graag de genade van de koningin zou willen aannemen als iemand hunner, maar dat hij zijn Zaligmaker Jezus Christus niet wilde verloochenen,

om Zijn eeuwige genade voor een tijdelijke gunst te verliezen, en als gevolg de eeuwige dood van zijn ziel zich te berokkenen. Toen zette de bisschop de bril weer op, en toen hij het vonnis bijna geheel had gelezen, verzocht de kanselier, met een lachend en vals gelaat, enige ogenblikken te wachten, en zei, dat, indien hij verder las, zijn herroeping hem niet zou baten, en vroeg aan Joris, of hij zijn gevoelens wilde verzaken.

“Neen,” antwoordde hij. Een priester, die bij hem stond, trok hem bij de mouw, en bad hem te herroepen en zijn leven te behouden. Hij antwoordde, dat hij zo graag zou blijven leven als zij; maar dat, indien hij zijn Meester Jezus Christus verloochende, Hij hem ook zou verloochenen voor Zijn hemelse Vader.

Toen dit komediespel was geëindigd, sprak hij het doodsvonnis voorgoed over hem uit, en zei hem tot zijn troost, dat hij nu voor hem niet meer wilde bidden dan voor een stuk hout. Van dat ogenblik leverden zij hem in de handen der wereldlijke rechters over, om levend te worden verbrand. Deze wierpen hem allereerst in een donker gat, Northgate genaamd, waar hij tot aan zijn dood bleef.

Terwijl hij in de gevangenis vertoefde, beroofden de vijanden hem van alle noodzakelijke hulp en troost, en verboden allen, die hem enige bijstand, wilden verlenen of goeds betonen, bij hem te komen, en met hem te spreken. De lieden waren daarover zo verbaasd en bevreesd, dat zij niet tot hem durfden komen, uit vrees zelf beschuldigd te zullen worden. Er waren nochtans enige Godzalige mannen, die zijn vrienden waren om des Evangelies wil. Deze kwamen des avonds langs de vest tot hem, staken hun hoofden door een opening, die in de gevangenis uitkwam, riepen hem, en vroegen, hoe het hem ging. Hij antwoordde hun, en zei met een opgeruimd gemoed, ‘dat hij zeer goedsmoeds was, dat hij God zeer loofde en dankte voor Zijn oneindige barmhartigheid, dat Hij hem had waardig geacht, hem tot een getuige der waarheid te stellen, en dat hij daarvoor zelfs wilde lijden; dat hij zich daarover zeer verblijdde, en God bad hem met Zijn Heilige Geest alzo te willen versterken en vertroosten, dat hij onder het kruis niet mocht verflauwen, en dat met alle geduld verdragen, tot eer en prijs van Zijn heilige Naam en tot vertroosting en stichting van Zijn kerk.’

Dit gebed en dergelijke gebeden ontboezemde deze vrome getuige van Jezus Christus bij herhaling, gedurende zijn gevangenschap. Daar zij zagen, dat men hem bijna had laten verhongeren, werden zij bewogen hem van tijd tot tijd een stuk geld door deze opening toe te werpen, wat Joris Mars dan tot zijn noodduft gebruikte.

Toen de laatste dag van zijn lijden genaakte, waarop hij de bittere drinkbeker des doods zou ledigen, kwamen de beambten en hun dienaren, om hem uit de gevangenis te halen. Gelijk een schaap naar de slachtbank ging hij van daar. Op de plaats gekomen, geschiedde het, dat enige van het verblinde volk hem geld aanboden, daar zij meenden, dat hij met een gevulde beurs ter dood zou gaan, evenals de boosdoeners, die geld voor de priesters bedelen, teneinde die enige zielmissen voor hen zouden zingen na hun dood, waarbij zij deze ellendige lieden wijs maakten, dat zij zalig zouden worden, wanneer zij dit deden. Enige mannen, die naast hem gingen, sprak hij aan, en zei hun, dat hij hun geld niet wilde aannemen, en verzocht hun, dat, indien iemand hem iets wilde geven, zij het de armen moesten afstaan, of hun die in de gevangenis zaten. Daarna vervolgde hij met een blij gemoed zijn weg met een boek in de hand, waarin hij voortdurend las. Daarom zei het volk, dat hij niet als een boosdoener ter dood ging, maar als iemand, die de dood niet had verdiend.

Toen hij op de plaats gekomen was, waar hij zich aan God Zijn hemelse Vader zou opofferen, haalde een van de rechters der stad een geschrift uit de zak, en zei tot hem,

dat dit de vergiffenis van de koningin bevatte, die hij zou kunnen aannemen, wanneer hij zijn gevoelens wilde verzaken. Joris antwoordde hem, dat, hoewel hij de koningin zo lief had als iemand hunner, en haar gunst gewillig zou willen aannemen, hij, aangezien het strekte om hem van God af te trekken, haar vergiffenis met zulk een kostbare prijs en onder die voorwaarde niet kon kopen.

Toen hij dit gezegd had, wendde hij zich naar het volk, deelde hun de reden van zijn dood mee, verzocht en vermaande hen Jezus Christus aan te hangen, en Hem door een waar geloof toe te behoren.

De beambte bemerkte dit, begon hem te berispen en zei: Joris, het is nu geen tijd om te prediken.

“Vergeef het mij, mijnheer”, zei hij en viel tegelijk op zijn knieën en bad. Toen hij dit gedaan had, ontkleedde hij zich tot op zijn hemd, en met een zware ketting, die om zijn lichaam was gedaan, bonden zij hem aan de paal, en wierpen een aantal takkenbossen onder zijn voeten. Maar deze wrede en onmenselijke vijanden der waarheid waren daarmee niet tevreden, en hingen hem een vaatje, gevuld met pek en teer, boven het hoofd, teneinde zijn pijnen en smarten te vermeerderen, zodat deze vrome getuige van Jezus Christus, aangezien het vuur slecht werd gestookt, en de vlammen door de wind ginds en herwaarts werden gedreven, zware pijnen en smarten in zijn dood geleden heeft, wat hij nochtans met grote onderwerping en geduld heeft ondergaan.

Opmerkenswaardig is, dat, nadat hij geruime tijd in de vlammen gepijnigd werd zonder zich te verroeren, zodat zelfs zijn lichaam geheel verschroeid en opgezwollen was, en men de ketting, die om zijn lichaam gebonden was, nauwelijks kon zien, en het volk dacht dat hij reeds dood was, hij nochtans zijn beide armen haastig uitbreidde, en met luider stem riep: "Hemelse Vader, ontferm U mijner."

Toen hij dit gezegd had, gaf hij zijn geest aan de Heere over, te Westchester, op de 24ste April, in het jaar 1555.

Bij deze gebeurtenis was het volk zeer verbaasd, en zei, dat hij waarlijk een martelaar, en onder bewonderenswaardige lijdzaamheid gestorven was. Om deze geruchten te stillen, deed deze goddeloze bisschop kort daarna een predicaat in de hoofdkerk van de stad, waarin hij het volk wijs maakte en verzekerde, dat hij een ketter was, als een ketter was verbrand geworden, en nu een vuurbrand in de hel was.

Tot vergelding echter van deze predicaat, bleek het rechtvaardig ongenoegen Gods over deze bisschop, want kort daarna stierf hij een schandelijke dood. Wat de oorzaak van deze dood was, is moeilijk te zeggen, omdat men zich niet op de volksgeruchten kan verlaten. Onder de lieden was er spraak, dat hij door een hoogst zedeloze vrouw met wie hij in betrekking had gestaan, bedorven was. Verder, of hij aan deze ziekte gestorven is of niet, daarvan is men niet verzekerd, omdat men zich het minst kan verlaten op het algemeen zeggen van de mensen. Als zeker is echter bevonden, dat, toen hij na zijn dood door enige van zijn geheime vrienden voor de heren oversten der stad onderzocht werd, teneinde deze schande te bedekken, en de mond van het volk te stoppen, deze zogenaamde deugdzaame kerkdienaar niet vrij was van zodanige kentekenen, die duidelijk toonden, dat zijn kuisheid zeer weinig te betekenen had, en dat de geruchten van het volk niet ten enenmale vals waren.

Doch, aangezien wij de algemene liefde niet willen verloochenen, en hun schande niet willen bloot leggen, zo zij bereid zijn om de vrome dienaars van God ter dood te veroordelen, en wij daarover uitvoeriger konden spreken, willen wij het nochtans hierbij laten blijven.

Een brief van Joris Mars tot vermaning aan de gemeente te Langton.

"De genade en vrede worden u vermenigvuldigd door de kennis van God en van onze Heere Jezus Christus," enz.

Zeer beminde broeders en medekrijgsknechten in Christus Jezus! Ik achtte het mijn schuldige plicht te zijn, om uw harten op te wekken, teneinde u te doen gedenken aan de woorden, die u vroeger zijn meegedeeld, alsook u te vermanen, zoals Barnabas, die vol des Heilige Geestes was, deed aan de gemeente te Antiochië, opdat gij met een vaste overtuiging van het hart bij voortdurend bij de Heere mag blijven, in het geloof gegrond en geworteld mag zijn, en niet bewogen wordt in de hoop van het evangelie, die ulieden zo overvloedig gepredikt werd, zo door Laurens Saunders, uw dienaar, als door andere getrouwe leraars van Christus, die, toen de grote vervolging uitbrak, niet van de waarheid afweken, en zich het Evangelie van Christus niet schaamden; ja, ook om uwentwil bereid zijn en zich beijveren, nu de dood het vereist, niet alleen hun bezittingen in deze wereld te verlaten, alsook hun vaderland en vrienden, en zelfs door de vernietiging van hun bloed te bevestigen en te verzegelen; en zoals Paulus zegt, zijn zij bereid, niet alleen om gebonden te worden, maar ook om te sterven voor de naam des Heeren Jezus Christus."

Zo kunt gijlieden dan oordelen, welke van de beide soorten van leraars ulieden aangenaam zijn: zij, die u een goede smaak trachten te geven, door het zout van hun predikatiën, hoewel het smakelijk is, of zij, die, niets smakelijks hebbende, ulieden niets anders zoeken aan te bieden en voor te stellen dan walgelijke en lelijke onreinheid, bestaande in de dromerijen en overleveringen van de antichrist.

Daarom, mijn allerliefsten, ontvangt met alle zachtmoedigheid het woord, dat in u geplant wordt, hetwelk uw zielen kan zalig maken, opdat gijlieden mag vergeleken kunnen worden hij een voorzichtig man, die zijn huis op gebouwd heeft, en er is een plasregen gevallen, waterstromen zijn er gekomen, en de winden hebben gewaaid, en zijn tegen dat huis aangeslagen, en het is niet gevallen, want het was op een steenrots gebouwd. Dat is, als de satan zich beijvert met alle listigheden en ingevingen, als de wereld gewapend is met de macht van koningen en vorsten, door hun arglistige raadslagen, en bedriegerijen, om ons te bespringen, dan verflauwen wij niet, maar volharderen standvastig en blij moedig, en blijven bij de waarheid, welke wij hebben aangenomen; want wij zijn op Christus de vaste steenrots gegrond en op de leer van Zijn heilig Evangelie, waartegen de poorten der hel niets vermogen. Geen anderen toegang tot het koninkrijk der hemelen hebben wij, dan door velerlei verdrukkingen. Wanneer wij dan om het koninkrijk der hemelen en om de gerechtigheid vervolgd worden, hebben wij tot onze vertroosting een voorbeeld in Christus, Zijn apostelen en martelaren, die allen ons zijn voorgegaan door deze enge poort en op de smalle weg, die tot het leven leidt. Maar, indien wij geen vrede hebben, om onszelf te verloochenen, het kruis van Christus op ons te nemen, en Hem na te volgen, dan kunnen wij Zijn discipelen niet worden. Wanneer wij weigeren met Christus en Zijn heiligen te lijden, dan is dit een duidelijk bewijs, dat wij nooit met Hem zullen heersen. Indien wij echter, om Christus' wil, standvastig en geduldig alle vervolgingen en verdrukkingen verdragen, dan is dit juist een bewijs voor het rechtvaardig oordeel van God, waardoor wij waardig worden geacht voor het koninkrijk Gods, waarvoor wij lijden. Paulus betuigt, 'dat het recht is voor God hun, die u verdrukken, verdrukkingen te vergelden, en ulieden die verdrukt wordt, eeuwige rust met ons, als de Heere Jezus zal geopenbaard worden van de hemel met de Engelen Zijner macht, met vlammend vuur wraak doende over degenen, die God niet kennen, en het Evangelie van onze Heere Jezus Christus niet gehoorzaam zijn, welke straf zullen

lijden, namelijk, het eeuwig verderf van het aangezicht des Heeren, en van de heerlijkheid Zijner sterkte, als Hij zal komen om verheerlijkt te worden in Zijn heiligen, en wonderbaar te worden in alle gelovigen.’

Dit moeten wij ons altijd voor ogen stellen, en in onze harten bewaren, opdat wij in tijden van tegenspoed en verdrukking standvastig blijven, want hoe overvloediger wij boven andere volken gelaafd werden met de predicatie van het heilig Evangelie, hoe zwaarder God ons zal straffen, wanneer wij Zijn heilig Woord en Zijn kennis verwerpen, en Hem reden geven om het koninkrijk Gods van ons te nemen, en het anderen volken te schenken, die meerder en waardiger vruchten erdoor zullen voortbrengen.

Zo dan, mijn beminde broeders in Christus, ziet toe acht te nemen op uzelf, en overlegt tevens, welk een verschrikkelijke zaak het is, te vallen in de handen van de levende god. Ziet toe, dat gij het Woord niet tevergeefs ontvangt, maar werkt steeds in het geloof, en toont uw geloof uit uw goede werken, welke de levende en ware getuigenissen daarvan zijn, en toont uzelf in alles een voorbeeld van goede werken. Verders, tot het voornaamste behoort, een gewillige gehoorzaamheid aan de overheid te tonen, omdat zij, hetzij goed of kwaad, naar Gods bevel is aangesteld, tenzij zij iets gebiedt, wat strijdt tegen de ware godsdienst; en, indien zij zich daaraan schuldig maakt, moeten wij steeds denken aan wat de Apostel Petrus ons leert, als hij zegt, dat men God meer gehoorzaam moet zijn dan de mensen. In deze zaken behoren de wapenen van een gelovig mens te bestaan uit het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods Woord, benevens in ijverige gebeden, die voortkomen uit een nederige en ootmoedige geest, en liever bereid zijn alles te verdragen, dan enig oproer of enige weerspanningheid te tonen. Zo dan, die de macht weerstaat, hij weerstaat het bevel Gods, en die deze weerstaan, zullen zichzelf oordelen. En, gelijk wij onze ouders eren in allen ootmoed, zo moeten wij ook hen eren, die in hun plaats zijn gesteld, als de zodanigen, die voor ons zorgen. en onze welvaart behartigen. Wij moeten ook niet vergeten zorg te dragen voor onze huisgenoten, opdat zij niet alleen voorzien worden van alle nodige dingen, en wat voor het lichaam nodig is, maar hen boven alles verzorgen van de geestelijke spijs, die nodig is tot het inwendige voedsel van hun zielen. Desgelijks is het ook onze schuldige plicht zorg te dragen voor de zaken van onze christelijke broeders en de naasten; altijd denkende aan wat Jezus Christus ons leert, namelijk, al wat gijlieden wilt, dat u de mensen doen, doet dit ook aan hen; want dit is de wet en de Profeten. Eindelijk, onze vijanden behoren ook te delen in onze broederlijke en algemene liefde, volgens de regel en het bevel van het heilig Evangelie, dat ons beveelt goed te doen aan hen, die ons haten, en te bidden voor degenen, die ons verdrukken en vervolgen. Wanneer wij dit doen, zullen wij een zekere getuigenis geven, dat wij uitverkoren kinderen van God zijn geworden. En nu, broeders, beveel ik ulieden Gode en het Woord Zijner genade, Die machtig is u op te bouwen, en een erfenis te geven onder alle geheiligden. Biddende u, broeders, meester Sanders te helpen en mij uw dienaar, ja allen, die in gevangenschap verkeren, om van het heilig evangelie wil, in uw gebeden ons voor God te gedenken, opdat wij van alle ongelovige en boze mensen mogen verlost worden, dat deze onze gevangenschap en onze verdrukking tot eer van God, tot bevordering van het Evangelie en tot heil van onze christelijke broeders mag strekken, en Jezus Christus groot mag gemaakt worden in onze lichamen, in leven of in sterven. Amen.

Groet mijnentwege al de gelovige broeders. En, aangezien ik geen gelegenheid heb hun in het bijzonder te schrijven, verzoek ik u hun deze brief te laten lezen.

De genade van onze Heere Jezus Christus zij met u allen. Amen.

De 28ste Juni 1554.

Wordt behouden van dit boos geslacht. Bidt, bidt, bidt, dit is thans meer dan ooit nodig.

Een andere brief, geschreven door Joris Mars aan zijn goede vrienden, de burgers van Manchester, in het landschap Lancashire, tot vermaning om in de strijd te volharden.

Na u in Christus gegroet te hebben, dient deze om ulieden te danken voor uw vriendelijk aandenken te mijwaarts. Niet alleen denk ik daarom aan ulieden in deze brief, maar wens u in mijn dagelijkse gebeden ook zulk een genot van de hemelse schat toe, en een zodanige vertroosting des Heilige Geestes, dat gij steeds arbeiden mag in het geloof, ijverig zijn in de liefde, volharden in de hoop, en geduldig zijn in alle verdrukkingen en vervolgingen tot het einde toe, en tot de heerlijke toekomst van onze Heere Jezus Christus. Derhalve vermaan ik ulieden, gelijk gij dan Christus Jezus onze Heere hebt aangenomen, also in Hem te wandelen, geworteld en opgebouwd in Hem. Vreest hun aanvallen niet, en wees niet verschrikt voor uw vijanden, hoe velen die of hoe machtig die ook zijn mogen, en, integendeel, hoe klein uw aantal en hoe zwak gij ook wezen mag, want deze strijd is des Heeren en niet de uw. En, gelijk Godvroeger was met Abraham, Mozes, Izak, David, de Makkabeën en anderen, voor wie Hij streed, zal Hij ook naar Zijn belofte met ons zijn al de dagen tot aan de voleinding der wereld; en zal u aldus helpen en versterken, dat niemand zo machtig zal zijn, om ons te weerstaan. "Gelijk Ik met Mozes geweest ben," zei de Heere tot Josua, "also zal Ik ook met u zijn; Ik zal u niet begeven of verlaten." Wees getroost en onversaagd; want de Heere uw God is met u in alles, wat gij doen zult. Nu dan, zo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?

In deze onze geestelijke strijd is niemand overwonnen dan hij, die als een overloper zijn Veldoverste verloochenen of verlaten wil, of die zijn wapenen wegwerpt, en zich gewillig overgeeft in de handen zijner vijanden, of vreesachtig de rug wendt en zich op de vlucht begeeft. Daarom mijn broeders, wordt machtig in de Heere en in de sterkte Zijner kracht. Doet aan de wapenrusting van God, opdat gij mag staande blijven tegen de listige aanslagen des duivels. Welke wapenen het moeten zijn, waarmee gij schermen en strijden moet, leert dat van de kloeke kampvechter, de apostel Paulus, die dikwerf in deze strijd werd geoefend, en zich zeer dapper en onoverwinnelijk gedragen heeft. Want wij moeten bedenken, dat, terwijl wij in deze tegenwoordige wereld zijn, ons leven niets anders is dan een gedurige strijd op aarde, zoals de voorbeelden van alle Godzaligen door allen eeuwen heen genoeg bewijzen.

Nadat deze vrome krijgsknecht, de apostel Paulus, zo menigmaal uit de handen van de boze vijanden was verlost, en nadat hij uit zo velerlei doodsgevaaren was ontkomen, heeft hij, zoals hij zelf getuigt, zich begeven op de onstuimige baren der zee, waar hij in groot levensgevaar verkeerde. God was nochtans altijd met hem, en bereid om hem te behouden en te vertroosten, en schonk hem een heerlijke verlossing zodat niemand hem schade kon berokkenen. Totdat hij, na geruime tijd in verdriet en moeite doorgebracht te hebben, beled: "Ik heb de loop geëindigd; ik word geofferd, en de tijd mijner ontbinding is aanstaande. Ik begeer ontbonden en met Christus te zijn.

Deze dingen, mijn broeders, zijn geschreven tot onze stichting en vertroosting, en om ons te vermanen, dat er geen menselijk geweld is, dat ons kan verschrikken, zo wij slechts aan het Woord gehoorzaam zijn, en dat er geen gevaar is, waaruit Hij ons niet verlossen kan, ja, al ware het van de dood. Aangezien dit nu also is, laat ons dan, allen last en de ons aanklevende zonden afleggende, volstandig de loopbaan lopen, die ons is voorgesteld, ziende op de Leidsman en Voleinder van het geloof, Jezus Christus, die

voor de vreugde, welke Hem was voorgesteld, het kruis heeft verdragen en de schande veracht, Wiens voorbeeld wij ook behoren na te volgen. Nauwelijks toch was Hij gedoopt, en voor de Zoon van God verklaard, of de satan was bij Hem om Hem te verzoeken. Hoe meer iemand naar een Godzalig leven tracht, hoe meer deze boze vijand hem zal bespringen, die wij moeten weerstaan, zoals de Zoon van God deed, voornamelijk met de heilige Schrift en het Goddelijk Woord, hetwelk ons hemels wapen en het zwaard des Heilige Geestes is. En aangezien Hij heeft gevestigd, laat dat een gedurig voorbeeld voor ons zijn van soberheid en matigheid, geen na-aperij zoals bij de pausgezinden, die veertig dagen vasten, maar al de dagen van ons leven, zo lang wij te strijden hebben tegen de satan in de woestijn dezer wereld. Hij kan in het geheel niets uitrichten, dan wat de Heere toelaat, niets meer dan te varen in de zwijnen. Hoe veel minder kan hij dan jegens ons doen, die veel waardiger zijn voor God dan een groot aantal zwijnen, indien wij met een vast geloof Jezus Christus ons enig Hoofd aanhangen. Verder, om te beter met standvastigheid te worden gewapend, laat ons dan het leven der wereldse lieden ons voor ogen stellen, die, om een klein en voorbijgaand genot, dat slechts kort duurt, hun wellusten en begeerlijkheden navolgende, zich aan grote gevaren blootstellen, niet alleen om geworpen te worden in de eeuwige gevangenis, maar ook gevoerd tot de eeuwige pijn. Zo veel de deugd beter is dan de boosheid, en God machtiger is dan de duivel, behoren wij de wereldse lieden in onze geestelijken strijd te overtreffen.

Nu dan, mijn broeders, aangezien het God behaagd heeft, mij en de waardige dienaar van Jezus Christus, **John Bradford**, uw landgenoot, vooraan te plaatsen in deze strijd, waar tijdelijk het grootste gevaar bestaat, bid ik u allen, door de barmhartigheid Gods, om ons en alle andere krijgsknechten van Jezus Christus, die in hetzelfde gevaar en in dezelfde strijd verkeren, te gedenken en te helpen in uw gebeden tot God, opdat wij, gewapend en versterkt zijnde door Zijn genade, ons vroom mogen gedragen, een voorbeeld van kloekheid en volstandigheid nalaten, verenigd met lijdzzaamheid en de vrees des Heeren, dat gijlieden en onze andere christelijke broeders daardoor alzo mocht worden gevoed en gesterkt, dat gij ons mag navolgen; ja, dat gij zelfs hiernamaals een voorbeeld mag worden van standvastigheid voor uw zwakke broeders, om in deze strijd en verdediging gelukkige navolgers en voleindigers te mogen zijn. Let op, wat ik zeg, want de Heere geeft ons verstand.

Broeders, de tijd is voorts kort, het is dan nodig, dat men de wereld gebruikt als niet misbruikende, want de gedaante dezer wereld gaat voorbij. Hebt de wereld niet lief noch wat in de wereld is, maar zoekt naar hetgeen boven is, waar Jezus Christus is, zittende aan de rechterhand Gods. Wees zachtmoedig en lankmoedig, elkaar stichtende en dienende, naar de gave, die ieder van God ontvangen heeft. Ziet toe, dat niemand u verleide door valse leer; legt de oude mens af, die door de begeerten der dwalingen wordt bedorven. Wacht u voor alle hoererij, onreinheid, gierigheid, dwaze gesprekken en valse leer, opdat dit alles uw zeden niet bederve. Drinkt u niet dronken in wijn, waarin overdaad is, maar wordt vol des Heilige Geestes, sprekende tot elkaar met psalmen, lofzangen en geestelijke liederen, zingende en psalmzingende de Heere in uw harten. Houdt op met zondigen, en besteedt het overige van uw leven om te denken aan de heiligen wil van God en de liefde tot uw naasten. Wees nuchter en ijverig in het gebed, geduldig in de verdrukking, en laat de eer van God en de welvaart van uw naasten uw enige bedoeling zijn, zo lang God u het leven spaart. Bekeert u van uw vroeger verkeerd leven, let wel op de aanstaande tijd en wees wijs. Hangt boven alles Hem aan, Die om onze zonden is gestorven, en opgewekt om onze rechtvaardigmaking, aan Wie met de Vader en de Heilige Geest zij eer en dankzegging van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen.

Groet mijnentwege alle gelovige broeders in Christus, die ons liefhebben, en maakt hun naar uw goedvinden met deze brief bekend.

Eindelijk, bidt voor mij en allen, die om het heilig Evangelie in gevangenschap verkeren, opdat de Heere, Die ons zo genadig uit het pausdom riep, en bracht tot de kennis van Zijn ware godsdienst, en in deze tijd ons geloof en onze lijdzaamheid beproeft, naar Zijn grote barmhartigheid en sterke hand, ons verlosse, en een Godzalige uitkomst geve, hetzij door leven hetzij door sterven.

Uit Lancaster, de 30ste Augustus 1554.

13. William Flower

Foxe vertelt het martelaarschap van William Flower, anders genoemd **Branch**. Hij werd geboren in Snow-heuvel, in het graafschap van Cambridge, waar hij naar school ging en ging later naar de abdij van Ely. Eerst was hij een belijdend monnik, en werd daarna een priester. Echter, naderhand trouwde hij. Na zijn huwelijk woonde hij op Tewksbury ongeveer twee jaar, en vandaar ging naar Brosley, waar hij beoefend fysische en chirurgie. Hij ging naar Londen, en vestigde zich uiteindelijk in Lambeth, waar hij en zijn vrouw woonden. Echter, hij was over het algemeen in het buitenland, met uitzondering van een of twee keer in een maand om zijn vrouw te bezoeken.

Thuis op Paaszondag 1555, 's morgens, kwam hij St. Margaret's Church in Westminster, bij het zien van een priester, genaamd John Celtham, bezig zijnde met het geven van het sacrament van het altaar aan het volk, sloeg en verwondde hij de priester op het hoofd, en ook op de arm en hand, met zijn houten mes. Deze onvoorzichtige ijver, werd zwaar gestraft. Men zette hem in het Poortgebouw op Westminster, en hij werd daarna opgeroepen voor bisschop Bonner die hem streng verhoorde. Omdat William niet wilde herroepen vonniste hem bisschop de volgende dag, 20 april als een ketter, en gaf hem over aan de wereldlijke macht. Bonner degradeerde hem van het priesterschap.

Op 24 april, werd hij naar de plaats van het martelaarschap gebracht, in het kerkhof St. Margaret's, Westminster. Bij de brandstapel, bad hij tot de Almachtige God, deed een bekentenis van zijn geloof, en vergaf de hele wereld.

Toen het vuur werd aangestoken riep hij drie keer met luide stem: *'O Gij Zoon van God, ontvang mijn ziel!'* Zo onderging hij het uiteinde van het vuur, en werd wreed gemarteld. Omdat de paar takkenbossen die werden gebracht ontoereikend waren om hem te verbranden waren ze gedwongen om hem neer te slaan in het vuur, waar hij liggend op de grond, vanonder werd gebrand in het vuur, terwijl zijn bovenste deel gewond was. Lang zag men zijn tong nog bewegen.

14. John Cardmaker en John Warren, echtgenoot van Elizabeth Warne

Johannes Cardmaker, die een bediening waarnam in de gemeente te Wellen ten tijde van koning Eduard werd vooral gebruikt, om het heilig Evangelie overal getrouw te verkondigen. In de grote verstrooiing en het verval der kerk werd hij, benevens de heer Barlow, bisschop van Bath, gevangen genomen en gevangelijk naar Londen gevoerd. Het parlement had in die tijd de wetten en besluiten nog niet afgeschaft, die koning Eduard vroeger had laten afkondigen; en de wet om te oordelen, die zij het ambt noemen, was nog niet in de handen van de bisschoppen gesteld. Doch, zoospoedig de macht en de vrijheid van handelen weer aan de bisschoppen gegeven was, teneinde hun gezag weer te laten gelden, liet men deze Cardmaker, **John Warren** en nog enige anderen halen, om wegens hun leer ondervraagd en onderzocht te worden. De kanselier, die weer zijn oud liedje zong stelde hun de goedertierenheid van de koningin voor, indien zij hun godsdienst en hun geloof wilden laten varen, zich wilden laten onderwijzen en de vorstin gehoorzamen.

Zij gaven daarop aan de bisschoppen en hun aanhangers zulk een antwoord, dat zij losgelaten werden, als zulken, van wie zij meenden dat zij katholiek genoeg waren. Het mag zijn, dat deze beiden dit getoond hebben uit menselijke zwakheid, of veel meer, dat dit is geschied door listigheid van de kanselier en door bedrieglijke veinzerij, hoe het eigenlijk geschied is, kan men niet zeker weten, dan alleen, dat het laatste het waarschijnlijkste is, te weten, opdat deze loze vos enig bewijs of enige

schijn zou hebben, om daarmee te betonen, dat deze beiden hadden verloochend, teneinde dit aan anderen voor te houden, opdat die dit zouden navolgen. En dit geschiedde ook. Want zo dikwerf hij later met anderen iets te doen had, en geen middel zag, om hen van de rechte weg af te trekken, legde hij hun altijd de afval van Cardmaker en **Barlow** voor de voeten, en prees hen als mannen van groot verstand en geleerdheid.

Toen Cardmaker en Barlow deze arglistige handeling doorzagen, verantwoordden zij zich zeer vrijmoedig voor deze loze vossen, zodat Barlow weer in de gevangenis werd geworpen, waaruit hij echter op geheime wijze wist te ontkomen, en naar Duitsland wist te vluchten, waar hij als balling verkeerde, en een openlijke belijdenis van het Evangelie aflegde.

Johannes Cardmaker werd echter in een andere gevangenis gebracht, waarin ook enige dagen daarna Laurens Sanders overgebracht werd, van wie boven is gesproken. Dit geschiedde niet zonder Gods bijzondere voorzienigheid; want toen Cardmaker gemeenschap had met Laurens Sanders, werd hij versterkt om de leer van het heilig Evangelie te beschermen. Intussen geschiedde het dat Bonner, bisschop van Londen, zich alles goeds van Cardmaker belovende, overal uitstrooide, dat hij hem spoedig uit de gevangenis zon bevrijden, nadat hij de leer van de wezensverandering en enige andere artikelen zou hebben ondertekend. Maar Johannes Cardmaker bleef hij zijn goede voornemens volharden, en verflauwde niet door bedreigingen of schone beloften, die zij hem voorstelden, en toonde aldus hoe ijdel de pocherij van de bisschop was, en dat het volk te spoedig aan zijn lichtvaardige woorden geloof had geslagen.

Toen nu Laurens Saunders van hem gescheiden en ter dood gebracht was, zoals boven is verhaald, en John Cardmaker alleen in de gevangenis bleef, moest hij gedurende geruime tijd vele aanvechtingen van de pausgezinden doorstaan, die allen grote verwachting koesterden, van hem andermaal aan hun leiband te kunnen laten lopen. Velen deden daartoe hun best, en kwamen dikwerf met gehele hopen bij hem, en brachten alles bij, wat zij slechts konden, om hem van zijn geloof af te trekken. Zij redetwistten, zij bedreigden hem, maakten hem bang, en baden en smeekten hem. Toen hij zich van alle kanten zag bespringen, en zich niet best aan hun strikken kon onttrekken, verzocht hij hun, om alles, wat zij hem te zeggen hadden, in schrift te stellen, en beloofde hun dan ook schriftelijk te zullen antwoorden.

Een leraar verzocht onder andere hem de last, om tegen deze ketter te schrijven, op te dragen. Deze heette Martin. Hij was gevormd in de geest van de kanselier, muntte uit in de hogeschool, en was uitnemend onderwezen in de kunst om mensen te bedriegen. Hij was een man, die een goed ontwikkeld verstand onder de pausgezinden bezat, en, indien hij zijn gaven ten goede had willen gebruiken, of indien hij binnen de grenzen van zijn bediening gebleven ware, en zich, niet geen andere dingen had bemoeid dan zijn ambt vorderde, zou hij veel meer de waarheid hebben voorgestaan, dan zich over te geven aan verfoeilijke pluimstrijkerij. Door zich hierin zo verkeerd te gedragen, toonde hij, dat hij meer een onbeschaamde twistzoeker dan een bekwaam godgeleerde was. Dit is vooral duidelijk uit een klein boekje, dat hij in zijn moedertaal schreef, in het jaar 1555, waarin hij grote bezwaren inbracht tegen het huwelijk van de priesters.

Deze huichelende leraar dan vatte de twist met Cardmaker op, vooral om de leer van de wezensverandering en andere artikelen staande te houden en te beschermen. Cardmaker antwoordde hem schriftelijk op uitnemende wijze, en bestrafte zeer gepast de vermetelheid van deze leraar, en toonde hem aan, dat, indien hij zich wijs had gedragen, hij binnen de grenzen zou gebleven zijn, zonder zich met schande daarbuiten te begeven. Op deze wijze werd Cardmaker geruime tijd en door

verschillende mensen vervolgd, maar bleef toch standvastig bij de leer van het heilig Evangelie tot de dood, die hij om de naam van Jezus Christus niet vreesde. Toen de vijanden der waarheid zagen, dat zij noch met schone beloften noch met gruwelijke bedreigingen hem van zijn geloof konden aftrekken, veroordeelden zij hem om levend te worden verbrand, welke dood hij kort daarna zeer geduldig onderging.

John Warren, een voorkoper of grossier in de stad Londen, was veroordeeld om met Cardmaker te worden verbrand. Toen zij beiden op de strafplaats waren aangekomen, werd Cardmaker door de stadsbeambten afzonderlijk geroepen, met wie hij zo lang in gesprek bleef, dat John Warren intussen de tijd had om te bidden, zijn klederen uit te trekken, en aan de paal te worden geplaatst; verder was alles, wat tot de verbranding nodig was, gereed, terwijl hij nog enige ogenblikken wachtte totdat de vlam in het hout zou worden gestoken, waarmee hij omringd was.

Terwijl Cardmaker met de stadsbeambten sprak, verkeerde het volk in groten angst en vrees, daar zij vroeger al wat hadden horen mompelen van de herroeping van Cardmaker; en daar hij onder verdenking lag, wachtten zij niets anders, dan dat hij gedwongen zou worden, bij de as van de verbrande Jan Warren, zijn geloof te herroepen.

Maar, nadat hun gesprek was geëindigd, verliet Cardmaker de stadsbeambten, en kwam aan de plaats, waar zijn metgezel nu al aan de paal was vastgemaakt; en, terwijl hij zijn gewone klederen nog aan had, viel hij terstond op de knieën, en deed in stilte een lang gebed, zonder door iemand te worden gehoord. Daar hij nog geheel gekleed was, in stilte bad, en temeer, omdat hij nog geen enkel teken gaf, om het volk te vermanen, vermeerderde dit de argwaan van het volk. In één woord, Cardmaker verkeerde in een dobberende en vertwijfelde toestand. Men gaf hem nog vrijheid zich te bedenken, en te herroepen. Wanneer hij niet voldeed aan de voorwaarde, die hem wegens de koningin was voorgesteld, zag hij de dood voor ogen; bovendien kon de zaak niet worden uitgesteld, en had hij ook geen tijd om zich lang te bedenken. Van twee zijden wachtte men op zijn besluit. Aan alle zijden zag hij gevaren: aan de een zijde levensgevaar, aan de andere zijde gevaar voor zijn ziel. Aan de een zijde deed het geweten zich gevoelen, aan de andere kant was zijn geest als ten enenmale verplet door de vreselijkheid van het gruwelijke vuur. Maar, gelijk hij aan beide zijden gevaar bemerkte, voorzag hij ook zeer goed de vergelding en de beloning van beide, het leven en de overwinning; het een in deze wereld, dat gemakkelijk te verkrijgen maar vergankelijk is; het andere in de hemel onvergankelijk, maar moeilijk om te verkrijgen. Nochtans stond de keuze hem vrij. Wat hij van beide begeerde, kon hij kiezen. De stadsbeambten, zoals men zeer goed kon bemerken, hadden hem vrij laten kiezen, wat hem het beste dacht. Wel had hij in die toestand de hulp van de almachtige God nodig. Die dan ook deze beklagenswaardige mens in zijn benauwdheden niet verliet.

Want nadat Cardmaker gebeden had, stond hij op, ontkleedde zich met blijmoedigheid tot op het hemd, en liep daarna naar zijn metgezel Jan Warren, die aan de paal stond om verbrand te worden. Hij strekte beide armen en handen uit, kuste de paal, gaf Jan Warren de hand, en vermaande hem goede moed te houden. Daarna bood hij zich vrijwillig bij de beul aan, om aan de paal te worden vastgemaakt. Toen het volk dit, tegen hun verwachting, zag waren zij nu zo verblijd, als zij vroeger onzeker waren, en begonnen allen luidkeels te schreeuwen, en wel zo luid, als men in zulk geval ooit had gehoord: *"De Heere zij gezegend! John Cardmaker, de Heere moge u versterken. De Heere Jezus ontvang uw geest!"*

Het volk hield niet met roepen op, totdat het vuur ontstoken was, en zij beiden de geest hadden overgegeven in handen van hun hemelse Vader, tot een welriekende offerande.

Dit had plaats op het Smitsveld te Londen, op de 30ste Mei, in het jaar van onze Heere Jezus Christus 1555.

Daags voor hij ter dood gebracht werd, had **John Warren** een volledige geloofsbelijdenis afgelegd, waarin hij de twaalf artikelen des christelijken geloofs beknopt verklaarde. En daarmee sprak hij ook openlijk zijn gevoelens uit aangaande de leer van de sacramenten, en beschermde zich daardoor voldoende tegen de veroordelingen van zijn vijanden, welke belijdenis wij hier laten volgen.

Ik geloof in God de Vader, de Almachtige Schepper van de hemel en der aarde.

Dat is een Vader, omdat Hij de eeuwige Vader is van onze Heere Jezus Christus, Die het eeuwige Woord is, dat Hij zelf voor alle eeuwen heeft gegenereerd, welk Woord vlees is geworden, en heeft also Zich wonderbaar geopenbaard en verklaard Zijn Zoon te zijn, in Wie Hij ons tot kinderen en erfgenamen van Zijn Koninkrijk heeft aangenomen, en om Zijnentwil is Hij onze Vader. Een almachtige God, omdat Hij uit niets alle dingen, zienlijke en onzienlijke, geschapen heeft, beide in de hemel en op aarde, al de schepselen daaronder begrepen, die Hij ook door Zijn Goddelijke voorzienigheid regeert.

En in Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon onze Heere

Omdat Hij het eeuwige Woord is, volmaakt en waarachtig God met Zijn Vader, Die in alles dezelfde kracht bezit, en hetzelfde wezen is met de Vader, en van gelijke eer en heerlijkheid, door Wie alle dingen zijn gemaakt, die door Hem het aanzijn en het leven hebben, en zonder Wie geen schepsel leven kan. Hij is ook waarachtig mens geworden en also waarachtig God en waarachtig mens in één persoon, en geworden de enige Zaligmaker, Verlosser en Verzoener van allen, die tevoren in Adam onze voorvaderwaren. Hij is de enige Middelaar van onze verlossing, de hoop van ons heil en de borg van onze zaligheid.

Die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria

Dit is: volgens de genadige belofte des Vaders, heeft de eeuwige Zoon van God, Zijn hemelse heerlijkheid verlatende, Zich aldus vernederd, dat Hij het vlees van een maagd heeft aangenomen, zoals de Schrift zegt, in die zin, dat Hij het wezen der godheid niet het wezen der mensheid dat Hij ontleende uit het wezen der gezegende maagd Maria, aangenomen en in één persoon verenigd heeft, om daardoor te worden de ware Messias, de gezalfde Koning en de Hogepriester, Die van alle eeuwigheid bestemd is om de toorn van Zijn Vader te stillen, die over ons allen om onzer zonden wil rechtvaardig was gekomen.

Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, neergedaald naar de helle. Dat is: Hij was aangeklaagd voor de rechter Pontius Pilatus, stadhouder in het Joodse land, en zo onrechtvaardig voor hem van vele misdaden beschuldigd, dat de rechter zelf Hem onschuldig verklaarde, en door alle middelen zocht te verlossen, maar tegen alle recht en billijkheid heeft hij Barabbas losgelaten, die de dood verdiend had, en Jezus Christus overgeleverd om gekruisigd te worden, Die de dood niet verdiend had. Wat duidelijk en openbaar getuigt, dat Hij om onze zonden geleden heeft, om onze misdaden is verwond, en van God geslagen, zoals de profeten getuigen, opdat het openbaar zou worden, dat Hij het Lam Gods is, dat de zonden der wereld wegneemt. Daarom heeft Hij, lijdende om onze zonden, onze verdiende verdoemenis ontvangen en gedragen, namelijk de smarten des doods, het gevoel van verwerping en de schrik der hel, terwijl Hij Zijn Geest in de handen zijns Vaders overgaf en Zijn lichaam aan de aarde, om begraven te worden.

Ten derde dag weer opgestaan van de doden

Dit geschiedde om het volmaakte en gehele werk van onze verlossing en rechtvaardigmaking te volbrengen. Met hetzelfde lichaam, dat gekruisigd was, is Hij ten derde dag weer opgestaan

van de doden, door de kracht des Vaders en door de heerlijkheid van Zijn Godheid. Hij is de eersteling van de opstanding geworden, die door Zijn opstanding de overwinning over de dood verkregen heeft, opdat zij allen door Hem weer zouden opstaan van de doden; door Wie alle boetvaardige zondaars vrijmoedig tot Zijn Vader zouden mogen komen, om te bidden voor de vergeving van hun zonden.

Opgevaren naar de hemel, zittende ter rechterhand van God, de almachtige Vader

Nadat Hij door Zijn dood en opstanding de zonde, de dood en de bel had overwonnen, en veertig dagen daarna op aarde had verkeerd, en gezien was door Zijn Apostelen en meer dan vijf honderd broeders tegelijk, is Hij in hetzelfde lichaam, waarin Hij het grote werk onzer zaligmaking tot stand heeft gebracht, opgevaren naar de hemel, met eeuwige overwinning en zegepraal over de dood, de zonde en de hel, en heeft Hij de weg gebaad, langs welke alle ware gelovigen in Zijn hemels koninkrijk zouden kunnen komen, waar Hij nu zit ter rechterhand Zijns Vaders, dat is, in gelijke kracht en eer en in gelijke eeuwige majesteit met Zijn Vader.

Vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden

In grote heerlijkheid zal Hij weer verschijnen, om Zijn uitverkorenen bij Zich te ontvangen, en Zijn vijanden onder Zijn voeten te vertreden, alle levende mensen in een ogenblik te veranderen, alle doden op te wekken, teneinde allen voor Zijn rechterstoel te brengen, opdat ieder ontvangt naar hetgeen hij gedaan heeft hetzij goed of kwaad. Zodat zij, die Hem hebben nagevolgd in de wedergeboorte, wier zonden in Zijn bloed zijn afgewassen, en met Zijn gerechtigheid zijn bekleed, ontvangen zullen het eeuwige koninkrijk, en met Hem heersen in eeuwigheid, en zij, die leven naar hun bedorven geboorte in Adam, en hun leven inrichten naar de lust des vleses, zullen met de duivel en zijn engelen de eeuwige verdoemenis verwerven.

Ik geloof in de Heilige Geest

Dat is, ik geloof, dat de Heilige Geest God is, de derde persoon in de drie-eenheid, in enigheid der godheid, gelijk aan de Zoon, Die door Christus ons gegeven is om in onze geest te wonen, door Wien wij de grote macht, de kracht en de goedertierenheid van Jezus Christus onze Heere gevoelen en genieten. Want Hij is het, Die onze zielen verlicht, verkwikt, en met onze geest getuigt, dat wij verzegeld zijn tot de dag der verlossing; door Wie wij worden wedergeboren en nieuwe schepselen zijn geworden; in Wien en door Wien wij de overvloedige weldaden ontvangen, die ons in Christus beloofd zijn.

Ik geloof een heilige algemene kerk

Die is een heilig aantal, dat uit het geslacht van Adam is uitverkoren, vergaderd, gewassen en gereinigd in het bloed des Lams van het begin der wereld en door de wereld is verstrooid, door het geweld en de tirannie van Gog en Magog, welke de Turk en de antichrist zijn, of beter gezegd de Roomse bisschop met zijn engelen, gelijk wij thans door beter onderwijs weten.

De gemeenschap der heiligen

Welke zijn een heilige gemeente, gebouwd op het fundament der apostelen en der profeten, namelijk Jezus Christus de uiterste hoeksteen. Hoewel zij nu door het geweld en de tirannie van de satan en zijn dienaren is vervolgd, aan de een zijde door gevangenschap, aan de anderen kant door de dood, door verschillende onderdrukkingen en ellendige martelingen, nochtans blijft zij bestaan, en zal eeuwig blijven in een eenheid, beide in het geloof en de gemeenschap, welke eenheid op zulk een onuitsprekelijke wijze is verbonden zowel van hen, die dit sterfelijk leven hebben verlaten, als van hen, die nu nog op aarde leven, die ook hiernamaals in deze heerlijke staat zullen verkeren, en daarin zullen voortbestaan, totdat zij elkaar zullen ontmoeten in het koninkrijk der hemelen, waar zij met hun Hoofd Jezus Christus en al Zijn leden, van welke ik zeker geloof er een te zijn, zullen volmaakt samen verbonden en verenigd zijn, om met Hem in vreugde te regeren tot in eeuwigheid.

Vergeving van zonden

Ik geloof, dat mijn zonden en de zonden van hen, die de heilige Schrift oprecht geloven, alleen door Jezus Christus zijn vergeven; en belijd, dat ik aan Hem alleen mijne gehele en volkomen zaligheid en verlossing te danken heb, welke verlossing, zoals Paulus getuigt, niet voortkomt uit onze eigen werken en verdiensten, maar uit vrije genade, opdat niemand roemt. Door het bloed van Zijn kruis zijn alle dingen, beide in de hemel en op aarde verzoend, en tot vrede met de Vader gekomen; zonder Hem bestaat er geen hemels leven, noch enige vergeving van zonden.

Opstanding des vlees

Ik geloof, dat ik en alle andere mensen uit de dood zullen worden opgewekt, want Christus, zoals Paulus zegt, is uit de doden opgewekt, als de eersteling dergenen, die ontslapen zijn. Want, aangezien door een mens de dood in de wereld gekomen is, zo is ook door een mens de opstanding uit de doden. Deze mens is Christus, door de kracht van Wiens opstanding ik geloof, dat wij allen weer zullen opstaan in deze onze lichamen, en de uitverkorenen bekleed worden met onsterfelijkheid, om met Christus in eeuwigheid te leven; dat ook de verworpenen weer zullen opstaan met onsterfelijke lichamen, om met de duivel en zijn engelen in de eeuwige dood te verkeren.

En een eeuwig leven

Door deze Christus en door geen ander ben ik verzekerd van het genot van dit eeuwig leven. Hij alleen is de weg en de toegang tot het hemelse koninkrijk, Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe; van welks bezit ik verzekerd ben, zo spoedig ik uit deze aardse tabernakel zal overgebracht zijn, om op de jongste dag, beide in lichaam en ziel, dat in eeuwigheid te bezitten, waartoe God geve, dat alle mensen mogen komen.

Ik geloof, dat de heilige sacramenten van de doop en het Avondmaal zegelen zijn van Gods genadige beloften, welke Hij aan het menselijk geslacht gedaan heeft. Van de doop geloof ik, dat, gelijk ik door het uitwendig gebruik van water gewassen ben van de onreinheid, die mijn vlees aankleeft, alzo ik door het bloed van Christus rein ben gewassen van de onreinheid mijner zonden, waardoor ik een vast vertrouwen heb van mijn zaligheid. In de uitdeling van het heilige Avondmaal des Heeren ontvang ik, gelijk ik het wezen van het brood en de wijn verkrijg, die de eigenschap hebben om het lichaam te versterken, door het geloof de verlossing, welke aan het kruis door het verbroken lichaam van Christus tot stand is gebracht, dat is, het leven in Zijn dood en de wederopstanding in Zijn verrijzenis, in één woord, al de weldaden, om mij zalig te maken, waarvoor Christus in Zijn lichaam geleden heeft, Die ik ook ontvang tot versterking van mijn geloof. Want ik geloof, dat God het eten en het drinken bij Zijn schepselen, namelijk van het brood en de wijn in het heilige Avondmaal, heeft ingesteld, om mijn hart op te wekken, opdat ik al de bovenstaande artikelen zou geloven.

Dit is mijn geloof, dat ik vasthoud, en ik ben tevreden, door Gods genade, om de waarheid daarvan met mijn bloed te bevestigen en te verzegelen."

15. Wreedheid aan de lijken van Martin Bucer, Paul Fagius, en Catharina, echtgenote van Petrus Martyr.

Paul Fagius (of Phagius) werd geboren in Rheinzabern in 1504. Zijn vader was onderwijzer en koster van de Raad. In 1515 ging hij studeren aan de Universiteit van Heidelberg in 1518 en was aanwezig op de Heidelberg Dispuut. In 1522 verhuisde hij naar de Universiteit van Straatsburg, waar hij leerde Hebreeuws en ontmoette Matthäus Zell, Martin Bucer en Wolfgang Capito. In 1527 werd hij een schoolmeester in de vrije keizerlijke stad Isny im Allgäu. Fagius nam deel aan het colloquium Bern, waar hij een ontmoeting had met de reformator Huldrych Zwingli. In 1535 keerde hij terug naar de universiteit van Straatsburg om zich te wijden aan zijn studie van de theologie. Fagius keerde terug naar Isny als priester in 1537. Daar leerde hij Hebreeuws van de Joodse grammaticus en uitgever Elia Levita, en zetten samen een drukkerij op. Een van de weinige bekende werken worden gepubliceerd door dit partnerschap was *Shemot Devarim*, een oud Jiddisch-Hebreeuwse-Latijns-Duitse woordenboek, in 1542.

In 1543 organiseerde hij de *Kirchenwesen* in Konstanz en in 1544 werd hij benoemd tot hoogleraar Oude Testament studies in Straatsburg. In 1546 keerde hij terug naar Heidelberg, na de keurvorst Frederik II hem opdracht gaf met het hervormen van de Universiteit van Heidelberg. Fagius ondervond sterke oppositie tegen zijn hervorming en hij keerde terug naar Straatsburg. Met de opkomst van de Contra-Reformatie Paul Fagius bevond zich onder druk. Na de nederlaag van het Schmalkaldisch Verdrag werd Fagius, die zich had verzet tegen het Interim van Augsburg ontslagen uit zijn functie, samen met Martin Bucer. Beide zochten hun toevlucht in Engeland, waar ze opgenomen werden door Thomas Cranmer. In 1549 werd Fagius benoemd als docent aan de Hebreeuwse Universiteit van Cambridge. Na korte tijd actief in het Hebreeuws filologie en interpreteren van het Oude Testament, is Fagius overleden aan de pest in 1549, en werd begraven in de St Margaret's Church in Cambridge. Onder Koningin Mary's katholieke restauratie, werden zijn resten opgegraven en verbrand evenals die van Bucer. In 1560 werd echter een gedenksteen voor hem opgericht.

Wreedheid aan de lijken van Martinus Bucerus, Paulus Fagius, en Catharina, echtgenote van Petrus Martyrus

De kardinaal Polus had plan, om de pauselijke en afgodische leer weer in de Hogeschool te Cambridge in te voeren, en verkoos tot dit werk Cutbertus Scotus, bisschop van Chester, en Nicolaas Ormanctus, bisschop van Verona, die met hem uit Italië was gekomen, Thomas Varsonus, verkoren bisschop van Lincoln, Johannes Christophorus, mede verkozen bisschop van Chester, en Henricus Colus, opziener van het College te Eton.

Nadat deze brieven had geschreven aan Andreas Pernus, die in dat jaar als vice-kanselier het toezicht had over de hogeschool, dat hij zorgen zou om op de 11e Januari allen, die tot deze academie of hogeschool behoorden, in de tempel van de zalige maagd Maria te doen tegenwoordig zijn, begaven bovengenoemden zich ook derwaarts, en werden daar met grote eerbied ontvangen en verwelkomd. Op de eerste dag werd bevolen de kerken van de maagd Maria en St. Michiel, waarin de lichamen van Martinus Bucerus en Paulus Fagius begraven waren, te sluiten. Des anderen daags werd er een vergadering gehouden in de school der heilige Drie-eenheid, waar

Johannes Stocksus, in een uitvoerige rede, de godsvrucht van de koningin Maria en van Polus de kardinaal hoog vereerde en prees.

Uit naam van de hogeschool verlangde hij, dat, nu de vorige zaken ten gunst waren geschikt, verder de godsdienst en de tucht in de hogeschool zou behartigd worden, en dat zij, die door verkeerden raad waren afgedwaald, of door de vloed en het geweld waren weggerukt, en van de ware leer afgeweken, langzamerhand weer op de rechte weg mochten worden gebracht. En, nadat de bisschop van Chester had te kennen gegeven, dat hij een bijzonder genoeg had in de uitvoerige betuiging van zijn goede wil, en zei, dat het wel zo, gelijk zij verlangden, zou geschieden, indien zij, die gedwaald hadden, hun dwaling afzwoeren dat zij al een groot blijk van genezing zouden gegeven hebben, die er voor uitkwamen en beleden, dat zij misdagen hadden, dat hij meer geneigd was tot goedertierenheid dan tot wreedheid; verders, dat de ziekte zodanig was, dat zij krachtiger middelen nodig had; met dien verstande, dat, indien zij, die gedwaald hadden, waren vermaand, de heilzame raadgevingen volgende, men niet zou toelaten, dat zij de raad der hogeschool enig ambt, door goedheid en gunst beschikt, zouden kunnen eisen, in dingen die de algemene zaak betreffen, als in die, welke tot ieders belang behoorden. Vandaar ging men naar de koninklijke school, waar een godsdienstoefening plaats had onder een groten toeloop van volk. Daarna werd in de kerk van de maagd Maria een predatie gehouden.

Toen deze was geëindigd, werd er terstond gesproken over het opgraven van de lichamen van Bucerus en Fagius, die reeds vier jaren waren overleden; en aangezien zij beiden in hun leven niet alleen *een schadelijke en leugenachtige leer*, zoals zij zeiden, hadden uitgestrooid, maar ook voorgangers waren geweest onder de sektechters, en zij niet alleen van de katholieke kerk waren afgedwaald, maar ook anderen een voorbeeld van afval hadden gegeven, daarom werd goedgevonden hun lijken zo spoedig mogelijk te laten opgraven; aangezien het streed tegen de heilige besluiten en de tucht, dat de lijken van zulken een kerkelijke begrafenis zouden genieten, dat daarom de plaats, die door hen ontheilgd was, weer moest gewijd en geheilgd worden.

Nadat men nu het geschrift aan de gezanten had overgegeven, werd er goedgevonden, dat deze zaak volgens rechterlijke vorm zou worden uitgevoerd. De doden werden nu door het een en ander gebod uitgedaagd, en bij herhaling getuigen tegen hen voorgebracht; en, terwijl er niemand verscheen, die hen durfde verdedigen, werden zij eindelijk als tegenstanders veroordeeld. Nadat Cutbertus Scotus, bisschop van Chester, in een redevoering de wreedheid van dit vonnis had verdedigd, en er bijvoegde, dat het niet betamelijk was toe te laten, de gemoederen der zwakken, om deze ongewroken misdaad, langer te verontrusten, werd nu op de bestemde dag voor de raad der hogeschool van Cambridge het vonnis uitgesproken, dat de lijken dezer gestorven mannen van aarde ontdaan zouden worden, opgegraven en aan de koninklijke raad overgeleverd.

Intussen verliep er enige tijd voor dit vonnis door de koninklijke raad te Londen werd goedgekeurd en bevel gegeven, om het uit te voeren.

Intussen hield Pernus tegen Bucerus, met wie hij, toen deze nog leefde, gemeenzaam had omgegaan, een zeer bittere redevoering, wiens voorbeeld door vele studenten werd nagevolgd, die dan ook onderscheiden schimpdichten, tot smaad en oneer van deze Godzalige mannen, hebben uitgebraakt.

Eindelijk werden op de markt de kisten, waarin de lijken dezer mannen waren besloten, met ijzeren ketens aan sterke palen, die diep in de grond geplant waren, vastgemaakt, benevens vele boeken van de hervormden, die men van alle kanten in grote menigte vergaderd had, tot as verbrand.

Dit had plaats op de 16de Februari 1555.

Bucer en Martyr waren twee voorname theologen die gevlucht waren vanuit Straatsburg.

Nadat de 22ste Augustus tevoren, door het besluit van de hogeschool te Cambridge de eretitels, die aan **Bucenus en Fagius** door de pausgezinden waren ontnomen, hen postuum waren terug gegeven, en alles wat tegen hun leer en gedachtenis was gedaan, was vernietigd. Teneinde er aan deze zaak niets zou ontbreken, heeft Archivoltus in een plechtige vergadering daartoe belegd, op de 29e september in de kerk, toegewijd aan de Maagd Maria, uit naam en op last van de hogeschool, met een zeer deftige redevoering de lof en de eer van deze overledene, godvruchtige en geleerde mannen in het licht gesteld, en met vele redenen de wreedheid der vorige tijden aangewezen, die niet alleen over de levenden, maar ook over de doden op een barbaarse wijze had gewoed.

Niet lang daarna heeft ook hetzelfde te Oxford, door Brocus, een bisschop van Clocester, plaats gehad met het lijk van **Catharina, echtgenote van Petrus Martyr**, die ook vier jaren geleden gestorven, in de kerk naar de Heere Christus genoemd, nevens Fresuidas, die vroeger in die landstreek zeer was geacht, was begraven. Daar zij ook overwonnen was, en de leer van haar man had aangenomen, werd zij evenzeer veroordeeld. Nadat haar lijk was opgegraven, werd dit bij Marsallus, deken van de gemeente, gebracht, en daar op de mesthoop geworpen. Na de dood van de koningin Maria werd, op bevel van de nieuwe koningin Elisabeth, op raad en ingeven van Matthéüs Parker, aartsbisschop van Canterbury en hoge geestelijke van Engeland, Edmond Grindallo, bisschop van Londen, en Bechard, bisschop van Glocester, haar bijna vergaan gebeente weer opgegraven, van daar vervoerd, en met het gebeente van Fresuidas vermengd en begraven, op de 11e Januari 1561.

16. Thomas Haukes

Thomas Haukes was een jong en schoon man van voortreffelijke afkomst en adellijke geboorte. Hij was een eerzaam christen, die zich geruime tijd bij de graaf van Oxford aan het hof had opgehouden. Toen echter de graaf zijn ware godsdienst had laten varen, begaf Thomas zich weer naar zijn woning, waar hem een zoon geboren werd, die hij niet op Roomse wijze die hij daarom enige weken ongedoopt liet. Hij werd daarom aangeklaagd, alsof hij een schender en verachter der kerkelijke sacramenten en vooral van de heilige doop was. Om die reden werd hij eindelijk naar de gevangenis gebracht.

Toen hem bij het verhoor de voorbeelden van sommige anderen werden voorgehouden, die, uit vrees om het kruis te dragen, weer van het Evangelie waren afgevallen, en men hem vermaande dit ook te doen, zei hij: "Mijn geloof is niet gegrond op deze of op een ander, ook niet op u of enig menselijk ter wereld; maar het is gevestigd op de enige Christus Jezus, Die de aanvang en voleinder mijns geloofs is. Ja, al veranderde ook de gehele wereld van godsdienst, zo hoop ik nochtans, door de genade Gods, bij de waarheid te volharden."

En toen Bonner, de bisschop van Londen, tot hem zei: "Gij weet, dat ik uw priester en heilverzorger ben, en dat ik in het jongste gericht voor uw zaligheid rekenschap moet geven, indien ik u niet naar behoren heb onderwezen;" antwoordde Thomas: "Deze uw rekenschap zal mij niet onstraffelijk maken, indien er gebreken in mijn geloof zouden bevonden worden. Want er staat geschreven, dat niet alleen de blinde leidlieden, maar ook de blinde zelf, die zich alzo het verleiden, in de gracht wilde laten dopen, en zullen vallen. Daarom heb ik ook met Gods hulp besloten tot in de dood hij mijn gedane belijdenis te volharden, en geen schepsel zal mij daarvan afvallig maken."

Toen een van de priesters zei, dat, indien hij zich niet bekeerde, hij geen gemeenschap meer met hem kon hebben, antwoordde Thomas: "Hoe verder ik van u ben, hoe zaliger ik mij zal gevoelen."

Toen zij hem ook aangaande het sacrament des altaars ondervroegen, antwoordde hij, dat hij geen sacrament kende, dat in de heilige Schrift alzo genoemd werd.

Toen zij hem met de vuurdood bedreigden, en zeiden, dat dit hem wel tot een andere mening zou brengen, zei Thomas: "Ik bekommer mij niet veel over uw vuur; gij zult mij toch niet meer kunnen aandoen dan Gods genadige wil toelaat."

Toen zij ook zei, dat zij zijn onwetendheid graag te hulp wilden komen, wanneer hij zich maar wilde laten onderwijzen, zei Thomas: "Wanneer gij mij niet beter en meer naar waarheid. onderwijst, geloof ik u toch niet, al wilde gij ook al uw kracht en macht aan mij beproeven."

Toen er ook van de menigerlei talen gesproken werd, waarmee de apostelen begiftigd waren, en Bonner vroeg welke nieuwe tongen het waren, waarmee zij het Evangelie verkondigden, antwoordde Thomas: "Dat zal ik u wel zeggen. Waar ik vroeger allerlei godslasteringen met mijn mond tegen God had uitgesproken, heb ik nu na de belijdenis van het Evangelie mijn tong in mijn taal veranderd, en ben begonnen op een geheel andere wijze, namelijk van heilige, eerlijke en Goddelijke dingen te spreken."

En, toen Bonner nog eens zei: "Ketter, ik zal je laten verbranden, wanneer ge u in deze zaak niet anders gedraagt," zei Thomas: "Ik begeer wel van u te weten, of Christus of de apostelen ooit om de godsdienst iemand hebben omgebracht?"

En, toen Bonner in zijn antwoord van de ban sprak, antwoordde Thomas: Er is een groot onderscheid tussen bannen en verbranden."

Toen ook een ander tot hem zei: "Thomas, gij bent nog een jong man, gij behoorde u door de ouden te laten onderwijzen, u naar de tijd te voegen, en de buik naar de wind

te hangen," antwoordde Thomas: "Ik wil mij niet meer en anders naar de tijd voegen dan mij in Gods Woord voorgeschreven en bevolen is."

Toen Bonner hem voor een zot schold, die geen onderscheid kende tussen een afgod en een beeld, zei Thomas: "De ware kenmerken van de afgoden zijn, dat zij monden hebben en niet spreken, oren en niet horen, voeten en niet gaan," en hij vroeg vervolgens, of deze beschrijving met de beelden niet overeenkwam. En, daar hij andermaal voor een ketter gescholden werd, zei hij: "Gelijk u ons voor ketters houdt, omdat wij uw menselijke instellingen niet aannemen, en ons niet naar uw kerkelijke voorschriften willen gedragen, zo houden wij u voor valse profeten, omdat gij Christus verlaat, en u aan de antichrist overgeeft!"

En, toen Bonner hem nog verder bedreigde, en zei, dat hij alle ketters in Engeland wilde laten ophangen en verbranden, zei Thomas: "Ik ben voor uw verschrikkelijke bedreigingen en vloeken niet bevreesd, want ik ben verzekerd, dat de roede des Heeren u spoedig zal verderven, en dat u de wormen en motten als een kleed zullen verteren."

Een formeel onderzoek van Hawkes vond plaats op de 3 sept. 1554. Hawkes werd onderzocht en veroordeeld door bisschop Bonner op 8 februari 1555. Toen hij enige maanden in de gevangenis had doorgebracht, werd hij tot de vuurdood veroordeeld en naar zijn vaderland Coxehall gevoerd, waar hij, benevens andere medechristenen, als martelaar zou vallen. Doch, aangezien deze niet zo moedig waren, en zich voor die gruwelijke vuurvlammen enigermate ontzetten, hield Thomas op de weg derwaarts zich bijna nergens anders mee bezig, dan hen te troosten en te doen volharden. Hij begeerde ook deze anderen te mogen voorgaan in de vlammen; en zij verzochten hem, indien hij kon, in het vuur een teken te geven, of de vlammen hem lijdelijk of onlijdelijk zouden zijn, insgelijks, of hij zijn denkvermogen en standvastigheid in het vuur zou behouden of niet. Thomas beloofde dit, als het hem mogelijk was, te doen; en de afspraak was, dat, indien het vuur onlijdelijk was, hij zou stilstaan en zich niet bewegen, maar, indien het lijdelijk en gemakkelijk te verdragen was, dan *zou hij voor zijn dood de handen omhoog boven het hoofd heffen*.

Hawkes heeft in de laatste nacht van zijn leven gegeten en gebeden met Thomas Watts, Marian en andere martelaren in de nacht van 9 juni 1555, toen zij werden vastgehouden op een herberg in Chelmsford.

Bij het schavot aangekomen zijnde, deed hij een vurig gebed, werd aan de paal vastgemaakt en het vuur aangestoken. Toen hij geruime tijd in de vlammen gestaan had, en reeds de huid en het aangezicht verschroeid en misvormd waren, en de vingers aan de handen begonnen te branden, en ieder dacht, dat hij zeer spoedig de geest zou geven, dacht Thomas aan de belofte, die hij zijn medegevangen geloofsgenoten gedaan had, en hief geheel onverwacht de beide handen, de een tegen de andere, omhoog, wat met grote vreugde door het volk werd gezien. Daarna boog hij het hoofd en ontsliep. Dit geschiedde te Coxehall, op de 10e Juni, in het jaar 1555.

17. DE GESCHIEDENIS VAN THOMAS WATS; onderzoek naar Tooley

Thomas Watts werd verbrand te Chelmsford, op de 10e Juni in het jaar 1555.

Thomas Watts was een koopman in linnenwaren en woonachtig in het graafschap Essex, in het bisdom van Londen. Voordat hij gevangen genomen werd, verkocht hij zijn ganse affaire en gaf veel van zijn linnen weg aan de armen. Daar hij dagelijks het ergste verwachtte, had hij al zijn zaken in orde gebracht, ter wille van zijn vrouw en kinderen. De 26ste April werd hij gevangen genomen en voor zekere Lord Rich, zekere rechter Brown en andere commissarissen gebracht. De aanklacht was dat hij de kerk verzuimde, niet naar de mis kwam, enz., maar tegen de bevelen van de koningin, geheime godsdienstige bijeenkomsten hield.

Watts antwoordde, dat als hij een wet overtreden had, hij gewillig was daaromtrent geoordeeld te worden.

Rechter Brown zei toen: Ik bid je, Watts, om mij te zeggen wie je onderwijzer is geweest en je deze godsdienst heeft geleerd, of van wie je het eerst daaromtrent gehoord hebt.”

Watts antwoordde: “Waarlijk, mijnheer, gij zijt het zelf van wie ik het heb, u hebt mij daarin onderwezen en niemand meer dan gij. Want in de dagen van koning Eduard VI, hebt u in het openbaar tegen de Rooms Katholieke godsdienst gesproken, en geen prediker meer dan u. U hebt toen gezegd dat de mis verfoeilijke was, evenzo als hun ceremoniën en prullen. Toen hebt u ons vermaand om daarin niet te geloven, maar in Christus alleen. U hebt toen ook gezegd, dat als iemand een vreemde natie hier zou brengen om te heersen, het hoogverraad zou wezen, en niet moest gedoogd worden.⁵

Daarop zei Brown tot Lord Rich: “Hij belastert mij, mijnheer. Welk een ondeugd is hij! Weldra zal hij mij ook achter mijn rug belasteren, evenals hij het waagde het in mijn tegenwoordigheid te doen.”

De commissarissen werden spoedig moede hem te verhoren, of zagen geen kans met hem te argumenteren, en zonden hem naar Bonner, met een brief waarin de zaken waarvan hij beschuldigd werd opgetekend stonden. Enkele artikelen werden hem door Bonner voorgelegd.

Artikel vijf handelde over de mis. Zijn antwoord was dat de mis een verfoeilijk iets was, en hij zei dat hij van zijn overtuiging geen jota of tittel zou veranderen.

Op Artikel zes verklaarde hij, dat hij niet geloofde dat de priester in staat was de zonden te vergeven; hoewel hij niet ontkende dat het goed zijn kon de priester over sommige zaken te raadplegen.

In Artikel zeven, werd hem gevraagd, of hij geloofde dat Luther, Wickleff en Barnes goede lieden waren geweest. Zijn antwoord was, dat hij niet bekend was met de gevoelens van die mannen. Maar indien zij geloofden, dat het lichaam en bloed van Christus waarlijk in het avondmaal tegenwoordig waren, hij niet geloven kon dat zij goede lieden waren. Geloofden zij echter dat het lichaam en bloed van Christus niet in het Avondmaal tegenwoordig was, dan zou zijn antwoord wezen dat zij goede lieden waren.

Op het elfde artikel moest hij zeggen of hij geloofde, en na rijp beraad beweerde, dat de Rooms Katholieke kerk in hare plechtigheden, ceremoniën, sacramenten, instellingen en overleveringen de synagoge des Satans was en of hij derhalve instemde

⁵ Koningin Maria Tudor was gehuwd met Philips II, de erfgenaam van de troon en later koning van Spanje, voorstander der Inquisitie. Gedurende het verblijf van Philips in Engeland hadden de Spanjaarden daar veel te zeggen.

met **Toolly** die, toen hij opgehangen werd, het volk verzocht te bidden, om verlost te worden van de tirannie van de paus van Rome, met al zijn gruweldaden.

Hij antwoordde: dat hij geloofde, dat de paus van Rome de dodelijke vijand van Christus en zijn kerk was. (zie onder) Hij had Tooly nimmer ontmoet, maar indien Tooly werkelijk om zo iets gebeden en begeerd had, dan moest hij zeggen dat hij volkomen met hem instemde.

Daarna werd Watts nog verscheiden malen ondervraagd, maar ondanks alle pogingen, die aangewend werden om hem tot andere inzichten te brengen, was hij zo onbeweegbaar als een rots.

De 17e Mei werd hij veroordeeld. Hij moest te Chelmsford verbrand worden. Daar vertoefde hij in het huis van zekeren Scott. Hij at aan één tafel met Haukes en anderen, die evenals hij daarheen gekomen waren om verbrand te worden. Zij baden samen voor en na het eten. Na het eten ging Watts gewoonlijk alleen, om in de eenzaamheid te bidden.

Op de dag toen hij sterven moest zag hij eerst zijn vrouw en zes kinderen, en na hen vermaand te hebben standvastig in het geloof te blijven, zei hij hun vaarwel, kuste hen, en werd naar de brandstapel gevoerd.

Toen hij op de brandstapel stond zei hij tot Lord Rich: "Pas op, pas op, mijnheer! Want u handelt in deze zaak tegen de inspraken van uw geweten; en tenzij gij u bekeert, zal de Heere mij wreken, want u bent de oorzaak van mijn dood!"

Daarop beval de martelaar zijn ziel aan Christus zijn Zaligmaker.

John Tooley

John Tooley werd beroofd door een Spanjaard, werd opgepakt en veroordeeld tot de strop. Aan de galg, bad Tooley dat de Heere hen mocht verlossen uit de tirannie van de bisschop van Rome. De Raad beval dat Tooley postuum gestraft moest worden door de kerkelijke wet vanwege zijn gebed met ketterse gevoelens. Bisschop Bonner excommuniceren Tooley middels een dagvaarding. Tooley's stoffelijke resten werden opgegraven en in brand gestoken; 1655.

18. John Ardeley (Erdley) en John Simson; Nikolaas (Nicholas) Chamberlain; Thomas Osmond; William Bamford, alias Butler

Op de 11^e juni werden verbrand **John Ardeley en John Simson**, die op dezelfde plaats geboren, en dezelfde bediening van diaken hadden, werden ook op dezelfde wijze omgebracht.

De reden, waarom zij waren gevangen genomen, was, dat zij de priester, die de mis wilde bedienen, het misboek en misklederen weigerden te geven. Daarom werden zij als ketters aangeklaagd. Na enkele strenge verhoren door Bonner sprak deze het doodsvonniss uit op 25 mei 1655, om ter dood veroordeeld en verbrand te worden. Ardeley werd geëxecuteerd te Raileigh de 11^e juni 1655 en Simson te Rocheford.

Op de 14de van dezelfde maand werd **Nikolaas (Nicholas) Chamberlain**, wever, een godvruchtig en zeer standvastig christen, te Colchester door het vuur gedood.

Nicholas Chamberlain werd aangeklaagd bij bisschop Bonner door de graaf van Oxford en Sir Philip Parijs op 1 mei 1555. Hij werd onderzocht door Bonner op 17 mei 1555 en geloofsartikelen werden aan hem gepresenteerd. Hij beantwoordde de artikelen, ontkennend dat de kerk van Rome deel uitmaakte van de katholieke kerk, ontkennen en ontkende de transsubstantiatie en oorbiecht. Bonner drong er bij hem om te herroepen; hij weigerde. Chamberlain werd veroordeeld op 18 mei 1555 en uitgevoerd tegen Colchester op 14 juni 1555. Zijn medegevangene **Robert Smith** vertelde in een brief aan zijn vrouw dat Nicolas dood was.

Thomas Osmond, een volder, werd te Manningtree door een gelijke dood omgebracht. Hij werd aangeklaagd bij bisschop Bonner door de graaf van Oxford en Sir Philip Parijs op 5 mei 1555. Hij werd onderzocht door Bonner op 17 mei 1555 en de geloofsartikelen werden aan hem gepresenteerd. Hij ontkende dat de kerk van Rome deel uitmaakt van de katholieke kerk, ontkennend de transsubstantiatie en de noodzaak van oorbiecht. Bonner drong Osmund aan te herroepen; hij weigerde. Hij was veroordeeld op 18 mei 1555 en uitgevoerd op Manningtree op 15 juni 1555. Zijn medegevangene **Robert Smith** vertelde in een brief aan zijn vrouw dat Nicolas dood was.

William Bamford, ook **Butler** genaamd, een wever, te Harwich heeft op gelijke wijze de erekroon ontvangen.

Hij werd aangeklaagd bij bisschop Bonner door de graaf van Oxford en Sir Philip Parijs op 5 mei 1555. Hij werd onderzocht door Bonner op 17 mei 1555 en de geloofsartikelen werden aan hem gepresenteerd. Hij ontkende dat de kerk van Rome deel uitmaakt van de katholieke kerk, ontkennend de transsubstantiatie en de noodzaak van oorbiecht. Bonner drong Bamford aan te herroepen; hij weigerde. Hij was veroordeeld op 18 mei 1555 en uitgevoerd op Manningtree op 15 juni 1555. Zijn medegevangene **Robert Smith** vertelde in een brief aan zijn vrouw dat Nicolas dood was.

19. John Bradford en John Leaf

Johannes Bradford, die gevangen genomen was, omdat hij het Evangelie onvervalst gepredikt had, en daarvan nu niet wilde afwijken, werd voor de kanselier gebracht. Hij was een vermaard en geleerd man. Toen hij voor de kanselier kwam, zag deze hem toornig aan, teneinde hem verschrikt en verbaasd te maken; maar dit maakte Bradford in het minst niet bevreesd, daar hij zijn ogen steeds naar de hemel sloeg. Toen de kanselier dat zag, beval hij hem te luisteren naar hetgeen men hem zeggen zou, en zei dan ook, dat hij terecht zo lang had gevangen gezeten, omdat hij op de 13e Augustus, in het jaar 1553 oproer had gemaakt bij St. Pauluskruis, en ook om de valse leer, die hij zonder enig bevel en gezag had verkondigd. "Maar nu," zei hij, "is ons tijd der genade gegeven; en aangezien haar majesteit de koningin u genade wil bewijzen, heeft zij u voor ons doen brengen, en wil het u vergeven, wanneer gij u met ons wilt bekeren, en doen zo als wij gedaan hebben. Daarvan kan ik u verzekeren."

Bradford antwoordde: "Mijn heren, ik beken, dat ik lang in de gevangenis geweest ben, en ik weet ook, dat gij mij, behoudens uw eerwaardigheid, ten onrechte beschuldigt, want ik heb geen oproer gemaakt noch enige valsheid bedrog of boosheid gepleegd, noch in werken. Veel meer in woorden heb ik de waarheid gepredikt, eensgezindheid en vrede gesticht, zoals het een getrouw en gehoorzaam onderdaan betaamt. Ook heb ik alle middelen aangewend om de bisschop van Bath te bewaren, die nu bisschop is, en ook meester Bourne, die aan St. Pauluskruis predikte, waar ik ook predikte, om het volk tot vrede en eendracht te brengen. De kanselier zei: "Het is gelogen, want het was oproer maken, zoals gij wel weet, mijnheer." Deze laatste woorden richtte hij tot Bonner, de bisschop van Londen. Deze bisschop antwoordde: "Gij zegt de waarheid, mijnheer, ik heb het met mijn eigen ogen gezien, want hij begon zeer vermetel het woord te voeren en het volk te regeren, waarbij hij duidelijk bewees, dat hij een stichter van tweedracht was."

Bradford zei: "Hoewel de bisschop dit zegt, nochtans spreek ik de waarheid; en er zal een dag komen, o mijne heren en bisschoppen, die alles zal aan het licht brengen, wanneer wij allen voor Gods rechterstoel zullen verschijnen. Echter, nu ik in het geheel geen gehoor bij u vind, ben ik bereid te lijden, wat God u toelaten zal met mij te doen."

De kanselier zei: "Ik weet wel, dat gij een welsprekende tong in de mond hebt, en uitwendig een groten schijn van goedheid vertoont, en toch spreekt gij leugens. Ook heb ik uw hardnekkigheid niet vergeten, die gij aan de dag legde, toen gij voor ons stond in de Tower te Londen, waarom gij in de gevangenis geworpen werd. Ik herinner mij nog wel, hoe gij u toen gedroeg. Daarom hebt gij te recht geruime tijd in de kerker doorgebracht; want gij hebt meer kwaad gedaan, dan ik wel zou kunnen meedelen."

Bradford antwoordde: "Mijnheer, wat ik gezegd heb, blijf ik volhouden. Want, zoals ik mij voor u betoon, ben ik ook voor God. Er zal een dag komen, waarop wij allen voor Hem zullen verschijnen, dan zal de waarheid aan het licht komen, die gij nu niet wilt aannemen. Ja, mijnheer, ik durf beweren, dat de bisschop van Bath, mr. Bourne, met mij wel getuigen kan, dat ik, in het grote gevaar van mijn leven, vrede zocht te maken, waarvoor ik God dank."

"Het is niet waar," riep de bisschop van Londen.

Bradford hernam: "Dat zou mr. Bourne zelf wel kunnen getuigen, want hij verzocht mij, hem te willen helpen even het volk te paaien, wat ik ook deed zonder hem te begeven, totdat alles in zekerheid was. Maar, aangaande wat er in de Tower te Londen

voor u heeft plaats gehad, wanneer ik slechts van uw heerschappij mag horen, dat ik iets zou gezegd of gedaan hebben, dat onbetamelijk was, zal ik mij verantwoorden."

Toen zei de kanselier: "Welaan, om alles nu aan zijn plaats te laten, wat antwoordt gij nu: Wilt gij u bekeren, en doen, wat wij gedaan hebben, en van de koningin vergiffenis ontvangen?"

"Mijnheer," zei Bradford, "ik begeer wel vergiffenis van Gods barmhartigheid; maar de Heere beware mij, dat ik vergiffenis zou begeren met Zijn gramschap, hoewel mijn geweten, waar ik God voor dank, mij niet beschuldigt iets gezegd te hebben, waarvoor ik genade behoef te vragen, maar veel meer vergelding en beloning. Want, wat ik gezegd of gedaan heb, was op grond van het zuivere Woord van God en voor de rechter in dit koninkrijk, die toen was aangesteld."

De kanselier antwoordde: "Aangezien gij niet eindigen wilt met uw hovaardige tong te klappen, zo verwaand en onwetend gij bent, en de genade niet wilt aannemen, die u aangeboden wordt, wees er nu van verzekerd, dat de koningin het voornemen heeft, om dit koninkrijk van u en uws gelijken te reinigen."

Bradford zei: "De Heere, voor Wiens aangezicht ik sta, weet, welke ijdele eer ik daarin heb gezocht. Zijn genade en vergiffenis begeer ik. Wel zou ik mij verblijden, dat ik door de gunst van de koningin leven mocht als haar onderdaan, maar zonder bezwaar van mijn geweten; in het andere geval is de genade des Heeren mij beter dan het leven. Ik weet, aan Wie ik mijn leven heb toevertrouwd. Ik heb het overgegeven in Zijn handen, Die het goed zal bewaren, zodat niemand het mij zal ontnemen, dan door Zijn toelating. Er zijn twaalf uren in de dag, niemand zal die verkorten, want er is geen macht boven Hem, Zijn wil geschiede. In smart te leven is erger dan de dood; en met vreugde te sterven is het waarachtige leven."

"Ik weet wel," zei de kanselier, "dat wij genoeg sierlijke woorden van u zullen horen. Maar denk er vooral aan, aangezien gij het volk met valse en duivelse leringen hebt bedrogen, dat gij daarmee ook zult betaald worden."

Bradford antwoordde: "Ik heb het volk niet bedrogen. Ik heb ook geen leer verkondigd, of ik wil, door Gods genade, tot het einde mijns levens betuigen, dat zij de ware zuivere leer is en het zuivere Woord van God. Dat gij deze leer een valse en duivelse noemt, zoudt gij niet naar waarheid kunnen bewijzen."

"Hoe zo," zei Tunstal, de bisschop van Duresme, zeg ons, wat hebt gij onderwezen van de bediening van het sacrament, en hoe denkt gij er thans over?"

"Mijnheer," zei Bradford, "en gij allen, mijn heren, voor ik u antwoord op uw vraag, verlang ik van u te weten, of gij mij die vraag doet uit naam van de Roomsche bisschop. In vroeger tijd heb ik zes malen met een eed gezworen, dat ik in dit rijk in geen deele zal gehoorzamen aan enige heerlijkheid of macht van de bisschop van Rome; daarom zou ik niet durven of mogen antwoorden, of ik zou als een meenedige kunnen aangemerkt worden, wat de goede God mij, bid ik, niet toelate."

"Hebt gij zes malen gezworen," vroeg de secretaris Bourne, "welk ambt hebt gij dan in dit rijk bekleed?"

"Ziehier een openlijke leugen," zei de kanselier.

Bradford antwoordde: "Het is de waarheid; want drie malen heb ik een eed afgelegd in de hogeschool te Cambridge: vooreerst, toen ik Meester in de kunsten werd; vervolgens, toen ik opgenomen werd in het hof van Pembroke; in de derde plaats, toen het onderzoek in de hogeschool plaats had; ten vierde, toen ik mijn dienst aanvaardde; vervolgens, toen ik een geestelijk ambt verkreeg, eindelijk, toen ik geroepen werd de geestelijke van de koning te zijn voor zijn dood."

"Ja," zei de kanselier, schimpenderwijze, "dat waren eden, zoals Herodes deed, en het is ook even nodig als bij Herodes, om ze te houden."

Bradford antwoordde: Zulke eden zijn niet met die van Herodes te vergelijken; want zij zijn goed en oprecht naar Gods Woord gedaan, zoals gij zelf vroeger wel hebt toegestemd."

Toen nam een andere pluimstrijker het woord, namelijk de bisschop van Rochester, en zei: "Mijnheer, ik wist tot dusverre nog niet, waarom deze man zo lang gevangen heeft gezeten; maar nu zie ik het in, dat het niet goed zou geweest zijn hem vrij te laten."

Ja, zei de secretaris Bourne, "ons is meegedeeld, dat hij tijdens de duur van dit parlement meer kwaad gedaan heeft door zijn brieven en vermaningen, die hij aan hen richtte, die hem in de gevangenis bezochten, dan hij deed door zijn predaties, toen hij nog vrij was. Hij heeft hen allen verbannen en veroordeeld, die een valse leer verkondigden, waarmee hij de zodanigen bedoelde, die met zijn leer niet overeenstemden, en vermaande hen te volharden in hetgeen zij van hem en zijns gelijken hadden vernomen."

Dit bevestigden ook vele andere leden van de raad. Gezwollen en als opgeblazen van hoogmoed, zei deze pluimstrijker tot Bradford: wat zegt u, hebt u geen tweedracht gezaaid door uw schrijven en vermanen aan het volk?

Bradford antwoordde: "Ik heb niets geschreven of gesproken, dat tweedracht kon veroorzaken, en wens of begeer ook niet, waar ik God voor dank, dat er ooit iets dergelijks in mijn hart mag opkomen, en hoop dit nooit te zullen doen."

Ja wel," zei de secretaris, "gij hebt immers brieven geschreven?"

Toen vroeg de kanselier: "Waarom spreekt gij niet? Hebt gij, wat hij zegt, gedaan of niet?"

"Wat ik geschreven heb," zei Bradford, "dat heb ik geschreven."

Een ander, Southwel genaamd, zei, "Heere God, welk een vermetel, verstokt, boers mens is deze, die zich zo verwaand gedraagt voor de raad van de koningin."

Zij sloegen de ogen op elkaar, en waren te verontwaardigd om hem aan te zien.

Toen zei Bradford tot hen: "Mijn heren en meesters, de Heere en enige God, Die bestaat en ons aller Rechter zijn zal, weet, dat ik mij niet anders voor u in woorden en handelingen gedraag, dan als in Zijn tegenwoordigheid; zo gij daarover anders denkt, ben ik verzekerd, dat God het nog eenmaal zal gedenken; intussen zal ik lijdzaam uw woorden en daden verdragen.

Na nog enige andere woorden, zei de kanselier tot hem: "Wij zullen nooit met u klaar komen; maak het kort. Begeert gij vergiffenis te ontvangen?"

Bradford antwoordde: Ik bid God, mij van Zijnentwege vergiffenis te schenken; en, indien gij de uwe met de Zijne wilt verwisselen, weiger ik die niet, maar anders niet."

Na deze woorden hadden zij het zeer druk onder elkaar, de een sprak op deze wijze, de andere op een andere manier, want zij wisten niet, hoe zij hem ter dood zouden brengen, aangezien hij bij het volk zeer bemind was. Daarom bedachten zij allerlei middelen, om hem de genade der koningin te doen aannemen; en, toen zij hem die weer aanboden, zei hij:

"Mijn heren, wanneer ik in vrede zou kunnen leven als een goed onderdaan, zonder bezwaar van mijn geweten, zou ik u danken voor uw vergiffenis; maar, als ik in zulk een vrijheid niet kan leven, wat zou mij dan uw vergiffenis en bevrijding baten? Om er dan een einde aan te maken, mag ik zulk een vrijheid niet aannemen. En, daar ik tot nog toe niets van u heb kunnen verkrijgen, moet Gods wil over mij geschieden." Daarop begon de kanselier een lange toespraak te houden over de valse leer, waarmee het volk ten tijde van koning Eduard was bedrogen, en eindelijk vroeg hij Bradford: "Wat zegt gij daarop? Bradford antwoordde: "Mijnheer, de leer, die tijdens het leven

van koning Eduard onderwezen werd, was de ware godsdienst van God, welke ik geheel, zoals ik hem aannam, nog vaster geloof dan ik ooit deed. En ik verklaar mij nu nog meer bereid, om die aan te nemen en het volk te verklaren, dan toen ik werd gevangen genomen."

Tunstal, de bisschop van Duresme, vroeg hem: "Welke godsdienst bedoelt gij tijdens het leven van koning Eduard, en uit welk jaar van zijn regering?"

"Ik bedoel," zei Bradford, "die, toen hij stierf, en toen ik als prediker was aangesteld." De secretaris Bourne schreef intussen, en maakte een aantekening.

Terstond daarop zei de kanselier, dat de leer, die ten tijde van Eduard onderwezen werd, ketterij was, maar zonder daarvoor enig bewijs bij te brengen dan alleen, dat in die tijden grote ongehoorzaamheid en soms verraderij heersten, wat hij een bewijs noemde, dat de leer niet goed kon zijn.

Bradford antwoordde: "Och, mijnheer, het verwondert mij, dat gij in het heiligdom en de verborgenheden van God durft treden, en zo lichtvaardig over een zaak oordeelt."

Daarna bood de kanselier hem andermaal de goedgunstige genade der koningin aan.

Maar Bradford bleef bij zijn eerste antwoord volharden, namelijk, dat hij geen andere genade begeerde, dan die met Gods genade overeenkwam.

Terstond trok de kanselier, teneinde iemand te roepen, aan de schel, en zei tot hen, die bij hem waren, dat hij vreesde voor oproer. Toen er iemand in de kamer gekomen was, zei de secretaris Bourne tot de kanselier: Het is beter, mijnheer, dat gij deze goede kameraad overlevert in de handen van de gevangenvaarder."

Daarna riep men de onderschout, tot wie de kanselier zei: "Wij geven u deze man onder uw opzicht, en bevelen hem goed op te sluiten, en laat niemand met hem spreken, als gij er niet bij bent. Zie vooral toe, dat hij geen brieven schrijft, want wij geven hem aan een strenger toezicht over dan wij vroeger deden; zo er het een of ander mocht voorvallen, zult gij het verantwoorden." Aldus werd hij weer naar de gevangenis geleid.

Kort daarna veroordeelden zij hem om levend te worden verbrand, omdat hij geen afstand wilde doen van de leer van het Evangelie, welke hij met grote ijver had gepredikt. Toen Bradford bij het schavot kwam viel hij plat op de grond, en trok zijn kleren uit tot zijn hemd, en ging naar de brandstapel. Zo werd hij dan eindelijk op Smitsveld te Londen gebracht, en daar onder betoning van bewonderenswaardige standvastigheid verbrand, op de 12^e Juli, in het jaar onzes Heeren 1555.

John Leaf

Gelijk met Bradford werd een jonge man van twintig jaar verbrand, wiens naam was **John Leaf**, geboortig uit Kirby Moorside in de provincie York. Hij was een kaarsenmaker in dienst bij de heer Humphrey Gawdye, behorend bij de parochie van de Christus-kerk in Londen. Op vrijdag voor Palmzondag, werd hij gearresteerd en daarna onderzocht en veroordeeld door de bloedige bisschop Bonner. Hij erkende een leerling te zijn van John Rogers. Fox zegt: Er wordt van genoemde John Leaf meegedeeld, door iemand die op dezelfde tijd zich in de Compter gevangenis bevond en getuige was van hetgeen er na zijn verhoren voor de bisschop met hem gebeurde. Er werden hem nl. in de Compter in Breadstreet twee akten toegezonden. De éne bevatte een herroeping, en de andere zijn belijdenis, om aan de weet te komen, welke van de twee hij zou ondertekenen. Toen hij eerst de akte van herroeping zich hoorde voorlezen - want hij kon zelf lezen noch schrijven -, weigerde hij te tekenen. En toen de andere akte hem voorgelezen was, waarmee hij zeer instemde, gebruikte hij in plaats van een pen een speld, prikte ermee in zijn hand en besprenkelde de akte met

zijn bloed, om de bisschop te tonen, dat hij die akte reeds met zijn bloed verzegelde. Hij eindigde dit sterfelijk leven, op de 12^e juli 1555.

We sluiten met te vermelden dat de heer Sheriff Woodroffe, een gerechtsdiensaar die hen wreed behandelde en John Rogers met een stok geslagen had tot bloedens toe, binnen een half jaar daarna, werd geslagen aan de rechterkant met een verlamming, en voor de tijd van acht jaar na, (tot zijn sterfdag,) was hij niet in staat om zichzelf weer in zijn bed te leggen, en bijgevolg werd hij op het laatst een angstige voorwerp om te aanschouwen.

Zie voor uitvoerig verslag van John Bradford: www.theologienet.nl rubriek bekeringsgeschiedenis

De dag na de heer John Bradford en John Leaf, heeft geleden in Smithfield **William Minge**, dienaar van het Evangelie, en is overleden in de gevangenis in Maidstone. Met grote standvastigheid en vrijmoedigheid gaf hij zijn leven in de gevangenis, omdat het God behaagde hem te roepen om het blok te lijden, zoals andere Godvruchtige mannen eerder hadden gedaan op de brandstapel.

20. JOHN BLAND, JOHN FRANKESH, NICOLAAS SHETERDEN, HUMPHREIJ MIDDLETON; William Cokar (of Cocker)

De 12e juli werden JOHN BLAND, JOHN FRANKESH, NICOLAAS SHETERDEN en HUMPHREIJ MIDDLETON te Canterbury op één brandstapel verbrand.

John Bland. Het gehele leven van Bland was gewijd aan het welzijn van zijn medemensen, zoals gezien zal worden uit hetgeen volgt. Nadat hij predikant was geworden was zijn ijver om het Evangelie te verkondigen zodanig, dat hoewel hij tweemaal in de gevangenis was geworpen, en slechts door tussenkomst van zijn vrienden vrij kwam, hij ieder keer zodra hij vrij was, dadelijk weer begon te prediken alsof er niets was gebeurd. Toen hij voor de derde keer gegrepen werd en zijn vrienden begerig waren, plannen te beramen om hem vrij te krijgen, op voorwaarde dat hij beloven moest niet weer te zullen preken, was zijn enig antwoord: "Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking, of benauwdheid, of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard?"

Foxe geeft een lang verslag van zijn verhoor. Maar wij vinden daar niets van belang in om mede te deden, dan slechts dit, dat toen men bij hem aandrong om te herroepen, zijn enig antwoord was de vraag: *of het een mens geoorloofd was iets te doen, dat door zijn geweten wordt afgekeurd?*

Daarna beval de rechter dat hij en zij die met hem verhoord werden zouden weggebracht worden, en zei, als zij niet herroepen wilden, zij weer voor hem moesten komen om veroordeeld te worden. Daarop zei een van het gezelschap: "Mijnheer, zo wij door u om Christus' wil gedood worden, zullen wij met Hem tot in alle eeuwigheid leven!"

Op Maandag de 13^e juni werd Mr. Bland, samen met **John Frankesh, Nicolaas Sheterden, Thomas Thacker, Humphrey Middleton** en **William Coker**, voorgebracht voor de bisschop van Dover, de commissaris, en de aartsdeken te Canterbury. De naam van de bisschop was Richard Thornton. De commissaris heette Robert Collins, een man die kardinaal Pole, de pauselijke legaat in Engeland, als zijn agent benoemd had, zelfs voordat hij naar Engeland was overgekomen. De aartsdeken was John Harpsfield. Onder deze drie werden velen wreedaardig behandeld en op een barbaarse wijze omgebracht.

Bland was de meest besliste onder hen, hij vroegde nooit om uitstel of om tijd om zich te bedenken. De anderen namen de zaak in beraad, een waren niet geheel beslist op sommige punten. Maar ten slotte bleven zij allen aan hun overtuiging getrouw, uitgenomen Thacker.

Nikolaas Scheterden

Hunfroy Middleton en Nikolaas Scheterden, hoewel handwerkslieden, waren met bijzondere Godzaligheid en geschiktheid begaafd. Mr. Harpsfield, hoge geestelijke, en mr. Collins, commissaris, hebben Schetterden ondervraagd op een wijze, zoals wij hier beknopt zullen meedelen.

Harpsfield. De enkele woorden van Christus: *Dat is mijn lichaam*, enz. veranderen het wezen, zonder enige nadere uitlegging.

Scheterden. Met dit betoog kan men ook bewijzen, dat, als de Heere gezegd heeft: "deze drinkbeker is mijn bloed" enz., het wezen van de drinkbeker in het bloed wordt veranderd, zonder enige uitlegging. Daarom moeten wij niet zeggen, dat de wijn, maar de drinkbeker wordt veranderd.

Harpsfield. Als Hij van de drinkbeker spreekt, bedoelt Hij de wijn, die in de drinkbeker is.

Scheterden. Indien de Heere Christus iets met woorden uitdrukkelijk uitspreekt, dat nochtans anders moet worden verstaan, volgt daaruit, dat de enkele woorden het wezen niet veranderen, maar dat wij bedenken moeten, wat de mening van Christus is, waar Hij van het brood en de drinkbeker spreekt.

Harpsfield. Betreffende de drinkbeker moeten wij geen andere mening aannemen dan de woorden luiden maar aangaande het brood, moeten wij bij de woorden blijven, zonder enige figuurlijke aanduiding.

Scheterden. Naar ik hoor, wilt gij, dat men het een gedeelte van het Avondmaal figuurlijk en het andere gedeelte niet figuurlijk verstaan zal. Aldus hebt gij tweeërlei opvattingen over het Avondmaal.

Harpsfield. Hoewel de Heere Jezus Christus gezegd heeft: "Deze drinkbeker is Mijn bloed," heeft Hij dit nochtans van de wijn bedoeld en niet van de drinkbeker.

Scheterden. Dan moet ik u wat vragen: Wanneer de priester de woorden van inzegening over de drinkbeker uitspreekt, veranderen dan de woorden of de gedachten van de priester het wezen?

Harpsfield. Dat doen de gedachten van de priester en de woorden niet.

Scheterden. Indien dan de priester, gelijk de gedachten van de mens zeer ongestadig zijn, aan een zedeloze vrouw of onmatig eten of drinken dacht, dan zou het volk in plaats van aan het bloed of aan de zedeloze vrouw van de priester, of aan de onmatigheid eerbied bewijzen, en niet verzekerd zijn, of dit het bloed van Christus was of niet."

Harpsfield was daarover zeer ontsteld, wendde zich tot de commissaris en zei: "Lieve, ondervraag hem enige tijd, want hij antwoordt mij zo zonderling, dat ik in mijn leven

nooit iets dergelijks gehoord heb.” Toen stond de commissaris op, meende het al zeer goed aan te leggen en zei: “Je bent tegen jezelf. Je erkent, dat het brood de betekenis niet is van het lichaam van Christus. Aangezien de drinkbeker in genen dele een teken van het bloed van Christus wezen kan, en ook niet Zijn waar bloed, zo volgt daaruit, dat Christus Zijn gezegde van de wijn en niet van de drinkbeker heeft bedoeld.”

Scheterden. Ik ben niet tegen mij zelf, want ik beweer niet, dat de drinkbeker het werkelijk veranderde bloed van Christus, of een teken van het bloed van Christus is; maar, aangezien gij zegt, dat de eenvoudige woorden van de priester het wezen van de dingen veranderen, zo beweer ik, dat dit zowel van de drinkbeker als van het brood moet worden verstaan.

De commissaris. Het kan in geen dele van de drinkbeker worden verstaan, wanneer Hij zegt, "Deze drinkbeker is Mijn bloed;" maar Hij heeft het alleen van de wijn bedoeld.

Scheterden. Daarop is reeds vroeger geantwoord. Het komt er eigenlijk alleen op aan, dat de heer geestelijke antwoordt op mijn vraag, of de gedachten van de priester, of de woorden over de drinkbeker gesproken de wijn in het bloed veranderen?

De commissaris. De gedachten en de woorden van de priester doen het samen.

Scheterden. Indien de gedachten, alsook de woorden, van de priester de verandering in het bloed teweeg brengen, volgt er noodzakelijk uit, dat de beker met de wijn in het bloed veranderd wordt, volgens Zijn uitdrukking bij de drinkbeker, als Hij zegt: "Deze drinkbeker is Mijn bloed."

Hierop bekende de commissaris in de kamer, dat alleen de gemoedstoestand van de priester, voor hij de mis doet, een oorzaak is der wezenlijke verandering zonder de woorden; want, indien hij de gedachte koestert om te doen, wat de heilige kerk bevolen heeft, geeft zulk een gedachte van de priester kracht en werking aan de sacramenten.

Scheterden zei: Wanneer de kracht en de werking van de sacramenten in de gedachte van een priester bestaan, en niet gelegen zijn in het Woord van God, dan moet voorwaar in vele gemeenten, waar de priesters slecht onderwezen zijn en boze gedachten koesteren, het arme volk schandelijk bedrogen worden, niet alleen in de doop, maar ook in het Avondmaal, zodat het in plaats van God het brood aanbidden moet. Want, aangezien de woorden van de priester niet sterk en krachtig genoeg zijn, moet het volk voortdurend twijfelen of het Christus of het brood aanbidt."

Toen liet de commissaris deze strijd varen, en begon iets anders te bespreken, namelijk, dat de mensheid van Christus op twee plaatsen tegelijk kon zijn; wat hij uit het gezegde van Johannes wilde bewijzen, waar Christus zegt: "Niemand is opgevaren, dan die uit de hemel neergekomen is." En daaruit wilde hij besluiten, dat Hij lichamelijk tegelijk in de hemel en op de aarde was.

Scheterden. Deze en dergelijke gezegden zijn te verstaan van de eenheid des Persoons, aangezien Christus God en mens is, maar waar wij nu van spreken, moet verstaan worden van de Godheid van Christus, willen wij niet in verschrikkelijke dwalingen vallen.

De commissaris. Het moet noodzakelijk opgevat worden van de mensheid van Christus, want er wordt bij gezegd: de Zoon des mensen, Die in de hemel is."

Scheterden. Indien deze uitspraak van de mensheid van Christus, moet verstaan worden, dan zullen wij in de dwaling der wederdopers vervallen, die zeggen, dat Christus het vlees van Maria niet heeft aangenomen. Want, indien er geen lichaam is naar de hemel gevaren, dan dat wat van de hemel gekomen is, dan wordt de menswording van de Zoon van God weggenomen, en wij moeten belijden, dat Hij Zijn vlees van de hemel heeft meegebracht.

De commissaris. Wel zo, wat zoudt gij ons graag een dwaling willen toeschrijven, daar gij toch uw dwaling niet wilt erkennen. Maar dit kan van de Godheid niet verstaan worden, tenzij gij zeggen wilt dat God aan lijden onderworpen is; maar daar Hij aan geen lijden is onderworpen, kan Hij ook niet van de hemel komen.

Scheterden. Indien God niet van de hemel is neergedaald, omdat Hij aan geen lijden onderworpen is, zo volgt daaruit, dat Hij niet in de hemel woont en, dat de hemel Zijn troon niet is; ja, zoals sommigen in deze dagen zeggen, dat Hij geen rechterhand heeft, waaraan de Heere Christus gezet is.

De commissaris. Dat is goed gezegd; want God heeft inderdaad geen rechterhand.

Scheterden. Wat denkt u, dat er eigenlijk van de christelijke godsdienst zal worden, indien wij, omdat wij niet juist weten, hoe Hij van de hemel is neder gedaald, volstrekt ontkennen, dat Hij van de hemel is neergedaald. En, hoewel wij het niet doorgronden kunnen, hoe het eigenlijk met de rechterhand van God gelegen is, zullen wij daarom God er geheel van beroven? Daarenboven, zou de Profeet dan bedrieglijk hebben gesproken, als hij zegt: "Al nam ik ook vleugelen des dageraads, en woonde ik aan het uiterste der zee, ook daar zou Uw hand mij geleiden, en Uw rechterhand zou mij houden," wanneer men volstrekt wilde beweren, dat Hij geen rechterhand heeft? Eindelijk zou er ook uit volgen, dat Hij niet in de hemel woont, dat de hemel Zijn troon niet is, ja, dat er in het geheel geen hemel is.

De Commissaris. Hoe, zegt dan de schrift niet, dat "God een Geest is?"

Scheterden. Dat God een Geest is, is zonder twijfel waar, daarom behoort Hij ook in geest en waarheid te worden aangebeden. En, aangezien Hij een Geest is, heeft Hij ook geestelijke kracht, een geestelijke troon, een geestelijke rechterhand en ook een geestelijk zwaard, dat wij ook eenmaal zullen gevoelen, wanneer wij verdergaan met te zeggen, dat God geen rechterhand, geen arm, enz. heeft, daar wij eigenlijk niet weten, welk een rechterhand zij is. Op deze wijze kunnen wij bijna zeggen, dat er geen Christus noch Gods Zoon bestaat.

De Commissaris wilde echter hierover niet langer met hem spreken.

Mr. Sheterden schreef enige dagen voordat hij leed, een zeer liefderijke brief aan zijn vrouw, en twee aan zijn moeder, waarin hij haar toewenste dat zij mochten opwassen in de genade en in de wijsheid Gods.

Ook schreef hij twee brieven aan zijn broeder, Walter Sheterden, waarin hij uitwijdde over de ware leer en het Evangelie van Christus. In zijn laatste brief ademde een heldhaftige geest, de zaak waardig waarvoor hij zijn leven gaf. Want zijn broeder had hem aangeboden, als hij herroepen wilde, hij hem bijzonder verrijken zou. Maar als een waar christen-krijgsknecht, wees hij zijn aanbod af, wetende dat er schatten voor hem weggelegd waren in de hemel. In het gebed, dat hij vóór zijn dood tot de troon der genade opzond, werd duidelijk opgemerkt zijn gehele zachtmoedigheid, zijn onderworpenheid aan Gods wil, en hoedanig zijn hoop was op de barmhartigheid des Heeren.

De 12e Juli 1555 werden zij alle vier tezamen, Bland, Sheterden, Middleton Frankesh, verbrand aan twee palen, maar op één brandstapel en één vuur. Daar gaven zij in de tegenwoordigheid van God, van zijn heilige engelen en van de wereld, als ware krijgsknechten van Jezus Christus, getrouw getuigenis van waarheid van Zijn heilig Evangelie.

Humphrey Middleton

Humphrey was afkomstig van Ashford, Kent. Hij werd gevangengezet met Bland Nicholas Sheterden Humphrey Middleton werd veroordeeld door Richard Thornden

op 25 juni 1555. Op 12 juli 1555 Middleton werd verbrand met John Frankesh, Nicholas Sheterden en John Bland in Canterbury.

William Cokar (of Cocker)

William Cokar werd opgesloten met John Bland. Cokar werd onderzocht vóór **Nicholas Harpsfield, Richard Thornden, Faucet, en Robert Collins**, hij gaf antwoord en werd veroordeeld. Hij werd veroordeeld '26 juli' maar volgens anderen op 11 juli 1555.

21. CHRISTOPHER WAID (Wade) en Margery (Margaret) Polley

CHRISTOPHER WAID, een linnenwever, werd door Maurice, bisschop van Rochester, veroordeeld, vanwege ketterij om te Dartford, zijn geboortestad, verbrand te worden. Op de ochtend voor zijn dood, werd alles in gereedheid gebracht om hem te verbranden.

Om tien uur kwam hij en zekere **Margery Polley**, (een weduwe die reeds vroeger veroordeeld was, op de plaats aan. Margaret was afkomstig van Pepeling, Calais. Zij was de weduwe van Richard Polley. Ook zij werd beschuldigd en gebracht voor Maurice Griffith, bisschop van Rochester.

Zij waren beiden gebonden en gezeten op een kar, vergezeld van de schout en zijn gevolg, en vele andere heren.

Toen de weduwe Polley op een afstand de menigte aan de plaats vergaderd zag, zei zij op blijmoedige toon tot Waid: "Je hebt reden je te verheugen, dat er zo'n schare samengekomen is, om bij je bruiloft tegenwoordig te zijn!"

De processie ging de plaats voorbij, en vervolgde haar weg naar de stad, waar men de weduwe **Polley** liet wachten, totdat Waid verbrand was. Weduwe Polley werd verbrand te Tunbridge

Christopher ontkleedde zich in een herberg, waar hij een lang doodskleed aandeed, dat hem door zijn vrouw gezonden was. Daarna werd hij weer gebonden, en wandelde toen naar de plaats des gericht, , omtrent een kwart mijl buiten de stad. Toen hij op de plaats kwam, ging hij naar de staak, omhelsde en kuste die, hij plaatste toen zijn rug daartegen en stond in het teervat, dat men met dat doel daarheen gebracht had. Een smid bracht een ijzeren hoepel met twee krammen en hechte hem daarmede aan de staak. Toen alles in orde was, hief hij zijn ogen en handen naar de hemel, en herhaalde het laatste vers van Psalm 86: "Doe aan mij een teken ten goede, opdat het mijn haters zien en beschaamd worden, als Gij, Heere, mij geholpen en getroost zult hebben!"

Er was een spreekgestoelte op een kleine heuvel dicht bij de brandstapel. Weldra ging een monnik daarop met een boek in de hand. Zodra Waid hem zag, riep hij in alle ernst tot de menigte, om zich te wachten voor de leer van de Babylonische hoer, maar het Evangelie aan te nemen, zoals het in de dagen van koning Eduard verkondigd is geworden. Terwijl hij dit sprak, viel de schout hem in de rede, en zei: "Wees stil, Waid, en sterf geduldig!"

"Ik ben stil, mijnheer de schout", zei Waid, "ik dank God daarvoor, en ik hoop zo te sterven."

Gedurende die tijd stond de monnik stil, alsof hij op het punt was te spreken, maar hetzij hij verbaasd was over de ernst van Waid, óf de hoop opgaf om het volk er toe te bewegen te luisteren, hij verliet onverwachts de preekstoel en ging naar de stad.

De rieten werden toen rondom Waid opgehoopt, en hij zelf hielp ze rangschikken, zodat er een opening bleef voor zijn gezicht, opdat zijn stem zou kunnen gehoord worden. Zijn vijanden dit bemerkende, hielden niet op vrachten hout naar zijn gezicht te werpen, maar zolang hij kon, hield hij niet op die weg te stoten, hoewel zijn gezicht erg was bezeerd door een stuk scherp hout, dat hem had getroffen. Toen het vuur aangestoken was, gaf hij geen blijken van vrees of ongeduld, maar riep dikwijls uit: *“Heere Jezus, ontvang mijn geest!”*

Naderhand kon zijn stem niet meer gehoord worden, en zelfs nadat hij dood was, bleven zijn handen boven zijn hoofd gevouwen, alsof hij nog altijd bezig was te bidden. En het behaagde de Heere, hem *dit teken* ten goede te doen, en zich te bewijzen te zijn een hoorder en verhoorder des gebeds, tot de bemoediging van de martelaar en de beschaming van zijn vijanden.

22. Derick Carver, John Was en John Launder; Thomas Iveson; Nicholas Hall, D. Harman; Richard Hooke; John Aleworth

Derick Carver werd geboren in Dilson. Hij woonde in Brighthampsted, Sussex. Hij werd gearresteerd met John Was, Thomas Everson (of Iveson - in 1570) en William Veisy aan het einde van oktober 1554 door Edward Gage, terwijl aan het bidden in het huis van Carver. Hij werd naar de gevangenis gestuurd vanwege een brief naar Bonner gestuurd door de Markies van Winchester, op 8 juni 1555. Hij verscheen in de consistorie hof van 10 juni 1555. Carver werd verbrand met **John Was** bij Lewes in Sussex op 22 juli 1555.

John Launder (1530? - 1555) was een landman. Geboren en leefde in Godstone, Surrey. John werd aangehouden met Derick Carver aan het einde van oktober 1554 door Edward Gage, terwijl aan het bidden in het huis van Carver. Hij hield gebedsbijeenkomsten in zijn eigen huis. Hij werd gestuurd naar Newgate. Op 8 juni 1555 Hij werd naar de gevangenis gestuurd vanwege een brief naar Bonner gestuurd door de Markies van Winchester, op 8 juni 1555. Hij verscheen in de consistorie hof van 10 juni 1555. Hij deed een bekentenis voor Bonner. Robert Smith vertelde zijn vrouw in een brief dat hij veroordeeld was. John Was stuurde een stukje Spaans geld aan Anne Smith. Foxe doet verslag van de artikelen tegen hem en zijn antwoorden. William Paulet werd besteld door de Privy Council op 6 juni 1555 voor een dagvaarding van **John Was** van Sussex.

Van Haamstede schrijft:

DIRICK CARVER van de parochie Brighthelmstone, in het graafschap van Sussex, een brouwer, werd te Lewes verbrand op de 22^e Juli 1555 en *de dag daarna* onderging JOHN LAUNDER, van Godstone in Surrey, een landbouwer, hetzelfde lot te Steyning.

Deze twee mannen werden gevangen genomen tegen het einde van October, in het jaar 1554, door Edward Gage terwijl zij bezig waren te bidden in het huis van Dirick. Gage zond hen naar de raad der koningin te Londen. Deze zond hen, na hen onderzocht te hebben, als gevangenen naar Newgate, om daar door Bonner naar zijn welgevallen behandeld te worden. Het duurde ook niet lang of zij werden voor Bonner geroepen. Zij werden door deze onderzocht op vele punten, en deden belijdenis van wat zij geloofden, een ieder afzonderlijk, en wel door die met hun eigen hand te

onderschrijven. Na lang met hen gesproken en tevergeefs getracht te hebben, hen van gevoelen te doen veranderen, werd hun gevraagd, beslist te zeggen of zij bij hun antwoorden bleven. Launder zei: "Zolang ik leef zal ik aan deze antwoorden niets veranderen!"

Dit zei ook Carver. Daarop werd hun aangezegd, weer voor de bisschop en zijn Raad te verschijnen en wel op de 10^e Juni.

Op die dag kwamen zij met anderen voor. Bonner vroegde eerst aan Carver, of hij bij zijn antwoorden bleef. Hij antwoordde bevestigend, "want," zei hij, "uw leer is vergif en toverij. Indien Christus hier ware, u zou Hem een wreder dood laten sterven dan Hij gestorven is. U zegt dat u een God kunt maken; u kunt net zo goed een pastei maken! Uw ceremoniën in de kerk zijn slechts om geld uit de zakken van de mensen te halen en hun zielen te verpesten. En verder beweer ik dat de oorbiecht in strijd is met Gods Woord."

De bisschop, ziende dat er niets aan te doen was, sprak het doodvonnis zowel over Carver als over John Launder uit. Zij werden weldra geleid, een ieder naar zijn plaats, en gaven hun lichamen blijmoedig over om verbrand te worden, terwijl zij hun zielen bevalen in de handen des Heeren, en wel door Jezus Christus, Die hun verzekerd had, *dat zo iemand zijn leven verliezen zal om Zijntentwil, hij het zal vinden.*

Dirick Carver was een man, door God rijkelijk gezegend met tijdelijke zowel als met geestelijke schatten. Maar hij liet niet de tijdelijke dingen toe om hem te hinderen in het najagen der geestelijke. Na zijn gevangenneming werden zijn vrouw en kinderen door zijn vijanden van bijna alles beroofd, zodat hun weinig meer werd overgelaten dan hun hoop op die God, Die op de wolken vaart tot onze hulp en wiens Naam is Jehovah, steeds blijvende de Vader der wezen en de Rechter der weduwen.

Toen Dirick te Lewes aankwam om verbrand te worden, baden de inwoners de Heere, hem te versterken in het geloof van Christus. Hij dankte hen daarvoor, en smeekte de Heere om hen in datzelfde geloof te bevestigen. Bij de brandstapel gekomen zijnde, bad hij gelijk Stefanus op zijn knieën, terwijl alles gereed werd gemaakt.

Zijn Nieuw Testament werd in het teervat, waarin hij staan moest, geworpen. Zodra hij in het vat klom, nam hij het en wierp het onder de schare.

Daarop zei hij: "Geliefde broeders en zusters, gij zijt allen getuigen, dat ik hier gekomen ben, om Christus' Evangelie met mijn bloed te bezegelen en wel omdat ik weet dat het waarachtig is. Het is u niet onbekend, dat het hier en aan alle plaatsen in ons land, in al zijn zuiverheid is verkondigd geworden, hetgeen nu echter het geval niet meer is. Daarom, omdat ik weiger Gods Evangelie te verloochenen, en de wetten van de mens te gehoorzamen, ben ik veroordeeld geworden om te sterven. Geliefde broeders, u allen die waarlijk gelooft in de Vader, de Zoon en de Heilige Geest tot het eeuwig leven, zorgt dat uw wandel met uw belijdenis overeenkomt."

In dezelfde tijd werden onderstaande personen verbrand:

THOMAS IVESON, (Jueson, vlg Haamstede) of **GODSTONE**, een timmerman, te Chichester verbrand. Zijn gevangenneming, verhoor, standvastigheid - en veroordeling waren gelijk aan die van Dirick Carver en John Launder.

Nicholas Hall, afkomstig van Dartford in Kent, Foxe doet verslag van zijn ondervraging en antwoorden. Nicholas werd verbrand circa 19 juli 1955 in Rochester

D. Harman werd verbrand te Lewes (volgens Johnston)

Richard Hooke, verbrand te Chichester

Aan het eind van juli stierf **JOHN ALEWORTH**, in de gevangenis te Reading, waar hij opgesloten was om zijn getuigenis aangaande het Evangelie. Hoewel de Roomse

prelaten hem een behoorlijke begrafenis ontzegden, kunnen wij hem echter niet uitsluiten van de rij der heilige martelaren van Jezus Christus.

23. JAMES ABBES, (ABS)

James Abbes, afkomstig van Stoke Nayland, Suffolk. Martyr. Hij werd omgekocht door Dr. Hopton. Hij werd verbrand op 2 Aug. of 22 aug. 1555.

Omstreeks die tijd leefde er een zeer Godvrezend man, James Abbes genaamd, die zeer goed gegrond was in de leer van het heilige Evangelie. En, daar hij zeer goed wist, dat men het talent, dat men van de Heere heeft ontvangen, niet in de aarde behoorde te begraven, maar daarmee nut moet stichten, wilde hij ook de gave, die hij van God ontvangen had, niet bij zich verborgen houden maar anderen daarvan meedelen. Hij had een buurman, **Wade** genaamd, die zeer rijk was aan tijdelijke goederen, maar arm aan kennis en geleerdheid. Hij leerde deze lezen, en onderwees hem in de Goddelijke Schrift, waarin hij in korte tijd zozeer toenam, dat hij de misbruiken van de pausgezinden inzag, en een afkeer begon te krijgen van hun bijgelovigheden, zodat hij niet meer zo ijverig ter kerk ging, als hij wel gewoon was. De pausgezinden begonnen dit te bemerken, en een zeker beambte van de stad, Idden genaamd, ontbood hem te dier zake voor de bisschop, waar Wade en zijn meester Jakob Abbes verschenen. Toen zij daar gekomen waren, begon de bisschop Wade terstond omtrent zijn geloof te ondervragen. Maar Wade wilde daar voor die loze vos zo terstond geen rekenschap geven van zijn geloof; maar eiste een dag, waarop hij schriftelijk al de vragen van de bisschop zou beantwoorden.

Jakob Abbes, die daar bij hem stond, hield zich stil, en gaf door gebaren te kennen, dat hij het antwoord van Wade goedkeurde, lachte en knikte hem toe. Dit werd terstond door de bisschop opgemerkt, en deze vroeg hem, wat hij daar met Wade te doen had. Hij gaf daarop ten antwoord, dat het hem wel geoorloofd was, een eerlijk man te vergezellen.

"Wat," zei de bisschop, "noemt gij deze een eerlijk man?"

Abbes zei: "Wel zeker, houd ik hem daarvoor, wanneer hij bij zijn goede gevoelens blijft, die hij had, toen hij van huis ging."

De bisschop werd daarop toornig, en vloog met een woedend gelaat op Abbes toe, en zei: "Zeg mij dan, hoe je denkt over het heilige sacrament des altaars."

Hij antwoordde: "Ik zeg, dat het een der gruwelijkste afgoderijen is, waarvan men ooit hoorde."

Terstond werd hij om die reden in de gevangenis gebracht, en in boeien gesloten, in de stad Laman. Daarna werden zij door Jan Milles, beambte van Wisson, overgebracht naar de rechter Idden.

De rechter was die dag niet thuis, maar keerde kort daarna terug. Toen zijn Wade en Jakob Abbes uit eigen vrije beweging voor de rechter verschenen. De rechter zond hen weer naar de bisschop, die hen naar de gevangenis te Berie liet brengen. En, daar hij meende, dat zij daar op een te zachte wijze werden ondervraagd, liet hij hen overbrengen naar de gevangenis te Norwich, en beval, dat Jakob Abbes daar op de strengste wijze moest opgesloten en bewaard worden. Hij deed hem een ijzeren ketting om de hals en aan de beide voeten, zodat hij zijn lichaam nauwelijks buigen of oprichten kon. Men gaf hem omtrent een vierde gedeelte spijs, die iemand tot levensonderhoud behoeft en zijn enige drank bestond uit een weinig water. De honger, dorst en de moeilijkheden van zijn gevangenschap maakten hem bijna uitzinnig, zodat hij gedwongen werd zijn geloof te verzaken. De bisschop en de kanselier zonden hem met een klein briefje naar de priester van de stad, inhoudende, dat hij in het openbaar

in de kerk moest belijden wat in dit briefje vermeld was, en gaven hem zoveel geld als hij voor de reis nodig had.

Nadat Abbes zijn geloof aldus had verloochend, werd hij van dit ogenblik door zulk een berouw aangegrepen, dat hij naar de bisschop terugkeerde, al moest hij ook daartoe een lange weg afleggen. Na een goede gelegenheid te hebben afgewacht, ging hij rechtstreeks op de bisschop toe, terwijl deze zich onder een grote menigte mensen bevond, en gaf, in tegenwoordigheid van hen allen, het briefje terug, en zei, dat er meer in geschreven was dan hij gehoord had, en stelde hem ook geld weer ter hand, dat hij hem voor de reis had gegeven. Toen hij zag dat zij dit niet wilden aannemen, wierp hij het in hun midden, en zei: "Uw geld zij met u ten verderve."

Terstond werd hij nu weer in de gevangenis geworpen, en kort daarna gevonnist om levend te worden verbrand. Toen hij op de plaats aangekomen was, waar hij zijn offer aan de Heere zou brengen, verzocht hij de rechter hem toe te staan een gebed met het volk te doen. De rechter zei: "Dat wil ik u graag toestaan, maar op voorwaarde, dat gij u zult bekeren."

Waarop Abbes zei: "Ik geloof in Jezus Christus, de enige Zaligmaker der wereld. Waarom wilt u dat ik mij zal bekeren?"

Daarna wendde hij zich tot het volk, en verzocht, dat zij toch met hem wilden bidden; en hij verkreeg dan ook nog voor zijn dood, dat hun stemmen met de zijne gehoord werden. Maar de meesten hunner deden dit zeer binnensmonds, uit vrees dat zij door de tirannen mochten gehoord worden; er waren er slechts drie onder de gehele hoop, die met luider stem baden, te weten, Ammon, Jan Ros en Alie Spenser.

Onder deze volharding werd deze vrome martelaar verbrand te Berie, op de 22ste Augustus, in het jaar onzes Heeren 1555.

Toen **James Abbes** naar de executie ging en de medelijdende omstanders vermaande vastberaden zich te houden aan de waarheid, en evenals hij de zaak van Christus met hun bloed te verzegelen, viel een dienaar van de sheriff hem in de rede, en op godslasterlijke wijze noemde hij James' religie *ketterij* en de goede man *een gek*. Nauwelijks echter had de vlammen de martelaar bereikt, voordat een vreselijke slag van God viel op de verharde booswicht. De man werd plotseling overvallen door waanzin, wierp zijn kleren en schoenen voor het volk, (zoals Abbes was net eerder gedaan, om die te distribueren onder sommige arme mensen,) en riep op hetzelfde moment: "Dit deed James Abbes, de ware dienaar van God, die wordt gered maar ik ben veroordeeld." Herhalende dit vaak, nam de sheriff hem en deed hem zijn kleren aan, maar zodra hij alleen was, scheurde hij ze en riep als voorheen. Vastgebonden in een wagen, werd hij overgebracht naar het huis van zijn meester, waar hij na ongeveer een half jaar stierf; net voordat een priester kwam om hem te troosten met het kruisbeeld, enz. Maar de ongelukkige man beval hem dergelijke prullen weg te halen, en zei, dat hij en andere priesters de oorzaak van zijn veroordelenis geweest waren, maar dat Abbes was behouden.

24. GEORGE TANKERFIELD en William (G) Baumeford

George Tankerfield werd ondervraagd door bisschop Bonner. Zijn vrouw werd bedrogen door Beard. George Tankerfield werd toen meegenomen door Beard en Simon Ponder naar Newgate. Een brief werd verstuurd door de commissarissen over Bonner's onderzoek, 2 juli 1555 en ondertekend door Nicholas Hare, William Roper, Richard Rede, en William Cooke. Hij werd verbrand bij St. Albans op 26 aug. 1555.

GEORGE TANKERFIELD werd in York geboren. Toen hij nog jong was ging hij naar Londen, waar hij de betrekking van kok bekleedde. In de dagen van koning Eduard was hij een Rooms Katholiek.

Maar toen hij zeven en twintig jaar oud was en koningin Maria Tudor al op de troon zat, begon hij te letten op de grote wreedheden, die door de Roomsen gepleegd werden, en hun leerstellingen in twijfel te trekken en te verafschuwen. Hij twijfelde vooral aangaande de mis, en bad ten laatste ernstig, dat hij ten volle verzekerd mocht zijn of deze van God was of niet. De Heere verhoorde genadig zijn geroep, en hij werd er dagelijks toe gebracht om zijn vorige dwalingen al meer en meer te verfoeien.

Hij begon toen het Nieuw Testament te lezen, en daardoor werd zijn gemoed verlicht met de kennis der waarheid, zoals zij in Jezus Christus is. Ook bracht het hem er toe zijn vorige wegen te verzaken en de verandering, die zijn godsdienstige inzichten ondergaan hadden, te belijden. Hij was zo moedig in het uitspreken van zijn overtuigingen, dat hij spoedig ontdekt en verraden werd.

Het gevolg was, dat hij weldra gevangen genomen werd en voor Bonner moest verschijnen: Deze ondervraagde hem als naar gewoonte, aangaande zijn leer. Tankerfield antwoordde, dat hij niet geloofde in de oorbiecht, verklarende dat hij in vijf jaren aan niemand zijn zonden beleden had, dan aan God alleen, en dat hij nooit weer bij een priester zou gaan biechten, daar het in strijd was met de Bijbel.

Toen de bisschop begon om zijn vonnis te lezen, nadat hij hem eerst vermaand had te herroepen, weigerde hij zich te laten overreden: "Ik zal," zei hij, "mijn gevoelens niet verzaken, tenzij gij, mijnheer, instaat zijt mij uit de Schrift te weerleggen. Ik geef niets om uw Godgeleerdheid, want u veroordeelt alle mensen zonder iets tegen hen te kunnen bewijzen."

En in antwoord op de veelvuldige vermaningen van Bonner, zei hij moedig, dat de kerk waarvan de paus het hoofd was, geen deel uitmaakte van de algemene Christelijke kerk. Op Bonner wijzende, zei hij tot de schare rondom hem: "Lieve vrienden, wacht u voor hem en dezulken als hij is, want zij zijn het, die u misleiden." Bonner las toen het vonnis en gaf hem aan de burgerlijke macht over.

Hij werd naar St. Albans gebracht door de opperschout van Hertfordshire, Edward Brocket, en Mr. Pulte van Hitchin, die onderschout was.

Hij werd geplaatst in een herberg genaamd de Cross Keys, waar een grote samenloop van mensen was, allen begerig de gevangene te zien en te horen. Sommigen bejammerden het dat zulk een Godvrezend man daar gebracht werd om verbrand te worden. Anderen prezen God voor zijn standvastigheid en zijn volharding in de waarheid. Dan weer waren er die zeiden, dat het hun speet dat hij zulke gevoelens was toegedaan. Nog anderen beide mannen en vrouw, riepen uit tegen hem, en één vooral noemde hem een ketter, en zei dat het jammer was dat hij nog leefde. Maar Tankerfield sprak tot hen zo krachtig uit Gods Woord, hun onkunde bejammerende en zijn onschuld bewijzende dat de Heere hun harde harten vermurwde, zodat sommigen van hen wenende uit de kamer gingen.

Toen de ure waarin hij lijden moest nabij kwam, verzocht hij om een weinig wijn en een stukje brood; ten einde voor het laatst te eten en te drinken ter gedachtenis aan het lijden en sterven van Christus. Maar er was niemand die hem de tekenen van brood en wijn toereiken kon, overeenkomstig de instelling van Christus. Hij knielde toen neer, met allen die in het vertrek waren, en deed belijdenis voor de Heere. Daarna las hij uit de Evangeliën, en uit 1 Korinthe, de verzen aangaande de instelling van het Heilig Avondmaal, door onze Heere Jezus Christus, Hij zei: "O Heere, Gij weet dat ik dit niet doe, om aan het gezag van enige mens tekort te doen, of omdat ik hen die Uw leraren zijn veracht, maar omdat ik niemand heb om mij het uit te delen naar de voorschriften van uw Woord." Toen hij dat en nog andere gelijkkluidende woorden gesproken had, gebruikte hij het avondmaal met dankzegging.

Toen enige vrienden hem wilden bewegen wat voedsel te nuttigen, zei hij, dat daar hij op het punt stond te sterven, hij niet gebruiken kon wat voor anderen, die er meer behoefte aan hadden nuttig kon zijn. Hij verzocht zijn waard om een groot vuur in de haard aan te steken. Hij nam toen een stoel en ging er bij zitten. Nadat hij zijn schoenen en kousen had uitgetrokken strekte hij zijn been uit naar het vuur, maar toen zijn voet aan het vuur raakte, trok hij hem dadelijk terug, daardoor bewijzende, dat het vlees niet instemde met hetgeen de geest begeerde te doen.

Het vlees zei: "O dwaas, wil je jezelf laten verbranden? Dat is niet nodig!" De geest antwoordde: "Vrees niet, want het is niets, vergeleken met het eeuwige vuur!" Het vlees zei: "Verlaat toch niet het gezelschap van je vrienden en bekenden, die je liefhebben, en die je aan niets zullen laten gebrek lijden!" De geest antwoordde: „Het gezelschap van Jezus Christus en Zijn heerlijke tegenwoordigheid overtreffen de omgang met alle aardse vrienden." Het vlees zei: "Je moet je tijd niet verkorten, want je zult veel langer kunnen leven als je maar wilde!" De geest antwoordde: "Dit tegenwoordig leven is niets, vergeleken met het leven in de hemel, dat tot in eeuwigheid duurt."

Gedurende al die tijd waren de schouten gezeten aan een bruiloftsmaal, niet ver van de stad, en moest de martelaar wachten om verbrand te worden, totdat zij met hun feestviering gereed waren. Tankerfield echter, wetende dat zijn uren geteld waren, zei gedurig: "Hoelang de dag ook wezen moge, er komt gewis een einde aan!"

Omtrent twee uur waren zij met hun maaltijd gereed. Men bracht Tankerfield toen uit de herberg naar de plaats, waar hij sterven moest. Nadat hij neergeknield en gebeden had, stond hij op, en zei met een blijmoedig geloof, *dat hoewel hij een zeer onaangenaam middagmaal hebben zou, hij hoopte aan een heerlijk avondmaal in de hemel aan te zitten.*

Toen men bezig was het hout rondom hem te schikken, kwam er een priester, die hem zocht over te halen om in de mis te geloven (het sacrament van het altaar) ten einde alzo behouden te worden. Maar Tankerfield riep heftig: "Ik trotseer de Babylonische hoer. Foei, om in zulk een afschuwelijke afgoderij te geloven! Lieve vrienden, geloof niet wat hij zegt!"

Daarop beval de burgemeester van de stad het vuur aan te steken en de ketter te verbranden. Hij zei: "Al had ik maar één vracht brandhout in de wereld, ik zou die geven om hem te verbranden!"

Te midden van deze verwarring ging een zekere ridder naar Tankerfield, greep zijn hand, en zei zachtjes tot hem: „Lieve broeder, wees sterk in Christus!"

Tankerfield zei: "O mijnheer, ik dank u; ik ben dat; geloofd zij de Heere!"

Het vuur werd toen aangestoken, en hij verzocht de schout en allen die daar waren, om voor hem te bidden. De meesten deden het. De martelaar echter omhelsde de staak

en was onder het aanroepen van de Naam des Heeren Jezus, spoedig uit al zijn smarten.

“Hij eindigde zijn leven”, zegt Foxe, “met veel lijdzaamheid en standvastigheid te St. Albans, zegepralende in de verdediging van het geloof door hem beleden, en blijken gevende van dezelfde standvastigheid als die van de eerste Engelse martelaar ALBAN, die daar in het jaar 287 omkwam.

Op de 26de augustus werd met Tankerfield om de goede belijdenis der waarheid **William Baumeftord** te Sint Albans verbrand.

25. Robert Smith

Robert Smith was lang en tenger van persoon, behendig in vele zaken, maar had zijn grootste vermaak in de tekenkunst, welke door hem beoefend werd meer als een liefhebberij, dan om winst. Robert Smith was in dienst van Sir Thomas Smith.

In de godsdienst was hij vurig, nadat hij eens de waarheid, het goede Woord Gods gesmaakt had, waarin hij door het onderwijs van Mr. Turner, van Windsor, en anderen bijzonder bevestigd werd. Bij de troonsbestijging van Maria begonnen zijn moeilijkheden. Hij werd weggeleid naar Newgate door John Matthew op 5 november 1555. Robert Smith zat gevangen in Newgate, met William Flower. Weldra werd hij gevangen genomen, en moest hij voor Bonner zich verantwoorden. Wat er plaatsvond wordt door hemzelf beschreven.

Bonner. "Hoe lang is het sinds je laatst gebiecht hebt bij een priester?"

Smith. "Sinds ik tot de jaren van onderscheid ben gekomen, ben ik nooit ter biecht geweest. Want ik heb nooit de nuttigheid daarvan ingezien, noch is mij door God bevolen, om mijn gebreken bekend te maken aan een van dat zondig gezelschap dat u priesters noemt."

Bonner. "Bij het eerste woord dat je spreekt, blijkt het reeds dat je een verharde ketter bent, die der schilderkunst moe, met de Godgeleerdheid je hebt ingelaten. Omdat je niet in je beroep bent gebleven, ben je in de ketterij vervallen. Zeg mij, wanneer heb je laatst het sacrament (de mis) bijgewoond, en wat is je mening daaromtrent?"

Smith. "Sinds ik tot de jaren van onderscheid ben gekomen, heb ik daar nooit gebruik van gemaakt, en door Gods genade hoop ik het nooit te doen: Ook beschouw ik het als van gene betekenis hoegenaamd, daar het niet door God is ingesteld, maar veeleer iets door mensen uitgedacht om met Hem te spotten!"

"Wel," zei Bonner lachende, "zeg mij wat je van de kerk denkt?"

Smith. "De ware kerk is gebouwd op Christus, de profeten en de apostelen, en ik beweer dat de gemeente Gods niet alleen in Engeland gevonden wordt, maar over de gehele aarde, gelijk geschreven is: *Hun geluid is uitgegaan over de gehele aarde*. Deze is de kerk onder het kruis, die u niet ophoudt te vervolgen, gevangen te zetten en te doden. In Korinthe behoorden niet allen tot de gemeente Gods, maar slechts zij, die door God uitverkoren waren."

Bonner. "Wat noem jij Katholiek en wat noemt jij de kerk?"

Smith. "Katholiek is algemeen, en kerk is een gemeente onderling verenigd."

Hier eindigde het verhoor.

Daarna moest hij weer voorkomen. Hij stond in de eetzaal te wachten, totdat Bonner, de burgemeester en anderen gegeten hadden. Wijn werd aan alle kanten geschonken.

Toen Bonner goed gedronken had, zond hij om de akte van beschuldiging tegen hem en las die voor. Hij vroeg hem, of hij instemde met hetgeen daar geschreven stond.

Smith. "Wat ik gezegd heb, heb ik gezegd; en wat ik gezegd heb, meen ik!"

De burgemeester smeekte hem toen zijn ziel te redden. Zijn antwoord was, dat hij hoopte dat zij door Christus Jezus reeds gered was, en verzocht hem zich over zijn eigen ziel te ontfermen, en te gedenken wiens zwaard het was dat hij droeg.

Hij werd toen naar Newgate gezonden, door Bonner overladen met vele scheldwoorden en verwensingen van die bloeddorstige wreedaard.

De volgende dag kwam hij weer voor Bonner en werd opnieuw ondervraagd. Hij geeft het als volgt weer:

Bonner. "Gij, Robert Smith, zegt dat er geen Katholieke kerk hier op aarde is.

Smith. "U hebt mij juist het tegendeel horen beweren, en u hebt het ook daar in uw hand en wel op schrift!"

Bonner. "Ja, maar ik ben verplicht deze vraag te doen. Wat zegt gij?"

Smith. "Moet u dan met een leugen beginnen? Dit laat mij verwachten dat u ook met een leugen zult eindigen. En geen leugenaars zullen het koninkrijk Gods beërven. Maar als u desniettemin een antwoord moet hebben; raadpleeg dan de punten, die gisteren neergeschreven zijn, en daar zult u zien dat ik belijd te geloven in een kerk van God, die zowel in de hemel als op de aarde is, en toch maar één kerk, leden van één Mens, de Mens Christus Jezus!"

Bonner. "Wat gelooft je omtrent de oorbiecht? Is zij niet noodzakelijk voor de kerk van Christus? En hebt je geen begeerte bij een priester ter biecht te gaan?"

Smith. "Zoals ik gisteren al gezegd heb, is zij niet noodzakelijk voor de kerk van Christus. Maar indien zij voor uw kerk noodzakelijk is, dan is het slechts om de gemeenteleden geld uit de zak te jagen. Ja, al uw vele ceremoniën zijn slechts berekend, om de zuur verdiende penningen van de gemeenteleden in bezit te krijgen."

Bonner. "Hoe kun je dit bewijzen? Schaamt gij u niet zo iets te zeggen?"

Smith. "Ik spreek uit ondervinding, want ik heb de uitwerking van de biecht gezien! Zij is een verraadster van de geheimen van koningen, en de geheimen van de gewetens van anderen; van mensen die blij, om de kwijschelding van de zonden te ontvangen, grote sommen geld hebben moeten betalen aan de priesters, voor zodanige kwijschelding, en om de mis te lezen voor hun zielen."

Bonner. "Was de koningin van mijn gevoelen, dan zou u niet toegelaten worden met enig mens te spreken, maar met een hond in een zak te worden gebonden en in de rivier geworpen!"

Smith antwoordde Bonner hierop bedaard. Maar deze riep uit: "Gij allen zijt een gebroedsel van leugenaars! Geen woord dat uit uw mond komt is waar!"

Het antwoord van Smith hierop was: "Wel mijnheer, ik heb u gezegd dat Jezus Christus gestorven is voor mijn zonden en opgewekt tot mijn rechtvaardigmaking; en dat is geen leugen!"

Men wilde toen weten wat hij dacht van de zeven sacramenten. Hij zei slechts te geloven in twee, namelijk in de heilige Doop, en in het heilig Avondmaal. Verder dat het Avondmaal, volgens zijn inzichten, iets geheel verschillends was van het sacrament van het altaar, de paapse mis, en dat hij niets te doen wilde hebben met de doop, zoals die in de Rooms Katholieke kerk wordt toegediend.

Op de 12^e Juli moest hij weer terechtstaan voor Bonner en de burgemeester en wel met verscheiden anderen. Hij had ook een ontmoeting met **Harwood** in de tuin, Smith bleef dan in de tuin tot Harwood werd onderzocht, waarna Smith werd opnieuw

onderzocht. Vervolgens werd hij onderzocht door John Dee, Harpsfield en Bonner over de leer van de eucharistie. Smith verbleef in een kamer in het huis van Bonner, terwijl Bonner ging naar John **Denley** en **John Newman**, om die ook veroordelen. Smith werd opnieuw onderzocht door Bonner, Mordant en Dee. Smith vertelde zijn examinatoren, dat hij wist van de dood van **Richard Hunne**, die gloeiende naalden door zijn neus gestoken werd en vervolgens opgehangen in de gevangenis. Smith vertelde ook dat de mensen Hunne beschuldigden dat hij zelfmoord had gepeegd. Daarna volgde hij zijn verhaal, van een priester die zijn vlees had weggescheurd met een nijptang, totdat Richard stierf. Tegen de mensen werd verteld dat de ratten hem hadden opgegeten.

Tijdens het laatste onderzoek van Smith, werden zijn artikelen voorgelezen voor de burgemeester en de schepenen. Bonner vertelde de burgemeester dat **Tankerfield** was 'Meester luidspreeker' en dat Smith 'Rekenmeester' (Countroller) was. Tankerfield beweerde tegen Gresham dat zijn overtuigingen en die van Smith geen ketterijen waren.

Nadat hem weer allerlei nodeloze vragen waren gedaan, zei hij: 'Ik eis van u in Gods Naam, mijnheer de burgemeester om mij recht te laten wedervaren. Wij zijn heden hier een groot aantal onschuldigen, die ten onrechte van ketterij worden beschuldigd. Ik eis van u onpartijdig te zijn, en mij niet meer te begunstigen dan de apostel Paulus door Festus en Agrippa is begunstigd. Die hoewel zij heidenen waren, niet alleen hem veroorloofd hebben voor zichzelf te spreken, maar zelfs zijn verdediging hebben aangehoord. Dit eis ik van u en daar u een christen-rechter bent, vertrouw ik dat u mij niet weigeren zult wat door een heidens rechter de apostel werd toegestaan. Maar als u mij dit niet toestaat, zullen allen hier tegenwoordig, ja zelfs de heidenen, met verachting aan uw handelwijze denken.'

Hierop liet de burgemeester zijn hoofd op zijn borst zakken zonder iets te zeggen. Maar Bonner antwoordde: "Op de brandstapel kun je preken!"

Daarna riepen de schout en Bonner uit: "Weg met hem!"

Vervolgens werd het vonnis des dood over hem en zijn medegevangenen uitgesproken. In de gevangenis van de 12^e juli tot de 8ste Augustus, de dag van zijn dood, was hij onophoudelijk bezig zijn medemartelaren op te beuren, en aan hen die als misdadigers gevangen waren de Weg des levens bekend te maken, zodat velen van hen tot de kennis der waarheid werden gebracht. Hij twijfelde er niet aan, dat God aan de toeschouwers een teken zou geven ter ondersteuning van Zijn eigen zaak. Dit is ook daadwerkelijk gebeurd, want, toen hij bijna half verbrand was, verondersteld dood te zijn, stond hij plotseling op, bewoog de overige delen van zijn armen en hij loofde God, totdat hij in het vuur viel.

Hij bracht zijn zegepralende loopbaan op de brandstapel ten einde de 8^e Augustus, en roemde zelf te midden van de vlammen in het kruis van Christus.

Robert Smith, volgens Van Haamstede

Robert Smith, van zijn handwerk een schilder, was om de ware godsdienst gevangen genomen, en voerde, op de 5de Juli, een dappere strijd tegen Bonner, bisschop te Londen.

Allereerst vroeg de bisschop hem: "In hoe lang heb je bij geen priester gebiecht"

Robert. Van die tijd af dat mijn verstand enigermate was ontwikkeld. Ook heb ik het nooit nodig geacht bij een zodanige priester te biechten.

Bonner. Gij verklaart terstond, dat gij uw schilderkunst vaarwel hebt gezegd, en een ketter bent geworden.

Robert. Ik heb dit handwerk nooit gebruikt, om er van te leven; want ik heb, God dank, zonder dat genoeg voor mij en de mijnen, om te bestaan.

Bonner. Sinds hoelang heb je het sacrament des altaars niet ontvangen, en wat geloof je daarvan?

Robert. Van die tijd af, dat God mij ware kennis heeft geschonken, heb ik het niet ontvangen, en begeer dit ook niet, omdat het tegen de instelling van God strijdt.

Bonner. Geloof je dan niet, dat het wezenlijke lichaam van Christus na de inzegening des priesters in het sacrament is?

Robert. Ik beweer, dat dit met de instelling van Christus niet overeenkomt, laat staan, dat dit brood wezenlijk God zou zijn, maar het brood en de wijn behouden hun wezen."

Na vele woorden zei Bonner: "Ik kan nergens met u heen, maar moet u in het vuur werpen."

Robert antwoordde: "Dat is geen nieuw bedrijf van u, maar wat gij reeds geruime tijd velen vromen lieden gedaan hebt. Maar denk niet, dat de Geest Gods daarom wordt uitgeblust, en uw zaak beter zal worden. U kunt altijd wel verdergaan met moorden en onschuldig bloed te vergieten en daarna de wond van uw geweten met een pleister bedekken, maar deze wond zal nooit zo geheeld worden, of zij zal weer openbarsten, en tot uw grote schande een gruwelijke stank verspreiden.

Toen werd hem bevolen in de hof te gaan, totdat zijn medebroeder Heroaldus zou ondervraagd zijn. Nadat dit afgelopen was, liet de bisschop hem weer roepen, en zei: "Denkt u evenals Heroaldus over de katholieke kerk?"

Robert. Ik geloof dat er een algemene kerk of verzameling der gelovigen op aarde is, gebouwd op het fundament der apostelen en der profeten, welker hoeksteen Christus Jezus is. Deze kerk beroept zich nergens anders op dan op Gods Woord, zonder hetwelk zij ook niets kan of behoort te doen, van welke kerk ik, door Gods genade, een lidmaat ben.

Bonner. Je weet, wanneer de ene broeder tegen de ander zondigt, en dat, wanneer hij tot verzoening wordt aangemaand, en hij daarvan niets wil weten, men dit aan de kerk moet openbaren. Indien het nu met uw kerk, waarop gij u beroemt aldus gesteld is, waar zou ik die dan vinden, wanneer ik haar te eniger tijd nodig had?

Robert. Het blijkt uit de Handelingen der apostelen, dat de kerk door de tirannen vervolgd werd, dat de broeders in huizen en verborgen plaatsen samen kwamen, zoals de onze in deze dagen doen, en dat zulke vergaderingen de kerk des Heeren uitmaakten.

Bonner. Hun kerk was niet onbekend; want Paulus schrijft aan de Corinthiërs, dat zij de bloedschender moesten straffen. Indien er toen geen zichtbare kerk bestaan had, zou Paulus dit niet behoeven te doen. Maar uw kerk is onbekend, en men kan haar nergens vinden.

Robert. Wanneer zij u niet bekend is, hoe kunt u haar dan aan alle plaatsen vervolgen? Maar gelijk de kerk te Korinthe God en Paulus bekend was, zo is thans onze kerk God en Zijn gelovigen bekend."

Toen zei een der priesters van de bisschop: "Ik zie wel, mijn vriend, dat gij niet zo bijzonder onnozel bent, als gij u wel voordoet."

Robert. Ik ben, die ik ben door Gods genade, en ik hoop, dat de genade van God mij niet tevergeefs geschonken is."

Bonner lachte daarom en zei: "Hoe denk je dan over de kerk?"

Robert. Ik heb dit daar straks reeds terstond gezegd, en herhaal het, dat er in Engeland een verzameling van gelovigen bestaat, zo ook in de gehele wereld.

Bonner. Wat versta je door het woord katholiek? En wat noemt je de kerk?

Robert. Het woord *katholiek* is zo veel gezegd als *algemeen*. Het woord kerk duidt een gemeenschap der christenen aan."

Daarna lieten zij hem weer met zijn broeder Heroaldus [waarschijnlijk **Stephen Harwood**] in de hof gaan.

Toen zij dus bij elkaar waren, zei een van de priesters van de bisschop tot hem: "Houdt gij u niet voor een gevangene?"

Hij antwoordde: "Aangaande mijn lichaam ben ik een gevangene, maar, wat mijn ziel betreft, ben ik door Jezus Christus bevrijd."

Daarna redetwisten zij met elkaar over het sacrament des altaars, en brachten de priester zover, dat hij openlijk bekende, dat de broodgod in de maag werd opgenomen, met andere spijzen vermengd, en eindelijk op een geheime plaats werd uitgeworpen; dat nochtans zijn Goddelijke eer daardoor niet werd verminderd, zoals die ook niet verminderd werd, toen de vijanden van Christus, de Joden, Hem in het aangezicht spuwden.

Robert zei: "Maar gijlieden, die vrienden van Christus wilt zijn, en Hem, zoals gij zelf betuigt, geheel in een geheime plaats werpt, verdient gij daardoor geen zware veroordeling?"

Toen de priester geen uitvluchten kon vinden, zei hij eindelijk: "De mensheid van Christus is onbegrijpelijk, zoals Hij door gesloten deuren tot Zijn discipelen kwam."

Robert antwoordde daarop: "Dat dient niet tot uw voordeel; want toen hebben de apostelen Christus gezien, gehoord en betast, daar Hij toch door u niet gezien, gehoord noch betast werd. Ook was Hij toen aan geen twee plaatsen tegelijk."

Toen de priester hierop niets gepast wist te antwoorden, stak hij er de draak mee, en maakte dat hij weg kwam.

Vervolgens bracht de bisschop de beambte van Londen mee, teneinde bij de belijdenis van de zaak tegenwoordig te zijn. De bisschop liet Robert Smith op een hoge kamer brengen, waar hij, met de beambte en een bevelhebber van de stad, zat, waar zij zich lustig gedroegen, en de bekers en wijnglazen dapper aanspraken. Intussen moest deze beklaglijke man in een hoek staan, en zich door ieder laten bespotten. Toen dacht hij aan Herodes en Pilatus, hoe die met elkander vrienden werden tegen Christus, wiens bespottung niemand ter harte ging. Toen zij nogmaals een goede teug wijn genomen hadden, liet de bisschop de genoemde artikelen voor de dag halen, en vroeg aan Robert, of hij niet gezegd had, wat daar was aangetekend, en voorgelezen.

Robert zei: "Met mijn mond heb ik niets gesproken, wat ik niet uit de grond mijns harten alzo heb bedoeld."

Na vele woorden, die zij met elkaar wisselden, werden de gevangenen weer naar de kerker Newgate gebracht. Maar aangaande Robert gaf de bisschop aan de gevangenenbewaarder een bijzonder bevel, namelijk, om hem in het allerdiepste en onreine gat, dat zij *Limbus* noemen, te werpen.

Omstreeks één uur in de namiddag van de volgende Zaterdag, bracht men Smith andermaal in de kamer van de bisschop, om hem ten tweede male te ondervragen, wat dan ook plaats had. Toen het tweede onderzoek was afgelopen, begon de bisschop het vonnis op deze wijze te lezen: "In de naam van God, Amen," enz.

Smith viel hem in de rede, en zei: "Gij begint uw vonnis zeer ongepast in deze Naam. Waar staat het in de Bijbel geschreven, dat men iemand om des gewetens wil ter dood moet veroordelen?" Maar de bisschop stoorde zich hieraan niet, maar ging verder, las

het vonnis geheel, en daarna beval hij, dat men de gevangene terstond zou wegbrengen.

Toen wendde zich Smith tot de beambte, en zei: "Mijnheer de beambte, is het nu niet genoeg, dat gij de weg des Heeren hebt verlaten, moet gij daarenboven nog de Heere Christus zonder oorzaak in Zijn leden helpen veroordelen."

Bonner zei: "Gij kunt niet zeggen, dat ik u niet voor heb gehouden, wat recht en billijk is. Ik heb ulieden aangeboden, die u op de rechte weg wilden brengen. Zeg nu nog eens, dat Bonner een bloedhond is en mensenbloed verlangt te vergieten."

Daarop antwoordde Smith: "Mijnheer de bisschop, indien ik noch iemand anders niet van uw daden sprak, zouden nochtans deze stenen daarover roepen, en die aan het licht brengen."

Bonner riep luid: "Laat de kerel van hier gaan, brengt hem spoedig weg!" Toen zei Robert Smith: "Ik neem u allen tot getuigen, hoe men ons hier behandelt, en hoe wij, zonder enige reden uit de Schrift en zonder enig bewijs als ketters worden veroordeeld."

Toen Robert ook de beambte ernstig had vermaand, om zijn zwaard tot bescherming der vromen, en niet tot hun gewelddadige onderdrukking te gebruiken, bracht men hem terstond weer in de gevangenis Newgate, waar men gewoon was hen te bewaren, die men voornemens was van het leven te beroven.

Daarna werd hij, op de 8ste Augustus 1555 onder grote standvastigheid te Uxbridge verbrand.

(Robert Smith en George werd veroordeeld met Tankerfield, Harwood en Thomas Fust. Harwood en Fust werden verbrand op Stratford. [Foxe verwijst naar hem als 'Horwood'])

26. John Denley en John Newman; Patrick Pakingham

John Denley was een edelman uit Maidstone in Kent. Hij werd gearresteerd, en artikelen werden tegen hem ingediend tegen hem, die hij beantwoordde. Op 01.07.1555 stond hij terecht in het consistoriehof van St Paul's en werd veroordeeld op 5 juli 1555. Denley zong een psalm op de brandstapel, waarvoor Story hem bestrafte. Hij werd verbrand op Uxbridge de 28^e Juli 1555. Anderen bronnen spreken van 28 augustus.

John Newman, van Saffron Walden, werd aangehouden, onderzocht en veroordeeld. Op 01.07.1555 verscheen hij op het consistoriehof van St Paul's en werd veroordeeld 5.07.1555. Hij had een ontmoeting met Justitie Edmund Tyrrell, kort voordat hij werd verbrand. Hij werd verbrand op Saffron Walden op 28 juli 1555. Volgens anderen werd hij verbrand met Denley en Pakingham rond 28 aug. 1555.

Te midden van het woeden der tegenpartij tegen de heiligen, was er zekere Edmund Tyrrel, een vrederechter in het graafschap Essex. Deze terugkomende van het verbranden van enige martelaren, ontmoette hij **JOHN DENLEY** en **JOHN NEWMAN**, die op reis waren, op bezoek naar enige van hun vrienden. In zijn blinde ijver nam hij hen op vermoeden gevangen. Hij onderzocht hen, en vindende bij hen een geschreven belijdenis van hun geloof, zond hij hen met een begeleidende brief naar de commissarissen der koningin. Deze zonden hen dadelijk naar Bonner, die hen samen met zekere **Patrick Pakingham** de 28^e Juni in verhoor nam. De akte van beschuldiging was als volgt:

1. Dat Denley zich nu in het bisdom van Londen bevindt, en daarom onder de rechtspleging van de bisschop van Londen.
2. Dat hij niet gelooft dat er hier op aarde enige katholieke kerk van Christus is.
3. Dat gemelde Denley niet gelooft, dat deze kerk van Engeland enig deel of lid van gezegde Katholieke kerk uitmaakt.
4. Dat hij gelooft dat de mis, nu in gebruik in Engeland, vol is van afgoderij en van het kwade, en lijnrecht in strijd met Gods Woord, en daarom is het dat hij haar niet heeft gevierd noch vieren wil.
5. Dat gezegde Denley gelooft, dat de oorbiecht nu in zwang in het gebied van Engeland, niet goed is en in strijd met Gods Woord.
6. Dat de absolutie, door de priester bij de biecht verleend, niet goed is, en door de Schrift niet wordt gewettigd.
7. Dat het dopen van kinderen, zoals het nu in de kerk van Engeland geschiedt, niet goed is, en niet overeenkomstig Gods Woord, maar integendeel daarmede strijdt. Dat zulks ook het geval is met de bevestiging van lidmaten, de ordening van de geestelijken, het zeggen van morgen- en avondgebeden, de zalving van zieken en stervenden, het maken van heilig brood en heilig water, en met al de overige gebruiken der kerk.
8. Dat er slechts twee sacramenten in de Katholieke kerk van Christus zijn, de heilige doop en het heilige avondmaal.
9. Dat terwijl Christus opgevaren is ten hemel, Zijn waarachtig menselijk lichaam niet in het avondmaal tegenwoordig zijn kan.
10. Dat gij, **PATRICK PACKINGHAM**, nu tenminste een en twintig jaren (21) oud zijnde, terwijl gij u in het huis van de bisschop Bonner bevond, en door hem gebracht

werd in de grote kapel om de mis te horen; dat gij daar, en wel op de 23^e Juni, in het jaar onzes Heeren 1555, oneerbiedig in gezegde kapel hebt gestaan, met uw hoed op uw hoofd, gedurende al de tijd waarin de mis gevierd werd; en dat gij ook geweigerd hebt het heilige water en het heilige brood uit de hand des priesters aan, te nemen, en daardoor de mis versmaad en veracht hebt.

Een week daarna stonden zij weer voor Bonner en werden, daar zij standvastig bleven en niet wilden herroepen, ter dood veroordeeld.

Denley werd naar Uxbridge gebracht, en daar verbrand, de 8ste Augustus. Hij werd door de vrijmachtige genade des Heeren, op zulk een wijze ondersteund dat hij instaat was, midden in de vlammen, een ganse psalm te zingen, welke naar de hemel opsteeg dooreen gemengd met de wierook van zijn eigen rokende brandstapel.

Patrick Packingham (Patinghan) stierf twintig dagen later (waarschijnlijk 26 augustus) aan dezelfde plaats, de marteldood.

John Denley en John Newman (Neuman) volgens Van Haamstede

In Augustus van dit jaar woedden de vijanden der waarheid zo verschrikkelijk tegen de vrome christenen, dat zij niemand spaarden. Onder anderen werden ook Jan Denley en Jan Newman uitgeleid om te worden verbrand. De artikelen der aanklacht, die door Edmond Bonner, bisschop van Londen, tegen hen werden ingebracht, waren deze:

1. De gevangenen behoren beiden onder de gemeente van London, en onder het rechtsgebied van de bisschop van Londen.
2. Zij beweren, dat men niet heeft beleefd noch beleven zal, dat er een katholieke kerk van Christus op aarde bestaat of bestaan zal.
3. Zij zeggen, dat men niet heeft beleefd, noch beleven zal, dat deze tegenwoordige kerk van Engeland een deel of lid uitmaakt van de genoemde katholieke kerk.
4. Dat de mis in Engeland goddeloosheid, afgoderij en bijgeloof is, en dat zij daarom geen plan hebben naar de mis te gaan.
5. Dat de oorbiecht, zoals die in Engeland in gebruik is, geen grond in de heilige Schrift heeft.
6. Dat de vergeving van zonden, die door de priester wordt uitgesproken, niet overeenkomt met Gods Woord, maar daartegen strijdt.
7. Dat de Doop, zoals die nu onder de Engelsen wordt toegediend, tegen Gods Woord strijdt. Zij zeggen verder, dat het vormen der jonge kinderen, de orden, vroegpreek en avondmis, verder de wijding van het brood en het water, en verder de andere plechtigheden, volgens menselijk goeddunken zijn ingesteld.
8. Dat er niet meer dan twee Sacramenten zijn, namelijk de doop en het Avondmaal des Heeren.
9. Dat het lichaam van Christus niet is in het sacrament, daar Hij bepaald naar de hemel is gevaren.

Op deze artikelen antwoordden de gevangenen:

1. Het eerste artikel spreken wij niet tegen.
2. Het tweede ontkennen wij. Want volgens de artikelen des Apostolischen geloofs, geloven wij, dat er een heilige, algemene christelijke kerk bestaat, die gebouwd is op het fundament der Profeten en Apostelen, welker Hoofd Christus Jezus is. Wij geloven ook, dat deze kerk een vergadering van alle heiligen en gelovigen is, die de antichrist in alle landen der wereld heeft verstrooid. En dat, waar twee of drie in de naam van Jezus Christus zijn vergaderd, daar de ware leden van deze kerk worden gevonden, die niet aan een zekere plaats der wereld gebonden, maar overal verstrooid is, waar het Woord van God zuiver wordt gepredikt, en de sacramenten volgens de instelling van Jezus Christus bediend worden.

3. Wij zeggen, dat de kerk in Engeland, volgens de godsdienst waarin zij nu onderwezen wordt, geen lid der katholieke, maar van de Roomse kerk is, waarvan de paus van Rome het hoofd is. Want, nadat zij het Testament van God veranderd en weggenomen hebben, hebben zij een ander testament van menselijke instellingen, dat vol godslasteringen is, in de wereld gebracht.
4. Wij zeggen, dat de mis, zoals die nu in Engeland wordt bediend, ten enenmale goddeloos en godslasterlijk is, niet alleen omdat er vele schrikkelijke godslasteringen in worden gevonden, maar ook omdat zij geheel tegen de heilige Schrift strijdt. Want de Heere Jezus Christus heeft in Zijn heilig Avondmaal het sacrament van het brood en de wijn ingesteld, opdat wij dat zouden gebruiken tot gedachtenis van Zijn lichaam en Zijn bloed, en die ons tot spijs zouden dienen, en niet dat wij die als een afgod zouden aanbidden.
5. Wij betuigen dat de oorbiecht, zoals die nu in zwang is, ons in het geheel niet behaagt. Want de Heere Christus is het, Die ons onze zonden en overtredingen vergeeft.
6. Aangezien het zesde artikel met het vijfde samenhangt, en daarmee een geheel uitmaakt, geven wij daarop ook het vorige antwoord.
7. Wij beweren, dat de doop van de jonge kinderen van de oorspronkelijke instelling zeer veel verschilt. Want Johannes en de apostelen gebruikten in de doop niet anders dan water. Daarom zijn die gebruiken, die verder bij de doop plaats hebben, zoals de andere menselijke instellingen en plechtigheden der Roomse kerk niet overeenkomstig met Gods Woord, maar daarmee in strijd.
8. Op het achtste artikel antwoorden wij kort, dat Gods Woord niet meer dan twee sacramenten kent en goedkeurt, te weten, de doop en het Avondmaal, tenzij gij er de regenboog wilt bijvoegen, want, in het algemeen gesproken, kan men alles een sacrament noemen, waaraan een belofte van God verbonden is.
9. Wat het laatste artikel betreft, het is onnodig daarop te antwoorden, aangezien wij daarvan reeds belijdenis gedaan en met onze handen ondertekend hebben.

Nadat zij deze bovenstaande artikelen met vele getuigenissen der heilige Schrift, die wij hier ter bekorting niet hebben bijgevoegd, beleden en verdedigd hadden, is **John Denley** op de 8e Augustus te Uxbridge verbrand geworden.

Op de 31e Augustus werd **John Newman**, zijn metgezel, naar Safron-Walden gevoerd en daar verbrand. Deze heeft de belijdenis zijns geloofs kort voor zijn dood in schrift gebracht en nagelaten.

27. MARTELDOOD VAN ROBERT SAMUEL en twee christelijke vrouwen

Te Cobdock in het graafschap Suffolk woonde een vrederechter, Foster geheeten, bekend door zijn ijver en vijandschap tegen de Protestanten, die door hem op allerlei wijze vervolgd werden. Onder degenen die door hem beroerd werden, was een zekere Mr. SAMUEL, een getrouw prediker des Evangelies, in de dagen van koning Eduard. Deze was leraar van Barfold in Suffolk, waar hij de kudde des Heeren, aan zijn zorg toevertrouwd, met alle nauwgezetheid onderrichtte, en wel zoolang als de gevaarvolle tijden hem gedoogden zijn plicht te volbrengen.

Weldra werd hij uit de bediening gezet en afgezet als leraar van zijn gemeente. Maar ondanks alle vervolgingen onttrok hij zich niet aan de zorg van zijn kudde, maar ging verder, waar hij het niet in het openbaar doen kon, om in het verborgen aan hen te arbeiden. Het duurde ook niet lang of er werden door zijn vijanden stappen genomen, om hem in de gevangenis te werpen. In de stilte van de nacht werd zijn huis door een grote menigte aan alle kanten omringd, en hij gevangen genomen. Men durfde zoiets niet bij dag ondernemen, omdat men bevreesd was voor een oproer onder de mensen. Samuel echter gaf zich gewillig in hun handen over en zonder de geringste weerstand te bieden.

Zijn vijanden wierpen hem in de gevangenis te Ipswich, waar hij, zoolang men hem daar gevangen hield, zijn dagen in lijdzaamheid doorbracht, te midden van zijn godvrezende geloofsgenoten, die mede met hem gevangen waren. Niet lang daarna echter werd hij naar de gevangenis te Norwich overgebracht. Hier werd hij door Dr. Hopton de bisschop en Dr. Dunnings, zijn kanselier, met grote wreedheid behandeld. Deze woestaards overtroffen al de anderen van hun soort, in het pijnigen van de lichamen der martelaren. Want hoewel de anderen wreed genoeg waren in hun geslacht, waren zij echter tevreden met de gevangenneming en de dood hunner slachtoffers, en gingen niet verder.

Maar de bisschop en zijn kanselier, menende dat Mr. Samuel even gemakkelijk over te halen was als verscheidenen, die vóór hem in hun handen waren geweest, begonnen al dadelijk met hun wreedheden. Hij werd namelijk alleen opgesloten. Zijn lichaam werd rechtop aan een paal geketend, en wel zo dat hij slechts op Zijn tenen staan kon, en die het volle gewicht van zijn lichaam dragen moesten. Hieraan werd nog een schrikkelijker marteling toegevoegd. Hij werd namelijk zonder voedsel en drank gehouden, zodat hij meedogenloos door honger en dorst gekweld werd. Al wat men hem gaf was eiken dag twee of drie mondvollen broods en drie lepels water. En dit Gleed men niet zozeer om zijn leven te behouden, als om hem voor verdere mishandeling in 't leven te bewaren. O prijzenswaardige standvastigheid van de martelaren! O, hoe wonderbaar is de kracht van Christus in Zijn leden; in degenen die Hem toebehoren!

Eindelijk werd hij weggeleid om verbrand te worden. De smarten van de brandstapel echter waren niets beduidend, vergeleken met hetgeen hij reeds had ondergaan.

Verscheidenen hoorden hem spreken van vreemde dingen, die met hem gebeurd waren gedurende zijn gevangenschap. Eens nadat men hem voor twee of drie dagen achtereen uitgehongerd had, was hij in een diepe slaap gevallen. Het was of iemand in witte kleding voor hem stond, en hem moed insprak met deze woorden: “Samuel, Samuel, wees goedsmoeds, en laat uw hart niet week worden, want van dezen dag af aan, zult gij nimmermeer hongeren of dorsten!”

Dit geschiedde, want spoedig daarna stierf hij de marteldood, terwijl hij van die dag af aan tot de dag zijns doods geen honger of dorst gevoelde!

Robert Samuël volgens Van Haamstede

In die tijd waren in de heerlijkheid Suffolk vele mannen en vrouwen, die ter wille van de Zoon van God de smarten der vlammen hebben verdragen. Onder die allen is vooral de geschiedenis van Robert Samuël waardig te worden beschreven.

Hij was een kerkdienaar te Barsolde, in het graafschap Suffolk, waarbij zijn gemeente getrouw onderwees. Hij liet ook zijn ambt niet varen, dan nadat hij met geweld er uit gedreven werd. Toen eindelijk, op bevel van de koningin, hij en enige andere predikanten uit zijn gemeente verjaagd werden, kon hij het geweld en het gevaar der tijden niet ontlopen, maar zorgde toch met ijver voor zijn schapen. Want, hoewel hij niet in het openbaar durfde prediken, nochtans onderwees hij de christenen in het geheim naar zijn vermogen en sterkte hen in de ware leer. In die tijd vaardigde koningin Maria een bevel uit, waarin aan alle predikanten, die tijdens het leven van koning Eduard echte vrouwen hadden getrouwd, geboden werd hun vrouwen te verwijderen. Maar Robert achtte dit een onbillijk gebod, en beweerde, dat men om die bepalingen van de mensen Gods geboden niet behoorde te overtreden.

Daarom behield hij zijn vrouw en woonde te Ipsweeh, in welke plaats hij niet naliet de gemeente, die daar tamelijk talrijk was, in het geheim te onderwijzen. Toen de rechter dier plaats, Foster genaamd, dit vernam, nam hij een spion, om daarop letten, en te komen zeggen, wanneer hij zijn vrouw bij zich had, teneinde hem alsdan gevangen te kunnen nemen. Nauwelijks gaf men dit aan de overheid te kennen, of zijn huis werd met gerechtsdienaren omsingeld. Maar op een gemakkelijke wijze konden zij Robert gevangen nemen, daar hij zich zonder enige tegenstand in hun handen overgaf. Dit had 's nachts plaats, want zij waren bevreesd voor oproer onder het volk, zodat zij het op de dag niet durfden doen. Zijn tegenstanders drongen er op aan, dat hij van Ipswich naar Norwich zou worden vervoerd, waar hij door de bisschop al zeer slecht behandeld werd. Want onder alle vervolgers was deze bisschop de ergste, wat hij toonde door de arme christenen op de gruwelijkste en meest onmenselijke wijze te pijnigen. De andere bisschoppen deden de bedrukten christenen wel veel verdriet aan, maar zij vergenoegden zich die gevangen te nemen en te doden; maar deze liet het daarbij niet blijven, maar pijnigde de beklagenswaardige christenen op het uiterste, en noodzaakte ook sommigen om afvallig te worden.

Hij wilde dit ook bij Robert Samuël beproeven, die hij vooreerst in een duistere toren liet werpen, en aan een staande balk aldus vastmaken, dat hij dag en nacht moest blijven staan. Iedere dag werden hem drie beten brood en drie lepels water op zeer spaarzame wijze uitgereikt, en toch bleef de vrome man zo sterk, dat hij in de smarten volhardde. Hierin was de duivelse woede der vijanden van God en de wonderbare kracht van Gods Zoon in Zijn dienaren duidelijk te zien. En, aangezien hij zo vele ellenden in de gevangenis moest lijden, viel hem de laatste strijd na zijn veroordeling des te gemakkelijker.

Nadat hij vele dagen aldus door honger en dorst was geplaagd geworden, werd hij zelfs eens, zoals hij later zelf aan de vrome lieden verhaalde, temidden van de pijn slaperig, zodat hij ook insliep. In die slaap meende hij, dat hem een mens in witte klederen verscheen, hem vertroostte en met nadruk zei: "O Samuël, Samuël, heb goede moed en verblijd u, want na deze dag zult gij geen honger en dorst meer hebben." Wat ook inderdaad bij hem plaats bad, want nadat hij uit de gevangenis gehaald was, leefde hij enige dagen fris en gezond, zonder eten en drinken, en ontving daarna de eeuwige zaligheid.

Samuël heeft wel eens betuigd, dat hij wel meerdere dergelijke vertroosting en openbaringen zou hebben kunnen meedelen, indien hij zich niet geschaamd had dit aangaande zichzelf te verhalen en zich daarop als te beroemen. Het ware echter te wensen, dat hij hierin zo achterhoudend niet geweest was, opdat de onuitsprekelijke goedheid en zorg van God voor Zijn dienaren des te beter aan het licht mochten komen, en de bedrukte christenen zich daarmee te beter konden vertroosten.

Onder andere had hij in de slaap een gezicht van drie ladders, die naar de hemel waren gericht, waarvan de een langer was dan de ander, en meende hij eindelijk te zien, dat die drie één werden.

Dit kan een openbaring geweest zijn, om er zijn martelaarschap en ook die van **twee christelijke vrouwen**, die spoedig na hem verbrand werden en hem daarna in het eeuwige leven gevolgd zijn, mee aan te duiden.

Toen men hem naar de brandstapel leidde, ontmoette hem een deugdzame christelijke jonkvrouw, die hem kuste. De vijanden van Christus lieten haar met allen ijver opzoeken, teneinde ook haar gevangen te nemen en te verbranden, maar God redde haar uit hun handen, hoewel zij geruime tijd in die stad bleef.

Maar Samuël vond daar een uitnemende dood, die hij in de vlammen onderging, op de 31ste Augustus, in het jaar 1555, te Ipswich, en hem uit de kwelling van dit jammerdal verlost.

28. Andere geloofsgetuigen verbrand in augustus 1555

Op de 8ste Augustus werd ook ná **John Denley** een eerbare weduwe, **Varenna** genaamd, verbrand.

Op de 13de Augustus werden te Canterbury zes personen verbrand, te weten:

William Koker, (Cokar) een Engelsman van goede huize,

Richard Colliar,

Hendrik Laurence,

William Hopper,

William Sterne en

Richard Wrigt werden ondervraagd door N. Harpsfield en Richard Thornden, Faucet en Robert Collins. Zij werden veroordeeld om verbrand te worden.

George Brodbridge werd geëxamineerd door Nicholas Harpsfield and Thornden op 3 Augustus

Op de 14de augustus werd te Westminster, om de goede belijdenis der waarheid, te Tautone **Robert Cirier (Citier)**.

In deze maand werd ook, te Stratford Bow, niet ver van Londen, verbrand een weduwe, **Elisabeth Warne** genaamd.

De 29ste Augustus werd **Steven Hardwood**, nadat hij de waarheid van het evangelie standvastig had beleden, te Stratford verbrand, samen met **Thomas Fust (Fusse)**, te Ware.

In deze maand is **William Ailewarde (G. Alleward)** in de kerker te Raiding, waar hij om de belijdenis der waarheid gevangen zat, gestorven.

De heer **William Hale (Hayle, Haile)** ook van Thorpe, in Essex, werd verzonden naar Barnet, waar hij op het eind van augustus toetrad tot het gezegende gezelschap van martelaren.

G. Harles werd tegen het einde van augustus te Barnet verbrand.

29. Robert Glover en Cornelis Bongey (C. Bungaye)

Robert Glover was van edele afkomst, en door de Heere geroepen, om met zijn dood getuigenis van de Goddelijke waarheid af te leggen.

Uit de gevangenis schreef hij een brief aan zijn vrouw, waarin deze woorden te vinden zijn: "De meeste mensen doen als de haan in Esopus, die een gerstekorrel koos boven een kostbare parel; want niemand ziet het genoeg in, welk een grote schat Gods Woord is, hoewel de wereldse goederen veel meer worden geacht, daar nochtans deze, vergeleken met Gods Woord, veel ijdelers zijn dan het allerkleinste gerstekorreltje."

In die brief betuigt hij ook: O mij, ellendig en bedorven mens, welk een grote weldaad is het, dat ik onder de dappere strijders en helden word gerekend, die in deze tijd om het heilig Evangelie moeten lijden! Voorwaar, als ik aan de een kant mijn onwaardigheid, mijn ellende en mijn zondig leven overdenk, en aan de andere zijde ook Uw oneindige genade en goedheid, daar Gij mij tot zulk een gelukzaligheid hebt geroepen, ter harte neem; zo is het mij alsof ik, wegens de grote verwondering en vreugde des harten, buiten mij zelf ben. O Heere! Gij bewijst Uw macht in onze zwakheid, Uw wijsheid is in onze dwaasheid, Uw barmhartigheid temidden van onze zonden. Wie zou U kunnen of willen verhinderen om hier en daar hen te verkiezen, die U aangenaam zijn? En, hoewel ik tot nu toe, zonder alle geveinsdheid, Uw Goddelijke waarheid bezit, acht ik mij toch de eer niet waardig om voor Uw naam en Uw eer te lijden."

Hij zei ook tot de heer Hopkin: "Een stil en vreedzaam geweten is wel een tedere, maar een onschatbare en kostelijke zaak." Verder: "Tot nu toe heb ik bij ieder aangehouden, ja ook velen vooral tot volständigkeit in de kennis der waarheid vermaand; ja, ik was in deze zaak als een krijgstrommel, om bij anderen moed op te wekken. Welk een eeuwige schande zou het mij dan zijn, indien ik mijn plaats verlaten zou en mijn schild wegwerpen? Ja, hoe zeer zou ik alle vrome christenen bedroeven! Welk een grote aanleiding zou ik de vijanden van Christus geven, om mij te bespotten en uit te lachen? Daarom wil ik, in weerwil der ongenade van de hoogmoedige wereld en de verleiding van mijn eigen vlees de verdediging van zulk een christelijke en rechtmatige zaak niet opgeven."

Toen ook het gerucht liep, dat men hem van Coventry naar Lichfield zou overbrengen, en hem daar naar de willekeur van de bisschop zou behandelen, was hij in het begin enigmatische bekommerd, maar greep terstond daarna weer moed, en zei bij zichzelf: "Wel, hoe is het nu? Is God niet zo sterk en machtig, te Lichfield als te Coventry? Zullen landen en steden onderscheid maken in de beloften van God? Zijn deze niet aan alle plaatsen even krachtig en machtig? Hebben Jeremia, Hábakuk, Daniël en anderen de tegenwoordige kracht van God in de gevangenis of anderen in hun ballingschap, minder dan vroeger in hun vaderland ondervonden? Hij weet zeer goed, waar wij ons bevinden en wat wij behoeven, zonder Wiens wil het kleinste vogeltje niet op de aarde valt. Indien wij slechts al onze hoop en ons vertrouwen op Hem stellen, zal Hij ons niet hulpeloos aan onszelf overlaten, hetzij in of buiten de gevangenis, in ziekte of in gezondheid, in leven of in sterven, al werden wij zelfs voor koningen of bisschoppen gesteld; in één woord: de duivel en de poorten der hel vermogen niets tegen ons."

In een van de vele twistgesprekken met een bisschop zei Glover onder andere: Deze kerk is van de beginne geweest, hoewel zij geen luistervolle vertoning maakt voor de wereld, want zij verkeert altijd en voor het grootste gedeelte, onder het kruis en in de hitte der verdrukking, en wordt gesmaad, veracht en vervolgd."

De bisschop echter hield staande dat zijn kerk de ware kerk was.

“Zo,” riep Glover, “spraken al de priesters en ouderlingen der Joden tegenover de profeten te Jeruzalem: “De tempel des Heeren, de tempel des Heeren zijn wij!” Daarop werd hem niet meer toegelaten iets te zeggen; en riep de bisschop gedurig wanneer hij wilde spreken: “Wees stil, ik gebied u, wees stil!” Hij schold hem uit voor een trotse verwaande ketter.

De bisschop deed hem daarna enige vragen, onder andere: hoeveel sacramenten er waren (de Roomse Kerk gelooft dat er zeven zijn). Zijn antwoord was: “Het sacrament van de heilige Doop en dat van het heilige Avondmaal!”

“Geloof jij in de biecht?”

“Neen.”

Wat is uw gevoelen omtrent de tegenwoordigheid van het lichaam van Christus, in het avondmaal?”

“Ik geloof dat Zijn lichaam daarin niet tegenwoordig is, en dat de mis nóch een offerande, nóch een sacrament is.”

Zijn vriend AUGUSTINUS BERNHER heeft ons enige berichten nagelaten omtrent zijn laatste dagen.

Toen hij wist dat hij veroordeeld was, kwam er over zijn ziel een akelige, onverklaarbare, ondoordringbare duisternis. Hij gevoelde zich van alle geestelijke vertroosting beroofd; er was bij hem een droefgeestige tegenzin in plaats van een blijmoedige bereidwilligheid om de wrede marteldood die hem wachtte te ondergaan. Hij vreesde dat de Heere opgehouden had hem genadig te zijn. Hij klaagde bij zijn vriend Augustinus over zijn geestelijke dorheid, hem meedelende hoe hij God dag en nacht gebeden, ernstig gebeden had, zonder enige verlichting te ontvangen. Augustinus raadde hem, eenvoudig de Heere te verwachten en in gedachtenis te houden, dat de zaak waarvoor hij al dat lijden had te verduren, een rechtvaardige en heilige was. Hij vermaande hem, met geheel zijn hart zich aan de Heere Jezus vast te klemmen, die ter bestemder tijd hem bezoeken zou met zijn heil.

Glover bracht zijn laatste nacht op aarde door in het gebed om die blijdschap des Heeren, welke de sterkte van de gelovige is, zonder iets proefondervindelijk deelachtig te worden.

Toen het ogenblik gekomen was, verkeerde hij nog in diezelfde duisternis. Maar toen hij de brandstapel in het gezicht kreeg, werd hij eensklaps zo vervuld van het gevoel van Gods liefde en tegenwoordigheid, dat hij in zijn handen klapte en zijn vriend toeriep: “*Augustinus! Hij is gekomen, Hij is gekomen!*”

Hij scheen veel meer iemand te zijn die uit de dood was opgestaan, die van alle rampen voor eeuwig was verlost, en niet een slachtoffer van die kerk, die dronken is van het bloed der heiligen, en bezig was ook hem te noodzaken de hoop die hij op Christus had met zijn bloed te bezegelen.

Nadat hij door de vijanden der waarheid zeer was gekweld, haastten ze zich om hem naar het vuur te slepen.

Met nog een ander, **Cornelius Bongey** (C. Bungaye) genaamd, werd hij, op de 20ste September 1555, verbrand te Coventry.

30. Geloofsgetuigen verbrand in september 1555

G. (William) Alyn, 3 september verbrand te Walsingham.

T. Cosby, Shetford, 3 september verbrand te Chetford.

T. Cox te Yexford, 3 september verbrand te Yexford.

George Catmer (Catner), Robert Streater (Steuter), Antonius Burward, George Bradbridge, en Jakob Tutty werden allen om de Goddelijke waarheid in de 6^e September te Canterbury verbrand.

Robert Streater te Hythe **en Anthony Burwarde** en **James Tutty** van Brentthley, Kent, werden ondervraagd door N. Harpsfield en Thornden op 3 augustus. Zij werden verbrand op 6 september te Caterbury. Sommige bronnen geven 1555, anderen 1556.

James Leaf, stierf 11 september in de gevangenis te Londen.

T. Hayward werd half September 1555 verbrand te Lichfield.

T. Gorway, (of: John Goreway) van Holy Trinity Parish, Coventry, Warwickshire werd half September 1555 verbrand te Lichfield

George King, werd ziek in de gevangenis geworpen bij **Thomas Leyes** van Thorpe in Essex, **en John Wade** werden geëxamineerd door Bonner en stierven 11 september in de Tower te Londen. Volgens Johnston stierf **R. Smyth** daar ook.

William Andrew, een medegevangene van Robert Smith werd gevangen genomen in de Newgate gevangenis en stierf in de gevangenis te Horsley, Essex. Hij werd op het veld geworpen en 's nachts verbrand.

Zie voor uitvoerig verslag van John Bradford: www.theologienet.nl rubriek bekeringsgeschiedenis

31. Nicolaas Ridley en Hugo Latimer

Nicolaas Ridley, bisschop van Londen, was een uitnemend en geleerd man, die zich zeer beijverde om de zaligmakende leer van de Zoon van God te verbreiden, waarom hij zich de haat der gezworen vijanden van de waarheid op de hals haalde, maar vooral was hem de pausgezinde bisschop van Winchester, Steven Gardiner, zeer vijandig. Vooreerst werd hij tot drie malen in enige dagen gedagvaard, daarna gevangen genomen en overgeleverd in de handen der gerechtsdienaren, die hem veel verdriet en ellende aandeden en in een duistere gevangenis wierpen. In al zijn verdriet ontving hij geen grote troost van mensen, dan alleen van Hugo Latimer, bisschop van Worchester, die in die tijd, mee om de Evangelische leer, gevangen zat, en hem met geschriften versterkte en vertroostte, zodat zij bij herhaling aan elkaar schreven.

Nadat Ridley enige tijd gevangen had gezeten, en hij zag, dat de pausgezinden hem zeer benijdden, verzocht hij schriftelijk om onpartijdige rechters, die zijn zaken zouden onderzoeken, en dat daartoe een zeker aantal zou worden gekozen, opdat zij, niet door giften verleid, uit gunst zich naar anderen schikten, noch door vrees weerhouden zouden worden, om alles naar recht te beoordelen. En verder, aangezien het geschil over de leer en de godsdienst liep, dat hij zich zou mogen verantwoorden voor lieden van goed verstand en juist oordeel. Maar de president en de commissarissen stelden hem drie artikelen voor, waarop zij antwoord verlangden. Hierop antwoordde Ridley zoals hier volgt, hetwelk plaats had te Oxford, op de 20ste April, in het jaar 1555.

"Gisteren ontving ik van u, hoogwaardige heren, mijnheer de president en mijn heren de commissarissen, die daartoe bent afgevaardigd, zowel vanwege Hare majesteit, de koningin, als van hare raad, drie artikelen, waarop ik thans geroepen word te antwoorden. Ik nu, de bediening herdenkende, die mij vroeger was toevertrouwd, over de kudde van Jezus Christus, waarvan ik eenmaal rekenschap zal moeten afleggen, en wat spoedig geschieden, zal ziende ook op het bevel van Petrus, dat ik ten allen tijde een iegelijk rekenschap behoor te geven van de hoop, die in mij is, met zachtmoedigheid en vrees; daarenboven aanmerkende, dat ik de gemeente van Christus en u, die met gezag en openbare macht bekleed bent, dit schuldig ben, heb ik mij voorgenomen uw bevel te gehoorzamen, en u uitvoerig mijn gevoelens bloot te leggen betreffende de drie voorgestelde artikelen. Hoewel ik, om de waarheid te zeggen, vroeger een ander gevoelens aankleefde aangaande de zaken, waarnaar gij mij hebt gevraagd, dan ik thans doe, roep ik God aan tot getuige, dat ik niet lieg, dat mij geen menselijke geboden noch gevaren dezer wereld noch enige hoop op . begeerte van tijdelijk voordeel, er toe hebben gebracht of gedwongen, om mijn gevoelens te veranderen en te geloven, waarin ik mij nu verheug, maar alleen uit liefde tot de waarheid, die mij door Gods genade is geopenbaard, zoals ik bij mij zelf zekerheid heb, door het lezen van het Goddelijke Woord en de boeken der kerkvaders, die zeer goed en christelijk hebben geschreven, voel ik mij gedwongen mijn gevoelens u te openbaren. Want wie weet, of hetgeen mij te zijner tijd wedervaren is, ook soms met iemand uwer zal plaats hebben, namelijk, dat God u eenmaal de voorgestelde artikelen, waarin gij nu een ander gevoelens hebt dan ik, mag openbaren, gelijk het Hem behaagd heeft die mij mee te delen. Doch, voor ik ter zake kom, leg ik de verklaring af, dat ik aangaande mij zelf niets zal zeggen, hoe gering het ook zij, dat op enige wijze in strijd zal zijn met Gods Woord, of met de regelen van het geloof en van de christelijke godsdienst, die door Gods Woord in de gemeente van Jezus Christus bevolen en vastgesteld zijn, waaraan ik mij en al het mijne eeuwig wil onderwerpen. En, aangezien de zaak der belijdenis zeer belangrijk, en ieder uwer bekend is, dat wij niet goed voorbereid zijn te antwoorden, zowel wegens de korte tijd, die mij gegeven is, alsook omdat ik niet in het bezit van mijn boeken ben, betuig ik, dat ik heden van u verzoek, dat ik van de antwoorden, uitleggingen en bevestigingswoorden, naar beter en rijper nadenken, zal mogen bijvoegen of afnemen, zoals dit meer geschikt en meer behoorlijk zal worden bevonden. Na dit te hebben betuigd en voorgesteld, zal ik zo beknopt mogelijk de artikelen beantwoorden.

Het eerste artikel, geput uit de bedorven bronnen der pauselijke leer

In het sacrament des altaars is wezenlijk, onder de gedaante van brood en wijn, tegenwoordig het natuurlijk lichaam van Christus, ontvangen van de maagd Maria, insgelijks zijn natuurlijk bloed, door de kracht der woorden Gods, uitgesproken door de priester."

Christelijk antwoord van Nicolaas Ridley

In de Goddelijke zaken moet men niet spreken naar het gevoelen der mensen of naar dat der wereld. Dit eerste gezegde is met vele woorden vermengd, die strijden tegen de heilige Schrift, en het is duister en twijfelachtig. Naar de mening, zoals die door de scholastieken uitgelegd en in de Roomse kerk bevestigd wordt, is het vals en onwaar, en geheel tegen de leer der Schrift.

Men twijfelt er vooreerst aan, dat er staat "door de kracht der woorden Gods," en of men dit Woord Gods, dat zulk een kracht heeft, in de Evangelieën, of in de brieven van Paulus of in enige andere brieven leest. Wanneer men het in deze geschriften vindt, dan kan men eerst bewijzen, dat het zulk een kracht heeft.

Men twijfelt er aan, dat er staat "door de priester," namelijk, of iemand priester mag worden genoemd, dan die macht heeft offeranden te doen voor levenden en doden, en men vraagt, waaruit men bewijzen kan, dat iemand op aarde zulk een macht gegeven is, dan alleen Jezus Christus.

Men twijfelt ook naar wiens ordening de priester in zijn offerande dienst doet, naar Aäron's of naar Melchizedeks ordening. Want de Schrift spreekt alleen van deze twee, en, voor zover ik weet, van geen andere ordening.

Bovendien bestaat er ook twijfel omtrent het woord "wezenlijk," of men het verstaan moet van alles wat tot het lichaam van Christus behoort, dan of het verstaan moet worden van een lichamelijk voorwerp, dat met de ziel leeft, en het Goddelijke wezen heeft aangenomen in enigheid des persoons. Na zulk een belijdenis moet men zeggen, dat het lichaam van Jezus Christus alleen wezenlijk is in de hemel, want het is een natuurlijk en waar lichaam. Derhalve is het op aarde niet.

Ten laatste, aangaande de woorden "onder de gedaante van brood en wijn," twijfelt men ook, of de gedaante hier alleen voor de uiterlijke schijn van brood en wijn moet worden aangenomen, dan voor wezenlijk, zichtbaar, tastbaar en natuurlijk brood en wijn.

De waarheid en de valsheid van deze gezegden, naar het gevoelen en de mening der Roomse kerk en van de leraren der scholastieken, zijn te bemerken uit hun bewering, dat het brood in vlees veranderd wordt, en dat het met het Goddelijke wezen is verenigd, en wel, zoals zij zeggen, door de kracht van het Woord Gods. Deze manier van bewijsvoering is van hun eigen vinding, die men bij geen der Evangelisten noch bij Paulus vindt. Dit gevoel is opgebouwd op het fundament der leer van de wezensverandering hetwelk een valse en verderfelijke zaak is, wat de gelijkheid der sacramenten verandert en vernietigt; zo is dan dit gevoel vals en verkeerd, en moet geteld worden onder de ketterij van de voorstanders der sacramenten.

Deze vleselijke tegenwoordigheid strijdt tegen Gods Woord; want de Heere Christus zegt, Joh. 16, vs. 7: Ik zeg u de waarheid: het is u nut, dat Ik wegga; want, indien Ik niet wegga, zo zal de Trooster tot u niet komen; maar, indien Ik wegga, zo zal Ik hem tot u zenden." En Hij zal uitzenden Hem, die u vroeger gepredikt werd, Jezus Christus, "Welke de hemel moet ontvangen tot de tijden der wederoprichting van alle dingen, die God gesproken heeft door de mond al Zijner heilige Profeten van [alle] eeuwen. Kunnen ook de bruielofskinderen treuren, zo lang de bruidegom bij hen is? Maar de dagen zullen komen, wanneer de bruidegom van hen zal weggenomen zijn, en dan zullen zij vasten. Ik zal wederkomen en u tot Mij nemen. Zo iemand tot ulieden zal zeggen: Ziet, hier is de Christus, of daar; gelooft het niet. Want, alwaar het dode lichaam zal zijn, daar zullen de arenden vergaderd worden."

Het strijdt ook tegen de artikelen van het geloof: "Hij is opgevaren naar de hemel, en zit ter rechterhand Zijns Vaders, van waar" en niet van elders, zegt Augustinus, "Hij zal komen om te oordelen de levenden en de doden."

Het vernietigt en verwerpt ook de instelling van het Avondmaal des Heeren, wat ons bevolen is te onderhouden totdat Hij komt. Wanneer Hij nu daar tegenwoordig is met Zijn lichaam en bloed, volgt er uit, dat het Avondmaal vernietigd wordt en een einde neemt. Want men viert geen gedachtenis van iets, dat tegenwoordig is, maar van wat afwezend is. Gedachtenis en tegenwoordigheid sluiten elkaar uit, en het is, "zoals een van de kerkvaders zegt: Tevergeefs stelt men een teken, waar het betekende tegenwoordig is."

Dit artikel geeft ook het heilige aan de onheiligen, waaruit vele ongerijmde dingen voortvloeien; want daaruit volgt, dat overspelers en moordenaars, ja, zoals sommige pausgezinden denken, de ongelovige en versmaders van God en ook ratten en honden het lichaam des Heeren kunnen ontvangen, en wel waarachtig, wezenlijk en lichamelijk, waarin toch de volheid des Geestes, des lichts en der genade woont. Dit is geheel tegen de duidelijke woorden van Christus in Joh. 6. Hieruit volgt ook een

gruwelijk eten van de mens en een dierlijke wreedheid, want het is groter wreedheid een mens levend te verslinden dan hem te doden.

Zonder noodzakelijkheid en buiten het bewijs en het bevel van Gods Woord, zouden hieruit ook vele gedrochtelijke wonderen volgen. Want door de tegenwoordigheid van het lichaam van Christus verdrijven zij het wezen van het brood, stellen daarna een gedaante zonder wezen, en kiezen het lichaam van Christus zonder gedaante en zonder de eigenschappen van een waar lichaam. Wanneer het sacrament te lang wordt bewaard, zodat het beschimmelt, of de wormen er uitkruipen, dan zeggen sommigen hunner, dat het wezen van het brood op wonderbare wijze terugkeert, maar anderen ontkennen dat. Sommigen beweren, dat het lichaam van Christus wezenlijk neerdaalt in de maag van hem, die het sacrament ontvangt, en dat het lichaam van Christus naar de hemel vlucht, zo spoedig men de gedaante met de tanden begint te verbreken. O ellendige en wispelturige spotters! Voorwaar, ik zie in ulieden vervuld, wat Paulus vroeger betuigde, namelijk: "Omdat zijde liefde der waarheid niet aangenomen hebben, om zalig te worden, daarom zal God hun zenden een kracht der dwaling, dat zij de leugen zouden geloven; opdat zij allen veroordeeld worden, die de waarheid niet geloofd hebben."

Deze tegenwoordigheid heeft ook de fabel in het leven geroepen van de ongescheidenheid van het lichaam en het bloed in het Avondmaal, dat is, dat het lichaam niet zonder bloed bestaat, waardoor wij beroofd zijn van en voor ons vernietigd is het bevel van Christus, om de drinkbeker des Heeren in het algemeen aan ieder, namelijk zowel aan leken als geestelijken te geven.

Daardoor geeft men ook de ketters oorzaak om te dwalen, en hun dwaling vast te houden, zoals Marcion, die zei dat Christus slechts een lichaam in schijn had, en Eutiches, die de beide naturen in Christus vermengde.

Ten laatste vervalst men hiermee de woorden der kerkvaders, die zeer goed geschreven en onderwezen hebben, en ook het algemeen geloof, waarvan **Vigil** de martelaar en een zeer beroemd schrijver zegt, dat het door de apostelen overgeleverd, en met het bloed van de martelaren bezegeld is, en tot zijn dood onder de gelovigen werd bewaard. Maar, als ik zeg de woorden van de kerkvaders, dan bedoel ik Justinus, Irenaeus, Tertullianus, Origenes. Eusebius, Emissseus, Hiëronymus, Chrysostomus, Augustinus, Vigilis Bertrandus en dergelijke kerkvaders, van wier gevoelens ik, door hen te lezen, zeer goed bekend ben, en die allen voor mij zijn in deze zaak, en bewijzen, dat zij tegen de pausgezinden zijn. En, zo men mij wilde toelaten mijn boeken te gebruiken, dan belooft ik dit te bewijzen, op gevaar van mijn leven en op verlies van alles, wat ik in de wereld bezit.

Meen niet, broeders, aangezien wij de tegenwoordigheid van het lichaam van Christus in het sacrament wederleggen, zoals het eerste artikel uitdrukt, gelijk ik ook in waarheid voor vals, verzonnen en boos verklaar alles wat door de pausen van Rome in de gemeente tegen Gods Woord is ingesteld, dat wij daarom verwerpen de waarachtige tegenwoordigheid van het lichaam van Christus in het Avondmaal, wanneer het op behoorlijke wijze wordt uitgedeeld, wat toch in Gods Woord bewezen wordt, en door de oude gelovige leraars der kerk ook werd onderwezen. Zij, die dit van mij denken, de Heere weet het, bedriegen zich. En, opdat gij allen dat ook mag weten, zal ik met korte woorden verklaren, welke tegenwoordigheid van het lichaam van Christus ik in het sacrament des Avondmaals aanneem, en wel volgens de heilige Schrift en de oude leraars.

Met de Evangelist Lukas en Paulus de Apostel beweert ik, dat het brood na de dankzegging is het lichaam van Christus, om bij de gelovigen te oefenen de gedachtenis van Christus en Zijn dood, totdat Hij komt. Ik zeg, dat het brood, dat wij breken, de gemeenschap is aan het lichaam van Jezus Christus.

Met de heilige vaders en leraars, die goed en christelijk hebben geschreven, geloof ik, dat het sacrament niet alleen een teken van het lichaam van Christus is; maar ik belijd ook, dat de gelovigen en godvrezenden met het sacrament ontvangen de gaven van het lichaam van Christus, te weten, het brood des levens en der onsterfelijkheid, wat ik Cyprianus nazeg. Met Augustinus belijd ik ook, dat wij het leven als eten en drinken, met Emissseus, dat wij de tegenwoordigheid des Heeren in genade gevoelen, met Athanasius, dat wij hemelse spijs, die van boven komt, ontvangen, met Hilarius, de eigenschap der natuurlijke gemeenschap, met Cyrillus, de natuur des vlees en de levendmakende zegeningen in het brood en de wijn, en verder met hem de kracht van het eigen vlees van Christus, het leven en de genade van Zijn lichaam, de eigenschap van de enige Zoon, dat is te zeggen, het leven, zoals hij dat zelf duidelijk verklaart. Met Basilius belijd ik ook, dat wij de geestelijke toekomst van Christus ontvangen en de kracht van Zijn waarachtige natuur, met Ambrosius, het sacrament van het ware vlees, met Epiphanius, het lichaam door genade, het geestelijke vlees, maar anders dan dat gekruisigd is; met Hiëronymus, de uitvloeiende genade der offerande en de genade des Heilige Geestes; met Chrysostomus, de genade en onzichtbare waarheid, de genade en gemeenschap der leden van het lichaam van Christus, volgens Augustinus.

Eindelijk besluiten wij met Bertrandus, die de laatste van allen was, dat het lichaam van Christus in het Avondmaal des Heeren is, voorzover de Geest van Christus daarin is, dat is, de macht van het Goddelijke Woord, welke de ziel niet alleen voedt, maar ook zuivert en reinigt. Hieruit mag men

afleiden, wat ik geloof, en hoever wij van de mening verschillen van hen, die ons beschuldigen, alsof wij zouden leren, dat de gelovigen alleen de tekenen ontvangen van de tafel des Heeren."

Het tweede artikel, door de pausgezinden voorgesteld

"Na de woorden der inzegening bestaat het wezen van het brood en de wijn niet meer, noch iets anders dan alleen het wezen van God en van de mens."

Antwoord.

"De tweede sluitrede is geheel strijdig met het Woord van God, met de natuur der sacramenten en de zeer beroemde leer der oudste en meest gelovige leraars, zoals ik bij het eerste artikel heb bewezen.

1. In het Woord Gods is het duidelijk, dat Christus Zijn discipelen brood en wijn gaf, wat Hij Zijn lichaam noemde; maar het wezen van het brood is anders dan het wezen van Christus, God en mens. Want, wat Hij nam, waarover Hij een dankzegging uitsprak, wat Hij brak, dat gaf Hij ook Zijn discipelen, en noemde het *Zijn lichaam*. Maar Hij nam het brood, en over het brood sprak Hij een dankzegging uit, en brak het brood, hetwelk ook bevestigd wordt door het gezag der kerkvaders Irenaeüs, Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Epiphanius, Hiëronymus, Augustinus, Theodoretus, Cyrillus, Rabanus en Beda, wat ik bereid ben te bewijzen, wanneer mij het gebruik van mijn boeken wordt toegestaan. Dat brood is het lichaam van Christus, zo is dan het brood: A tertio adiacente ad secundum adiacens cum verbi substantivi copula.
2. En, gelijk het brood in het Avondmaal des Heeren het natuurlijke lichaam van Christus is, zo is het ook het geestelijke lichaam van Christus; maar het is het geestelijke lichaam van Christus niet door wezensverandering. Hieruit volgt, dat het ook het natuurlijke lichaam van Christus niet is door de wezensverandering. Want dat het op dezelfde wijze een geestelijk en natuurlijk lichaam van Christus genoemd wordt, wordt ook door de Schrift bevestigd. Christus Jezus, Die de waarheid zelf is, heeft van het brood gezegd: "Dit is Mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt," en Hij spreekt daar van Zijn natuurlijk lichaam. Paulus, die mee door de Heilige Geest gedreven werd, heeft gezegd: "Want één brood is het, zo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen eens broods deelachtig zijn."
3. Men moet ook niet geloven, dat het brood zich meer verandert in het lichaam van Christus dan de wijn in het bloed. Maar de wijn wordt niet veranderd in het bloed, zoals er staat Matt. 26, vs. 29 en Mark. 14, vs. 25: "Ik zal van nu niet drinken van deze vrucht des wijnstoks," enz. Deze vrucht was de wijn, waar Christus van dronk, en Zijn discipelen te drinken gaf. Zo volgt er ook uit, dat ook het brood niet in het lichaam verandert. Dit gevoelen vindt men ook bij Chrysostomus op de uitlegging van het 26ste hoofdstuk van Mattheüs. En Cyprianus zegt ook: "Indien er wijn in de drinkbeker ontbreekt, zo zal ook het bloed ontbreken."
4. De woorden, in Mattheüs, Lukas, en Paulus, aangaande de drinkbeker gesproken, hebben evenveel gezag als die aangaande het brood zijn gesproken, maar die van de drinkbeker spreken, veranderen die niet, waaruit dan volgt, dat de woorden, omtrent het brood gebezigd, ook geen gezag hebben; want, indien de woorden gezag over de beker hadden, dan moest de drinkbeker, of wat er in is, in het wezen van het Nieuwe Testament worden veranderd. Maar nu kan het een of het ander zo niet zijn. Het zou een ongerijmdheid zijn om dit te belijden.
5. Het goed verstaan der Schrift aangaande het sacrament moet met de sacramenten overeenstemmen, zoals de kerkvaders dat betuigen. Maar in het Avondmaal des Heeren bewijzen de woorden de bedoeling der Schriften, de overeenstemming der sacramenten en de oude leraars, dat het een zinnebeeldige manier van spreken is. De bedoeling der Schrift is: "Doet dat tot Mijn gedachtenis; en zo dikwijls gijlieden dit brood zult eten, en deze drinkbeker zult drinken, verkondigt de dood des Heren, totdat Hij komt. De mens beproeve zichzelf, en ete also van het brood en drinke also van de drinkbeker. En zij kwamen samen om het brood te breken, en braken het brood in de huizen. Het brood, dat wij breken. Wij zijn velen één brood en één lichaam."

De overeenstemming der sacramenten is nodig; want, wanneer de sacramenten geen overeenkomst hadden met de dingen, waarvan zij sacramenten zijn, waren zij geen sacramenten. Deze overeenkomst nu in het Avondmaal des Heeren wordt op drieërlei wijze aangenomen. Let op Rabanus, Cyprianus, Augustinus, Irenaeus en geheel Isidorus, ontleend aan Bertrandus. Daar zal men bevinden, dat de eerste bestaat in het voedsel, de tweede in de vermenging van vele dingen tot een, de derde in een onzichtbare overeenkomst, even als het brood, dat wij eten, ons lichaam is geworden. Zodat wij ook, wanneer wij het sacrament wettelijk gebruiken, in het lichaam van Christus door het geloof worden ingelijfd.

Bij de kerkvaders wordt ons ook bewezen, dat het een figuurlijke wijze van spreken is, metaphora genaamd, zoals bij Origenes, Tertullianus, Chrysostomus, Augustinus, Ambrosius, Basilius, Gregorius Nazianzenus en bovenal bij Bertrandus en Hilarius, strijdig met de wezensverandering. Bovendien spreken al de plaatsen en gezegden van de kerkvaders in deze zaak voor mij, van wie wij de namen boven hebben meegedeeld, en wel in de verantwoording van het eerste artikel. Maar vooral hebben

daarover alleruitvoerigst en allerduidelijkst geschreven Irenaeus, Origenes, Cyprianus, Chrysostomus, Augustinus, Gelasius, Cyrillus, Epiphanius, Rabanus, Damascenus en Bertrandus.

Ootmoedig wilde ik u wel verzoeken, mijnheer de landvoogd en u mijn heren en commissarissen, te verstaan en te erkennen, dat ik niet alleen alles op mijn mening vestig, wat ik tot nu toe in mijn verantwoording geschreven heb, maar dat ik een krachtige hulp heb in alles wat Bertrandus heeft geschreven, die een zeer geleerd man was, en voor zeven honderd jaren, tot nu toe, steeds voor katholiek gehouden is. Wanneer men hem leest, en goed let op de Schrift, en in aanmerking neemt zijn oudheid, geleerdheid, heiligheid en de krachtige veelvuldige redenen, die hij bijbrengt, dan is het niet te denken enig godvruchtig mens te zullen vinden, die hem meteen goed geweten zou kunnen tegenspreken in de beschouwing over het Avondmaal. Hij was de eerste, die mijn geest opwekte en bewoog, om de gewone dwaling der Roomse kerk te verlaten, en om de waarheid van deze zaak naarstiger te onderzoeken, zowel in de heilige Schrift, als in boeken van de oude leraars der gemeente. Ik betuig dit voor God, die weet, dat ik niet lieg."

Het derde artikel der pausgezinden

In de mis is een levendmakende offerande der kerk vervat, die de zonden vergeeft zowel van levenden als van doden."

Antwoord.

"Op dit artikel antwoord ik, evenals op het eerste, en zeg al dadelijk, dat het in de zin, die de woorden schijnen mee te brengen, niet alleen op een dwaling berust, maar ook het lijden en de dood van Christus vernietigt en men het ook met goed recht, zoals ik het opvat, behoort te houden voor een lastering tegen het dierbaar bloed van Christus Jezus.

De gehele heilige Schrift bevat geen letter van deze Roomse mis noch van haar levendmakende offerande tot vergeving van zonden voor levenden en doden. Er bestaat ook twijfel omtrent de betekenis van het woord Missa, en of zij thans nog is, wat men zei, dat zij vroeger was bij de ouden, aangezien de leer van het geloof en de verbetering van het gemoed niet daar wordt uitgedeeld. Omtrent de woorden "levendmakende offerande der kerk", twijfelt men, of zij dat verstaat in figuurlijke zin of in die van de plechtigheden, voor het sacrament der levendmakende offerande, zoals wij dit niet kunnen loochenen te bezitten in het Avondmaal des Heeren, dan of zij het eigenlijk, niet figuurlijk verstaan, zoals er slechts één zodanige offerande geweest is, eenmaal opgeofferd, namelijk aan het kruis. Aangaande de woorden "zo en als" weet men niet, of zij die spottenderwijze gebruiken, zoals men van een onwetenden dwaas zou zeggen: "Het is een man zowel goed als wijs." En wat het woord "vergeeft" betreft, twijfelt men, of het hier verstaan moet worden als kwijscheldende en zuiverende, of dat er zou worden vergeven, dat wil zeggen, of men het neemt in significatione activa vel passiva.

De valsheid van de zin, die de woorden schijnen mee te brengen, blijkt daaruit, dat zij op het fundament der wezensverandering gebouwd zijn, namelijk, dat het lichaam van Christus levend, met de ziel en de godheid verenigd, verborgen is onder de uitwendige tekenen van brood en wijn, wat vals is, zoals wij hierboven hebben gezegd. En verderbouwende op dat fundament, zeggen zij, dat het lichaam daar aan God opgeofferd wordt door de mispriester in zijn mis, die hij iedere dag, verricht voor de zuivering der zonden van levenden en doden. In de brief aan de Hebreeën is het toch duidelijk, dat er niet meer dan een enige opoffering en slechts een enige levendmakende offerande der gemeente is opgeofferd op het altaar des kruises, die was, nog is en eeuwig wezen zal tot verzoening voor de zonden der gehele wereld; en waar deze vergeving is, zegt de Apostel, daar is geen offer voor de zonden meer nodig.

1. Waar geen priester bevoegd is, om door zijn offerande de zonden te vergeven, daar mag ook zulk offeren niet plaats hebben. En geen priester is daartoe bevoegd dan Christus alleen. Zo mag dan zulk een offer door de mispriesters in hun dagelijkse missen niet plaats hebben of opgeofferd worden.
2. Het ambt om offeranden te doen is een grote eer, maar niemand eigen zich die eer toe, dan die daartoe van God is geroepen, en niemand is daartoe geroepen dan Jezus Christus, waaruit dan volgt, dat niemand zulk een offerande mag verrichten dan Hij. Dat niemand dan Christus geroepen is, wordt bewezen, daar er in Gods Woord slechts van twee ordeningen der priesters wordt gewag gemaakt, namelijk, van de ordening van Aäron en die van Melchizedek. Er bestaat geen priester dan Christus, Die het eeuwige priesterschap bezit.
3. Wat men zonder enige noodzaak verricht, is tevergeefs. Het is nu niet meer nodig te offeren voor de vergeving der zonden van levenden en van doden, aangezien Christus eenmaal alles volkomen volbracht heeft, zo volgt er uit, dat dit tevergeefs in de mis geschiedt.
4. Nadat de eeuwige verlossing is teweeg gebracht, is het niet meer nodig dagelijks te offeren. Want Christus is gekomen als een Hogepriester, en heeft voor ons de eeuwige verlossing verworven en verdiend. Derhalve is het niet meer nodig dagelijks voor levenden en doden te offeren tot zuivering van hun zonden.

5. Zonder bloedvergieting geschiedt er geen vergeving, maar in de mis heeft er geen bloedvergieting plaats, derhalve is er ook geen vergeving noch offerande voor de zonden in de mis.
6. In de mis is het lijden van Christus in waarheid niet begrepen, maar alleen als het Avondmaal naar het bevel des Heeren gehouden wordt, worden daardoor de verborgenheden aangeduid; maar, waar Christus niet lijdt, daar is Hij ook in waarheid niet opgeofferd, want de apostel zegt niet, dat Hij Zichzelf dikwerf offert, anders had Hij vele malen moeten lijden zelfs van de grondlegging der wereld aan. En, waar Christus niet geofferd is, daar is geen *Sacrificium propitiatorium*, dat is een zoenoffer. Zo is er dan geen in de mis, want Christus is in de volheid des tijd eenmaal verschenen door Zijn eigen offerande, om de zonden te vernietigen. En, gelijk het de mens is gezet om eens te sterven en daarna het oordeel, zo ook is Christus eens geofferd, om veler zonden weg te nemen, en zal andermaal zonder zonde gezien worden door hen, die op Hem ter zaligheid wachten.
7. Waar een offerande volbracht is, die volmaken kan degenen, die geheiligd worden, daar moeten de mensen ophouden te offeren *Sacrificia expiatoria*, *propitiatoriaque*, dat is, offeranden der reiniging en der verzoening. Maar in het Nieuwe Testament is voor lange tijd een enige offerande gebracht, die volmaken kan hen, die er deel aan hebben. Aldus behoort men in het Nieuwe Testament op te houden met te offeren *Sacrificia expiatoria*.

De plaatsen in de heilige Schrift komen duidelijk met deze zin en deze mening overeen, waarmee men alle bewijzen geven kan, namelijk: "In welke wil wij geheiligd zijn door de offerande des lichaams van Jezus Christus, eenmaal [geschied]." Verder: "Maar Deze, een slachtoffer voor onze zonden geofferd hebbende, is in eeuwigheid gezeten aan de rechterhand Gods. Want met één offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden; door Zichzelf de verlossing onzer zonden teweeg gebracht hebbende." Let toch, bid ik u, op het woord "Zichzelf," dat, goed bezien, zonder twijfel een goede onderscheiding geeft. De apostel bevestigt volkomen, dat voor hem, die het bloed des Testaments onrein zal geacht hebben, waardoor hij eens geheiligd was, geen slachtoffer voor de zonden meer overblijft." Christus wil niet meer dan eenmaal gekruisigd zijn, en met Zijn bloed de spot niet laten drijven. In de brief aan de Colossensen, hoofdstuk 1, vs. 22, staat, "dat Hij ons verzoend heeft in het lichaam Zijns vleses. 1 Joh. 2, vs. 1, " Wanneer iemand gezondigd heeft, wij hebben een voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, Die is een verzoening voor onze zonden." Ik weet wel, dat men deze Schrift verdraait door twee bewijzen op drogredenen gegrond. De een door onderscheid te maken tussen een bloedige offerande en een offerande zonder bloed, alsof de offerande, die wij thans hebben, iets anders ware dan een dankzegging en gedachtenis of verkondiging of een plechtig teken der offerande met het bloed, die Christus eenmaal heeft geofferd. De andere spitsvondigheid is, dat zij de woorden der goede en heilige oude leraars veranderen, en die in een anderen zin verdraaien, dan de leraars die zelf hebben verstaan.

Gemakkelijk kan men nagaan, wat hun mening was, door wat Augustinus geschreven heeft in zijn brief aan Bonifacius, en in het 83ste hoofdstuk het 9e boek contra Faustum Manichaeum, en op vele andere plaatsen. Zo kan men ook uit de geschriften van Eusebius Emisus, Cyprianus, Chrysostomus; Fulgentius, Bertrandus en andere gemakkelijk bemerken, welk een overeenstemming en besluit zij hebben in de Heere, namelijk aangezien de verlossing eenmaal in waarheid plaats had, door Jezus Christus, dat zij haren loop heeft en hebben zal, en zich zal uitstrekken tot het einde der wereld; dat de offerande, eenmaal volbracht, eeuwig duren zal zonder te eindigen; dat het lijden van Christus thans nog altijd zo machtig is, als toen Hij leed; dat de kracht van het bloed van Christus, eenmaal vergoten tot vergeving van zonden, thans zo machtig is, als het was op de dag, toen het uit Zijn dierbare zijde vloeide; desgelijks, dat onze gehele offerande, die men in de gemeente in het Avondmaal onderhoudt, bestaat in bidden, loven en dankzeggen, ter gedachtenis van het eeuwige offerande, eenmaal op het altaar des kruises geofferd, die men dikwerf bedienen en bijwonen moet, door het sacrament van het Avondmaal, hetwelk slechts eens alleen en niet meerder geofferd is tot prijs van onze verlossing.

Ziedaar, eerbare heren, mijn heren, de landvoogd en gij andere commissarissen en afgevaardigden, wat ik heb kunnen antwoorden op de drie artikelen, die mij door u zijn voorgesteld, hoewel ik van de raad en de hulp van mijn boeken verstoken was. Daarom beroep ik mij op mijn eerste verklaring, en verzoek ootmoedig, dat mij worde toegestaan mij daarmee te behelpen. En, aangezien gij in de voorbijgegangene dagen een onrechtvaardig oordeel over mij geveld hebt, zo beroep ik mij van dit op het oordeel en de vermaning van een rechtvaardigen opperrechter, aangesteld en verordend door de goedgekeurde staat van de gemeente in Engeland. Hoe deze in dusdanige beroerte en verandering van tijden gesteld is, is mij geheel onbekend. En, indien mij dit gevraagde hoger beroep hier op aarde niet toegestaan wordt, zal ik mijn toevlucht nemen tot het oordeel van de rechtvaardige rechter, de almachtige God, aan Wien ik mij geheel en al mijn zaken onderwerp, en ben verzekerd, dat ik daar een Voorspraak en Beschermmer heb in mijn Zaligmaker Jezus Christus, Die met de eeuwige Vader en de Heilige Geest, de Heiligmaker van alles, zij prijs en ere in de eeuwigheid. Amen."

Aldus antwoordde Nicolaas Ridley de pausgezinden, en legde de gruwelen van hun afgodische mis bloot.

Eveneens gedroeg zich ook Hugo Latimer als een vroom kampvechter in deze strijd. Hij was leraar in de heilige Schrift aan de hogeschool te Canbridge en daarna bisschop te Worchester. Zeer ijverig was hij in de bevordering van de ware godsdienst, waarin hij velen ten zegen was. In zijn bisschoppelijk ambt betoonde hij zich zeer getrouw in het geven van onderwijs en de prediking van het Evangelie van Jezus Christus, en waakte voor de schapen, die hem van God waren aanbevolen.

De onderdanen van de antichrist vielen hem zeer lastig, en wilden hem zijn werk verbieden, en zo raakte hij zijn bisdom kwijt. Maar daarom verliet hij de dienst van het Goddelijke Woord niet, want zijn arbeid strekte zich altijd uit om zo mogelijk het koninkrijk Engeland bij de eerste eenvoudigheid van het geloof te bewaren, en het te beschermen tegen de gruwelen der boze leer, die de valse profeten trachtten te bevorderen. Onder dit alles werden zij als woedend, en, bloeddorstig als zij zijn, namen zij deze beide vrome mannen gevangen, mishandelden hen wreed, en, waar zij hen met de Schrift niet konden overwinnen, verdrukten zij hen met geweld.

Mr. Latimer, omdat hij te oud en zwak was, heeft niet zoveel in de gevangenis geschreven als Cranmer en Ridley. Daarentegen bracht hij zeer veel tijd in het gebed door. Waarom hij de Heere vooral bad was, dat het Hem mocht behagen:

Ten eerste: om hem, daar Hij hem gesteld had tot een prediker des Evangelies ook genade te verlenen aan dat Evangelie getrouw te blijven tot de dood toe.

Ten tweede: om uit vrije genade eens weer aan Engeland het ware Evangelie terug te geven.

Ten derde: om de prinses Elizabeth goedgunstig te sparen. Hij bad voor haar hij name en smeekte God, zelfs met tranen, om haar tot een grote zegen voor Engeland te maken.

Deze gebeden werden, zoals de geschiedenis bewijst, alle door God verhoord.

Het laatste kruisverhoor van beiden, Latimer en Ridley, was niet bijzonder belangrijk en kwam veel overeen met het verhoor van de martelaren van wie wij reeds vernomen hebben. Genoeg zij het gezegd, dat ook zij instaat werden gesteld, op de ondubbelzinnigste wijze getuigenis af te leggen van de hoop, die in hen was. Aan Latimer werd herhaaldelijk gezegd: "De koningin is tot genade gezind, als gij u maar bekeren wilt."

Waarop hij steeds antwoordde: "Wacht op geen omkeer! Ik bid dagelijks en van harte voor onze koningin, dat God haar van uw godsdienst bekeren moge."

Eerst achttien maanden daarna werd het vonnis aan hen voltrokken, de 17^e **October 1555**. 's Avonds tevoren verkeerde **Ridley** in een zeer opgeruimde stemming. Hij sprak van zijn dood, als van een huwelijk, dat de volgende dag voltrokken moest worden. Bij het avondeten, waaraan Mr. Irish zijn gastheer, diens echtgenote en Ridley's zuster deelnamen, nodigde hij hen en allen die aanzaten, naar zijn bruiloft. Hij vraagde meer bepaald aan zijn zwager, of hij dacht dat zijn vrouw het over haar hart zou kunnen krijgen tegenwoordig te zijn, waarop zijn zwager antwoordde: "Ja, ik denk zeker en van ganser harte." Hij zei dat hij verblijd was van haar oprechtheid te horen. Terwijl dit gesprek plaatsvond weende Mevrouw Irish bitter, maar Ridley beurde haar op en zei: "O Mevrouw Irish, ik zie het nu duidelijk, dat u mij niet liefhebt; want uit uw wenen blijkt het, dat u morgen niet bij mijn huwelijk tegenwoordig zijn zult en zelfs daartegen bent. U bent waarlijk niet zulk een vriendin van mij, als ik

gedacht had. Wees maar tevreden, want hoewel mijn ontbijt wat onplezierig zijn zal, zal echter mijn avondeten, dat weet ik, veel aangenamer wezen."

Zijn zwager bood aan die nacht bij hem te blijven.

"Nee, nee," zei Ridley, "dat niet. Want ik ben van plan, zo de Heere wil, naar bed te gaan, en van nacht zo gerust te slapen als ooit!"

Daarop vertrok zijn zwager, hem vermanende goedsmoeds te zijn en zijn kruis stilzwijgend op te nemen, omdat zijn loon groot zou zijn in de hemelen.

De goede vader **Latimer** deed vele heerlijke vermaningen, voor hij werd ter dood gebracht, en vooral aan hen, die trachtten hem te doen afwijken en de waarheid te verloochenen. In hun tegenwoordigheid sprak hij, na tot God gebeden te hebben, zichzelf aldus aan: Waarlijk Latimer, gij moet bedenken, wat deze lieden u zeggen, en herroepen, en gij zult uw leven behouden. Ja," zei hij, "maar wie bent gij, die mij dit aanraadt? Gij durft uw naam niet te noemen, maar ik zal die openbaren: Gij bent de raadsman, die door Christus de satan genoemd werd, als gij hem wilt aanraden de dood te ontwijken. Maar wacht een weinig, dan zal ik herroepen. En gij wordt heden vermaand, dat er slechts één enig middel is om tot het eeuwige koninkrijk te komen, dat is, door het Evangelie van Jezus Christus onze Zaligmaker."

Nadat hij hen uitvoerig vermaand had aangaande Gods oordeel over het koninkrijk Engeland, zei hij: "Ik heb u beloofd te herroepen, en daarom hebt gij mij beloofd aan te horen; maar hebt een weinig geduld, en gij zult vernemen, wat ik zal herroepen. ' Aldus verleende men hem vrijheid om met spreken verder te gaan.

"Eindelijk," zei hij, is het tijd om mijn belofte te volbrengen, en te herroepen. Luistert nu. Ik herinner mij, dat ik vroeger in mijn prediking gezegd heb, dat de antichrist in dit koninkrijk geen gezag of invloed meer had, nadat het zo goed door Gods Woord werd bestuurd. Maar de Heere heeft het wel getoond, dat wij dikwerf, zonder Hem te achten, ons op vleselijke en sterfelijke armen hebben verlaten en op die uitwendige middelen, die wij voor ogen zien; dit nu herroep ik. Maar luistert, er is meer. Ik herinner mij, dat ik gezegd heb, op Smitsveld te zullen sterven; en nu zie ik, dat ik onwaarheid heb gesproken, want ik zal sterven te Oxford. Daarom neem ik u allen tot getuigen, dat ik dit, als een oprechte verbetering, herroep."

Nauwelijks waren deze woorden gesproken, of, onder geschreeuw van zijn tegenstanders, die verontwaardigd en boos waren en van schaamte bloosden, omdat zij zolang tevergeefs hadden gewacht en bespot waren, werden deze beide vrome martelaren naar de gerechtsplaats geleid, terwijl zij intussen niet ophielden tot het einde te vermanen, te leren en te onderwijzen.

RIDLEY EN LATIMER OP de BRANDSTAPEL.

Zo brak dan de dag aan waarop deze twee getrouw getuigen van onze Heere Jezus Christus sterven moesten. Daar men bevreesd was voor een oproer, werd er op last van de regering alles gedaan om dat te verhinderen. Toen alles in gereedheid was, werden de gevangenen uitgeleid. Dr. Ridley was gekleed in zijn volle gewaad, als bisschop. Mr. Latimer had behalve enige half versleten kledingstukken, een nieuw lang doodkleed aan, dat reikte tot aan zijn voeten. Iedereen was diep ontroerd, bij het aanschouwen van deze twee eerbiedwaardige mannen, die vroeger zo hoog in eer en aanzien hadden gestaan en nu in zulk een jammer en ellende waren gedompeld.

Toen Ridley bij de gevangenis van Cranmer voorbijging, keek hij op naar het venster, hopen de hem nog verder 't laatst te zien, en met hem enige woorden te wisselen. Maar Cranmer was in een redetwist gewikkeld met een Spaanse monnik, genaamd Soto; zodat, toen hij uit zijn venster kijken kon, Ridley en Latimer juist voorbij waren.

Cranmer viel dadelijk op de knieën en smeekte God om hun geloof te vermeerderen en hen standvastig te laten zijn tot aan het einde. Toen Dr. Ridley omkeek en Mr. Latimer zag volgen, zei hij tot hem! "O, bent u hier?"

"Ja," zei Mr. Latimer, "ik volg u zo snel, als mijn benen mij dragen kunnen."

Toen zij aan de plaats kwamen, liep Ridley naar Latimer en omhelsde hem, en zei: "Heb goede moed, broeder, want de Heere zal óf het geweld van het vuur verzachten óf ons kracht schenken het te verdragen."

Zij knielden toen neer, een ieder afzonderlijk, en baden. Na het gebed spraken zij met elkaar. Zij verzochten om te mogen spreken, maar het werd hun niet toegestaan, dan slechts op voorwaarde dat zij herroepen zouden.

"Herroepen?" zei Ridley, "zo lang er adem in mijn lichaam is, zal ik nooit mijn Heere Christus en zijn Evangelie verloochenen!"

Men beval hun toen zich dadelijk gereed te maken voor de brandstapel.

Toen zij zich ontkleed en volkomen gereed gemaakt hadden voor het vuur, hield Ridley zijn hand op naar de hemel en zei: *"o Hemelse Vader, ik dank U van ganser harte, dat Gij mij geroepen hebt een belijder van Uw Naam te zijn tot de dood .toe. Ik smEEK U, Heere God, om U over dit rijk van Engeland te ontfermen, en het te verlossen uit de macht van al zijn vijanden."*

Men bracht toen een zak met buskruit en plaatste het om de hals van Ridley. Toen Ridley vernam wat het was, vroegde hij, of men voor zijn broeder Latinier ook een weinig buskruit had. Het antwoord was: 'ja.' Daarop zei hij: "Geef liet hem dan, eer het te laat is!"

Toen men het vuur zou aansteken riep Latimer: "WEES GOEDSMOEDS, MEESTER RIDLEY EN TOON U EEN MAN; WIJ ZULLEN HEDEN DOOR GODS GENADE IN ENGELAND ZULK EEN KAARS ONTSTEKEN, DAT GEEN MENSELIJKE MACHT DIE MEER KAN UITBLUSSEN."

Latimer riep luid: "O Hemelse Vader, ontvang mijn geest!" Spoedig daarna stierf hij, schijnbaar zonder veel pijn te lijden.

Toen **Dr. Ridley** de vlammen zag opslaan, riep hij met een uitermate luide stem: "In Uw handen, o Heere, beveel ik mijn geest! O Heere ontvang mijn geest." Hij herhaalde gedurig: "Heere, Heere, ontvang mijn geest."

Daar het hout niet goed geschikt en nog bovendien groen was, leed hij langer en onbeschrijfelijk meer. Zijn benen waren reeds verkoold, voordat de vlammen zijn lichaam bereikten. maar onder alles hield hij niet op in het Godverheerlijkend gebed totdat de vlammen, elke weerstand overwinnend, omhoog sloegen, het buskruit deden ontploffen en ook dezen tot de dood getrouw de weg baanden om tot de heerlijkheid in te gaan.

Uit oude documenten verkrijgen wij een opgaaft op hoeveel een enkele maaltijd te staan kwam, en ook hoeveel het gekost heeft hen te verbranden. Cranmer, Ridley en Latimer, toen zij in één gevangenis waren opgesloten, werd soms toegelaten samen aan een maal te zitten. De rekening van een van die maaltijden laten wij hier volgen.

DINER OP DE 1^E OCTOBER 1554.

Brood en Bier	£ 0.2
Oesters	0.1
Boter	0.2
Eieren	0.2
Visa	0.8

Een stuk verse zalm	0.10
Wijn	0.3
Kaas en peren	<u>0.2</u>
Tezamen	£ 0.2.6

Twee shilling en zes penny; (of, een gulden vijftig cent voor een maaltijd voor die drie.)

UITGAVEN VOOR HET VERBRANDEN VAN DE BISSCHOPPEN RIDLEY EN LATIMER.

Voor drie vrachten hout	£ 0.12.0
Voor een vracht dennenhout	0. 3.4
Voor het aanrijden van het hout	0. 2.0
Voor een paal	0. 1.4
Voor twee ketens	0. 3.4
Voor twee krammen	0. 0.6
Voor vier arbeiders	<u>0. 2.8</u>
	£ 1, 5.2

DE UITGAVEN VOOR HET VERBRANDEN VAN CRANMER.

Voor 100 drachten hout	£ 0.6.0
Voor 150 drachten dennenhout	0. 3.4
Voor rijloon	0. 2.0
Voor 2 arbeiders	<u>0. 1.4</u>
	£ 0.11.4

De uitgaven van de schouten waren £ 63.10.2. Maar de mannen konden met moeite enige vergoeding krijgen. Want de regering verstond beter om ketters te verbranden dan rekeningen te betalen. Eindelijk kregen zij met grote moeite £ 20.

32. Geloofsgetuigen verbrand in oktober 1555

In de maand Oktober van dat jaar woedde de vervolging in Engeland in hevige mate, waarin vele christenen, sommigen in het openbaar, anderen heimelijk in de gevangenissen na zware pijnigingen werden gedood.

Op de 16de Oktober werden te Eley verbrand:

Willem Wolsey en Robert Pigot (Pygot), schilder.

William Wolsey werd veroordeeld door John Fuller, de bisschop van Ely kanselier, Dr Shaxton, de suffragen, Robert Steward, decaan van Ely, en John Christopherson, decaan van Norwich op 9 oktober 1555. Fuller gaf Wolsey een boek [Dr Watson's Boek van preken of Homilieën] te lezen. Die nacht toen Fuller terug ging naar Wolsey, zag hij dat Wolsey delen in het boek had doorgestreept. Fuller noemde hem een ketter. Fuller zonden Ely naar Wolsey in de gevangenis, tot zijn executie. Wolsey werd genoemd door Fuller (toenmalige bondskanselier), Shaxton, Christopherson, en anderen van de commissie op 9 oktober 1555. Zij onderzochten zowel Wolsey en **Pygot** over hun leerstellingen. Wolsey werd verbrand met Robert Pygot. Peacock preekte tijdens de uitvoering van Wolsey en Pygot.

Op dezelfde dag stierven te Canterbury de vuurdood **John Web**, een edelman van goeden huize, **George Roper en Gregorius Parke**. John Web werd onderzocht door Nicholas Harpsfield en Thornden. Hij werd veroordeeld en verbrand met George Roper en Gregory Parke in Canterbury in 1555. John zong psalmen op weg naar de brandstapel.

J. Gorte (of: Goreus) stierf in de gevangenis te Colchester

G. Wiseman stierf in de Tower te Londen

33. John Philpot

John Philpot, de zoon van Pieter Philpot, een aanzienlijk en beroemd ridder in het gebied van Hampton, was de laatste, die in het jaar 1555 de erekroon bekwam. Hij ging eerst te Winchester ter school, studeerde daarna aan de hogeschool te Oxford, en legde zich toe op de kennis van het keizerlijke recht, alsook op de beoefening van de vrije kunsten en talen, vooral op de Hebreeuwse taal. Daarna had hij groten lust om vreemde landen te zien, en reisde door Italië naar Rome. Toen hij van Venetië naar Padua reisde, ontmoette hij een Franciscaner monnik, die hem van ketterij beschuldigde, zodat hij in levensgevaar zou gekomen zijn, indien hij zich niet in tijd uit de voeten had gemaakt. Nadat hij eindelijk weer thuis was gekomen, werd hij geestelijke onder Jan Ponet, die destijds bisschop te Winchester was. Maar na de dood van de vromen koning Eduard hielden de bisschoppen in Engeland een kerkvergadering in de tijd, toen de vervolging tegen het Evangelie uitbrak. Philpot was een van de eerste, die dat, benevens anderen, verdedigde, daar hij zich tegen de allergrootste vijanden van het Evangelie verzette. Om die reden werd hij eerst door Steven Gardiner, bisschop van Winchester, gevangen genomen, en daarna naar Bonner, de bisschop van Londen gezonden, die, benevens andere pausgezinde dienaren, dikwerf met hem sprak.

Toen men hem van de een gevangenis naar de andere had gesleept, zei Philpot: "Nu hebt gij de macht, om mijn lichaam naar uw believen herwaarts of derwaarts te slepen, maar over de ziel hebt gij niet te gebieden."

Als hij, met nog zes andere gevangenen, op stro een nacht op de grond van het koolhuis van de bisschop van Londen had doorgebracht, zei hij, dat zij daar, Gode zij dank, veel beter en zachter hadden geslapen, dan anderen, die zich op hun zachte bedden zich herwaarts en derwaarts hadden gewend.

Toen zij hem voorwierpen, dat hij hovaardig en eergierig was, antwoordde hij zich en zei: denkt gij, dat ik in deze ellendige en moeilijke toestand, daar ik in gevaar verkeer, van of het leven van dit mijn lichaam, of het eeuwige leven in de hemel te verliezen, zoveel tijd heb, om mijzelf lief te hebben, of aan wereldse eer te denken? Nochtans wil ik liever in uw handen vallen, dan voor God eeuwig verloren te gaan."

Als hem ook door een leraar in de Heilige Schrift werd voorgeworpen, dat hij met zo vele hooggeleerde en kundige lieden niet wilde overeenstemmen, zei hij: "Met allen wil ik het eens zijn, die met Jezus Christus en Zijn Woord overeenstemmen. Maar ziet toe, gij lieve heer leraar, dat de reuk van een oneerlijk gewin u niet tot een knecht der mensen verlaag, en van wat u Christus geleerd en bevolen heeft, afvallig maak." En, hoewel de bisschop van Londen deze Philpot in zijn gevangenis gedurende veertien dagen in een jammerlijke toestand had laten liggen, zodat hij bed, licht noch vuur kon bekomen, en de bisschop, die hem bij toeval ontmoette, toen men hem na zijn verhoor weer naar de gevangenis bracht, volgens zijn gewone hoffelijkheid zei: "Heer Philpot, zo ik iets doen kan, dat u kan dienen, beschik daar dan over, alsof het uw eigendom ware," zei Philpot, die bij ervaring wist, hoe men zulke schijnbare vriendelijke woorden moest verstaan: Ik begeer niets anders van u, dan dat gij met mijn rechtsgeding en de uitvoering daarvan volgens de last, die gij daartoe hebt, zo spoedig mogelijk en ernstig wilt verdergaan, opdat ik des te eerder uit dit sterfelijke en ellendige leven tot het eeuwige en zalige leven mag overgaan."

Toen hij op een andere tijd andermaal was voorgebracht, om aangaande het sacrament der mis belijdenis af te leggen, en er werd bijgevoegd, dat hij daarom geen gevaar behoefde te vrezen, antwoordde Philpot: Lieve heren, aangaande dit punt heb ik

dušverre nog niet gezegd, hoe ik daarover in mijn hart gevoel, daar ik wist, dat ik dit zonder levensgevaar niet doen kon. En, hoewel ik weet, dat er sommigen onder u slechts teken zijn, voor wie ik derhalve mijn gevoelens vrij mag openbaren, nochtans zijn er ook enige hier tegenwoordig, die uit mijn woorden aanleiding en stof zullen nemen, om een vuur aan te steken, om mij daarin te verbranden."

Daarop volgde een langdurig twistgesprek, waarin onder andere Philpot het volgende staande hield: Wanneer in het gebruik van het sacrament de instelling van Christus niet volkomen gehouden wordt, is het geen sacrament meer, evenals in vroegere tijden de offeranden der tien stammen te Bethel geen ware offeranden waren, daar God die in zijn wet niet bevolen had. Daarom, indien iemand, boven de woorden der instelling, deze drie zaken niet daarbij voegt, zo is het geen sacrament, te weten: ten eerste, dankzegging voor de verlossing, die door Jezus Christus is verworven; ten tweede, de verkondiging van de dood van Christus tot stichting der kerk en ten derde: Neemt, eet en drinkt," enz.

Toen hij andermaal door de kanselier werd vermaand, om zichzelf te sparen, van gevoelens te veranderen, zich in eer, welstand en in het leven te behouden, antwoordde Philpot "Mijn geweten geeft mij getuigenis, dat ik niet door menselijke beweegredenen, maar door de vrees Gods hiertoe word gedrongen. Ik zou toch wel de meest dwaze mens op aarde moeten zijn, indien ik met verlies van zo vele goede gunsten en voordelen, die ik in deze wereld kan genieten, mij zulk een schrikkelijk vonnis zou op de hals halen." Toen men hem van de pauselijke apostolische zetel wilde spreken, zei hij, dat, wanneer men daarvan iets zekers wilde vaststellen, men tevoren verzekerd moest zijn, of de apostolische leer daar ook zuiver en rein gebleven en nog te vinden was, want, in zoverre men dit niet kon bewijzen, men te Rome zich even weinig op een zetel kon beroemen, als de Turk te Antiochië of te Jeruzalem, en men zich alleen dus op een apostolische zetel beroemde, omdat de apostelen in vroegere tijden in die plaatsen hadden gepredikt.

Teneinde hun ook te verklaren welk een groot onderscheid er is tussen de mis en het Avondmaal des Heeren, zei hij: De Heere Christus zegt: "Neemt, eet, drinkt allen daaruit, en doet het tot Mijn gedachtenis;" maar gijlieden zegt: Hoort, ziet, slaat op uw borst, drinkt niet allen daaruit, bidt het aan, offer het voor levenden en doden." Is het niet een gruwelijke godslastering jegens God en zijn sacramenten, om daaraan zoveel toe te voegen en er af te nemen, en de instelling van Christus aldus om te keren en te vervalsen?" En, toen zekere, Harpvelt zijn laatste toevlucht nam tot de almacht van God, en zei, dat er bij God niets onmogelijk was, antwoordde Philpot: "De almachtige God wil en zal nooit datgene volbrengen en bewerken, wat tegen Zijn Goddelijk Woord, Zijn eer en waarheid strijdt. En wat kan meerder tegen Gods eer strijden, dan dat God zich, naar het goedvinden van de priester, in een beet brood zou laten sluiten en verbergen? Dan behoort men Gods Woord, wanneer dit verkeerd en niet schriftmatig verstaan wordt, in het geheel niet voor Gods Woord te houden." Toen Philpot nu geruime tijd zich aan het onderzoek onderworpen, en vele twistredenen gevoerd had, en de vijanden der waarheid niet langer verdragen konden, dat Philpot zo getroost en zonder vrees de zuivere leer van het evangelie verdedigde, en daarin bleef volharden, hebben zij in overleg met Bonner bisschop van Londen, hem ter dood veroordeeld, en het vonnis gemeenschappelijk ondertekend.

Johannes Baleus zegt, dat Philpot vele boeken heeft geschreven, waaruit zijn hoge en verderfelijke gaven, waarmee hij door God bedeeld was, zijn op te maken. Om deze reden deden vele ridders hun best hem in het leven te behouden, en tot grote eer te brengen, indien hij maar een weinig had willen veinzen. Dit was ook de oorzaak, dat hij zo lange tijd gevangen zat, en er zovele onderzoekingen van verschillende

personen met hem plaats hadden. Maar de Heere sterkte hem aldus, dat beloften noch pijnigingen, noch bedreigingen van een gruwelijke dood hem van zijn voornemen konden afbrengen, want het was zijn onherroepelijk besluit, de leer, welke hij beleden en verdedigd had, met zijn bloed te verzegelen en te bevestigen.

Toen Philpot op weg naar de brandstapel op het plein aankwam, was de weg wat morsig. Daarom namen twee van de dienaren hem op, om hem naar de brandstapel te dragen. "Wat!" riep hij vrolijk uit: "Wilt u van mij een paus maken? Ik ben gewillig om tot aan het einde te voet te gaan". Toen hij een weinig verder gegaan was, knielde hij neer en zei: "Ik zal in u, o Smithfield, mijn geloften betalen!"

Op de plaats gekomen, kuste hij de staak, en sprak: "Zal ik het versmaden om op deze brandstapel te sterven, daar mijn Verlosser niet geweigerd heeft, om mijnentwil, de aller-afschuwelijkste dood des kruises te ondergaan?"

Hij herhaalde toen de woorden van Psalmen 106, 107 en 108. Daarna zei hij tot de dienaren: "Wat hebt gij voor mij gedaan?" Toen zij het hem gezegd hadden, gaf hij hun het geld, dat hij nog overig had. Zij bonden hem toen op de brandstapel en staken het vuur aan. Niet lang daarna, of de triomferende martelaar had zijn ziel bevolen in de handen van Hem van Wie hij haar ontvangen had. Aldus werd hij dan ook de 18^e December, in het jaar onzes Heeren 1555, op Smitsveld te Londen verbrand.

Hier eindigt de geschiedenis van de Engelse martelaren in het jaar 1555.

Engelse martelaren in het jaar 1556

34. **Thomas Whittle, Bartelet Greene, John Tudson, John Went, Thomas Browne, Johanna Warren, ook Lashford genaamd, Isabelle Forster**

Thomas Whittle van Essex werd gearresteerd en opgesloten in de kolenhok met Philpot. Bonner trok zo hevig aan de baard van Whittle dat zijn gezicht zwart en blauw zag. Whittle herriep zijn geloofsbelijdenis. Daarna kreeg hij berouw. Zijn laatste onderzoek en de veroordeling vond plaats op 14 januari 1556. Hij werd verbrand op Smithfield met **Joanna Warren** die hij bekeerde van haar Arminiaanse leringen.

Thomas Witthle

Thomas Witthle was een priester te Kyrbie in het bisschoppelijk gebied van Londen, die na de dood van de vrome koning Eduard door de bisschoppen sterk werd aangevallen, en op gewelddadige wijze onderdrukt. Nochtans liet hij niet na het Evangelie te prediken, zo vaak hij daartoe gelegenheid kon vinden. Eindelijk werd hij door zekere Alabaster gevangen genomen, wiens toeleg niet anders was dan op huichelachtige wijze zekere inkomsten machtig te worden. Hij bracht Witthle bij de kanselier Gardiner, bisschop van Winchester, die korte tijd geleden ongesteld was geworden, aan welke ziekte hij later stierf. Maar de kanselier bestrafte deze pluimstrijker hevig, in plaats van hem enige gunst te bewijzen, en zei: "Is er niemand anders dan ik, tot wie gij deze voddige hoop brengen kunt? Naar de galg met u, door uw ontijdig overlopen." Toen zijn hoop feilde, bracht hij de gevangene bij de bisschop van Londen. Met list en geveinsde vriendelijkheid zocht deze Witthle tot afval en herroeping te brengen, waartoe hij zeer vele vriendelijke woorden en pluimstrijkerijen gebruikte, en hem zeer prees wegens zijn groot verstand, en zei, dat hij waardig was een voornamen bediening in een beroemde gemeente te vervullen, en vermaande hem op zijn eigen welvaart en leven prijs te stellen. Desgelijks wendden de dienaars en priesters van de bisschop alle middelen aan, om hem te verleiden. Zij brachten hem in geen gevangenis, maar in een prachtig versierde kamer, alsof hij een bisschop was. Zij namen deel aan brasserijen, wisten de tijd op genoeglijke wijze met hem door te brengen, en brachten hem zover, dat hij enigermate begon te wankelen. Toen zij dit bemerkten, hielden zij niet op hem te bestormen, totdat zij hem geheel afvallig hadden gemaakt.

Aldus werd Witthle door deze middelen overwonnen, zodat hij alles, wat zij verlangden, ondertekende. Vervolgens werd er een dag en plaats bestemd, wanneer en waar hij de leer, die hij vroeger had verkondigd, zou herroepen. Zo werd dan deze beklagenswaardige man de satan tot prooi, en gevlucht van onder de banier van Jezus Christus, begon hij de gunst van de wereld en de paus aan te nemen.

Maar ziet, God liet Zijn genade wonderlijk blijken, en, hoewel Zijn krijgsknecht Hem ontvlucht was, liet Hij nochtans niet toe, dat de priesterslang over hem zegevierden. Toen namelijk Witthle andermaal de genade Gods in zijn hart gevoelde, werd hij opgewekt om zijn val in te zien, te bewenen, en God om vergiffenis te bidden, waarbij zijn droefheid zo groot was, dat hij er bijna onder verteerde. Hij ging naar de schrijver, die zijn herroeping had opgetekend, en verzocht hem die herroeping wat uit te stellen,

en de namen der getuigen nog eens voor te lezen, daar hij, volgens zijn zeggen, vreesde, dat hij alle punten, die tot de herroeping behoorden, niet juist genoeg opgegeven had. De schrijver koesterde geen argwaan, en toonde hem terstond de geschreven herroeping, die Witthle in stukken scheurde. In grote woede barstte de schrijver los, liet Witthle grijpen en hem naar de bisschop Bonner brengen. Toen de bisschop vernam wat er gebeurd was, viel hij als een onzinnige op de arme gevangene aan, greep hem met de ene hand in de baard, en sloeg hem met de andere hand met alle kracht in het gezicht, zodat het bloed uit mond en neus vloeide, en eindigde met als een bezetene te razen, totdat de arme Witthle als dood op de grond lag. Toen echter Witthle weer tot zichzelf kwam, sprak de bisschop hem op verachtelijke wijze toe, en zei: "O, jij heilloos mens, wat hebt je mij schandelijk bedrogen, daar gij uw woord aan mij niet gehouden hebt," en liet hem in de gevangenis werpen.

Daarna zat Witthle gedurende tien weken gevangen, waarover zich echter niet alleen zijn medegevangenen, maar ook vele andere vrome christenen buiten de gevangenis verblijdden, want voor hen, die er buitenwaren, beschreef hij terstond zijn toestand; zijn medegevangenen vertroostte en vermaande hij, en wekte hen op naar zijn voorbeeld standvastig te blijven. Onder de gevangenen was ook een Ariaan, met wie Witthle veel redetwistte. Hij bracht hem tot de zuivere leer, zodat hij met Witthle onder de grootste volharding is gestorven.

Terwijl Witthle gevangen zat, kwamen er velen tot hem, die hem met hun woorden zeer aanvochten. Maar toen de bisschop van Londen zag, dat alle moeite, aan hem besteed, vergeefs was, liet hij hem uit de gevangenis halen, met een priesterlijk gewaad kleden, teneinde zijn vonnis aan te horen, en afgezet of van zijn priesterorde beroofd te worden. In de vergadering, waar dit plaats had, waren zes bisschoppen, vele leraars en andere pauselijke dienaars tegenwoordig. Voor Bonner hem het vonnis voorlas, trok hij hem de priesterrok en de andere geestelijke klederen uit. Daarna onzette hij hem van zijn priesterschap, en, na dit gedaan te hebben, zei hij tot hem: "Maak, dat gij van hier weg komt, gij heilloos mens." Daarop antwoordde Thomas: "Houdt mij, als gij wilt, duizendmaal voor een ketter, ik geef daar minder om, als alleen mijn Heere God mij voor Zijn dienaar houdt." Daarna ging men tot het onderzoek der zaak over, waarmee vier uren verliepen, waarbij zich Thomas waardig gedroeg, en zijn belijdenis op flinke wijze blootlegde en verdedigde. Doch, zoals hij door zijn goede zaal, hen had overwonnen, overvielen zij hem op geweldige en gruwelijke wijze, en spraken het vonnis over hem uit. Nadat Thomas ter dood was veroordeeld, werd hij weer naar de gevangenis gebracht, waar hij de korte tijd, die hij nog te leven had, met bidden doorbracht, terwijl hij tevens brieven schreef aan zijn goede vrienden. Hij schreef:

„De nacht van Woensdag, de 9^e Januari, was voor mij een nacht, zo vol van pijn en krankheid, als ik er ooit een beleefd heb. Ik moest de ganse nacht doorbrengen in het portiershuisje, en op de vloer liggen op een klein en akelig bed. De volgende dag liet de bisschop van Londen mij halen. Toen ik voor hem verscheen, sprak hij met mij over vele dingen, die betrekking hebben op het avondmaal, op zulk een onbehoorlijke wijze, dat ik geen lust heb het hier te verhalen. Onder anderen vroegde hij mij, of ik dien ochtend naar de mis zou gekomen zijn als hij mij had laten roepen. Ik antwoordde dat ik altijd gereed was te komen, als ik door hem geroepen werd. "Maar wat uw mis betreft," zei ik "ik schep daar zeer weinig behagen in!"

"Hij was zeer verontwaardigd over dit antwoord, en zei dat ik met brood en water gevoed zou worden. En terwijl hij mij wegleidde, en ik hem door de grote zaal van 't huis volgde, keerde hij zich om en sloeg mij met zijn vuist, eerst op de ene wang en

toen op de andere. Vele dagen daarna waren de merken van die vuistslagen nog zichtbaar. Daarna leidde hij mij naar een kleine zoutkamer, waar geen stro of bed was, maar waar ik twee nachten op een tafel moest liggen, en zeer gerust sliep.”

Nadat hij zijn gewetenswroeging beschrijft, tengevolge van een gedwongen afzwering van zijn geloof; die echter door hem herroepen was, eindigt hij als volgt.

"En nu veroordeeld zijnde tot in de dood, zijn mijn geweten en mijn gemoed, dank zij God, stil in Christus, en door zijn genade ben ik zeer gewillig, en tevreden om dit mijn lichaam over te geven tot de dood, en als een getuigenis voor Zijn waarheid en de ware godsdienst, tegen de Antichrist en zijn valse godsdienst en dwaalleer.

Door mij

Thomas Whittle, Leraar.”

De 14^e Januari 1556 verscheen hij voor de laatste keer voor Bonner. Toen deze hem niet bewegen kon zijn geloof te verzaken, werd hij eerst gedegradeerd en veroordeeld; en toen aan het wereldlijk gericht overgegeven. De 27^e Januari stond hij op de brandstapel in Smithfield, waar hij met verscheidene andere bloedgetuigen zijn belijdenis met de dood bezegelde.

Whittle werd te Londen op Smitsveld verbrand met nog zes vrome christenen, te weten 4 mannen en 2 vrouwen:

Bartelet Greene, een jonge edelman,

John Tudson,

Jan Went, beide handwerkslieden,

Thomas Browne,

Johanna Warren, ook **Lashford** genaamd, een dochter van Elizabeth en John Warne. Bonner ondervroeg haar. John Careless schreef een brief aan Bartlett Green, Thomas Whittle, Joan Warren, Isabel Foster en anderen in Newgate.

Isabelle Forster

Bartelet Greene

Bartelet Greene, geboortig van Londen, was een aangenomen zoon van zijn overgrootvader doctor Bartelet, die zich in zijn jeugd in de Latijnse en Griekse talen oefende aan de hogeschool te Oxford. Daarna studeerde hij in de rechten te Londen, waarin hij derwijze toenam, dat hij boven zijn medeleerlingen uitmuntte, en een voorbeeld was voor alle studenten. Zijn wandel en manieren waren aangenaam en vriendelijk, en wegens zijn beminnelijke omgang zocht ieder zijn vriendschap. Hij onderscheidde zich door moed en goede verstandontwikkeling. Te Oxford kreeg hij kennis aan de waarheid, toen dr. Petrus Martyr zich daar bezig hield met de verklaring en uitlegging van de Heilige Schrift.

Na de dood van koning Eduard de zesde, toen Maria aan de regering kwam, en een grote vervolging deed ontstaan, werden velen wegens de grote benauwdheid om het Evangelie op de vlucht gejaagd. De koningin vaardigde toen een bevel uit, dat men niemand zou helpen of enige brieven schrijven aan hen, die uit het koninkrijk waren gevlucht, terwille der sekte, die men Lutheranen noemde.

In deze vervolging werd een bode betrapt, die vele brieven bij zich had, onder welke er ook een was door Greene aan een van zijn getrouwe vrienden geschreven. Toen deze brieven in de raad gebracht waren, werd Greene gedagvaard om in persoon daar te verschijnen. Daar verschenen zijnde, bekende hij zonder enige zwarigheid, dat het zijn brief was. De kanselier zei hem in de volle vergadering van de raad, dat hij gedood zou worden, omdat hij die brief aan een ketter had geschreven.

Greene antwoordde hem met een blij gezicht, en zei: "Och, dat het zo ware," en verzocht de raad, dat zij hun erepost in aanmerking moesten nemen, niets tegen hun beloften doen, en, wat zij gezegd hadden, spoedig volbrengen. Zulk een vurig verlangen had deze heilige man, om voor de belijdenis van de Goddelijke Naam te sterven. Toen de heren zijn moed zagen, en dat hij met zulk een warmte sprak, waren zij zeer verwonderd, en wisten niet, wat zij hem zouden antwoorden, en zetten hem gevangen. Gedurende zijn gevangenschap had hij veel aanstoot te lijden van zijn ouders, vrienden, ja zelfs van de priesters, die hem, daar hij zeer bemind was, met hartelijk bidden en vele tranen vermaanden, zijn eer en leven te willen bewaren en te herroepen. Na lang bidden en smeken verkregen zij zoveel van hem, dat hij sommige artikelen ondertekende, geschreven op een papier, dat zijn vrienden hem voorhielden, om hem in het leven te behouden. Maar terstond bedacht hij zich, greep het papier uit hun handen, en scheurde het in stukken.

Daarom werd hij de volgende dag veroordeeld, om op Smitsveld levend te worden verbrand. Aldus werd hij van de een gevangenis naar de andere gebracht, te weten, van de grote Tower naar Newgate, dat de gevangenis is der moordenaars. In deze kerker schreef hij 's nachts, voor hij gedood werd, een brief aan zijn vrienden, die overvloedig van troost en vol was van toespelingen op deze of dergelijke woorden: "Beter is de dag des doods, dan de dag dat iemand geboren wordt," enz. en meer soortgelijke spreuken.

Op dezelfde dag, de 27ste Januari, werd hij met de bovengemelde getrouwe getuigen van Jezus Christus verbrand. Bewonderenswaardig was het, dat in zulk een jonge man zulk een kloekmoedigheid woonde, gelijk hij toonde in het verdragen van de smarten in de vlammen.

35. 6 vrouwen verbrand en 1 jongeman

Boven deze genoemde zeven martelaren, werden op de 31ste Januari te Canterbury 5 vrouwen verbrand en 1 jongeman:

John Lomas, een jonge man, van Tenderen, Kent. Hij werd door Bonner geëxamineerd op 16 januari.

Joanne Catmer, van de parochie Hythe; de vrouw van George Catmer.

Anna Albricht,

Jeanne Painter

Johanna Sole een vrouw.

Agnes Snoth, (Alice Snottle) weduwe, verbrand te Bury

36. Agnes Potten en Johanna Trunchfield

Anne of Agnes Potten was de vrouw van een brouwer, Robert Polton, van Ipswich. De nacht voordat ze werd verbrand, droomde A. Potten van de brandstapel en dat Queen Mary's vrienden stonden te kijken. Ze werd verbrand in Oxford eind februari of begin maart 1556. Anderen schrijven: 19-02-1556. Ze is ook genoemd door Foxe als 'Anne Potten' en 'Anne Polton'. Agnes werd verbrand te Ipswich Cornhill. Joanne Trunchfield verbrand 19 February Ipswich Cornhill.

Onder hen, die de banier van Jezus Christus gevolgd, ridderlijk gestreden, en de overwinning behaald hebben, verdienen vooral te worden vermeld twee vrouwen, namelijk Agnes Potten, vrouw van Robert Potten, en Johanna Trunchfield, echtgenote van Michiel Trunchfield. De eerste was een vrouw van een bierbrouwer, de andere de vrouw van een schoenmaker, beiden woonachtig in de stad Ipswich. Deze waren door **Robert Samuël**, predikant te Bartholt in het gebied van Suffolk, in de zuivere leer onderwezen.

Terwijl Robert Samuël naar de brandstapel werd geleid, werden deze beide vrouwen gegrepen en gevangen gezet. De jonkvrouw, die Robert Samuël, toen hij naar de straf plaats gevoerd werd, een heilige kus gaf, zoals boven is verhaald, stond met deze beide vrouwen in betrekking, en had de een aangeraden, aangezien zij de koningin in de pauselijke leer niet wilde volgen, om bijtijds het land te verlaten, en naar een andere plaats te gaan, terwijl zij daartoe nog steeds goede gelegenheid had, waarbij zij moest bedenken, dat ook de vromen christenen dagelijks uit menselijke zwakheid veel tegenspoed kan wedervaren.

Deze Godzalige vrouw antwoordde daarop: "Ik weet wel, dat het ons geoorloofd is te vluchten, en gij kunt ook, wanneer u dit behaagt, dit middel wel aanwenden; doch, wat mij aangaat, ik kan het niet doen; ik ben aan een arme man verbonden, en heb een groot aantal kinderen; daarenboven weet ik niet, hoe mijn man, die nog vleselijk is, daarover zou denken. Daarom heb ik besloten, om alles wat God mij zal toeschikken, om Christus' wil en Zijn eeuwige waarheid te lijden en te ondergaan."

Op de 3de September, kort nadat Robert Samuël was verbrand, bracht men haar in een hoogst onaangename gevangenis; en, aangezien zij wat zwak was, viel haar de harde gevangenschap in het begin zeer zwaar. Bovendien had de vrouw van de bierbrouwer zware aanvechtingen van binnen te verduren.

Doch de Heere Christus zag met ogen der barmhartigheid op zijn arme dienstmaagd neer, verliet haar in die strijd niet, maar vertroostte en versterkte haar alzo, dat zij na

langdurige gevangenschap een zekere verlossing verwachtte. Eindelijk, in het laatst van Februari of in het begin van Maart, zoals anderen schrijven, viel haar een zalige verlossing ten deel te Ipswich, waar zij werd verbrand, maar nu zegeviert ze met Christus in Diens eeuwig Koninkrijk.

37. Thomas Cranmer

Thomas Cranmer, leraar in de heilige Schrift, opperbisschop van Canterbury, geestelijk opperhoofd van het gehele koninkrijk van Engeland, was van nature een aangenaam en zachtzinnig man, met vele schone deugden en goede kundigheden begaafd. Deze was het Evangelie van de Heere Jezus Christus zeer gunstig, en droeg grote zorg en ijver voor zijn kudde, welke de Heere hem had toevertrouwd; niet zoals thans de prachtig geklede bisschoppen der pausgezinden, die te vergelijken zijn bij stomme honden, die zich slechts met de wol der schapen zoeken te bekleden, en jacht maken op het vette der aarde. Thomas echter, predikte en verkondigde het Woord des Heeren, hoedde zijn schapen, beschermde die tegen wolven en huurlingen, en stelde zich als een muur voor het huis des Heeren. In de raad onderscheidde hij zich door bevordering van vele onmisbare middelen tot uitbreiding van het Evangelie en de uitroeiing van allerlei godslasteringen. Om dit alles te bevorderen, schreef hij enige boeken en gaf die uit. Veel had hij te verduren van de valse profeten, waardoor zijn leven menigmaal in groot gevaar verkeerde.

Eindelijk werd hij ook als een standvastige getuige der waarheid gevangen genomen, en na langdurige gevangenschap op wreed bevel van de koningin Maria veroordeeld om levend te worden verbrand. Doch, hoewel het vonnis was uitgesproken, draalde men geruime tijd met de volvoering daarvan, teneinde hem aan het wankelen te brengen, waartoe zijn tegenstanders allerlei middelen aanwendden. Na vele aanvechtingen legden hem de pausgezinden een klein geschrift voor, en verlangden, dat hij dit zou ondertekenen. Toen de pausgezinden hem nu zo ver gebracht hadden, pochten zij daarop zeer, en lieten het met de ondertekening van de opperbisschop drukken, teneinde hun overwinning bij ieder bekend mocht worden,

Op de 21ste Maart van het jaar 1556 werd hij, na lange gevangenschap in de stad Oxford, uit de kerker, Bocarde genaamd, naar de kerk van de maagd Maria geleid, teneinde daar de leraar in de godgeleerdheid, Cole genaamd, te horen prediken. Deze leraar was gewoon de mis te bedienen voor de koningin. Nadat deze zijn predicatie had geëindigd, richtte Thomas Cranmer met luide stem het woord tot het volk en zei: "Christenmensen, allerliefste broeders en zusters in de Heere Jezus, ik bid u ootmoedig uit de grond van het hart, God voor mij te bidden mij mijn afgrijselijke afval te willen vergeven. Het aantal mijner zonden is groot en oneindig, en tevergeefs zou men die met menselijke woorden zoeken uit te drukken. Een zaak is er nochtans, die mijn hart en geest in grote mate bezwaart, waarvan ik, zo het de Heere behaagt, later uitvoeriger zal spreken. En hoewel, ik herhaal dit, mijn zonden onmetelijk en vreselijk zijn, bidt nochtans de Heere, die mij door Zijn goedheid en genade te willen vergeven." Na deze opwekking richtte hij zijn gebed tot God op deze wijze:

"O hemelse Vader, o Zoon van God, Verlosser van het menselijke geslacht! O, Heilige Geest, een enig God en drie-enig, wees mij, arm, ellendig en verloren zondaar genadig! Ik heb de hemel en de aarde vertoornd, veel erger dan men zou kunnen zeggen. Waar zal ik mij wenden, en tot wie zal ik vliesen? Tot de hemel? maar helaas, ik schaam mij de handen en de ogen op te heffen, en op aarde vind ik geen troost. Wat zal ik dan doen? Zal ik de moed opgeven? Dat zij verre! O goedertieren en barmhartige God, Die nooit iemand verwerpt, die Uw hulp begeert, tot Uw goedheid neem ik mijn toevlucht, en begeer met allen ootmoed Uw grote barmhartigheid. O, mijn God en Heere, mijn zonden zijn verfoeilijk. en mijn overtredingen gruwelijk; maar wees mij genadig naar Uw grote goedertierenheid. De hoogst verborgen zaak, dat God mens geworden is, is niet geschied om enige kleine gebreken uit te wissen, of om een gering getal zonden en overtredingen te verzoenen. O, hemelse Vader, Gij

hebt Uw geliefde Zoon niet in de dood overgeleverd, opdat Hij slechts enige geringe zonden door Zijn bloed zou reinigen, maar opdat Hij al de misdaden van alle mensen in het algemeen en overal zou zuiveren, hoe zwaar die ook waren. Ja zeker, de ellendige zondaar zal de verdiensten van de dood van Christus gevoelen, wanneer hij zich bekeert, en uit de grond zijns harten Uw barmhartigheid en genade begeert. Daarom o Heere, overtuigd dat mijn gebreken oneindig groot zijn, en terecht mijn grote ellende gevoelende, wend ik mij met diepe ootmoed tot U. Vergeef mij, Vader der barmhartigheid, Wiens goedheid eeuwig duurt, en Die de gruwelijke afschuwelijkheid mijner zonden kan kwijtschelden; heb medelijden met mij naar Uw grote goedheid. Ik verschijn niet voor U met enige waardigheid van mijn werken, teneinde vergeving van mijn zonden te verkrijgen; maar bid alleen ootmoedig, toon Uw goedertierenheid aan mij, om Uws heiligen Naams wil, opdat ik daardoor mag zalig geacht worden en wel alleen door Jezus Christus, Uw hoog geliefde Zoon. "Onze vader, Die in de hemelen zijt, Uw naam worde geheiligd," enz.

Daarna stond hij op, richtte zich weer tot het volk en zei: "Allen, die ter dood veroordeeld zijn, hebben de gewoonte, wanneer zij hun einde zien naderen, hun begeerte door een goede vermaning aan het volk bloot te leggen, opdat er enig nut tot hun gedachtenis na de dood uit mag voortvloeien. Daarom bid ik de Heere, mij de genade te bewijzen iets tot afscheid te mogen spreken, wat tot bevordering van Zijn eer dient, en waaruit gij allen enig nut mag trekken. Het smart mij waarlijk, een zo grote menigte volks te zien, dat zozeer in de dwaze liefde der wereld is verward, en zoveel moeite doet om aardse dingen, dat zij God verachten, en niet werken om Godzalig te leven. Ziet, ik wil u vermanen, om uw begeerte niet zozeer op deze wereld te stellen, die toch vergankelijk is; maar al uw lust te hebben in God en het hemelse leven. Leert toch, en drukt u de leer van Johannes op het hart, dat de liefde dezer wereldvijandschap tegen God is.

Verder vermaan ik u naast God de koning en de koningin gewillig gehoorzaam te zijn, zonder morren of achterklap; niet alleen door vrees of ontzag, maar vooral om de ere Gods, Wiens dienaars zij zijn, Die hen ook heeft aangesteld om heerschappij over u te hebben. Daarom, wanneer iemand hen weerstaat, hij weerstaat God en Zijn bevel.

Ik vermaan u ook elkaar lief te hebben, want het is een verschrikkelijke zaak te zien, dat de christenen door haat en nijd in twist en tweedracht verkeren, en dat zij, de broederlijke liefde uit hun midden verbannen zijnde, elkaar door woedende vijandschap verdrukken, alsof zij dodelijke vijanden waren. Daarom begeer ik van ulieden u te benaastigen ieder goed te doen, in zoverre dit mogelijk is. De rijken zeg ik, en bid hun ootmoedig, te letten op de beide getuigenissen der heilige Schrift. De een is uit de mond van onze Heere Jezus Christus, Die zegt: "Dat een rijke bezwaarlijk in het Koninkrijk der hemelen zal ingaan," wat een verschrikkelijk vonnis is van Hem, Die de Waarheid zelf is. De andere is van de apostel Johannes, als hij zegt: "Zo wie nu het goed der wereld heeft, en ziet zijn broeder gebrek hebben, en sluit zijn hart toe voor hem, hoe blijft de liefde Gods in hem?" Dat toch de rijken letten op deze woorden!

Verder, nadat ik zo genaderd ben aan het einde van mijn dagen, hangt mijn gehele leven, zowel mijn vorig als het toekomstige, ervan af, of ik met mijn Heere Jezus in grote vreugde leeft, of dat ik met de boze geesten eeuwig gepijnigd worde. Nu zie ik, of de hemelen geopend om mij te ontvangen, of de hel om mij te verslinden. Daarom zal ik u mijn geloof zonder enige dubbelzinnigheid of geveinsdheid bloot leggen, want het is nu geen tijd om te veinzen.

Ik geloof in God de Vader, de Almachtige, Schepper van de hemel enz. Ik belijd het katholieke geloof en al wat bevolen is door onze Heere Jezus Christus, de Zoon van God, en door Zijn heilige apostelen en profeten, zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament.

Nu keer ik terug tot hetgeen ik van de beginne gezegd heb, en wat mijn geest zeer verontrust en smart veroorzaakt. Er is niets, dat mij meer pijnlijk kwelt in mijn gemoed, dan een geschrift van mijn hand, wat tegen de waarheid is. Het geschrift, bedoel ik, dat onlangs in het licht is gegeven. Nu veroordeel ik het en verwerp dat. Het is waar, ik heb het met mijn hand geschreven, maar mijn hart stemde er niet mee in. Ik heb het gedaan uit vrees voor de dood, en om mijn leven te behouden, wanneer men dit het leven behouden noemen mag. Ik spreek van het geschrift, waar ik mijn naam onder geplaatst heb, nadat ik van de geestelijke betrekking was beroofd. En, aangezien mijn hand een misdaad heeft gepleegd, toen zij tegen de waarheid en de getuigenis van mijn geweten schreef, zal zij zeker het eerst de smart gevoelen. Want zo spoedig als ik in de vlammen zal zijn, zal mijn hand het eerst verbrand worden. Wat de paus aangaat, ik verwerp hem als de antichrist en een vijand van Gods Zoon. Ik verwerp hem met al zijn boze en valse leringen. Aangaande de verborgenheid van het Avondmaal, bevestig ik, wat ik geschreven heb in het boek tegen de bisschop van Winchester; en mijn leer daarin is zo oprecht en heilig, dat zij niet behoeft te vrezen voor het oordeel Gods te verschijnen, waar de leer der pausgezinden van schaamte haar ogen niet zal durven opslaan."

Toen de raadsheren van de koningin en de anderen, die daar tegenwoordig waren, deze woorden hoorden spreken, en wel met zulk een vurige ijver, verwonderden zij zich zeer.

Dokter Cole die deze vrome martelaar zeer hoog had geprezen, begon met luider stem tot hem te roepen, en de commissarissen op te wekken om hem ter dood te brengen. "Alles is uit," zei hij, "want hij is tot zijn vorige dwaling vervallen."

Toen de opperbisschop op de strafplaats gebracht was, werd hij aan de paal vastgemaakt. Als men het hout rondom hem had aangestoken, strekte hij zijn rechterhand in de vlammen uit, en zei: "Gij zult het eerst de hitte gevoelen." En, terwijl hij de Naam des Heeren aanriep, ontsliep hij zalig in de Heere.

De geschiedenis getuigt, dat zijn hart geheel ongeschonden in de as werd teruggevonden. Cranmer werd verbrand op 21 maart 1556 buiten het Balliol College, Oxford.

38. Martelaren in maart en april 1556:

Spicer, Maundrelle, Corbeley, Verbrand 24 maart te Salisbury

Spicer werd verbrand te Salisbury op 24 Maart 1556 met William Coberley en John Maundrel.

J. Hollarde, dienaar des Woords, werd op 2 april verbrand te Cambridge

Hirtpoole en weduwe **Joanne Beches** werden op 2 april verbrand te Rochester

39. William Tyms (Tummes), Robert Drakes van Thundersley, Thomas Spurge, Richard Spurge, George Ambrose, John Cavel.

Hoewel in de dagen van de goddeloze koningin Maria van Engeland de openbare godsdienst oefeningen en het gebruik der kerken de gelovigen geweigerd en verboden was, kwamen zij nochtans in het geheim bij elkaar, zo in huizen, als in bossen, om te luisteren naar de stem van hun ware herder Willem Tyms. Zo geschiedde het, in het jaar van onze Zaligmaker 1556, dat er twee predikatiën gehouden werden in de bossen bij Hockley, in het gebied van Essex, waarmeer dan honderd gelovigen tezamen waren.

Doch de duivel, die niet dulden kon, dat zijn werken der duisternis door het licht van het Evangelie werden ontdekt, bracht dit kort daarna, door enige van zijn handlangers ter ore van een vervolger, Tyrrell genaamd, aan wie deze bossen toebehoorden. Deze man vond zich zeer beledigd, dat zijn bossen door de predicatie van het heilig Evangelie besmet werden, aangezien hij ook een rechter was, die, op het bevel van de koningin, gemachtigd en bevolen was, om de verkondiging van het Evangelie te onderdrukken.

Daarom was hij aanstonds gereed om hen te overvallen en te verstoren, en zond zijn dienaars uit, om de leraar Willem Tyms gevangen te nemen. Deze werd voor hem gebracht, en nadat hij hem had gelasterd en gescholden, begon hij van zijn afgod te spreken, die in het bos was, en zei: "Mij dunkt, als ik dat gezegende beeld aanzie, word ik terstond in mijn hart gedrongen om aan God te denken."

"Indien een afgod," zei Tyms, "die door mensenheden gemaakt is, u aan God indachtig kan maken, hoeveel te meer behoren dan Zijn schepselen, zoals een mens, die God naar Zijn evenbeeld geschapen heeft, u aan God te doen denken."

Toen hij zag, dat zijn mond gestopt was, werd hij toornig, en noemde hem een verrader.

"Wel," zei Tyms, "hebt gij zelf deze waardigheid niet toegestemd, ten tijde van koning Eduard de zesde?"

"Neen, waarlijk niet," zei Tyrrell, "ik heb het nooit met mijn hart gemeend."

"Verdraag mij dan," hernam Tyms, want ik ben geen verrader." Doch, toen hij niet wist, op welke wijze hij hem zou ondervragen, en nadat hij op alle vragen hem overtuigd had, zond hij hem naar Bonner, bisschop van Londen.

Daar gekomen zijnde, zond deze hem naar Stefanus Gardiner, bisschop van Winchester. Deze wierp hem allereerst in een gevangenis, (Kings Bench) de koningsberg genaamd, en, nadat hij daar geruime tijd met andere gelovigen, die om het Evangelie gevangen zaten, vertoefd had, leverde de kanselier hen in handen van Bonner, bisschop van Londen.

Op 23 Maart verscheen Tyms met Drakes voor Bonner. Toen zij nu met nog andere gelovigen in Bonners handen waren gevallen, die door een andere vervolger, namelijk de heer bisschop van Winchester, uit Essex, gezonden waren, werden zij ontboden in de Consistoriekamer van St. Paulus, om wegens hun geloof te worden ondervraagd. Zij begonnen met Willem Tyms, en zeiden, dat hij de voornaamste verleider was van hen allen en van anderen, die met ketterij waren besmet, en dat hij hem, ingeval zijn ketterij niet tot schade van anderen had gestrekt, genade zou bewijzen. Verder zei de voorzitter: "Ik zou u gestraft hebben, overeenkomstig de regel van het Evangelie, tussen u en mij. Indien gij mij geen gehoor had geweigerd, zou ik u niet aldus verlaten, maar een of twee lieden bij mij genomen hebben, en, indien dit nog voldoende zou geweest zijn, zou ik het der gemeente hebben meegedeeld. Maar gij blijft zo vast in uw dwalingen volharden, en uw schuld is zo openbaar, dat ik op een

andere wijze met u moet te werk gaan; te weten, om u, zondigende, in aller tegenwoordigheid te straffen, tot afschrik voor de anderen. Daarom heb ik u hier in tegenwoordigheid van dit volk ontboden, opdat u, indien gij in uw voornemen blijft volharden, naar verdiensten mag veroordeeld worden. Spreek nu voor uzelf."

Toen antwoordde Tys: "Mijnheer, ik verwonder mij, dat, u allereerst met een leugen begint; u noemt mij de voornaamste verleider van dit gezelschap. Welke onwaarheid u spreekt, zal later blijken. Er is niemand van deze mijn christelijke broeders, die hier gebonden zijn om het Evangelie, of zij hebben belijdenis van hun geloof gedaan, voor ik hen kende; en hoe kan ik dan hun verleider zijn? Laat de wereld nu oordelen, hoe leugenachtig u mij schendt. Wat mijn schuld aangaat, die gij zo zoekt te verzwaren, oordeel over mij, zoals gij wilt, ik ben verzekerd, dat ik geen ander geloof en godsdienst voorsta, dan wat Christus zelf gepredikt, de Apostelen getuigd en de eerste gemeenten aangenomen heeft, en wat door alle Apostolische en Evangelische leraars in dit koninkrijk nog niet lang geleden werd gepredikt, die gij allen hebt verbrand, en nu zoekt gij ook ons bloed."

"Ik bemerk dus," zei Bonner, dat gij voor geen verleider wilt gehouden worden. Wilt gij dan als een gehoorzaam kind uzelf aan de heilige katholieke kerk onderwerpen, om in genade te kunnen worden aangenomen, anders moet ik u veroordelen als een ketter."

Hierop antwoordde een der gelovigen: "Mijnheer, u bent geen rechtvaardig rechter, want gij oordeelt naar uw eigen mening en niet volgens Gods Woord; indien gij ons oordelen wilt naar de regel van het heilig Evangelie, dan zullen wij ons aan uw oordeel gewillig onderwerpen."

Toen de bisschop aldus in zijn geweten werd gegrepen, begon hij hem te berispen, en zei, dat, indien hij niet wilde zwijgen, hij hem zenden zou, waar hij weinig rust zou hebben.

Willem Tys vatte het woord weer op en zei: "Ik twijfel er niet aan, of ik behoor tot de katholieke kerk, maar aangaande uw Roomse kerk, zie, gij hebt die zelf ten tijde van de Godzalige koning Eduard de VI verzaakt en verlaten, en met een eed bevestigd, dat gij haar nooit meer zoudt bijvallen, en haar niet meer wilde voorstaan; en nu, geheel tegen uw eed, bent gij de voornaamste, die de pauselijke leer weer hebt aangenomen, waartegen gij en de bisschop van Winchester een boek geschreven had, getiteld. "De vera obedientia," dat is: "Over de ware gehoorzaamheid": waarin gij duidelijk de opperhoogheid van de paus en zijn aangematigd gezag en macht weerlegt, en nu verbrandt gij de gelovigen, omdat zij de paus niet voor hun opperhoofd willen erkennen."

Daarna zei de bisschop tot hen: "Gij beroemt u op uw wetenschap, en gij weet in het geheel niets. Gij spreekt van de Schrift, en gijlieden weet niet, wat de Schrift is. Zegt mij toch, wat gijlieden de Schrift noemt?"

Op deze godslasterlijke vraag antwoordde **Robert Drakes**: "Ik ben verzekerd, dat het Nieuwe en Oude Testament het Woord van God is, omdat het de mensen op hun eeuwige zaligheid in Christus wijst, en daarenboven alle mensen van een goddeloos leven tot een rein en onbevlekt leven opwekt."

Toen vroegen zij: "Hebben ook de heidense schrijvers de geboden van een rein leven niet onderwezen zowel als de Schrift, en nochtans worden hun geschriften niet voor Gods Woord gehouden."

Hierop zei Tys, dat het Oude Testament getuigenis geeft, van wat in het Nieuwe geschreven is, en "er wordt niets anders in geleerd dan wat in de wet en de Profeten voorspeld was."

"Dat ontken ik," zei de bisschop, wat zegt gij daarop?" "Ik zeg," zei Drakes, "dat zij, die de Geest van God hebben, gemakkelijk kunnen onderscheiden en beoordelen, wat Gods Woord is, want de Heere zegt: "Mijn Geest, Die op u is, en Mijn woorden, die ik in uw mond gelegd heb, die zullen van uw mond niet wijken, noch van de mond van uw zaad, noch van de mond van het zaad uws zaads, zegt de Heere, van nu aan tot in eeuwigheid toe," en hij trachtte hem te bewijzen, dat zij, die eenmaal de Geest van God hadden, gemakkelijk onderscheid konden maken en oordelen tussen Gods heilig Woord en de schriften, leringen en geboden van mensen.

Doch, voor hij geheel had uitgesproken, legde deze godslasteraar hem het zwijgen op, brak zijn woorden af, en ging verder om het doodsvonnis over hen uit te spreken. Hij las eerst de artikelen van Willem Tyms, die deze hem als antwoord op zijn pauselijke bewijzen en woorden in schrift had gegeven, en die aldus luiden:

"Ten eerste: Ik geloof en belijd, dat ik als een lidmaat der algemene kerk van Christus ben gedoopt, en dat ik gedoopt werd met water en met het Woord van God, volgens de instelling van Christus, terwijl mijn doopgetuigen voor mij beloofd hebben, dat ik Gods heilige geboden, als ook de artikelen van ons christelijk geloof, getrouw onderhouden en geloven zou, die ik thans geloof en onthoud, en zal blijven geloven tot het einde toe; want de boosheid van de priester, die mij gedoopt heeft, kon het heilige sacrament van God niet verzwakken of krachteloos maken.

Verder: Ik geloof en belijd, dat Christus op aarde heeft een zichtbare kerk, waarin het Woord Gods oprecht en onvervalst gepredikt, en de heilige sacramenten zuiver worden bediend en uitgedeeld.

Verder: Ik belijd, dat in de ware kerk van Christus slechts twee sacramenten bestaan, namelijk de heilige doop en het Avondmaal, en dat Christus daarop geestelijke wijze tegenwoordig is.

Vervolgen: Ik belijd, dat de Roomse kerk juist is zoals de kanselier Stefanus Gardiner, bisschop van Winchester, en Bonner, bisschop van Londen, in hun boek *De vera obedientia* uitdrukkelijk beleden hebben. Zoals ook Johannes Bale, in zijn boek, het "Beeld van beide kerken" genaamd, duidelijk heeft verklaard.

Verder: Ik belijd, dat de mis een grote godslastering is tegen het lijden en sterven van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus.

Eindelijk belijd ik, dat in het sacrament van het Avondmaal niet wezenlijk noch vleselijk tegenwoordig is het lichaam van Christus, dat, zoals zijlieden dat gebruiken, een gruwelijke afgod is."

Dit waren de artikelen, waarmee Bonner hem had beschuldigd.

Toen hij dit gelezen had, begon hij hem ernstig te vermanen deze ketterij te verwerpen en zich bij de Roomse kerk te voegen.

Willem Tyms antwoordde, dat hij zich nooit daarbij zou voegen, maar de Heere voor deze belangrijken dag loofde, waarop hij een getuige zijner waarheid zou zijn, en hoopte, dat God zijn vloeken in zegenen mocht veranderen.

Toen hij zag, dat Tyms zo standvastig en onbeweeglijk in zijn gevoelens bleef volharden, veroordeelde hij hem terstond ter dood.

Daarna vroeg hij **Robert Drakes**, of hij tot zijn moeder de Roomse kerk wilde terugkeren.

"Neen, waarlijk niet," antwoordde Robert Drakes, "in het geheel niet, want ik verwerp en verloochen haar met al haar werken der duisternis, zoals ik de duivel en zijn werken verwerp." Toen vervloekte hij hem, zoals hij Willem Tyms gedaan had.

Eindelijk sprak hij **Thomas Spurge en drie andere martelaren** aan, en veroordeelde ook hen om levend te worden verbrand, omdat zij instemden met de bovenstaande artikelen, en de mis niet wilden bijwonen. Deze volhardden vrijmoedig in hun geloof, zodat hij hen samen in handen van de wereldlijke rechter overleverde, terwijl deze zes

vrome martelaren met een verblijd gemoed de belijdenis van hun geloof op Smitsveld te Londen in de vlammen met vergieting van hun bloed verzegelde ter ere van God, tot bevestiging van het Evangelie van Christus en tot blijdschap en versterking van het geloof van alle ware gelovigen, op de 23ste April, in het jaar van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus 1556.

Een brief van Willem Tyms aan zijn getrouwe zuster Agnes Glascocke, te Hockley.

"De genade, barmhartigheid en vrede van God onze Vader, Jezus Christus onze Heere en enige Zaligmaker, en de blijmoedige vertroosting van Zijn heilige en almachtige Geest, tot volbrenging van Zijn heilige wil, en tot uw eeuwige vertroosting, zij met u, lieve zuster Glascocke, nu en in eeuwigheid. Amen.

Lieve en welbeminde zuster, maar met recht mag ik je liever een moeder noemen dan zuster, om de moederlijke zorg, die je voor mij draagt, waarvoor ik God dank, die u met zulk een liefderijk hart begaafd heeft tot het vervolgde Evangelie van Christus en tot zijn verdrukke kudde. Ik bid God, dat Hij u, zoals je nu op Goddelijke wijze bent begonnen, also versterkt, om meer en meer toe te nemen in Zijn kennis, en niet weer terug te zien, en niet te vrezen voor vuur of zwaard; en alsdan verzeker ik ulieden, dat je niet ver te lopen hebt.

Allerliefste, onthoud wel, wat ik u onderwezen heb, toen ik bij ulieden was, en ook wat ik u schrijf, nu ik afwezig ben. Binnenkort zullen wij elkaar weer met blijdschap ontmoeten. Op aanstaande vrijdag, de 20ste Maart, ga ik naar het koolhuis van Bonner, de bisschop te Londen, waar ik niet lang hoop te blijven, en ik zal mijn lieve broeders en zusters in Christus spoedig volgen, die in een vurige wagen naar de hemel zijn gevaren. Daarom neem ik nu afscheid van je, totdat wij elkaar ontmoeten in de hemel. Haast je, want ik heb geruime tijd naar u gewacht en als gij zo lang vertoeft, voor gij gereed bent, kan ik niet langer naar ulieden wachten. Aan het einde van mijn reis zul je met vrolijk gemoed horen zingen: "Heilig, heilig, heilig is de Heere Zebaoth." Spoed u dan, mijn allerliefste, en vertoeft niet op de weg, opdat u de nacht niet overvalt, en je niet met de dwaze maagden buiten de deur wordt gesloten.

En nu, mijn lieve zuster, tot uw herinnering, dat ik ulieden niets anders heb onderwezen dan de waarheid, schrijf ik hier mijn naam met mijn eigen bloed, ook tot een getuigenis van de eenvoudige leer, waarin ik u vroeger heb onderwezen, terwijl ik ulieden verzeker, dat ik spoedig met het overschot van mijn bloed deze leer zal verzegelen. Aldus eindig ik. De Heere bescherm ulieden voor de antichrist en al zijn valse profeten. Amen."

De woorden, die nu volgen, waren met zijn bloed geschreven.

Wees volhardend in het gebed. Bid in het geloof, en verkrijg uw begeerte.

Door mij Willem Tyms, gevangene in de Koningsberg, om het Evangelie van Christus."

Een andere brief van Willem Tyms aan zijn zuster Colysoxe en Anneke Glascocke.

"Genade en vrede van God, de Vader der barmhartigheid, door de verdiensten van Zijn lieven Zoon, Jezus Christus, onze enige Zaligmaker, door de inwendige en machtige werking van de vertrooster, de Heilige Geest, zij in uw harten zichtbaar en worde bevonden, lieve zusters, nu en in eeuwigheid. Amen.

Lieve en welbeminde zusters. Na hartelijk groeten is deze dienende, om ulieden, volgens mijn schuldige plicht, te vermanen ulieden te wachten voor uw vijanden, de

pausgezinden, die een arglistige meester dienen, ja zulk een, die niet slaapt, maar omgaat als een briesende leeuw, zoekende, wie hij zou mogen verslinden. Want uw geveinsde vrienden en wereldse metgezellen, als zij zien zullen, dat je met hen niet meegaat naar de afgodstempel, zullen zich verwonderen, dat gij niet meeloopt in die ongebonden overdaad, zoals Petrus zegt; en daarom zullen zij je versmaden, vervolgen en kwalijk van je spreken.

Doch, lieve zusters, laat het je niet hinderen, en verwondert je daarover niet, want het is om u te beproeven. Wanneer zij u dit voorhouden, denkt er dan aan, waartoe dit dient, en vooral om Wie je hen tegenstaat, namelijk, omdat gij God niet verzaken wilt, zoals zij hebben gedaan, want de haat, die zij je toedragen, is om het Woord van God, en aldus komt de zaak God toe, en Hij zal die wreken. Daarom, al wordt je ook gesmaad en gekweld om Zijnentwil, denkt dan toch de gelukkigste te zijn; en wanneer je met de aartsvaders, profeten en apostelen lijdt, zul je voorzeker dezelfde vreugde deelachtig worden, die zij nu genieten. Uit het Woord van God heb je vroeger gehoord, hoe wreed de tirannen ten allen tijde de ware leden van Christus hebben vervolgd; en, zoals Christus getuigt, zullen zij die vervolgen tot aan de voleinding der wereld. Daarom, om je geheugen te hulp te komen, zal ik je de geschiedenis van de heiligen martelaar Stefanus herinneren, die, omdat hij de leer, waarvoor wij nu lijden, gunstig was, handhaafde en verdedigde tegen de vijanden der waarheid, voor een lasteraar werd gescholden, en te Jeruzalem dood gestenigd. De apostelen van Christus waren door dit addereengebroedsel op velerlei wijze verdrukt. Antipas, de getrouwe getuige van Christus, werd te Pergamus gedood. Jason werd, omdat hij Paulus, Silas, enige andere christenen en leraars van Christus ontvangen had, voor de raad en in de synagoge te Thessalonica gesleept, en beschuldigd als een oproermaker tegen en verrader van de keizer. Het is derhalve geen wonder, dat wij thans zullen gekweld worden, aangezien wij deze leer handhaven en haar leraars eren en achten. Bestaat er een andere beloning voor de getrouwe dienaars van God dan in vorige tijden? Neen, waarlijk, zoals Christus verklaart, dat, zo zij Hem vervolgd hebben, zij ook noodzakelijk Zijn leden zullen vervolgen; wanneer zij de Heere des huizes Beëlzebul hebben geheten, hoe veel te meer zijn huisgenoten; en gelijk Christus zelf getuigt, zullen wij gehaat worden van alle mensen om Zijns Naams wil.

Het is dan geen vreemde zaak, mijn lieve zusters, in onze dagen de ware leden van Christus aldus behandeld en bejegend te zien, zonder enige redelijke of rechtvaardige oorzaak. Want allen onder hen zullen als ketters beschouwd worden, die de menselijke overleveringen en geboden niet willen opvolgen. In die zin kan Christus ook een Ketter heten, aangezien Hij hun onreine plechtigheden niet goedgekeurd of opgevolgd heeft, want nooit liep Hij bij de processie met een misgewaad, kruis of kandelaar, nooit heeft hij enig beeld bewierookt of daarvoor Latijnse missen gezongen; nooit zat Hij in de biechtstoel of heeft hij het vagevuur, of aangaande de pauselijke vergeving gepredikt, nooit heeft Hij de heiligen aangebeden, of de mis voor de doden gezongen. Hij heeft ons niet bevolen op een Vrijdag of andere dag of in de vasten ons van vlees te onthouden, nooit heeft Hij een donkere mis of een lichtmis ingesteld. Hij heeft nooit enige kerk, kelk, as, palmen, kandelaars of klokken ingewijd. Al zulke nietsbetekenende plechtigheden, die niet door God zijn ingesteld, noemt Hij de zuurdesem der Farizeeën, dat is, hun veroordelenswaardige geveinsdheid, en vermaande Zijn discipelen, zich voor dit alles te wachten, en vervloekte daarenboven allen, die zulke gebrekkige schaduwen tot zijn Heilig Woord zouden willen toedoen, en bedreigde hen, om hun deel af te doen uit het boek des levens. De apostel Paulus betuigt, dat zij geen deel hebben met Christus, die zich keren tot de zwakke en arme eerste beginselen, en tot het juk der dienstbaarheid.

Daarom, mijn lieve zusters, aangezien onze goede God ons door het licht van Zijn heilig Woord verlost heeft van al zulke duistere, dwaze, blinde en gebrekkige instellingen, staat dan in de vrijheid, waarmee ons Christus vrijgemaakt heeft, en wordt niet weer met het juk der dienstbaarheid bevangen. Maar laat ons steeds bereid zijn, verwachtede de toekomst van onze Heere en Zaligmaker Jezus Christus, die, zoals Petrus zegt, zal komen als een dief in de nacht; en ons Hoofd Christus zegt, dat, indien de heer des huizes geweten had, op welke tijd de dief komen zou, hij zeker gewaakt zou hebben.

Daarom, mijn allerliefsten, hebt goede moed, hoe ook de wereld tegen je woedt, en let wel tot je vertroosting op de grondeloze barmhartigheid Gods, Die, naar Zijn belofte om onzer zwakheid wil de hitte des vuurs heeft verzacht, derwijze, dat onze broeders, die voor ons naar de hemel zijn gevoerd, veel meer vreugde dan pijn of smart ondervonden hebben; en bedenkt daarbij, dat ook God u also genadig zal zijn, gelijk Hij reeds getoond heeft, opdat gij met de apostel Paulus mag zeggen: "Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? verdrukking, of benauwdheid, of vervolging of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard? Gelijk geschreven is: Want om uwentwil worden wij de gehele dag gedood; wij zijn geacht als schapen ter slachting."

Daarom, mijn allerliefsten, wanneer ook, om uw leven te sparen, u enigen van deze schijnheiligen met hen voor de afgodstempel trachten te brengen, weigert dit, want onze Meester Jezus Christus zegt: "Wie zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen;" en op een andere plaats zegt Hij tot onze vertroosting: "Er valt niet een haar van uw hoofd zonder de wil van uw hemelse Vader. Bemoeit u niet met hen, die koud noch heet zijn, opdat God u niet uit Zijn mond spuwt; maar antwoordt hun, dat de heilige Apostel ons beveelt, 'geen ander juk aan te trekken met de ongelovigen; want wat meedeel heeft de gerechtigheid met de ongerechtigheid? En wat gemeenschap heeft, het licht met de duisternis? En wat samenstemming heeft Christus met Belial? Of wat deel heeft de gelovige met de ongelovige? Of wat samenvoeging heeft de tempel Gods met de afgoden? Want gij zijt de tempel des levenden Gods, gelijkwerwijs God gezegd heeft: Ik zal in hen wonen, en Ik zal onder hen wandelen; en Ik zal hun God zijn, en zij zullen Mij een volk zijn. Daarom, gaat uit het midden van hen, scheidt u af, zegt de Heere, en raakt niet aan hetgeen onrein is, en Ik zal ulieden aannemen. En Ik zal u tot een Vader zijn, en gij zult Mij tot zonen en dochteren zijn, zegt de Heere, de Almachtige.'

Aldus mijn allerliefsten in Jezus Christus, gelijk ik begonnen heb, eindig ik ook, ulieden biddende je te wachten voor je vijanden, neemt uw kruis op, en volgt uw Leidsman Jezus Christus na, door de enge poort der vervolging. Dan zul je verzekerd zijn met Hem te regeren en te zegevieren in Zijn eeuwig koninkrijk, dat Hij ulieden gekocht heeft met Zijn dierbaar bloed; Wie met de Vader en de Heilige Geest, een enig en eeuwig God, lof en prijs zij in de eeuwigheid. Amen.

Door mij, Willem Tys."

40. Christoffel Lyster, Jan Mace, Jan Spencer, Simon Joyne, Richard Nicols (Nichol) en Jan Hamoud (Hamon)

Korte tijd na de dood van de vrome dienaren van het Goddelijke Woord, Robert Drake en Willem Tyms, die met andere martelaren op Smitsveld te Londen waren omgebracht, begonnen de vijanden der waarheid, nadat zij het bloedige bevelschrift van koning Filips en koningin Maria hadden ontvangen, in alle plaatsen de gelovigen gevangen te nemen, en hen met gehele scharen om te brengen. Onder anderen waren door de graaf van Oxford deze **zes vrome mannen** in het bisdom van Londen gevangen genomen, en naar Bonner gezonden. Doch, aangezien zij met gehele scharen van alle kanten tot hem gezonden werden, en het hem zeer moeilijk viel, om iedere martelaar in het bijzonder te ondervragen, besloot hij bij zichzelf, om hun negen artikelen voor te stellen, en wanneer zij zich daaraan niet wilden onderwerpen, dat zij allen op de brandstapel hun leven zouden moeten eindigen. Toen deze dan voor hem in zijn huis te Fulham gebracht waren, ging hij terstond naar de kerk, en stelde hun de onderstaande artikelen voor, waarop zij schriftelijk moesten antwoorden.

Negen pausgezinde artikelen vanwege een rechtbank des geloofs aan de gelovigen voorgelegd

1. Dat gij N. in vroeger tijd standvastig en volstandig geloofd hebt, en ook nu gelooft, dat er slechts één katholieke kerk is, waarin het geloof en de godsdienst van Jezus Christus op ware wijze beleden, aangenomen, gehouden, onderhouden en als goed erkend is door ieder gelovige en waar Christen.
2. Dat gij N. in vroeger tijd geloofd hebt en nog gelooft, dat erin de katholieke kerk zeven sacramenten zijn, door God ingesteld en bevolen, die met toestemming van de heilige kerk goedgekeurd ontvangen en onderhouden zijn.
3. Dat gij N. in vroeger tijd gedoopt bent in het geloof van deze zelfde katholieke kerk, beleden hebt door de mond van uw doopgetuigen, het geloof en de godsdienst van Christus te onderhouden, daar de duivel met zijn werken en hoogmoed te verzaken, en door dit sacrament van de doop der katholieke kerk bent ingelijfd, en tot een gelovig lid van haar bent gemaakt.
4. Dat gij N., toen gij tot jaren des onderscheids gekomen bent, niet bent afgeweken van de belijdenis en het geloof van die kerk, noch mishagen in haar hebt gehad, maar, zoals een gelovig christen behoort te doen, volhard hebt gedurende enige jaren in deze belijdenis, waardoor gij die hebt bevestigd.
5. Dat gij N. niettegenstaande dit alles nu onlangs in de tijd van twee jaren in de stad en het bisdom Londen van enige leerstukken van de katholieke leer en het geloof bent afgefallen; onder andere zaken, hebt gij een mishagen gehad in de mis en u ernstig uitgelaten tegen de offerande daarvan, het sacrament des altaars en de eenheid der kerk, terwijl gij het gezag van de Roomse stoel en het gevoelen dienaangaande belasterd en berispt hebt.
6. Dat gij N. vroeger hebt geweigerd en ook nu nog weigert, u weer te verzoenen met en te voegen bij de eenheid der kerk, terwijl gij erkende en beleed, dat het gezag van de Roomsse stoel onwettig was.
7. Dat gij N. de offerande der mis en het sacrament des altaars versmaad hebt, en geweigerd om in de kerk de mis te horen en het sacrament te ontvangen, en uitdrukkelijk zegt, dat in het sacrament des altaars wezenlijk noch inderdaad is het ware lichaam en bloed van Christus, en er bijvoegt, dat de mis afgoderij en een gruwel is, en dat in het sacrament des altaars niets anders zich bevindt, dan het wezen van het brood en de wijn, die slechts tekenen en zegelen zijn van het ware lichaam en bloed van Christus, dat in de hemel is, en in geen dele onder de gedaante van het sacrament des altaars.
8. Dat gij N. bent ontboden voor zekere rechters en commissarissen, en wegens uw ongeregeldeheid weerstrevend, hardnekkig en onbuigzaam bevonden werd, zo zelfs, dat gijlieden op hun bevel naar mij bent gezonden om mijn gevangenen te worden opdat gij door mij zoudt worden onderzocht, en ik overeenkomstig uw misdaad uitspraak doen zou.
9. Dat al deze bijzondere bovenstaande artikelen waarlijk openbaar zijn, en ik u niet alleen daarvan verdenk, maar gij er u ook aan schuldig kent. Daarom, aangezien gij was en nog bent onder het rechtsgebied van mij Edmond Bonner, bisschop van Londen, en nu naar de regel der kerkelijke wetten voor mij gedagvaard bent, moet gij ook door mij vermaand en bestraft worden."

Het antwoord van de genoemde martelaren op ieder artikel in het bijzonder.

Vooreerst, aangaande het artikel van de kerk, stemden zij eenparig toe en kwamen overeen, dat er slechts één algemene kerk is. **Johannes Spenser** voegde er nog bij, dat de Roomse kerk geen deel van de katholieke kerk van Christus uitmaakte, en dat zij niet geloofden of geloven

wilden, dat de leer en de godsdienst, die in deze boze kerk onderwezen en voorgesteld werd, de ware godsdienst was.

Op het tweede artikel antwoordden zij, dat zij geloofden, dat in de algemene kerk van Christus slechts twee sacramenten waren, namelijk, het heilige sacrament des doops, en het sacrament van het lichaam en het bloed van Christus.

Op het derde artikel beleden zij eenparig, dat zij in het geloof van de algemene kerk van Christus gedoopt waren, en dat hun doopgetuigen voor hen beleden en beloofd hadden, zoals in deze artikelen was begrepen.

Op het vierde antwoordden zij, dat zij altijd volhard hadden en tot nog toe volhardden en verdergaan wilden in de erkenning en belijdenis van het geloof, waarin zij gedoopt waren.

Richard Nicols voegde er bij, dat bij de waarheid van zijn belijdenis zeer duidelijk ten tijde van koning Eduard geleerd had, waarop hij zijn geloof had gevestigd, en daarin, door Gods genade, tot het einde toe wilde volhard.

Op het vijfde antwoordden zij, dat zij niet afgeweken noch gescheiden waren van het algemeen geloof in Christus, wat zij vroeger hadden leren kennen; hoewel zij bekenden, dat zij vroeger ernstig gesproken hadden en nog spraken met een grote afkeer van de mis en van het sacrament des altaars; en verzekerden, dat zij niet wilden komen om die aan te horen, en er deel aan te nemen, aangezien zij geloofden, en nog geloven, dat zij verkondigd en bediend werd tegen de leer der heilige Schrift, en alzo streed tegen de eer van God. Daarenboven beleden zij, dat zij gesproken hadden tegen het geroofde gezag van de Roomse bisschop, als de zodanige, die een verdrukker is van de kerk van Christus en dat hij geen gezag in Engeland behoorde uit te oefenen, en betuigden, dat zij over deze bewering geen berouw hadden, maar er zich over verblijdden.

Op het zesde antwoordden zij, dat zij nooit geweigerd hadden, noch thans weigerden zich met de algemene kerk van Christus te verzoenen maar aan de andere kant verklaarden zij, dat zij nu of nimmer tot de Roomse kerk wilden overgaan, noch het gezag van de Roomse stoel wilden erkennen, maar dat versmaadden, omdat de geestelijken het boek van God, namelijk de Bijbel, verboden en onderdrukt hebben, en in plaats daarvan de Babelse mis, met al haar koopmanschap, hadden verheven en bevorderd.

Het zevende beantwoordden zij toestemmend. **Simon Joyne** verklaarde uitvoeriger, dat de reden, waarom hij geweigerd had aan hun bedrog deel te nemen, daarin bestond, dat de geboden van God daar verbroken, en de instelling van Christus veranderd en vernietigd was, en de Roomse instellingen en overleveringen in plaats daarvan waren ingevoerd. Aangaande het sacrament van het lichaam van Christus betuigde **Christophorus Lyster** standvastig, dat in het sacrament van het Avondmaal het wezen van het brood en de wijn, zowel na de inzegening als vroeger, hetzelfde blijft, en dat daarin niet was het ware lichaam en bloed van Christus, wezenlijk noch werkelijk; maar dat het alleen door alle gelovigen op een geestelijke en plechtige wijze door het geloof werd ontvangen, en zij beleden daarenboven, dat de mis geen zoenoffer of verzoening is voor levenden en doden, maar alleen een gruwelijke afgoderij.

Op het achtste zeiden zij, dat zij door de beambten van de koning en van de koningin naar de gevangenis te Gloucester waren gezonden, omdat zij de mis in hun gewone kerk niet wilden bijwonen, en vandaar waren gezonden naar de bisschop van Londen om voor hem wegens hun geloof te worden ondervraagd.

Op het negende beleden en besloten zij eenparig, dat alles, wat hij daarin verklaard had waar was, en dat zij onder het bisdom van Londen waren.

Nadat zij op alles aldus hadden geantwoord, ontsloeg de bisschop hen tot des namiddags. Na etenstijd ontbood hij hen andermaal in de kerk. Toen zij daar gekomen waren, en hij de artikelen en hun antwoord gelezen had, wendde hij allerlei middelen aan, om hen van deze christelijke belijdenis af te trekken. Maar bemerkende, dat zij volstandig bleven bij hetgeen zij hadden beleden, en niet wilden terugkeren tot de eenheid van de Roomse kerk, sprak hij op vermetele wijze het doodsvonniss over deze godvruchtige mannen uit, en gaf hen aan de macht van de wereldlijke rechter over, om levend in de stad Gloucester te worden verbrand.

Daar eindigden deze vrome mannen standvastig en blij moedig hun sterfelijk leven in de vlammen ter ere van God, tot bevestiging van de leer van het heilig Evangelie en tot blijdschap van alle gelovigen, op de 18e april 1556 te Glochester.

41. John Hullier

Wanneer de Heere de weldaad en genade betoont aan Zijn martelaren, om niet alleen de waarheid van het heilige Evangelie te bezegelen met hun bloed, maar ook dat zij voor hun dood schriftelijk mogen getuigen, hoe zij zich betoonden in de leer der heilige Schrift en met welke wapenen zij voorzien waren, om andere gelovigen en zich zelf te beschermen, dan geniet de kerk Gods een dubbele weldaad en genade van de Heere.

Aldus was de kerk te Braham, onder het gebied van Cambridge, en de gehele gemeente daar in de persoon van haar getrouwe dienaar Johannes Hullier genoegzaam onderwezen en verlicht, om alle besmettingen en afgoderij te verduisteren en hen te veroordelen, die, de waarheid eens gekend hebbende, haar met onrechtvaardigheid onderdrukken, en zich schikken naar alle verandering in de godsdienst volgens de wil van hen, die over haar in deze wereld heersen, van welke lieden niet alleen het koninkrijk Engeland, maar de gehele wereld vervuld is. Daarenboven worden zijn leden der kerk door het voorbeeld van hun Herder met nadruk gewaarschuwd, hoe zij zich wachten moeten voor spotters, die met God, Diens heilig Woord en allen godsdienst spotten. Doch, opdat wij te beter zouden inzien door welke geest deze heilige man werd gedreven, heeft hij ons een brief bij wijze van testament nagelaten, die hij in de gevangenis der tirannen heeft geschreven. Wij hebben die hier bijgevoegd, opdat ieder christen zou kunnen zien met welke ijver die goede man tot de ware godsdienst was beziel.

“Johannes Hullier, gevangene sedert geruime tijd, en nu ter dood veroordeeld om de getuigenis van onze Heere Jezus Christus, aan het gehele gezelschap der christenen, en aan de gehele vergadering der gelovigen, wie hij toewenst volharding van het hart en versterking des Heilige Geestes, zowel tot gezondheid des lichaams, als tot zaligheid der zielen. Amen.

Vervuld zijnde met vertroosting van mijn zaligheid, en versterkt door de Geest Gods, mijn beminde broeders in Jezus Christus, waarvoor ik mijn hemelse Vader eeuwig danken zal, werd ik door mijn gemoed gedrongen, en heb mij niet kunnen onthouden om voor ulieden een verklaring af te leggen, waardoor, indien gij voor uw zaligheid zorgt, gij vermaand zult worden om te vlieden van de gemeenschap der pausgezinden, en de woorden van Johannes te bedenken, die in Zijn Openbaring geschreven staan: "Indien iemand het beest aanbidt en zijn beeld, en ontvangt zijn merkteken aan zijn voorhoofd of aan zijn hand, die zal ook drinken uit de wijn des toorns Gods, die ongemengd ingeschonken is in de drinkbeker Zijns toorns; en hij zal gepijnigd worden met vuur en sulfur, voor de heilige Engelen en voor het Lam. En de rook van hun pijniging gaat op in alle eeuwigheid, en zij hebben geen rust dag en nacht, die het beest aanbidden en zijn beeld, en zo iemand het merkteken zijns Naams ontvangt."

Broeders en gelovige christenen, ik bid ulieden met aandacht te willen bedenken, wie dit beest is, en wie zij zijn, die het aanbidden, aan wie de Engel de gruwelijke pijnigingen verkondigt. Voorwaar, dit beest, waarvan ik hier spreek, is niets anders dan het menselijk rijk van de antichrist, waarvan de paus het opperhoofd is, en de alleenheerschappij bezit met al de vagebonden van zijn dienaren en valse profeten, die, opdat zij hun grote waardigheid zouden kunnen handhaven en versterken, zich niet ontzien allerlei gruwelen te bedrijven, om hun plannen uit te voeren; die de gehele wereld met moorden en doodslagen vervullen, alle mensen dwingen om hun instellingen en bevelen op te volgen, die niet alleen met de christelijke godsdienst niet overeenkomen, maar die ten enenmale verdrukken en ook allen,

die daartegen op wettige wijze strijden. Deze dan, die reeds de besmetting van deze bijgelovigheden verloochend hadden door het gehoor van het Goddelijk Woord en de kennis van Zijn Zoon Jezus Christus, onze Zaligmaker, en daarna weer tot deze onreinheid vervallen zijn, en zich door lage veinzerij besmetten, door uiterlijk een zaak te tonen, uit vrees van gehaat te worden door de mensen, en iets anders in het hart te gevoelen, ik bid u, wat doen die anders dan het beest aanbidden? Hierdoor ziet men, dat zij een geveinsde gehoorzaamheid in ere houden, die anders niet waardig waren gegroet te worden, en voegen zich bij de gemeente der bozen, die zij behoorden te haten en te vervloeken als een hel van vrijbuiters en moordenaars, en als een bordeel of afgrond van hoererij en allerlei schandelijke onreinheden des vleses. Zij behoorden niet alleen het geluid van zulk een stem te schuwen, die zo weinig overeenkomt met het liefelijk geluid der heilige Schrift, maar ook die te haten en tegen te spreken uit alle macht, zoals ons de ware Herder van onze zielen Jezus Christus met nadruk in Zijn Evangelie vermaant.

Verder, zij, die zich alleen naar het uitwendige bij de pauselijke godsdienst voegen, en die begunstigen, alsof zij tot zijn belijders behoorden, terwijl alleen schaamte is, die hen terughoudt van de belijdenis van Jezus Christus en Zijn heilig Evangelie, wat doen deze anders, dan het teken van het beest op hun handen en voorhoofden dragen? maar Jezus Christus wil deze geveinsdheid niet verdragen, waarvan Hij zegt: "Zo wie zich Mijns en Mijner woorden zal geschaamd hebben in dit overspelig en zondig geslacht, diens zal zich de Zoon des mensen ook schamen, wanneer Hij zal komen in de heerlijkheid Zijns Vaders, met de heilige Engelen." En daarom zegt de Heere door zijn Profeet Maleáchi: "Vervloekt zij de bedrieger." Gij werd eens geroepen tot het licht en de kennis van Zijn heilig Woord en het genot van Zijn Heilige Geest, en tot het vermogen om het eeuwige leven te beërven; maar, de Heere zegt in Zijn heilig Evangelie "Niemand die zijn hand aan de ploeg slaat, en ziet naar hetgeen achter is, is bekwaam tot het Koninkrijk Gods." Op deze wijze spreekt ook de apostel Johannes van hen, die zich van de goede leraren van de ware godsdienst afwenden, en sluit ben openlijk buiten het getal der goede, als hij zegt: "Zij zijn uit ons uitgegaan, maat, zij waren uit ons niet; want, indien zij uit ons geweest waren, zo zouden zij met ons gebleven zijn; maar [dit is geschied], opdat zij zouden openbaar worden, dat zij niet allen uit ons zijn." Waarlijk, indien wij allerlei gedaanten aannemen, en gedurig van godsdienst veranderen, en door een geveinsde kleur een teken dragen in onze harten en een ander teken op onze voorhoofden, dan zijn wij niet in de waarheid. Want volgens de getuigenis van Paulus, Ef. 5, vs. 13, "is al wat openbaar maakt licht."

Daarom bid ik ulieden, mijn broeders, bedriegt uzelf niet door de wijsheid dezer wereld, die dwaasheid bij God is; maar versterkt veel meer uw geest door de zekere en onbedrieglijke getuigenissen der heilige Schrift. Want al strekken de genade en de goedheid van God zich oneindig uit over alle mensen, nochtans komt zij alleen en eigenlijk tot hen die, door een vast vertrouwen op God ondersteund, standvastig blijven teneinde toe, niet nalaten goed te doen, zich van dag tot da zoeken te overtreffen, en meer en meer in alle deugden toe te nemen. Daarom is hier zeer gepast de tekst uit de Openbaring van Johannes: "Hier is de lijdzaamheid en het geloof der heiligen." Uit deze woorden blijkt duidelijk, hoe Gods woord voor een zekere tijd de dienst der tirannen gebruikt, en wel slechts, opdat het geloof en het geduld der zijn meer openbaar zouden worden. Wanneer wij deze beide deugden missen, kunnen wij op geen gemeenschap rekenen met de heiligen en gelovigen. Maar op een andere plaats wordt gezegd: "Maar de vreesachtigen en ongelovigen, en gruwelijken, en doodslagers, en hoereerders, en tovenaars, en afgodendienaars, en al de leugenaars, hun deel is in de poel, die daar brandt van vuur en sulfer, hetwelk is de tweede dood." "Maar," zal men zeggen, "hoe dan, zullen wij ons opzettelijk laten doden?"

Ik raad dat niet aan, maar ik meen, dat, indien wij de eeuwige vreugde willen deelachtig zijn, wij ons gehoorzaam behoren te gedragen, en ons aan Gods goede en heilige wil moeten onderwerpen, die in Zijn heilig Woord wordt uitgedrukt. Wij moeten ook al onze bekommernissen op Hem werpen, en ons verzekerd houden, dat alles goeds hun zal toekomen, die Hem beminnen. Ziet hier, wat Hij ons gebiedt: "Gaaf uit van haar, mijn volk, opdat gij aan haar zonden geen gemeenschap hebt, en opdat gij van haar plagen niet ontvangt." Wie deze vreselijke, dreigende en bevelende stem des Heeren zal horen, en weten zal, dat zij niet kan

ontvlucht worden, en nochtans die niet terstond gehoorzaamd, welk ander voornemen heeft hij dan de Heere opzettelijk op de proef te stellen? Dat toch ieder wel overlegge, wat de wijze man zegt: "Wie het gevaar bemint, die is waardig, dat hij daarin omkomt." Laat het dan nooit gezien worden, dat iets ulieden zou bewegen hun dwaasheden toe te stemmen. Gaat liever weg uit het midden van hen, en sluit geen overeenkomst met de onrechtvaardigen; ja, geeft zelfs generlei teken met uw lichaam, waaruit men zou kunnen denken, dat gij met hun dwaasheden instemt. Eert liever God, zoals dat behoort, zowel uitwendig met het lichaam als inwendig met de geest.

Aangezien het nu zo is, behoren wij ons lichaam en zijn wil aan de geest te onderwerpen en te gehoorzamen, opdat het zich te ijveriger betoont in de dingen, die Gods goedheid van ons eist. Anders moeten wij niet verwachten, dat wij Zijn beloften met de ware kinderen van Abraham zullen deelachtig worden; want, zoals de apostel Paulus ons leert, zijn de kinderen des vleses geen kinderen van God. Als wij naar het vlees leven, zullen wij sterven, want de begeerte des vleses is de dood, maar de begeerte des geestes is leven en vrede, en laat ons indachtig zijn, dat het bedenken des vleses vijandschap is tegen God, want het onderwerpt zich der wet Gods niet. Die in het vlees zijn, kunnen Gode niet behagen.

Ik heb ulieden, broeders, nu de weg voorgesteld, welke gij hebt in te slaan, de nauwe weg, die tot de zaligheid leidt, of de brede, die tot het verderf voert, waarop de kinderen dezer wereld zich enige tijd verheugen.

Wat mij zelf verder aangaat, lieve broeders, die uw welvaart en geluk lief heb, ik heb deze brief aan ulieden willen schrijven, om u uit goede genegenheid en vaderlijke zorg te vermanen, die ik voor uw zaligheid gevoel. Daarom, aangezien ik u hierdoor heb vermaand, bedenk dan nu naarstig, welke weg gij wilt bewandelen, en door welke middelen gij tot de zaligheid kunt geraken en vrede verkrijgen voor uw zielen. En wat ik ulieden schrijf, ben ik bereid met inkt en papier te bezegelen, maar nog meer bereid het door vergieten van mijn bloed te bevestigen, als de dag van mijn offerande zal aangebroken zijn, wanneer ik van het tijdelijke leven zal worden beroofd, welke tijd, naar ik meen, niet ver meer af is. Daarom, beminde broeders in de Heere, beveel ik u aan onze broeder Jezus Christus, Wiens genade u steeds mag bijblijven. Amen. Bidt en waakt. Bidt en waakt, bidt de Heere." Amen.

Toen nu deze getrouwe dienaar van Jezus Christus geruime tijd gevangen gezeten had, en de tijd was aangebroken, dat hij de Heere in de vlammen zou worden opgeofferd, werd hij naar de plaats geleid, waar hij zou sterven, waar de brandstapel reeds gereed stond, om hem daarop te verbranden, welke dood hij om de naam van Christus, niet vreesde te ondergaan. Voor hij zich naar de strafplaats begaf, deed hij een heerlijk gebed, dat getrouw opgetekend is, en dat wij hier hebben bijgevoegd, want, daar hij de wrede dood voor ogen zag, viel hij op de knieën, hief de ogen naar de hemel en sprak aldus:

"O almachtige God en barmhartige Vader, om Wiens wil ik nu de dingen verlaat, die mij het liefst en waard zijn: mijn vrouw, mijn kinderen, en alle grootheid dezer wereld, mijn eigen begeerlijkheden en genoegens, als er genoegens in de wereld bestaan, en nu bereid ben mijn leven voor U over te geven, laat het, o Heere, U nu, door Uw grote goedheid en genade, behagen, mij in deze mijn strijd de genade te bewijzen, dat niets van dat alles, wat ik heb meegedeeld, mij verhindert deze strijd met ijver verder te zetten, tot bescherming van uw heilig Evangelie, en alle beletselen dezer wereld te verwerpen. Ik bid U dan o allergenadigste Vader, mij, naar Uw grote barmhartigheid te willen bijstaan met de kracht van Uw Heilige Geest, en bovenal in mijn laatste uur, wanneer ik dat het meest zal behoeven. Zend Uw Engel om mij te verkwikken met Uw verborgen vertroosting, om mij te versterken met zijn hulp, en mij te geleiden op zulk een gevaarlijke en gladde weg, opdat ik door de enge poort komen mag in de verzekerde haven van Uw hemelse rust. Door welke poort en langs welke weg onze enige Zaligmaker Jezus Christus, Uw enig welbeminde Zoon, voor ons allen nu reeds met kracht en geweld doorgedrongen is, Die een heerlijke

overwinning verkregen heeft, opdat Hij de weg te gebaander en te gemakkelijker zou maken voor velen, die door Uw standvastige liefde Hem op deze weg zullen volgen; niet voor hen, die het Evangelie alleen in de mond hebben, maar die tonen Evangelisch te zijn door een goed en heilig leven, en zich gelijkvormig zoeken te maken aan het beeld van Uw Zoon, door een goede levenswandel, door liefde, geduld, zuiveren godsdienst, waarheid, getrouwheid en voorzichtigheid. Daarom onderwerp ik mij ten enenmale aan U, o Vader van grote barmhartigheid, op niemand anders stel ik mijn hoop en vertrouwen dan op U alleen en op het kruis, de dood en het bloed van onze Heere Jezus Christus, Uw Zoon, door Wie de wereld mij en ik der wereld gekruisigd ben, en zoek en begeer niets anders dan de zaligheid mijner ziel, opdat ik met Christus mag leven, Die mijn Leven is, mijn weg, mijn hoop, al mijn troost en eindelijk al de vreugde van mijn geest. Het vreselijke en brandende vuur zal mij, o Heere, een zware en gruwelijke zaak toeschijnen, maar Uw almachtige arm verlene mij genoegzame kracht om dit alles te verdragen, opdat mijn ziel door Uw goedheid en genade behouden blijft, als medelijden met mij hebbende, o God, Schepper en Regeerder van alle schepselen! En, aangezien Gij, door Uw onuitsprekelijke goedheid, mij zo versterkt en moed gegeven hebt, U alleen meer dan enige pijniging te vrezen, en ik al mijn hoop en vertrouwen op U alleen stel, daarom vergeef ik, in tegenwoordigheid van dit volk, al de misdaden, die iemand jegens mij mocht misdreven hebben; ja, ik vergeef het hem met geheel mijn hart. En Gij, mijn genadige God, vergeef mij ook al mijn schulden, en bedek al de misdaden van mijn dartele jeugd; wis mijn ongerechtigheden uit, naar de grootheid van Uw genade en barmhartigheid, en reinig mij van mijn verborgen zonden, door de Heere Jezus Christus, Uw welbeminden Zoon, en door Zijn dierbaar bloed, dat Hij voor mij onwaardig zondaar heeft uitgestort. Want al onze goede werken hebben geen waarde, wanneer zij gewogen worden op de schaal van uw rechtvaardigheid. Evenwel, daar Gij, door Uw heilige wil, de goede werken bevolen en goedgekeurd hebt om er in te wandelen, tot bevestiging van ons geloof, en voorzover het ons betaamt die te volbrengen, zo behoren al onze pogingen daarop gericht te zijn. En wij, die deze goede werken zullen verricht hebben, zullen daarom niet ophouden onnutte dienstknechten te zijn, die niets doen, dat iets zou kunnen verdienen, maar alleen, wat wij schuldig zijn. En wat goeds wij ook zouden mogen verricht hebben, is het nochtans nodig met de arme tollenaar uit te roepen: "O God, wees mij zondaar genadig," en alleen genade te zoeken in Jezus Christus, en niet in onze deugden, daar wij niet anders kunnen gerechtvaardigd worden dan in onze Zaligmaker Jezus Christus. Daarom, o goede God, dank en loof ik U bij mijn aanstaande dood, die ik, om de getuigenis van Uw Evangelie, moet ondergaan, dat het U behaagt mij door Uw goede wil tot zulk een grote eer te roepen. Verleen mij kracht en sterkte, om alles op vrome wijze voor Uw naam en Uw waarheid te lijden. Al deze volharding en sterkte, hoe groot die ook zij, ontvang ik door een bijzondere genade van Uw barmhartigheid en goedheid, waarvoor ik U dank, en graag erken, dat ik dit alles Van U en niet uit mij zelf heb. Daarom, o Heere, bid ik u uit de grond mijns harten, aldus mijn voetstappen te willen versterken, opdat ik nooit van de rechte weg afwijk, maar dat ik, na het einde van mijn levensloop, in Uw eeuwige vrede mag rusten. Vermeerder in mij de gave van geduld, zoveel als Gij naar Uw grondeloze wijsheid weet, dat ik nodig heb, en zoveel mij nuttig is; want Gij alleen, o God, bent de Gever van alle lijdzaamheid en allen ootmoed. En nu hef ik met mijn gehele hart mijn handen en ogen en mijn verstand op tot de troon van Uw genade, en vraag Uw hulp en Uw bijstand te midden van deze grote en zware verdrukkingen, en wel zoals Gij zelf ons dit hebt geleerd. Nu dan, o Heere, doe naar het woord van Uw belofte, laat een geringe verkwikking van Uw

goedheid mijn arme ziel, die zo verslagen is, te hulp komen; laat Uw sterkte mijn zwakheid ondersteunen, zodat ik gewillig de dood onderga, die mij wacht, en ik aan mijn broeders een vaste getuigenis der waarheid achterlaat, zoals door andere broeders voor mij gedaan is, die standvastig zijn gestorven om de Naam van Jezus Christus, Uw lieve Zoon. Tot U is het, o eeuwige en enige God, dat ik mijn toevlucht neem, Die door Uw almachtige en onuitputtelijke kracht zorgt, dat deze wonderbaarlijk grote hemel over ons wordt uitgebreid, en alle schepselen worden onderhouden, wat Gij alles uit niet hebt geschapen; Gij, Die het volk Israëls droogvoets door de Rode zee hebt geleid, zo zelfs, alsof zij over het vaste land waren getrokken; Gij, Die Uw Engel gezonden hebt voor hun aangezicht, om het volk uit het land der belofte te verjagen; Gij, Die door Uw sterke arm de drie jongelingen ongedeerd uit de brandende oven gered hebt; Die de hongerige muilen der leeuwen gesloten, en Uw dienaar Daniël van hen hebt verlost; Die de U beproeft door het vuur der verdrukking, niet minder dan het goud gezuiverd wordt in de smeltkroes, opdat de onreinheden van hun bedorven natuur gezuiverd worden, en zij een meer schone glans zouden verkrijgen, om waardiger te verschijnen voor Uw aangezicht. Zo zult Gij ook niet toelaten, dat zij meer worden verdrukt dan zij zouden kunnen dragen; maar te midden van hun verdrukkingen geeft Gij hun een gelukkige uitkomst, en wel met gezegende vrucht; hetzij zij gezond en ongeschonden ontkomen, of door lijdzaamheid de kroon der overwinning verkrijgen. Want er is niets onmogelijk of te moeilijk voor U, o alvermogende God, Die Uw getrouwe strijder Stéfanus onoverwinnelijk hebt gemaakt tegen de tirannie zijner vijanden, toen hij om de belijdenis van Jezus Christus zou worden gestenigd; eindelijk U, die overvloedig bent in genade en goedheid jegens allen, die Uw heilige Naam in waar en vast geloof aanroepen. Ik bid en smee U uit de grond van mijn hart, U, o Vorst en Heere boven alle heren, Die van de beginne versterkt hebt al de profeten en gelovige heiligen, die om Uw heilige Naam de wrede dood en de pijnigingen der tirannen niet hebben geschroomd, mij Uw gunstige hulp, Uw barmhartigheid en Vaderlijke goedheid niet te onttrekken in deze mijn ellendige staat. Laat het veel liever Uw wil zijn, deze Uw belijdenis in mijn strijd voor te staan, opdat Uw Zoon Jezus Christus worde geëerd en groot gemaakt in dit mijn lichaam, dat nu aan de dood gewijd is. Ik heb geen hoop op mijzelf, maar al mijn betrouwen is alleen op U, Die de dood in het leven verwisselt. Ik zie op geen ander einde, dan alleen dat de heerlijkheid van Uw Naam geëerd en verheerlijkt worde in deze vergadering des volks tot grote troost in Jezus Christus, Die de Bewerker en Volmaker is van ons geloof, opdat alle volken Hem met een mond eeuwig loven en prijzen. Amen."

Door dit gebed tot God werd het hart van Johannes Hullier derwijze versterkt en getroost, dat de wrede dood in de vlammen, die hij onderging, hem een leidsman was tot het eeuwig leven. Deze wrede vuurdood onderging hij met grote volharding te Canterbury in April 1556.

42. Hugo Laverocke, een kreupele en John Apprice, een blinde

Gelijk men zich niet genoeg kan verwonderen over de grote en grondeloze barmhartigheid Gods, die zowel zonder aanzien des persoons de lammen, blinden en de kreupelen, als de rijken, gezonden en de machtigen dezer wereld uitkiest, om Zijn eer te bevestigen, zo kan men ook niet genoeg met bewondering aanzien de onbarmhartige daden der pausgezinden, namelijk van Bonner en zijn aanhangers, die hun wreedheid toonden aan allerlei soort van mensen, hetzij lammen of blinden, hetzij jongen of ouden, zoals bij deze beklagenswaardige mensen kan worden opgemerkt, die, niettegenstaande hun gebrekkige toestand, zijn bloedige handen niet hebben kunnen ontgaan.

Hugo Laverocke, schilder, die 68 jaren oud en kreupel was, en Jan Apprice, een blind man, werden door zekere verspieters voor Bonner, bisschop van Londen, en de koninklijke beambten beschuldigd, gegrepen en gevangen gezet, en naar de bisschop gezonden, om wegens hun geloof te worden ondervraagd. Toen zij voor hem gebracht waren in zijn paleis te Londen, hield hij hun de negen bovenstaande artikelen voor, zoals hij de anderen gedaan had.

Hierop antwoordden zij, evenals Christophorus Lyster, John Mace en de anderen, zodat zij de 9e mei naar de gevangenis werden gezonden. Toen zij in de kerkenraadkamer van de St. Paulus kathedraal ontboden waren, om de artikelen nog eens te horen voorlezen, wendden zij allerlei listen aan, om deze onkundige lieden te doen herroepen, vooral hun gevoelen aangaande het heilige sacrament des Avondmaals.

Hierop antwoordde Hogo Laverocke het eerst en zei: "Ik wil bij mijn antwoord blijven volharden en bij hetgeen ik beleden heb, want in de heilige Schrift lees ik niet, dat de priesters bevolen wordt een stukje brood boven het hoofd te heffen en dat te doen aanbidden."

Toen wendde zich de bisschop naar John Apprice, en vroeg hem, wat hij zeggen wilde. "Ik zeg," zei hij, "dat uw leer, die gijlieden de mensen voorstelt en onderwijst, en die zo aangenaam in de oren der wereld klinkt, met het heilige Woord van God niet overeenkomt, en dat gij niet tot de algemene kerk van Christus behoort, want gij maakt bloedige wetten, om de mensen wegens hun geloof te doden, en aldus vormt gij de koningin tot uw beul."

Toen hij aldus met deze woorden de bisschop in zijn geweten had aangetast, wilde deze hun doodsvonnis niet langer uitstellen. Zijn zogenaamde vurige liefde tot hen openbaarde zich derwijze, dat hij zijn dienaren beval, dat zij na de middag tot hem te Fulham Wuden gesleept worden, waar hij zijn middagmaal wilde houden. Toen zij nu des namiddags overgebracht waren, spoedde hij zich, volgens zijn plechtige gewoonte, naar de kerk, om het wrede doodsvonnis over hen uit te spreken, en leverde hen over in de handen van de wereldlijke rechters, en meende alzo zijn handen van hen af te trekken; maar kon daarmee zijn geweten niet geruststellen voor het rechtvaardig oordeel van God, wegens de schuld van het onschuldig bloedvergieten.

Aldus werden deze beklagenswaardige lieden aan de macht van de wereldlijke rechters overgeleverd, en niet lang met vrede gelaten om daar te blijven, voor zij uit de gevangenis Newgate gehaald en op een kar geplaatst werden, om gevoerd te worden naar *Stratfortbow*, dat drie Engelse mijlen buiten Londen lag.

Toen zij daar gekomen waren, en aan de paal gebonden werden, wierp Hugo Laverocke zijn kruik weg, vertroostte zijn metgezel, en zei tot hem: "Heb goede moed, mijn lieve broeder, want mijnheer de bisschop van Londen is onze geneesheer geworden; hij zal ons genezen, u van uw blindheid en mij van mijn verlamming." Terwijl aldus deze beide heilige mannen God met groot geduld en een vrolijk hart te

midden der vlammen prezen, gaven zij hun zielen, door een levend geloof in Christus, Die zij standvastig tot het einde toe beleden, aan de Heere over, tot grootmaking van Zijn heilige Naam en tot hun eeuwige gelukzaligheid, op de 15e mei 1556.

43. Martelaren in mei – juni 1556

De volgende dag, 16 mei, nadat de genoemde kreupele en de blinde man waren verbrand, werden op dezelfde wijze, om dezelfde reden, te Londen op Smitsveld, in het vuur omgebracht, **Katharine Hut**, weduwe; **Joanna Hornes (Horns)**, een dienstmeisje van Billeriacy, **Elisabeth Thackvel**, en **Margaretha Ellis**, drie jonge dochters.

Op 15 Mei werden **Thomas Drowry (of Drury)**, een blinde jongen van Gloucester, en **Thomas Croker**, te Glocester tegelijk tot de vuurdood veroordeeld, die om dezelfde getuigenis der waarheid hun zielen in de handen van hun Heere Jezus Christus bevalen. Thomas was die blinde jongen die John Hooper ontmoette in de gevangenis.

Na de dood van de beide voorgaande werden op 19 (of 21) mei te Beccles, in Suffolk, verbrand **Thomas Spicer**, oud negentien jaren, **John Denys (Deny)** en **Edmund Poole**. Zij waren veroordeeld door John Hopton bisschop van Norwich.

Op 31 mei stierf in de gevangenis te Londen **G. Leache**

De 16e Juni werden te Lewes verbrand: **Thomas Harland**, timmerman, **Jan Oswald (Osewarde)**, bouwman, **Thomas Avincton (Abbington)** en **Thomas Read (Rede)**.

De 20ste juni werden in de stad Lewes, op gelijke wijze en om dezelfde reden, omgebracht **Thomas Wood (Hooode)**, bedienaar van het Goddelijk Woord, en **Thomas Milles (Mylles)**.

In de gevangenis, de King's Bench genaamd, stierven: op de 24ste Juni **William Adherall**, dienaar van Jezus, die begraven werd even buiten de gevangenis en de 25^e Juni **John Clement**. John's medegevanene **John Careless** stierf ook in de King Bench op 1 juli. Hij was een wever die graag voor Christus wilde branden, maar stierf in de gevangenis, zegt Foxe.

44. 11 mannen en 2 vrouwen: Hendrik Adlington, Laurence Parnam, Hendrik Wye, William Hollywel (Halliwell, ca 14 jaar), Thomas Bowyer, George Searles, Edmund Hurst, Lyon Cawch (Coyxe), Ralph Jackson, John Derifall, John Routh (Rothe), Elisabeth Pepper en Agnes George

De wrede macht der vijanden van het heilig Evangelie nam van dag tot dag in het koninkrijk Engeland onder de regering van de koningin Maria toe, niet alleen tegen de vrome strijders en sterke helden in het geloof, maar ook tegen de arme en blode christenen, die weinig tot de strijd waren toegerust.

Wij noemen hier enige hunner die, alle vrees voor de lichamelijke dood hebben overwonnen, de ware leer beleden, en die met hun bloed hebben bezegeld. Hun belijdenis is uit het Engels vertaald, zoals hier volgt.

Op 6 Juni 1556, las Darbyshire, de kanselier van Bonner artikelen tegen Henry Adlington, Thomas Bowyer, Lyon Cawch, John Derifall, Agnes George, William Halliwell, Edmund Hurst, Ralph Jackson, Lawrence Parnam, Elizabeth Pepper, John Routh, George Searles, en Henry Wye.

De Geloofsbelijdenis van deze 11 martelaren luidt als volgt:

Het geloof en de heilige overeenstemming der gevangenen van Christus, overgegeven aan de bisschop London, te Fulham, in de maand Juni van het jaar onzes Heeren 1556. “Wij belijden allen, en geloven standvastig, dat er slechts één God is, Die leeft tot in eeuwigheid, Die oneindige macht, wijsheid en goedheid bezit, en Schepper en Onderhouder van alle dingen is, zowel de zichtbare, als onzichtbare, en dat in de eenheid van Zijn Godheid drie personen zijn van gelijke macht en één in wezen, zonder vermenging der eigenschappen en zonder enige ongelijkvormigheid, te weten, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, zoals alle ware christenen en de kerk van Jezus Christus, gebouwd op het heilige Woord van God, leren: van welke kerk wij belijden ware en levende leden te zijn, die tezamen gemeenschap hebben.

Wij belijden, zonder er in het minst aan te twifelen, dat de tweede Persoon in de heilige Drie-eenheid, te weten, de eeuwige Zoon van God de Vader, uit liefde tot ons, de mensheid heeft aangenomen in de schoot van de gelukzalige maagd Maria, Die ontvangen is van hetzelfde wezen dier maagd, door de kracht van de Heilige Geest; en dat, van het ogenblik Zijner ontvangenis, de Persoon van de Zoon onafscheidelijk is verenigd geworden met de menselijke natuur in één Persoon, welke is Jezus Christus, waarlijk God én mens, Wiens rijk oneindig wezen zal.

Wij belijden en geloven met ons gehele hart, de artikelen des christelijken geloofs vervat in het Symbolum, dat gewoonlijk het Credo genaamd wordt, of het geloof, en ook in de geloofsbelijdenis van Athanasius is beschreven.

Wij belijden ook getrouw, dat de vergeving der zonden, de verlossing, de rechtvaardigmaking en de heiligmaking ons geheel en alleen geschonken worden uit loutere genade van God in Jezus Christus, verkregen door Zijn bloed, zonder enige van onze verdiensten of merken, hoe vele en goed die ook mogen schijnen, Nochtans, uit vrees dat er iemand mocht zijn, die ons verkeerd zou mogen verstaan, en menen, dat wij alle goede werken zouden willen verloochenen en teniet doen, belijden wij, dat alle mensen door het Woord van God verplicht zijn goede werken te doen; niet om daardoor mee te werken tot hun zaligheid, of om er iets mee te verdienen, maar om daarmee onze gehoorzaamheid te tonen door de vruchten van het geloof, opdat het licht van onze goede werken alzo mag schijnen voor de mensen, dat God, de Bewerker daarvan, erdoor geëerd en geprezen worde. Zo ook hebben wij grote vrees voor een dood geloof, waarvan Jakobus spreekt, dat geen goede werken heeft, als dat wordt nagevolgd. verder beweren wij, dat God ons om onze goede werken in de jongste dag niet zal rechtvaardigen; want het beste werk, vergeleken met de zuiverheid van de wet, zal, zoals de Profeet spreekt, als een onrein kleed worden bevonden. Onze zaligheid verkrijgen wij alleen

om Christus' wil, Wiens dierbare dood en volmaakte heiliging de volkomen losprijs is voor de zonde der wereld.

Wij geloven ook, dat het sacrament van de doop niet alleen is een teken van onze belijdenis en van onderscheiding van anderen, waardoor de christenen van andere ongelovigen worden onderscheiden, maar dat het ook is een merkzegel der wedergeboorte, waardoor als door een middel, zij die de doop op de rechte wijze ontvangen, in de kerk van Christus zijn opgenomen en ingelijfd; dat de belofte van de vergeving der zonden en de aanneming tot kinderen Gods, hierdoor op zinnelijke wijze wordt voorgesteld en door het geloof bevestigd; dat het gebruik om jonge kinderen in de kerk te dopen, en die in het gebed aan God op te dragen, behoort voorgestaan en behouden te worden.

Zo ook geloven wij, dat het Avondmaal des Heeren niet alleen is een bloot teken van eenheid, die de christenen onder elkaar behoren aan te kweken, maar ook een sacrament of teken van onze verlossing door de dood en het lijden van Jezus Christus, aldus, dat voor hen, die het waardig en met het geloof ontvangen, het brood is de gemeenschap aan het lichaam van Christus, en de drinkbeker der dankzegging voor hen is de gemeenschap aan het bloed van Christus. Door God is het niet bevolen, dat men dit moet bewaren en opsluiten, of over de straat dragen, of boven het hoofd eren, om te worden aangebeden.

Wij geloven ook, dat de heilige overdenking van de predestinatie of voorbeschikking van God en onze verkiezing in Jezus Christus vol is van vreugdevolle blijdschap en onuitsprekelijke vertroosting voor alle Godvruchtige personen, die in zichzelf de werking van Gods Geest gevoelen, de werking des vleses en de aardse leden doden, en hun verstand verheffen tot de hemelse dingen. Wij geloven ook, dat deze kennis ons in grote mate versterkt in het vertrouwen op onze zaligmaking die wij bezitten door Jezus Christus. Maar voor de wereldse en vleselijke mensen, die de geest van Christus niet hebben, is zij een gevaarlijke doolhof, waardoor de duivel zulke mensen kan omverwerpen, tot wanhoop brengen, of oorzaak worden om een ongebonden leven te leiden in allerlei onreinheid.

Wij geloven eindelijk, dat de offerande, door Jezus Christus eenmaal volbracht, de gramschap van God voor eeuwig heeft weggenomen, en Hij daardoor voldaan heeft voor de zonden der wereld, zowel voor de erfelijke als dadelijke zonden, en dat er geen andere voldoening voor de zonden bestaat dan deze. Daarom is het bedienen van de missen, waarbij zij voorgeven, dat de priester Jezus Christus opoffert voor de levenden en doden, een zeer gevaarlijke bedriegerij en zo verderfelijk als ooit iets heeft bestaan."

Deze belijdenis van het geloof was door alle bovengenoemde personen eigenhandig getekend.

Hij, die deze belijdenis het eerst uit het oorspronkelijke Engelse stuk, dat eigenhandig door hen getekend was, in de *Franse taal* heeft overgezet, schrijft, dat hij de martelaren tezamen heeft zien verbranden, en wel te *Stratfortbow*, een halve mijl buiten Londen, waar zij de Naam des Heeren groot maakten en als ware getuigen van Christus standvastig in de Heere zijn ontslapen op de 27ste Juni 1556.

45. Martelaren in juni 1556.

Nadat deze genoemde dertien personen te Stratfortbow waren verbrand, werd de 27e Juni in de gevangenis des Kings Beng genaamd, in Southwark, dood gevonden **Thomas Parret**, en de 29e van die maand **Martin Hunt**, en **John Norice**.

Behalve de bovengenoemden werden de navolgende martelaren, **Roger Bernare (Spurdane)**, **Adam Foster (Fortuné)** ca. 26 jaar, Mendlesham, Suffolk; en **Robert Jawson**, op de 30e Juni te St. Emond-Bury, in Suffolk, verbrand.

46. Julius Palmer, John Gwin (Gwyn) en Thomas Askine

Gelijk al de daden van God wonderbaar zijn in het verwekken van allerlei soort van mensen tot bevestiging van Zijn ontwijfelbare waarheid, die de vijanden door velerlei middelen zoeken te vervalsen en te verdraaien, teneinde het vleselijk koninkrijk van de antichrist op te richten, zo is er geen voorbeeld onder de gehele schare martelaren, die ten tijde van de koningin Maria hebben geleden, dat waardiger is te worden herinnerd dan dat namelijk een, die uitermate pausgezind was ten tijde van de Godzalige koning Eduard de zesde, en zo hardnekkig vasthield en als verdrongen was in het Roomse bijgeloof, zodat hij aan alle Godzalige gebeden en zuivere predicaties een gruwel had, en derwijze de vrome leraren van deze leer vermeed en verachtte, dat hij daarom door alle vrome mensen geschuwd, veracht en als met de vinger nagewezen werd; dat deze nochtans, ten tijde van de genoemde koningin, toen de ergste vervolging plaats had, de wrede dood door de handen van de pausgezinden onderging, omdat hij een vrome belijdenis van de waarheid had afgelegd.

Deze martelaar was Julius Palmer geheten, en geboren te Coventry, waar zijn ouders woonden, en zijn vader burgemeester was. Van zijn jeugd af was hij opgevoed aan de hogeschool te Oxford, in het college van Magdalena, waar hij door zijn vlijt bevorderd werd tot een van de bestuurders en onderwijzers in de welsprekendheid. Hij had een vlug en sterk geheugen, was goed van verstand, en zeer geoefend in de Latijnse en Griekse talen. En, hoewel hij zich eerst laat voorbereidde tot de Godgeleerdheid, haalde hij de verlopen tijd door zijn ijver weer in. Hij gaf een duidelijk bewijs, dat indien de Heere hem langer in het leven gespaard had, hij in de Godzalige kennis derwijze zou zijn toegenomen, dat hij daardoor een sieraad van Christus' kerk in zijn vaderland zou zijn geworden.

Korte tijd voor de dood van de godvruchtige koning Eduard, waren er te Oxford zekere lasterlijke en beschimpende artikelen op de muren geplakt en onder het volk verspreid, die gericht waren tegen dokter Haddon, voorzitter van het genoemde college. Daar men de schrijver daarvan niet kende, en aangezien Palmer zo verbitterd was tegen de ware godsdienst, werd hij op vermoeden onderzocht, waarbij hij niet alleen deze op vermetele wijze als de zijne erkende, maar daarenboven de beambten met vele scherpe en verachtelijke woorden aansprak; zodat hij, wegens deze misdaad, die hij jegens de voorzitter bedreven had, als een onwaardig lid werd veroordeeld niet langer in dit college te kunnen blijven. Wegens deze zijn pausgezinde daden dus, waarin hij zo moedwillig en hardnekkig volhardde, werd hij van zijn ambt ontzet en uit het college gebannen.

In de aanvang der regering van de koningin Maria, nadat de geloofsrechters hem weer in zijn vorig ambt hersteld hadden, werd hij onderwijzer. Maar, toen betoonde de Heere hem zulk een genade, dat hij, in plaats van een hardnekkig pausgezinde, een voorstander werd der leer van het heilige Evangelie. Toen hij namelijk weer zijn plaats in het college ingenomen had, bewoog God zijn hart aldus, om met ijver te onderzoeken en te weten hoe en op welke wijze de martelaren waren gevangen genomen, om welke artikelen zij geleden hadden, en hoe zij waren gestorven; zo zelfs dat hij op zijn eigen kosten een student opzettelijk naar Gloucester zond, om de zaak van Meester Hooper te onderzoeken, en hem een waar verhaal daarvan te kunnen meedelen. Kort daarna gebeurde het, dat hij daarvan het werkelijke met eigen ogen te Oxford aanschouwde; want toen hij de vrome bisschoppen Ridley en Latimer had zien verbranden, die standvastig de waarheid met hun bloed verzegeld hadden, en hij weer thuis kwam, en met medelijden was vervuld, sprak hij onder zijn vrienden, als

uitbarstende, de woorden: "O razende wreedheid! O treurige tirannie, die meer dan barbaars is."

Van die tijd af aan begon hij de waarheid naarstig te onderzoeken, en leende tot dat einde een boek van een student in hetzelfde college, dat de verklaring bevatte van Petrus Martyr van *de zendbrief van Paulus aan de Corintiërs*. Na God ernstig te hebben gebeden, nam hij de waarheid met grote blijdschap aan; en, nadat de Heere de ogen van zijn verstand had geopend, was hij nu met zulk een ernst en ijver bezielde om die te omhelzen, als hij vroeger zich bereid toonde die te haten en te vervolgen. Hij wies eindelijk, door de genade Gods, tot zulk een rijpheid en verstand in de waarheid op, dat hij niet vreesde de vonken daarvan te ontdekken in zijn uitwendige handelingen. Als hij namelijk de mis zou bijwonen, om hun priesterlijke dwaasheden na te volgen in het buigen van het hoofd en het slaan op de borst, terwijl de priester de dusgenoemde zondebelijdenis zong, maar inzonderheid toen hij zich op en neerwaarts zou buigen, bij het opheffen van de hostie, werd zijn hart derwijze wegens deze gruwelijke afgoderij ontstoken, dat hij van zulke goddeloze handelingen walgde, en dikwerf opzettelijk de kerk verliet, om die niet bij te wonen.

Toen hij bemerkte, dat hij daarom door de voorzitter en andere voornaamste leraars verdacht en gehaat werd, die vroeger zijn voornaamste en beste vrienden waren, en aan de ene zijde een zware strijd en wroeging in zijn geweten gevoelde, bij de overtuiging dat zijn nieuw leven en zijn oude handelingen niet samen konden gaan, en aan de andere kant vreesde, nu de strijd weer veel heter geworden was dan tijdens de regering van koning Eduard, dat hij, om de waarheid, nog eens uit het college mocht gestoten worden, besloot hij, eindelijk liever het college te verlaten, dan er met schande uitgedreven te zullen worden. Toen hij dit college verliet, en door een bijzondere vriend, die hem gaarne het tegendeel zou hebben aangeraden, gevraagd werd, waar hij heen ging, welk leven hij leiden wilde, antwoordde hij: "De aarde is des Heeren en wat er in is. Ik wil mij aan God en de wijde wereld bevelen, en laat aan God over te doen niet en door mij, wat Hij wil."

Na aldus zijn ambt te hebben verlaten, werd hij leraar te Reading, waar hij zeer bemind was van allen, die God vreesden, zo wegens zijn geleerdheid als om zijn ijver, die hij voor de waarheid had. Maar de satan, die een vijand van alle Godzaligheid is, ruide van dat ogenblik af enige dubbelhartige huichelaars tegen hem op, die, door hun geveinsdheid en onder de dekmantel van ijver, die zij voor het Evangelie hadden, zoals zij aan hem betuigden, door hun schijnheiligheid achter zijn geheimen wisten te komen, zodat hij zijn gevoelens aan hen openbaarde. Want, gelijk hij zelf met ijver en liefde vervuld was voor allerlei Goddelijke leer, begeerde hij ook anderen te brengen en te trekken tot haar kennis en belijdenis.

Deze waren juist zij, die hem verrieden, en, hun tijd waarnemende, in zijn afwezigheid zijn studeerkamer plunderden, en zekere geschriften van daar medenamen, die hij tegen de pauselijke leer geschreven had, inzonderheid klein geschrift tegen de wrede en onmenselijke tirannie die zij tegen de heilige martelaren hadden bedreven, waarmee zij gevolg konden geven aan hun listen. verder bedreigden zij hem, dat zij dit geschrift zouden overleveren in de handen der heren van de raad van Engeland, ingeval hij zijn school niet wilde overgeven aan iemand die zij daartoe zouden aanwijzen. Uit vrees voor hun bedreigingen, werd hij gedrongen zijn leraarsambt en school op te geven; en, om zijn leven te redden, verliet hij de stad, en wist geen betere raad dan naar zijn moeder te Cussham te gaan, waar hij dacht enig geld te zullen ontvangen, dat zijn vader hem bij testament vermaakt had. Toen hij zijn ellendige toestand aan zijn moeder had meegedeeld, verkreeg hij in de plaats van zegen vloek. Want, toen hij bij haar kwam, en op de knieën viel, om haar zegen vragende, zoals dat

in Engeland de gewoonte is, zei zij tot hem: *"De vloek van Christus over je en ook de mijne, waar je ook heen gaat."*

Toen antwoordde hij: "Och, lieve moeder, uw eigen vloek kunt gij mij geven, maar de vloek van Christus niet, want Hij heeft mij reeds gezegend."

"Neen," hernam de moeder, "de zegen van God heb je ontlopen, toen je uit het eerwaardig college van Oxford gebannen werd; en nu ben je ook om ketterij uit Reading verdreven."

"Helaas, moeder," zei hij "zij hebben u aangaande deze zaak slecht ingelicht, want ik ben daar niet uitgebannen noch verdreven, maar heb vrijwillig het college verlaten, en ik ben ook geen ketter, daar ik de ware leer niet tegensta."

"Hoe," zei de moeder, "ik ben verzekerd, dat je niet gelooft, zoals ik, je vader en je voorvaders gedaan hebben; maar je hebt de leer aangenomen, die ons onderwezen werd ten tijde van koning Eduard, die een verdoemelijke ketterij is."

"Ik belijd," antwoordde hij, "dat ik een leer heb aangenomen, die geen ketterij is, maar de zuivere waarheid, die reeds door Christus en Zijn apostelen werd gepredikt."

"Indien je alzo gelooft," zei zijn moeder, "maak je dan weg van hier, en kom niet weer onder mijn ogen. Wat het geld aangaat, dat je meent door je vader achtergelaten te zijn, zeg ik je, dat ik geen geld noch goed voor een ketter heb. Wel heb ik een bos hout, om je te verbranden, en anders krijgt je van mij niet."

"Och, lieve moeder," zei hij, "hoewel u mij vervloekt hebt, wil ik nochtans God bidden, om u te zegenen en gelukkig te maken al de dagen uws levens." Met zulke hartelijke woorden en vele tranen, die hem langs het gelaat vloeiden, scheidde hij van zijn moeder; zodat hier de voorspelling van Christus vervuld werd, die gezegd heeft, *dat de moeder tegen de zoon zou opstaan.*

Aldus door zijn moeder wreed verstoten, en van al zijn vrienden verlaten, waar hij de meeste vriendschap meende te vinden, zodat hij niet wist waarheen hij zich zou wenden, besloot hij eindelijk in stilte naar Oxford te gaan, en aanbevelingsbrieven te vragen van de voorzitter, mr. Cope, teneinde daardoor tot een betrekking als leraar, in de provincie Gloucester, die open was, te geraken. Maar, voor hij daarheen vertrok met de brieven van de voorzitter, ging hij in het geheim naar Reading, om zijn boeken te halen, die hij daar gelaten had, en nam zijn intrek in het logement de Kardinaalshoed, waar hij de vrouw des huizes verzocht een kamer afgezonderd te mogen hebben, niemand met zijn komst bekend te maken, en niemand hij hem toe te laten. Maar zo verborgen kon hij daar niet vertoeven, of de bittere vijanden kwamen dit te weten en overvielen hem 's nachts met lantaarns en hellebaarden om hem van zijn bed te halen. Om hun oude en ingekankerde haat aan hem te koelen, wierpen zij hem allereerst in een zeer onreine kerker, waar zij hem zeer pijnigden. Nadat hij daar tien dagen had vertoeft, liet de burgemeester hem naar Newbury overbrengen, teneinde daar door de kettermeesters te worden onderzocht en ondervraagd.

Het onderzoek en de beschuldiging van Julius Palmer voor de geloofsrechters, genaamd dr. Jeffrey, St. Richard Abridge, Johannes Winchcome en de pastoor van Engelsveld, in het choor van de Grote kerk te Newbury, op de 10e Juli 1556.

Jeffrey. "Wij hebben zekere geschriften en artikelen aangaande u van de eerwaardige burgemeester van Reading en andere rechters ontvangen, waaruit wij vernomen hebben, dat gij, voor hen ontboden zijnde, van zekere ketterij beschuldigd bent, namelijk:

Vooreerst, dat gij loochent de opperhoogheid en het gezag van onze heilige vader de paus.

Ten tweede, dat er maar twee sacramenten zijn.

Ten derde, dat de priester in de mis toont en opheft een afgod, om welke reden gij de mis niet wilde bijwonen, toen gij te Reading was.

Ten vierde, dat er geen vagevuur is.

Ten vijfde, dat gij een zaaier van tweedracht en oproer bent onder het volk, en de eensgezindheid zoekt te verbreken, die er bestaat tussen haar majesteit en haar onderdanen. Zeg mij, hebt gij dit fraaie boek geschreven tegen de pauselijke wreedheid, en aan deze schone verzen de naam *Epicedion* gegeven?

Palmer. Ja, die heb ik geschreven, en ik heb mijn bewijzen uit de heilige Schrift genomen.

Jeffrey. Ik zal u die doen herroepen, en een peccavi (ik heb gezondigd) van uw leugenachtige lippen wringen, voor ik met u eindig.

Palmer. Hoewel ik uit mij zelf niet machtig ben om iets te doen, bent u en al mijn geestelijke en lichamelijke vijanden nochtans niet machtig om dit teweeg te brengen, en vermoogt gij niets tegen de almachtige Geest van God, door Wiens macht wij de waarheid verstaan en vrijmoedig uitspreken.

Jeffrey. Ben je vol des Geestes? Ben je met de Heilige Geest vervuld?

Palmer. Ja, mijnheer, want niemand kan geloven, tenzij het hem door de Heilige Geest ingestort en gegeven wordt anders kan ik ook geen waar christen worden; want er is geschreven: "Zo wie de Geest van Christus niet heeft, die komt Hem niet toe."

Jeffrey. Ik zie wel, dat het u aan geen woorden ontbreekt.

Palmer. Nee, toch niet; want Christus heeft ons beloofd, dat Hij ons niet alleen overvloedige en heilzame woorden zou geven, die wij te spreken zouden hebben, maar ook zulke, die de poorten der hel niet zullen overweldigen.

Jeffrey. Christus heeft zulk een belofte aan Zijn apostelen gedaan; maar ik hoop toch, dat gij u met hen niet wilt vergelijken.

Palmer. Neen, ik wil mij op geen wijze met de apostelen gelijk stellen, noch op mijn eigen wijsheid of verstand vertrouwen, dat luttel is; hoewel ik verzekerd ben, dat die belofte van Christus hun allen toekomt, die de waarheid Gods willen beschermen en voorstaan in de tijd der vervolging.

Jeffrey. Komt deze belofte u dan ook toe?

Palmer. Ja zeker, want ik ben verzekerd, dat zij mij nu bekrachtigt, en dit zal door Gods genade blijken, zo gij mij wilt toestaan voor dit volk met u te redetwisten, teneinde alles te verdedigen, wat ik gesproken heb.

Jeffrey. *Je bent een jongen zonder baard*, die eerst sedert gisteren uit de school gekomen bent, en durft gij u vermeten met een leraar te redetwisten?

Palmer. Onthoud wel, heer doctor, dat de Geest Gods blaast, waarheen Hij wil; dat Hij uit de mond der jonge kinderen en zuigelingen een macht heeft geopenbaard; dat Christus zegt: "Ik dank U, o Vader, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt." Waaruit blijken kan, dat God aan geen tijd, plaats, wijsheid, verstand of persoon gebonden is; want, hoewel uw geleerdheid en verstand de mijn ver te boven gaan, nochtans is uw geloof aangaande de waarheid en uw ijver om die te handhaven en te onderhouden minder dan de mijn.

Jeffrey. Welaan, gij zult vernemen, dat ik geen bevel heb om met u te redetwisten, en dat er geen spraak is, de artikelen en punten, die door onze moeder de heilige kerk reeds zijn behandeld en ingesteld, weer in twijfel te trekken, die wij, zonder het waarom te kennen, behoren te geloven. Maar de reden waarom gij hier ontboden bent, is, opdat gij ons op zekere artikelen zoudt antwoorden. Wat zegt je dan, vooreerst, van uw moeder de heilige kerk?

Palmer. Door uw heilige kerk verstaat gij de Roomse synagoge, die slechts een gewone kerk is van een schaar geschoren priesters; maar ik geloof aan een heilige algemene kerk, niet omdat zij heilig is vanwege haar eigen verdiensten, maar aangezien zij haar geloof op het woord van haar Bruidegom Christus gevestigd heeft.

Jeffrey. Houd op met uw lasteringen, en antwoord mij rechtstreeks, of gij volhardt in hetgeen gij geschreven hebt?

Palmer. Indien gij mij bewijzen kunt, dat daarin enig gevoel is begrepen, dat met Gods Woord niet overeenkomt, zal ik dat terstond herroepen.

Jeffrey. Je bent een onbeschaamd mens. Heb ik je niet gezegd, dat ik hier niet gekomen ben om met u te redetwisten, maar om je te ondervragen?

De priester van Engelsveld wees met de vinger hem de ciborie, die in de kerk stond, en vroeg hem: "Wat zie je daar?"

Palmer. Ik zie een doek van zijde, die met goud is geborduurd.

De priester. Maar wat is er in?

Palmer. Een stukje brood, dat in een doekje gewikkeld is.

De priester. Maar gelooft je niet, dat allen, die het heilige sacrament des altaars ontvangen, het ware en natuurlijke lichaam van Christus ontvangen?

Palmer. Indien het heilige sacrament des Avondmaals volgens de instelling van Christus zuiver wordt bediend, dan genieten zij, die dit gelovig ontvangen, het lichaam en het bloed van Christus tot hun eeuwige zaligheid.

De priester. Wie bedoelt je toch met hen, die het gelovig ontvangen? Je kunt onze ogen niet verblinden door je drogredenen, want allen die het ontvangen, zo goede als kwaden., zo gelovigen als ongelovigen, ontvangen zij niet, onder de gedaante van brood, het ware en natuurlijke lichaam van Christus?

Palmer. Neen, toch niet.

De priester. Hoe zo! Kun je mij dit dan anders bewijzen?

Palmer. Er is geschreven: "Wie Mij eet," zegt Christus, "die zal leven door Mij."

De priester. Leest gij ook niet, dat wie de Naam des Heeren zal aanroepen, zal behouden worden? Derhalve zijn er dan geen anderen dan Godzaligen die de naam des Heeren aanroepen?

Palmer. De apostel spreekt van de gelovigen.

De priester. De apostel zegt toch ook in de brief aan de Corintiërs, in het 11e hoofdstuk, dat de goddelozen het ware lichaam van Christus eten tot hun verdoemenis.

Palmer. De apostel spreekt zo niet.

De priester. Wat, zegt hij niet; "Wie mijn lichaam eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt, die is schuldig aan het oordeel?"

Palmer. Ik bid u leen mij uw boek.

De priester. Nee, dat doe ik niet.

Richard Abridge, Ik bid u, leen hem uw boek." Toen gaf de priester zijn boek.

Palmer. Hier is geschreven: "Wie dit brood eet, of de drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt, die is schuldig aan het lichaam en bloed des Heeren."

De priester. Maar in de vertaling van Hiëronymus is het woord *Corpus* gebruikt, dat is, het lichaam.

Palmer. Niet alzo, heer priester, geloofd zij God, dat ik u de mond met uw eigen boek gestopt heb.

Jeffrey. Er is niet veel aan gelegen, of hij schrijft brood of lichaam; want wij kunnen u bewijzen, dat Hij Zijn lichaam bedoeld heeft. En daar gij zegt, dat de gelovigen alleen op geestelijke wijze het lichaam van Christus eten, is dit slechts een blinde uitvlucht.

Palmer. Wat zou ik anders kunnen zeggen?

Jeffrey. Zoals de heilige kerk spreekt, te weten, wezenlijk, lichamelijk of werkelijk.

Palmer. Met het zelfde recht kan ik zeggen: onbetamelijk, gruwelijk en zeldzaam.

Jeffrey. Jij spreekt als een boos mens. Zeg mij, is Christus in het sacrament tegenwoordig of niet?

Palmer. Ja! Hij is er tegenwoordig.

Jeffrey. Op welke wijze, en hoe is Hij tegenwoordig?

Palmer. Op een onuitsprekelijke wijze, en zoals de geleerden zeggen *Modo ineffabili*. Waarom vraagt u mij dan? Och, of God wilde, dat gij een hart bezat bereid om het te geloven, en dat ik een tong had, om het te kunnen uitspreken!

Jeffrey. Wat zegt je van de kinderdoop?

Palmer. Ik zeg, dat die overeenkomt met Gods Woord, en derhalve in de kerk moet gebruikt en onderhouden worden.

Jeffrey. Gij vergeet uzelf, daar gij schrijft, dat de kinderen zalig kunnen worden zonder de heiligen doop.

Palmer. Ja, dat heb ik geschreven, en zal daarin blijven volharden.

Jeffrey. Hieruit volgt dan, dat het niet nodig is de doop langer in de kerk toe te dienen.

Palmer. Uw woorden zijn vals.

Jeffrey. En wilt jij daarin volharden?

Palmer. Ja, met Gods hulp.

Jeffrey. Schrijf dat op, secretaris.

Toen sprak de heer Richard Abridge hem aan en zei: In zover je jezelf naar mij wilt schikken en voegen, en leedwezen betonen over je ketterij, beloof ik je voor allen, die hier tegenwoordig zijn, dat ik u de kost, boeken en honderd gulden in het jaar wil geven, zolang je bij mij wonen zult; en wanneer gij lust hebt om te trouwen, zal ik u een vrouw beschikken, en u van een goed gemeubileerde woning voorzien.

Palmer. Ik dank u zeer; doch, wat mijn geloof aangaat, daarvan wil ik nooit afwijken. Tot twee malen toe heb ik mijn ambt, om Christus' wil, vaarwel gezegd, en ook nu ben ik, met de hulp van God, bereid, om mij zelf over te geven voor de Naam van Christus.

Richard. Welnu Palmer, ik bemerk, dat een van ons beiden zal verdoemd worden, aangezien wij onderscheiden geloof aankleven; terwijl ik verzekerd ben, dat er slechts één geloof is, dat ten leven en ter zaligheid leidt.

Palmer. Och, mijnheer, ik hoop, dat wij beiden zalig zullen worden.

Richard Abridge. Hoe kan dat zijn?

Palmer. Zeer goed; want gelijk het onze genadige God behaagd heeft, mij te roepen omtrent de derde uur van de dag, dat is in de bloei van mijn leven, toen ik slechts (24) vierentwintig jaren oud was alzo hoop ik, dat Hij u geroepen heeft, of u roepen zal ter elfder ure van uw ouderdom, en u het eeuwige leven voor uw deel zal geven.

Richard Abridge. Wel, spreekt je aldus; als je een maand in mijn huis was, twijfel ik niet, of jij zoudt mij, of ik zou u bekeren.

Winchcome. Heb medelijden met je vrolijke jeugd, daar je nu in de bloei van je leven bent, voor het te laat is.

Palmer. Mijnheer, ik verlang naar de uitspruitende bloemen, die nimmer verdwijnen zullen.

Winchcome. Wanneer jij zo hardnekkig blijft, is alles tussen ons gedaan.

Na aldus onderzocht en ondervraagd te zijn, wierp men hem in een zeer onreine gevangenis, waar twee andere eenvoudige mensen vertoefden, genaamd **John Gwin en Thomas Askine**, die zij in de raadkamer hadden veroordeeld, en overgeleverd in de handen van de Markgraaf, om levend te worden verbrand.

Des anderen daags, de 11e Juli, ontboden zij Julius Palmer andermaal in de kerk, opdat hij daar enige artikelen zou ondertekenen, namelijk, dat de leer, die hij voorstond, een hatelijke, gruwelijke, verdoemelijke, ketterse en duivelse leer was. Maar Palmer weigerde dit, en zei, dat de leer, die hij handhaafde, een goede, heilzame en op Gods Woord gegronde leer was.

Jeffrey. Wil je enige genade ontvangen, herroep dan uw ketterij.

Palmer. Neen; ik verloochen de paus met al zijn aanhangers, en al zijn vergiftige leringen en ketterijen."

Toen hij dit gezegd had, spraken zij het wrede doodsvonniss over hem uit, en leverden hem in de handen van de wereldlijke rechters over, om met de beide anderen levend te worden verbrand, wat op die dag plaats had.

Omstreeks een uur voor zij naar de strafplaats geleid werden, begon Julius Palmer zijn metgezellen te vertroosten, en zei: Hebt goede moed, mijn lieve broeders, en verflauw niet; denkt vooral aan de woorden van onze Zaligmaker Jezus Christus, die aldus spreekt: "Zalig zijt gij, als u de mensen smaden, en vervolgen, en ligende alle kwaad tegen u spreken, om Mij nentwil. Verblijdt en verheugt u, want uw loon is groot in de hemelen; want alzo hebben zij vervolgd de profeten, die voor u geweest zijn." En: "Vreest u niet voor degenen, die het lichaam doden, en daarna niet meer kunnen doen." Wij zullen ons leven in het vuur niet eindigen, maar het is een doorgang tot een beter leven; voor kolen zullen wij parels ontvangen, want de Geest Gods getuigt mee

te dezer uur met onze geest, dat ons in deze avondstond een liefelijk Avondmaal in de hemel bereid is, om de wil van Hem, Die voor ons eerst geleden heeft. Daarom, mijn broeders, hebt goede moed!"

Met deze en dergelijke woorden troostte hij zijn onschuldige broeders, die met hem naar de slachtbank gevoerd werden; zodat hij uit de ogen van het volk, dat daar tegenwoordig was, overvloedige tranen wist te persen. Juist toen zij een Psalm aanhieven, kwam de markgraaf, Willem Raynford genaamd, in gezelschap van andere stadsbeambten en een hoop gewapende mannen, om hen uit de gevangenis te halen, en naar de brandstapel te geleiden.

Na op de strafplaats te zijn aangekomen, vielen zij op de aarde en baden. Maar Julius Palmer zong met luider stem de 31ste psalm, terwijl de anderen God in stilte baden.

Toen Julius Palmer was opgestaan, kwamen er twee priesters achter hem, om zijn ketterij te herroepen en zijn ziel te behouden. Maar zo spoedig Palmer dit hoorde, zei hij tot hen: "Weg van mij, en verzoekt mij niet langer. Wijkt allen van mij, die de ongerechtigheid werkt, want de Heere hoort mijn wenen."

Daarna trokken de martelaren hun klederen uit, gingen met een verheugd gemoed naar de paal, en kusten die. Toen zij aan de paal gebonden waren, wendde Palmer zich naar het volk, om het te vermanen, en zei: "Goede lieden, bidt voor ons, opdat wij tot onze laatste ademtocht mogen volharden, en wacht u om Christus' wil voor deze vergiftigde en pauselijke leraars, die ulieden bedriegen."

Nadat hij dat gezegd had, wierp een van de dienaren, die daarbij stond, hem een bos hout in het gezicht, zodat het bloed er op drie plaatsen uitsprong; maar de Markgraaf gaf daarom de dienaar een slag op het hoofd, dat het bloed er uitstroomde, en noemde hem daarenboven een wreed mens.

Toen eindelijk het hout aangestoken was, en de vlammen zich rondom hun lichamen begonnen te verheffen, hieven zij hun handen naar de hemel, en riepen met een liefelijke stem, alsof zij geen pijn gevoelden: "Och, Heere Jezus, versterk ons! Och, Heere Jezus, ontvang onze zielen!" Aldus riepen zij voortdurend, zonder zich te verroeren, hieven de handen op, sloegen op de borsten, en riepen de Naam van Jezus aan, totdat zij hun sterfelijke lichamen in de handen van hun Schepper hadden overgegeven. Dit geschiedde te Newbury, op de 16e Juli 1556.

Onder andere dingen van hun lijden, is vooral waard te worden opgemerkt, dat, toen hun drie hoofden, door de kracht van de woedende en verslindende vlammen, op een hoop bij elkaar waren gevallen, wat wonderlijk was om te zien, waarom het volk dacht, dat zij reeds lang overleden waren, men Palmer eensklaps hoorde, als een die uit de slaap was opgewekt, terwijl hij zijn tong en kaken bewoog, en schielijk riep: "**Jezus!**" Daarna werd hij tot as verteerd.

Julius gaf hij aan God, Zijn hemelse Vader, zich op zulk een blijmoedige wijze over, als ooit enig ander martelaar, die tot dezelfde eer geroepen werd, om voor Zijn heilige Naam te lijden, heeft gedaan. God geve, dat ieder onzer ook met zodanige geest, die in onze harten werkt, mag aangegord worden, opdat wij ook standvastig en blijmoedig in de bescherming en de belijdenis van het heilige evangelie mogen blijven, tot onze laatste ademtocht, Amen.

Justus ut Palma florebit. Dat is: *De rechtvaardige zal bloeien gelijk een palmboom.*

47. Katharina Cawehees (Cauches) en haar beide dochters Perotina Massey en (Wilhelmina) Guillemine Gilbert, en haar op de brandstapel geboren zoon

Onder de bijzondere geschiedenissen, die in dit Martelaarsboek worden verhaald, waarvan er vele allerjammerlijkst, beklaglijk, gruwelijk en onmenselijk zijn, is er bijna geen, die van zo weinig gevoel en medelijden getuigt, als de onbarmhartige daad der pausgezinden, jegens een arme weduwe, haar beide dochters en een kind, te St. Petershaven, op het (Kanaal)eiland Guernsey, bedreven.

Want deze bloeddorstige vijanden der waarheid, toen zij bemerkten, dat deze Godzalige vrouwen belijdenis deden van de ware godsdienst, wisten geen beteren raad, om hun lagen in het werk te stellen, dan haar onrechtvaardig te beschuldigen betreffende een tinnen schotel, die in haar huis gevonden werd, waaruit het merk geschrabd was. Aangezien deze vrouwen samen in één huis woonden, namen zij haar gevangen, en verklaarden al haar goederen, zo roerende als onroerende, verbeurd, en wierpen haar in de gevangenis van het kasteel, waar zij geruime tijd in groot verdriet en ellende doorbrachten, totdat zij voor de beambten des konings op de rechtsdag werden ontboden. Nadat zij door deze rechters streng onderzocht en ondervraagd waren, werden zij aan de vermeende misdaad onschuldig bevonden, waarvan de goddeloze vijanden haar ten onrechte hadden beschuldigd. Maar deze onrechtvaardige rechters, hoewel zij haar onschuldig aan de bewuste misdaad verklaard hadden, en niemand iets tegen haar kon inbrengen, wilden haar toch niet loslaten zonder haar te hebben gedwongen zich te beroepen op de getuigenis van haar bureu. Deze vrouwen zeiden dat, zo zij iets hadden gedaan tegen de rechten van haar majesteit, wat echter zo niet was, zij dan bereid en gewillig waren zich aan alle straffen te onderwerpen, die men haar zou mogen opleggen.

Toen nu dit bewijs, dat naar hun eigen zin werd geschreven, door haar bureu aan de rechters was overgeleverd, las men daarin, dat deze vrouwen als eerzame lieden bij hen gewoond hadden, maar dat zij de mis niet bijwoonden, noch zich aan de heilige bepalingen der kerk onderwierpen, maar dat zij zich in alles vroom hadden gedragen. Juist dit vermoedden zij aangaande haar, en namen hieruit aanleiding om nieuwe beschuldigingen op de halzen van deze Godzalige vrouwen te laden, en haar bloed te doen vloeien, dat zij op een andere wijze meenden te vergieten. Aldus hebben deze goddeloze rechters, om in gunst te staan bij de geestelijkheid, deze onschuldige vrouwen in handen van de priesters overgeleverd, teneinde wegens haar geloof te worden onderzocht. En om hun zaak te beter te bevorderen, schreven zij een brief aan een deken, Jakobus Amye genaamd, en de andere geestelijken, die aldus luidt.

"Heer deken en gij andere rechters in uw geestelijk hof en rechtsgebied! Na vriendelijke groeten, zult gijlieden gelieven te verstaan, hoe ons bericht is door de getuigenis van enige personen, die door ons of vanwege een rechtbank zijn onderzocht, waaraan Katharina Cawehees en haar beide dochters zich hadden onderworpen, om zich te verontschuldigen van zekere misdaad, dat zij nochtans de heilige bepalingen en geboden der kerk niet hebben gehoorzaamd, de mis verzuimden bij te wonen en andere dingen nalieten, tegen het bevel van de koning en de koningin. Derhalve, aangezien deze een geestelijke zaak is en uw ambt betreft, geven wij haar aan ulieden over, teneinde gij daarin naar uw goedvinden mag besluiten en wel zo spoedig als slechts mogelijk is. Hiermee bevelen wij ulieden aan de Heere, Die u de genade schenke, om te doen, wat recht is.

Gedaan op de 1e Juli 1556."

Toen deze brief en dit bericht in handen van Jakobus Amye en de andere geestelijken gesteld was, veroordeelden zij deze vrouwen, zonder haar eens te ondervragen, terstond; en dachten, dat het genoeg was om haar te veroordelen, omdat zij de mis niet bijwoonden. Met de grootste spoed zonden zij haar naar de schout en de andere wereldlijke rechters, om verbrand te worden. Maar toen de schout en de andere rechters vernamen, dat zij door de deken en zijn dienaren vanwege haar geloof niet ondervraagd waren, wilde hij die dag geen rechterlijke uitspraak doen, maar stelde de zaak uit, totdat zij haar weer naar de deken en de geestelijken hadden gezonden, om wegens haar geloof te worden ondervraagd. Aldus werden deze vrouwen nog eens uit de gevangenis gehaald en door de deken ondervraagd, die haar weer tot de schout zond, met een vonnis in de Latijnse taal, dat door de geestelijkheid was ondertekend, en wat in het Nederduits aldus luidt:

"In het jaar 1556, de 14de Juli, is in de kerk van Sint Peter, in de stad Portu Petri, op het eiland Guernsey, door mij, mijnheer de deken, een onderzoek ingesteld aangaande het katholieke geloof, en wel over de kerkelijke sacramenten, te weten, over het sacrament des doops, des vormsels, der biecht, het priesterschap, het huwelijk, het sacrament des altaars, en het laatste oliesel; daarenboven over de plechtigheden van de kerk, van de eerbied voor en de verering van de maagd Maria en andere heiligen, van de mis en haar kracht, en dat wel aangaande de persoon van Katharina Cawehes en haar beide dochters, **Guillemine en Perotina** genaamd, zowel afzonderlijk als samen, volgens de bepaling van het gewone recht. En, hoewel wij haar dikwerf gebeden hebben en vermaand, dat zij vergiffenis zouden vragen en haar zonden belijden, loochenden zij nochtans alles wat wij hier boven hebben opgenoemd, en ontkennen, dat zij ooit enig ijdel, oneerlijk, onvruchtbaar of onbetamelijk woord tegen het katholieke geloof, de sacramenten en andere plechtigheden van de kerk hebben gesproken. Daarom, gehoord hebbende de ontkenningen der genoemde vrouwen, en de bekentenissen en de eden der getuigen bij ons overlegd en overwogen zijnde, oordelen wij, wat ook toegestemd wordt door alle omstanders, hun geestelijken enz., dat Katharina, Wilhelmina en Perotina ketterse gevoelens zijn toegedaan. Daarom leveren wij haar nu, mijnheer de schout, in uw handen, zoals wij reeds vroeger gedaan hebben."

"(Get.) Thomas Coll, op bevel, Johannes Alles, Willem Panquet, Petrus Tardise en Johannes Manatiel."

Aldus waren deze beklagenswaardige vrouwen van de ene goddeloze hoop naar de ander gezonden, totdat zij eindelijk ter dood werden veroordeeld; want nauwelijks hadden de schout en de anderen dit vonnis van de priesters ontvangen, of zij haalden deze beklagenswaardige mensen terstond uit de gevangenis, om het voorgaande vonnis te horen lezen. Toen zij voor de vierschaar waren gekomen, baden zij deze bloeddorstige rechters, haar niet ter dood te veroordelen, zonder haar beschuldigers te roepen; want zij wisten niet, zeiden zij, waarin zij misdaan hadden tegen de rechten van zijn Koninklijke majesteit of de koningin, of tegen de voorschriften der kerk, en beloofden graag aan de rechten en bevelen van haar majesteit te gehoorzamen, gelijk alle vrome onderdanen dit verplicht zijn te doen. Maar dit kon haar niet baten, want deze onrechtvaardige rechters gingen met hun veroordeling verder, zich houdende aan het vonnis, dat de schout tegen haar had uitgesproken, wat aldus luidt:

"Op heden de 17de Juli zijn door mij, Helyer Gosseline, schout, in tegenwoordigheid van Thomas de Vieke, Pieter Mattine, Nikolaas Cary, Jan Blundefi, Nikolaas Devise, Jan de Marchant, Jan Feaver, Peter Bonamy, Nikolaas Martin en Jan de la March, rechters, **Katharina Gawelies, Perotina Massey en Guillemine Gilbert**, veroordeeld om levend te worden verbrand, totdat zij tot as verteerd zijn op de gewone strafplaats, als ook de verbeurdverklaring van al haar roerende en onroerende goederen, ten behoeve des konings en

der koningin, krachtens een rechterlijk vonnis, aan mij overgeleverd door mijnheer de diaken en zijn ambtgenoten op de 14de Juli, in welk vonnis zij als ketters worden aangewezen."

Nadat zij dit wrede vonnis over deze onschuldige vrouwen hadden uitgesproken, en deze zagen, dat zij uit de bloedige handen van haar vijanden niet zouden geraken, beriepen zij zich op de koning en de koningin en hun raad, teneinde haar leven te behouden. Maar deze onbarmhartige lieden weigerden haar gehoor, zodat de schout, niettegenstaande haar hoger beroep, haar in de handen van zijn dienaren overleverde, om volgens de inhoud van het vonnis te worden gestraft.

Toen nu de tijd naderde, waarop deze drie dienstmaagden des Heeren haar lijden zouden ondergaan, waren er drie palen gesteld op de plaats, waar haar marteling zou geschieden. De moeder werd aan de middelste paal gebonden, aan haar rechterhand stond haar oudste dochter en aan haar linkerhand de jongste. Toen de beul dit verricht had, werden zij geworpd, doch, voor zij stierven brak het touw, zodat zij op elkaar in de vlammen vielen.

Perotina, de jongste dochter, bevond zich in die tijd in staat van zwangerschap, en de tijd van haar bevalling was nabij, zodat, toen zij op zijde was gevallen, er een droevige en akelige gebeurtenis plaats had, niet alleen voor de ogen van die dit zagen, maar ook voor allen, die deze gebeurtenis zullen lezen. Door de kracht der vlammen, namelijk, barstte het lichaam van deze beklaglijke vrouw open, zodat haar kind, **een schone zoon**, in het vuur viel, dat met de grootste spoed door Willem Huis uit het vuur werd getrokken en op het gras neergelegd. Daarna nam men het onnozele wicht op, bracht het bij de overste, die het terstond naar de schout liet brengen. Deze gebood, dat men het weer naar de strafplaats moest brengen, in het vuur werpen en met de moeder verbrand worden. Zodat dit onschuldig wicht, dat nimmer de wereld had aanschouwd, als om het getal van Gods heiligen aan te vullen, in zijn eigen bloed gedoopt werd, en als martelaar geboren en gestorven is; terwijl het aan de wereld een deerlijk en droevig voorbeeld achterliet van wreedheid als die van Herodes en van meer dan onmenselijke onbarmhartigheid der pausgezinden. *Ad perpetuam rei infanium: tot eeuwige schande van hun daad.*

48. Martelaren in juli – oktober 1556

Tijdens deze vrouwen en het jonge kind bij Guernsey werden verbrand, werden op 18 juli nog drie andere lieden den Heere, voor de goede zaak in de vlammen opgeofferd, te Grinstead in Sussex, namelijk **Thomas Dungate, Jan Foreman en Anne Tree**.

Jan Carles (Carels) werd op de 14de juli dood gevonden in 's Kings Beng.

Op de 26ste juli werd te Leycester verbrand **Thomas More**, een landman, oud omtrent vierentwintig jaren, omdat hij gezegd had, *dat zijn Schepper in de hemel was en niet in de ciborie*.

Joanne Waste, een blinde vrouw werd verbrand op 1 augustus te Derby

Te Briston werd in september tot de vuurdood veroordeeld een zeer godvruchtig en ijverig persoon, **Eduard Scharpe** genaamd, op de leeftijd van omtrent veertig jaren.

Na de marteling van genoemde Scharpe, werd te Mayfield, in Sussex, de 24ste September verbrand zekere **Foure**.

Op de zelfden dag werden ook in Mayfield verbrand **John Hart**, schoenmaker, en **Thomas Raversdale (Rauendale)**, bode en **N. Holden**.

Op de 25sten September werd te Briston (of Bristau) gedood **een jongman**, van beroep een timmerman.

Om de Naam van Christus, werden op de 27sten September, te Wotten-Under-edge, in Gloucestershire, in de vlammen omgebracht **John Home en een vrouw**.

In oktober en november stierven van de honger etc., in het Canterbury-kasteel: **William Foster, D. Chettenden, Alice Potkins** en **Jan Archer**, een wever, werd om de belijdenis der waarheid verbrand.

In de stad Northampton stierf **een schoenmaker** in de gevangenis.

Fox zegt, dat in het jaar 1556, om de godsdienst zijn omgebracht meer dan **(48)** achtenveertig personen, zo gehuwden als ongehuwden, mannen, vrouwen, weduwen en jonge dochters.

Hier eindigt de geschiedenis van de Engelse martelaren in het jaar 1556.

Engelse martelaren in het jaar 1557

49. Martelaren in mei – juni 1557

Richard Sharpe, een wever werd verbrand de 7^e Mei in Cotham, Bristol. Met hem leed **Thomas Hale**

William Morant, Stephen Gratwick, (?) King, werden verbrand in het eind van de maand te St. George's Field.

Thomas Hood van Lewes, en **Thomas Miles** van Hellingy werden verbrand op 20 juni te Lewes.

In de maand Juni werd **Richard Lush**, van Chew Stoke in Somerset, (in het gebied van Bath, in Wallisengeland) om de ware godsdienst, verbrand. Foxe weet niet goed of hij verbrand werd of in de gevangenis stierf.

50. 7 Martelaren 18 juni: Joanne Bradbridge, Walter Appelbey, Petronella, zijn vrouw, Edmund Allen (Allin), Catharina, zijn vrouw, Johanna Mannings en Elisabet, een blinde maagd

Deze zeven getrouwe getuigen van Jezus Christus werden tegelijk door de geloofsrechters gevangen genomen, onder wie er een was, **Edmund Allen** genaamd, een molenaar, woonachtig te *Fritenden*, in het rechtsgebied van het genoemde bisdom. Deze was een Godzalig man, en zeer milddadig jegens de armen, want in een dure tijd, toen zij bijna verhongerd waren, heeft hij hen niet alleen gevoed met zijn koren, dat hij voor de helft van de prijs verkocht, maar ook met de spijs en het voedsel des geestelijken levens, daar hij hun de heilige Schrift voorlas en verklaarde. Toen dit ter ore kwam van de priesters, die daar woonden, genaamd Johannes Taylor en Thomas Henden, werd hij door hun tussenkomst voor de heer Jan Baker aangeklaagd en beschuldigd, die hem ontbood en met zijn vrouw in de gevangenis zette. Daarna daaruit bevrijd, vertrok hij om zijn vervolgers te ontvluchten, naar Calais in Frankrijk, en zette zich daar metterwoon neer. Toen hij daar enige tijd gewoond had, was hij zeer verontrust in zijn geweten, zodat hij op zekere tijd, toen John Webbe, zijn landgenoot, bij hem kwam, die gevlucht was om de tirannie van de heer Jan Baker te ontgaan, tot Johannes zei, dat hij daar met geen gerust geweten langer kon blijven want," zei hij, "God heeft iets met mij voor, om in Engeland te doen, en Zijn wil geschiede." Aldus keerde hij kort daarna weer naar Fritenden terug.

Toen hij daar teruggekomen was, en de priester Johannes Taylor daarvan bericht kreeg, en de volgende Zondag zag, dat Edmond Allen niet bij de mis tegenwoordig was, wendde hij zich, toen de mis voor de helft gezongen was, en hij gereed stond om de broodgod op te heffen, tot het volk, en beval de lieden om met spoed naar Allens huis te gaan, en hem daar te grijpen, en voegde erbij, dat hij, zo spoedig de mis geëindigd was, hen dadelijk zou volgen, wat hij ook deed; want nauwelijks had hij de woorden te Missa uitgesproken, en zijn misklederen afgelegd, of hij liep naar Allens huis, nam hem gevangen, en bracht hem naar de heer Richard Baker, om te worden onderzocht, terwijl hij klaagde, dat hij het volk uit de heilige Schrift onderwees en leerde. Om deze misdaad wierp deze vervolger hem en zijn vrouw andermaal in de

gevangenis, en zond zijn dienaren met de priesters om zich van zijn bezittingen meester te maken. Zij beroofden hem van zijn geld, Bijbels, psalmboeken en andere goederen, en stelden dit alles de priester Thomas Henden ter hand.

Het onderzoek van **Edmund Allen**, molenaar, voor de vervolger Richard en Martin Colins, zijn kapelaan.

Baker. Wie heeft u de macht gegeven te prediken en de Schrift uit te leggen? Ben je een priester? Ben je daartoe geroepen? Geef antwoord daarop.

Colins. Waarlijk, mijnheer, hij is een uitnemende ketter, en waardig om te worden verbrand.

Allen. Mijnheer, wanneer het UEd. behagen zal mij toe te staan mij wegens mijn geloof te verantwoorden, zo zult gij vernemen, dat ik verzekerd ben, dat God mij deze macht gegeven heeft, zoals hij allen anderen christenen heeft geschonken. Waarom worden wij christenen genaamd, indien wij Christus niet zouden navolgen? Indien wij zijn heilig Woord niet lezen zouden, en dat verklaren aan hen, die minder kennis daarvan hebben dan wij? Is Christus niet onze Vader, en mag een zoon de voetstappen niet navolgen van zijn Vader? Is Christus niet onze Meester, en zal het de leerlingen verboden zijn de lessen en geboden huns meesters te leren en te verkondigen? Is niet Christus onze Verlosser, en zullen wij Hem niet loven, prijzen en dienen, die ons van de hel, de zonde en de verdoemenis verlost heeft? Toen Christus slechts twaalf jaren oud was, heeft hij toen niet met de leraars geredetwist, en hun de profeet Jesaja verklaard, hoewel Hij niet behoorde tot het priesterlijk geslacht van Levi, maar uit de stam van Juda was? Heeft Hij in enig opzicht het uitwendige priesterschap aangenomen? Derhalve moeten wij allen, die christenen zijn, Hem hierin navolgen.

Colins. Mijnheer, welk een boef is deze, die zich met Christus wil vergelijken!

Baker. Laat hem zijn gang gaan! Terstond zal hij een grote voorraad ketterij voor u uitbraken. Kunt u iets anders in het midden brengen?

Allen. Ja. Was aan Adam door God niet toegestaan zijn nakomelingen te onderwijzen? Was Abraham door God niet bevolen zijn kinderen te leren? Leert ons David dit niet in verscheidene psalmen? Predikt Salomo niet voor het volk, daar hij ons in zijn boek, de Prediker genaamd, leert, dat er geen onsterfelijke vreugde in dit leven is te vinden, maar wel in het toekomende? Noach predikte aan hen, die in zijn tijd ongehoorzaam waren, en werd daarom genoemd de ~prediker der gerechtigheid. Verder, heeft Mozes niet zeventig mannen onder de oudsten van Israël uitgekozen, om het volk te onderwijzen en te regeren? En Eldad en Medad, die daartoe niet geroepen waren, predikten voor het volk in de hutten, zodat Jozua, zich daarover ergerende, hen bij Mozes aanklaagde, en zei: "Mijnheer, verbied hen!" Waarop Mozes hem antwoordde: "Och of al het volk des Heeren profetenwaren," dat is, predikten.

Colins. Je gezag ontleent gij aan het Oude Testament, dat tenietgedaan is; gij bent een dwaas, en weet niets van de bepalingen der hogeschool. Is de wet niet op drieërlei wijze verdeeld, namelijk, in de wet der plechtigheden, de wet der zeden, en de wet der politie?

Allen. Ik beken, dat, toen Christus, de beloofde Messias, gekomen was, de plechtigheden ophielden, zoals de apostel Paulus ons bewijst in zijn brieven aan de Hebreëen en de Colossensen, waar hij zegt: "Dat u dan niemand oordele in spijs of drank, of in het stuk des feest[dags], of der nieuwe maan, of der sabbatten; welke zijn een schaduw der toekomende dingen, maar het lichaam is Christus."

Colins. Zijn de Joodse wetten door Christus vernietigd?

Allen. Door Christus zijn zij in het 5de hoofdstuk van het Evangelie van Mattheüs bevestigd, en ook door de apostel Paulus, 1 Tim. 1, vs. 9, 10; waar de apostel zegt, "dat de rechtvaardigen de wet niet is gezet, maar de onrechtvaardigen en de halsstarrigen, de goddelozen en de zondaren, de onheiligen en de ongodelijken, de vadermoorders, en de moedermoorders, de doodslagers, de hoereerders, de meinedigen," enz.

Colins. Jij bent een ketter; wil je terugroepen en weer van kracht doen zijn de strafwetten van Mozes? Zou je willen, dat overspel nu met de dood zou worden gestraft? Dat de ongehoorzame kinderen zouden worden dood gestenigd? Wil je Legem talionis hebben? Jij bent een ezel. Waarom, spreek ik ook Latijn tegen een dwalende oproerling? Zullen wij nu

oog om oog en tand om tand uitslaan? Jij bent waardig, dat men je de tanden en de tong uitbreekt.

Allen. Indien wij nu zulke wetten hadden, zouden wij geen ongehoorzame kinderen, overspelers, eedbrekers, of doodslagers hebben.

Baker. Laat ons tot onze eerste zaak terugkeren. Waarom hebt gij het volk onderwezen, dat gij zegt te hebben gevoed, zo lichamelijk als geestelijk, aangezien gij geen priester bent?

Allen. Omdat wij als koningen zijn, om over onze boze hartstochten en wellusten te heersen, en bereid zijn te verkondigen de deugden en het Woord van God, en, zoals Petrus zegt, als levende stenen te schijnen voor anderen; want, zoals men uit een vuursteen slaan kan, wat in staat is de gehele wereld in brand te steken, also behoren ook uit een christen de stralen van het heilige Evangelie te voorschijn te komen, om de gehele wereld te verlichten. Indien ons bevolen wordt om een iegelijk rekenschap van ons geloof te geven, en in de eerste plaats ulieden, die deze nu van mij eist, moeten wij dan niet noodwendig de heilige Schrift bestuderen en bepeinen? Wat baat het een mens spijs te bezitten, zo hij die niet gebruiken wil, klederen te hebben en die niet te dragen; of een ambacht te kennen, en dat niemand te leren; en rechter te zijn en het recht niet uit te spreken? Zal men naar een kunstenaar zien, en deze bij alle lieden geprezen worden, indien hij zijn kunst en wetenschap niet toont? En zal een christen verboden zijn zijn bediening uit te oefenen? Is niet ieder christen een navolger van Christus? Mag onwetendheid, die in allerlei kunsten te misprijzen is, door een christen worden getoond? Gebiedt de apostel Paulus iemand zijn geest uit te blussen? Verbiedt hij iemand, die met geestelijke gaven versierd is, die te gebruiken, dan alleen dat de vrouwen niet prediken mochten? Als men de Handelingen der apostelen leest, hebben dan de Joden dit ooit iemand verboden? De beperking daarin was eerst door paus Gregorius gesteld, zoals ik een geleerd man ten tijde van koning Eduard heb horen prediken.

Colins. Deze schelm, mijnheer, is uitzinnig. Bij mijn priesterschap, ik geloof, dat hij eindelijk zal zeggen, dat een priester geen meerder gezag en macht heeft dan een ander mens. Zeg mij, een priester, bindt en ontbindt hij niet?

Allen. Mijn zonde bindt mij, en mijn berouw ontbindt mij. Ieder christen derhalve, als hij zondigt, bindt zichzelf, en, als hij berouw heeft over zijn zonden, ontbindt hij zich; doch, indien iemand anders door mijn vermaning van zijn zonden ontbonden is, dan kan gezegd worden, dat ik hem ontbind; en wanneer hij, niettegenstaande mijn vermaning, in zijn zonden blijft en daarin volhardt, dan kan men ook zeggen, dat ik hem bind, hoewel het eigenlijk God is, Die bindt en ontbindt, en de wasdom geeft. Daarom zegt Christus: "Waar twee of drie vergaderd zijn in Mijn naam, daar ben Ik in het midden van hen; en aan wie gijlieden de zonden vergeeft, die worden ze vergeven, en, aan wie gij ze houdt, die zijn ze gehouden." De paus bezit ook geen sleutelen om de zonden te binden of te ontbinden dan de sleutelen der dwaling, aangezien de sleutel, die het slot van de verborgenheden en de zaligheid Gods opent, die is van het geloof en het berouw, zoals ik vele geleerde mannen heb horen verkondigen, dat ook Augustinus en Origenes van dit gevoelen waren."

Toen hij dit gezegd had, waren zij vertoornd, begonnen hem te smaden, en zetten hem de gehele nacht in boeien. Toen hij daar zat, kwamen er enige tot hem, die hem gunstiger waren dan de anderen; en, bewogen, dat zij zulk een geweld aan hem pleegden, baden zij hem, dat hij zijn geweten rein zou bewaren, en de raad van Baruch volgen, die zegt: "Wanneer gijlieden het volk ziet, dat voor en achter gaat, om de afgoden te aanbidden, zo spreekt in uw harten: "Heere U alleen zal men aanbidden." Met deze woorden verleidden zij hem, om de volgende dag de mis te gaan bijwonen. Maar, toen hij bij het kerkhof kwam, voelde hij een zware strijd in zijn gemoed, en bedacht bij zichzelf, dat zo'n klein stukje brood tussen de vingers van de priester niet wezen kon een wezenlijk lichaam, levende met een ziel, en met zenuwen, beenderen, haren, vlees en andere leden. Hij keerde terug, en beklagde zich, dat hij zich naar deze plaats had laten verleiden, terwijl hij zei, dat zijn geweten getuigde, dat het geen erkende Schrift was, of dat dit een andere betekenis moest hebben, zodat hij opnieuw gevangen genomen en voor deze vervolger gebracht werd, die hem vroeg waarom hij geweigerd had het heilige sacrament van het altaar te aanbidden..

Allen. Omdat het een afgod is.

Colins. Het is het lichaam van Christus.

Allen. Dat is zo niet.

Colins. Bij de mis is het dit.

Allen. Het is een stuk brood.

Colins. Hoe kunt u mij dit bewijzen?

Allen. Toen Christus met zijn discipelen aan tafel zat, gaf Hij hun niet brood te eten?

Colins. Brood? Jij boef!

Allen. Ja brood, wat u het lichaam van Christus noemt. Zat Hij aan de tafel, of was Hij beide: aan de tafel en ook in hun monden? Want, als Hij aan de tafel zat, en Zich tegelijk in hun monden bevond, dan moet Hij noodzakelijk twee lichamen hebben, of anders een schijnlichaam, wat te gruwelijk is om te denken.

Baker. Het lichaam van Christus was een verheerlijkt lichaam, en kon op twee verschillende plaatsen tegelijk zijn.

Allen. Dan moet Hij noodzakelijk twee lichamen hebben, daar u van twee plaatsen tegelijk spreekt, waar Hij zich kan bevinden.

Colins. Domme ezel, leren de hoogleraren niet, dat een verheerlijkt lichaam overal kan zijn?

Allen. Wanneer het lichaam van Christus niet verheerlijkt was, voor Hij uit de doden was opgewekt, was het ook niet verheerlijkt bij het laatste Avondmaal, en daarom kon het niet aan de tafel zijn en in de sacramenten tevens, zoals uit uw gezegde blijkt.

Colins. Een verheerlijkt lichaam heeft geen plaats.

Allen. Wat geen plaats inneemt, kan God noch iets anders zijn. En nu zegt u, dat het lichaam van Christus geen plaats inneemt, waaruit noodzakelijk volgen moet, dat het God noch iets anders is, wat u aanbidt; want is het dit niet, dan bestaat ook uw godsdienst niet; en is het God, dan neemt u vier personen in de drie-eenheid aan, namelijk, de persoon van de Vader, de persoon van de Zoon, de persoon van de Heilige Geest, en de menselijke natuur van Christus; want als Hij Christus niet is, zoals u noodzakelijk erkennen moet, als Hij geen plaats inneemt, zo zouden onze godsdienst en ons geloof tevergeefs en onze hoop zonder beloning zijn.

Colins. Deze oproerling wil in niets anders geloven dan in de Schrift. Hoe weet gij, dat het de Schrift is, dan door de kerk, zoals Augustinus zegt?

Allen. Ik weet niet, wat Augustinus zegt; maar ik ben verzekerd, dat dit het Goddelijke Woord is, en wel door vele bewijzen.

Vooreerst, omdat de wet van God in mij de veroordeling werkt, en mij bewijst, dat ik wegens mij zelf veroordeeld ben, en deze verdoemenis, mr. Colins, moet ge eerst in uzelf ontdekken, voor gij tot berouw en bekering kunt komen; want, gelijk deze droefheid en wroeging van het geweten zonder geloof wanhoop is, alzo is ook een ingebeeld en een Rooms geloof, zonder berouw en leedwezen over de zonden een grote vermetelheid.

Ten tweede, omdat het Evangelie een kracht Gods is tot zaligheid, voor ieder die gelooft; en Gods Geest getuigt met mijn Geest, dat ik Gods kind ben, en de heilige Schrift zijn Goddelijk Woord is.

Ten derde zijn er wonderbare werken Gods, die mij reden geven om te geloven, dat er een God is, hoewel wij die niet vereren als God; de zon, de maan, de sterren en al de andere schepselen en wonderwerken Gods verkondigen mij, dat er een God is, zoals David ons leert in de 19e Psalm, en dat deze de heilige Schrift is, omdat zij ons leert de almacht, de kracht, de voorzienigheid en de majesteit van God, en bovendien, dat God aan alles in de natuur wetten heeft voorgeschreven.

Ten vierde, omdat het Woord van God aan de kerk gezag gegeven heeft in het Paradijs, waar gezegd wordt, dat het zaad der vrouw de kop van de slang zou vermorzelen. Dit zaad is het evangelie van Christus en de gehele Schrift, want door deze belofte, die Christus is, zijn wij verzekerd van het eeuwige leven, waaruit blijkt dat de woorden: "het zaad der vrouw zal de kop van de slang vermorzelen," aan de kerk gezag hebben gegeven, en niet de kerk aan de heilige Schrift.

Baker: "Wat zegt gij van het sacrament?"

Allen: "Zoals ik vroeger reeds gezegd heb."

Baker: "Weg met hem naar de gevangenis!"

Aldus werd hij, wegens zijn geloof, veroordeeld met de zes andere gelovigen, te weten, vier vrouwen en twee mannen, bovengenoemd, om samen te *Maidstone* te worden verbrand. Daar hebben zij met een verblijd gemoed de belijdenis van hun geloof ter ere van God en tot bevestiging van de Evangelische waarheid, met hun bloed bevestigd, op de 18e Juni, in het jaar van onze Zaligmaker 1557.

51. 6 mannen en 4 vrouwen verbrand op 22 juni te Lewes. **Richard Woodman** en **George Stevens** van Warbleton; **William Mainard**, **Alexander Hosman**, zijn dienaar, **Thomasina Wood** van Mayfield; **Margary Moris** (Mainards dienstmaagd) **James Moris**, haar zoon, van Heatfield; **Denys Burgis** van Buxted, **Ann Ashton** van Rotherfield en **Mary Groves** van Lewes.

Op de zelfde tijd, dat de genoemde martelaren stierven, is ook **Ambrose** genaamd, in de gevangenis te Maidstone gestorven. Hij stierf in de Marshalsea.⁶ Hij zou zijn verbrand met Richard Woodman en diens medegevangenen als hij had overleefd.

Richard Woodman, geboren in Engeland en woonachtig te Warbledon, in het landschap Sussex, was een moedig en Godvruchtig man. Wegens zijn geloof werd hij, met John Philpot en andere gelovigen in de gevangenis geworpen; doch, toen de vrome martelaar Philpot was verbrand, wist hij door Gods voorzienigheid uit de bloedige banden van Bonner, de bisschop van Londen, te ontkomen. De vijanden hebben hem daarna nochtans vervolgd, en hij werd door *zijn eigen broeder* andermaal verraden en in hun handen overgeleverd. Want door tussenkomst van zijn broeder, die hun de plaats wees, waar hij zich dikwerf verborgen hield, werd hij in zijn eigen huis gevangen genomen. Na een zeer wrede behandeling werd hij gebracht voor de bisschop van Chichester, dr. Story, dr. Cooke en anderen, waar hij onderzocht en ondervraagd werd als volgt:

Het onderzoek van Richard Woodman, voor de genoemde geestelijken, aangaande het heilige sacrament des Avondmaals, zoals hij dat zelf heeft beschreven.

Chichester. Wat zegt gij van het sacrament des altaars?

Woodman. Zeg mij eerst, wat gij op het altaar offert.

Chichester. Wij offeren in het heilige sacrament des altaars het lichaam van Christus, om de toorn Gods des Vaders te stillen.

Woodman. Maar de apostel Paulus zegt aan de Hebreëen: "dat wij geheiligt zijn door de offerande des lichaams van Jezus Christus, eenmaal gedaan; en een iegelijk priester stond wet allen dag dienende, en dezelfde slachtoffers dikwijls offerende, die de zonden nimmermeer kunnen wegnemen." Deze is de offerande, die gijlieden opoffert; en, zover ik verstaan kan, bent gij priesters naar de ordening van Aäron, die offeranden voor hun eigen zonden van het volk opofferen.

Chichester. Neen. De offerande van Aäron werd verricht met bloed, dat het sterven van Christus betekende, welke aan het kruis door Zijn bloedstorting volbracht is; maar wij zijn priesters naar de ordening van Melchizedek, die brood en wijn droeg voor Abraham ter gedachtenis van zijn overwinning, die de overgave van het lichaam van Christus betekende, onder de gedaante van brood en wijn, in zijn laatste Avondmaal aan zijn discipelen gebiedende, dat zij dit gebruiken moesten tot het einde der wereld, en dit is de offerande, die wij opofferen.

Woodman. Mij dunkt, u hebt de zaak zeer duidelijk verklaard, als u zegt, dat, zoals Christus het einde van alle offeranden was, Hij ook alzo de aanvang van de sacramenten is, als Hij Zijn discipelen beveelt dat te gebruiken tot Zijn gedachtenis, tot aan het einde der wereld.

Chichester. Wat? Tot Zijn gedachtenis en niet Hemzelf, zoals de woorden luiden: "Neemt, eet, dit is mijn lichaam?" Het is niet alleen het teken, maar de zaak zelf. Is het niet zijn lichaam, zo spoedig de priester die woorden heeft uitgesproken? Antwoord mij beknopt daarop, want ik mag hierbij niet langer stilstaan.

Woodman. Mijnheer, indien het u behagen mag mij op de vraag naar een sacrament te antwoorden.

Chichester. Ja, daar ben ik mee tevreden.

⁶ Een beruchte gevangenis op de zuidoever van de Thames in Southwark, nu in Londen

Woodman. Wanneer u de woorden van de doop over het water uitspreekt, en er is geen kind bij, is dat dan de ware toediening van de doop?

Chichester. Neen, toch niet; want er moet bij tegenwoordig zijn het water, het woord, en het kind, die samen de doop uitmaken.

Woodman. Zeer goed; wanneer er nu een kind gedoopt wordt in de naam des Vaders, en des Zoons, is dit dan niet de ware doop?

Chichester. Neen; want het kind moet gedoopt worden in de naam des Vaders, des Zoons, en des Heilige Geestes; anders kan het niet naar behoren gedoopt worden.

Woodman. Er mag dus niets bijgedaan of afgedaan worden van de heilige sacramenten?

Chichester. Neen.

Woodman. Nu zal ik u, mijnheer, antwoorden op uw eigen vraag, indien het u behaagt.

Chichester. Welnu; wat zegt gij dan van de woorden: "Neemt, eet, dat is mijn lichaam? Is dit dan het lichaam van Christus niet, zo spoedig de priester deze woorden heeft uitgesproken?

Woodman. Wat je mij geantwoord hebt op de doop, is waar: namelijk, dat gelijk het water, het woord en het kind samen de waren doop uitmaken, also ook het brood, de wijn en het Goddelijke Woord maken samen het heilige sacrament des Avondmaals, en de gebruiker, die met een waar en levendig geloof eet, smaakt het lichaam van Christus. Maar ik zal u bewijzen, dat dit brood het lichaam van Christus niet is, dan alleen voor de gelovige ontvangers, aangezien Christus zegt: "Neemt, eet, dat is mijn lichaam;" zodat Hij het zijn lichaam noemt niet voor het gebruik, maar daarna; en zoals de vrome kerkvader Augustinus zegt: "Crede & manducasti," dat is, "geloof, en gij hebt gegeten." De Evangelist Johannes zegt: "Wie in God gelooft, woont in God, en God in hem." Daarom is het onmogelijk in God te wonen en Zijn lichaam te eten zonder een waar geloof.

De priester. Het is dus het geloof van de ontvanger, wat het lichaam van Christus uitmaakt en niet Zijn woord, zoals gij zeggen wilt. Zeg mij toch, wat heeft Judas gegeten?

Woodman. Judas at het sacrament van Christus en de duivel meteen.

De priester. Hij at het lichaam van Christus onwaardig, zoals Paulus getuigt.

Woodman. Dat is zo niet; want hij spreekt niet van het onwaardig eten des lichaams, maar van het onwaardig eten van het sacrament, als hij zegt: "Wie dit brood eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt, die eet en drinkt zichzelf een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heeren;" en niet, omdat hij het lichaam des Heeren eet, want indien Judas het lichaam van Christus gegeten had, zou er noodzakelijk uit volgen, dat Judas zou behouden worden, daar Christus zegt: "Wie mijn vlees eet, en mijn bloed drinkt, die heeft het eeuwige leven en Ik zal hem opwekken ten uiterste dage."

De priester. Mijnheer, deze mens is een uitlegger geworden naar zijn eigen zin.

Chichester. Ik zie, dat het vergeefse moeite is, om met u te spreken. Geloof gij niet, dat, nadat deze woorden uitgesproken zijn, er brood noch wijn overblijft, maar deze in het ware lichaam van Christus wezenlijk veranderd zijn? Antwoord mij rond daarop, want ik kan niet langer met u spreken.

Woodman. Mijnheer, ik zal u een goed antwoord daarop geven, en wel, naar mijn gevoelen van het heilige Sacrament, wat op het volgende neerkomt: Ik geloof, dat, indien ik aan de tafel des Heeren kom, om het sacrament van het lichaam en het bloed van Christus te ontvangen, wanneer het op de rechte wijze wordt bediend, en ik vast geloof, dat Christus om mijnentwil geboren is, en voor mij de bittere kruisdood ondergaan heeft, en dat ik door Zijn dierbaar bloed zalig zal worden, wanneer ik also het sacrament tot Zijn gedachtenis ontvang, dan geloof ik de gehele Christus te ontvangen, namelijk God en mens op een verborgen wijze tot mijn eeuwige gelukzaligheid. Dit is mijn gevoelen.

Winchester. Hoe! Is het niet het lichaam van Christus zonder geloof? Is dan het Woord Gods zonder kracht, zoals je zegt?

Woodman. Mijnheer, ik heb u daarover mijn gevoelen openhartig en zonder geveinsdheid meegedeeld; meer krijgt gij van mij niet, tenzij gij met de Schrift wilt redetwisten, dan zal ik het u op drie á vierderlei manier verklaren, wat u niet zult kunnen loochenen."

Toen begonnen zij te lachen, en zonden hem naar de bisschop van Winchester, opdat die hem uitvoeriger zou ondervragen. Na daar gekomen te zijn, begonnen de bisschop

en de andere geestelijke van Canterbury hem op het lijf te vallen, en zeiden, dat zij hem niet zochten te veroordelen, maar zijn ziel te behouden, indien hij zich naar hun zin wilde gedragen.

Woodman. "Mijn ziel te behouden, gaat uw macht te boven; want, geloofd zij God, zij is reeds behouden. Niemand kan mijn ziel zalig maken dan alleen Jezus Christus; Hij heeft haar zalig gemaakt voor de grondlegging der wereld.

De priester. Welk een ketter, mijnheer, is deze mens. Hij komt nog met een andere ketterij voor de dag, en zegt, dat zijn ziel zalig is geworden voor de grondlegging der wereld. Weet gij wel, wat gij zegt? Kon uw ziel zalig worden, voor zij het wezen had?

Woodman. Ja zeker. Ik weet wel, wat ik zeg, en ik spreek niet anders dan de waarheid. De apostel Paulus zegt: "Gezegend zij de God en Vader van onze Heere Jezus Christus, Die ons gezegend heeft met alle geestelijke zegeningen in de hemel in Christus. Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem voor de grondlegging der wereld, opdat wij zouden zijn heilig en onberispelijk voor Het in de liefde."

Daartoe zijn wij bestemd, en dit zijn de woorden van de apostel, die ik als de waarheid aanneem. Mijn geloof rust in en op Christus alleen, Die mij alleen zalig maakt en niet gijlieden of iemand anders.

De priester. Wat! een geloof zonder werken? Terwijl toch de apostel Jakobus zegt, "dat het geloof zonder werken dood is," daar wij een vrije wil hebben om goede werken te doen.

Woodman. Ik hoop, dat er niemand hier is, die meent, dat ik de goede werken misprijzen of verwerpen wil; want een waar en levend geloof zonder goede werken kan niet bestaan. Wij bezitten die nochtans niet uit onszelf, het is Gods gave, zoals Paulus zegt: "Want het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar Zijn welbehagen."

Winchester. Wel nu, wilt gij bekennen, dat Judas het lichaam van Christus onwaardig heeft genoten? Spreek uw gevoelens daarover duidelijk uit.

Woodman. Mijnheer, indien gij, of iemand anders, mij uit de heilige Schrift kunt bewijzen, dat iemand ooit het lichaam van Christus onwaardig heeft gegeten, zal ik mij gewillig aan u overgeven, en in deze zaak roep ik ieder, die hier tegenwoordig is, tot getuige.

De priester. Zult gij? Dan zullen wij het terstond eens zijn. Spreekt de apostel Paulus niet aldus?

Woodman. Bewijs mij in welke plaats, en laat mij zijn woorden horen.

De priester. 1 Kor. 11, vers 27, 29, waar de apostel zegt: "Zo wie dit brood eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt, die eet en drinkt, zichzelf, een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heeren."

Woodman. Bewijzen nu deze woorden, dat Judas het lichaam van Christus onwaardig heeft genoten? Ik bid u, laat mij de woorden nog eens lezen. Goede lieden, let wel op de woorden, die hij gelezen heeft, zij luiden aldus: Wie dit brood eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt." Hij zegt niet: "Wie dit lichaam eet, of dit bloed onwaardig drinkt," maar: "Wie dit brood eet, of deze drinkbeker des Heeren onwaardig drinkt (die het heilige sacrament zijn), die eet en drinkt zichzelf een oordeel, omdat hij geen onderscheid maakt tussen het heilige sacrament, hetwelk het lichaam des Heeren vertegenwoordigt, en ander brood en andere drank. Hieruit kunt gij, geliefden in de Heere, gemakkelijk verstaan en beoordelen, dat zij buiten staat zijn hun eigen woorden te bevestigen; daarom wil ik hun in niets anders geloven.

Winchester. Gij bent waarlijk een uitnemende ketter, een uitlegger naar uw eigen zin, en ik zal nu ook het vonnis tegen u uitspreken.

Woodman. Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt, "want met welk oordeel gijlieden mij oordeelt, zult gij geoordeeld worden."

Vervolgens las hij mijn doodsvonnis voor, en ik zei tot hem: Zult gij het doodsvonnis tegen mij uitspreken, en zal ik niet weten waarom?

Winchester. Je bent een ketter, en daarom zul je afgesneden worden.

Woodman. Ik roep hemel en aarde tot getuige, dat ik geen ketter ben. Ik versmaad alle ketteren. En, wanneer gij mij als zodanig veroordeelt, zal, de Heere u verdoemen, als gij u niet bekeert. Maar God schenke u genade om berouw te hebben, indien het Zijn wil is.

Daarna las hij het vonnis in de Latijnse taal; maar, wat hij las weet ik niet. Maar de Heere zij Rechter tussen hem en mij. Toen hij het gelezen had, zou ik graag mijn gevoelen voor hem uitgesproken hebben, maar zij riepen met luider stem: "Weg, weg, van hier met hem!"

Zij brachten mij naar de gevangenis, Marshalsea genaamd, waar ik nu ben, en blijven zal, zolang het God behagen zal. Daarom loof ik de Heere uit de grond mijns harten, dat Hij mij tot deze hogen staat en waardigheid uitverkoren en tevoren bestemd heeft, om smaadheid te lijden voor Zijn heiligen naam. O, gezegend zij daarvoor Zijn heilige naam, nu en in der eeuwigheid. Amen."

Ziehier, geliefde lezer, het onderzoek van die moedige strijder Richard Woodman, dat hij met zijn eigen hand heeft beschreven. Daarin kunt gij zien de wonderbare genade Gods, die in hem bleek, en de dwaze onwetendheid en barbaarse wreedheid van de vijanden der waarheid, vooral van Dr. White, bisschop van Winchester.

Nadat hij eindelijk tot zes herhaalde malen onderzocht en ondervraagd was, en tegen hen standvastig en vroom gestreden had, door hun dwalingen en geslepen redenen met de toetssteen der Heilige Schrift te wederleggen, veroordeelden zij hem, met nog negen andere vrome martelaren, zoals reeds gezegd is, en leverden hem over in de handen der wereldlijke rechters, om levend te worden verbrand.

Deze allen, met de genoemde Richard, gaven hun leven met een blij gemoed in het vuur te Lewes aan de Heere over, tot getuigenis van Zijn eeuwige waarheid, op de 22ste Juni, in het jaar van onze enige Heiland en Zaligmaker Jezus Christus 1557.

Een brief van Richard Woodman aan een Godzalige vrouw mejuffrouw Robers genaamd wonende te Hawhurst.

"De genade, barmhartigheid en vrede van God onze Vader en van Zijn lieve Zoon, onze Heiland en enige Zaligmaker, door de inwendige werking des Heilige Geestes, worde ulieden overvloedig vermenigvuldigd, teneinde gij, lieve zuster, het kruis van Christus, waaronder gij gebukt gaat, met blijdschap dragen mag, tot uw enige troost en tot verheuging van al onze andere broeders en zusters, die rondom u wonen, nu en in der eeuwigheid. Amen.

Na mijn groet dient deze ulieden en al onze beminde broeders en zusters in Christus, die onze Heere van ganser hart en zonder geveinsdheid liefhebben, om te kennen te geven, hoe verheugd ik ben en al mijn andere broeders en zusters zijn, die hier met mij gevangen zitten, en hoe wij ons verblijden. Wij verwachten dagelijks de ontbinding van deze onze sterfelijke lichamen, naar het welbehagen van onze hemelse Vader, en loven Hem ook over uw standvastigheid en de goedheid, die gijlieden aan de uitverkoren kinderen van God, in deze drukkende tijd der vervolging, toont, dat een zeker bewijs en teken is van de liefde en gunst van God uwaarts, en voor allen, die daarvan horen zullen, want: zalig zijn de barmhartigen, want hun zal barmhartigheid geschieden; daarom, aan de vruchten zal men de boom kennen; want: "De goede mens brengt goede dingen verder uit de goede schat van het hart."

Derhalve, lieve zuster, het kan niet worden toegestemd in onze dagen, zoals sommigen wel denken, dat God slechts het hart der mensen eist en niet de werken. Dit zou het grootste ongelijk zijn, dat men tegen God en Zijn heilig Woord zou kunnen bedrijven, daar de apostel Jakobus zegt: Joon mij uw geloof uit uw werken, en ik zal u uit mijn werken mijn geloof tonen. De duivelen geloven ook en ze sidderen." En nochtans zullen zij slechts duivelen zijn, omdat hun bedoeling nooit was om goed te doen. Laat ons met hen niet kunnen worden vergeleken, maar laat ons liever ons geloof aan de gehele wereld openbaren door onze goede werken, opdat gijlieden niet beschuldigd wordt, en eenvoudige en onstraffelijke kinderen van God bent, te midden van dit krom en verdraaid geslacht, onder hetwelk gij schijnt als lichten der wereld.

Och, allerliefste, wij zijn nu in een tijd, waarin het Evangelie van Christus met vele duistere en donkere wolken der vervolging als bedekt is, zodat er weinigen zijn, die hun ogen zoeken te verlichten met de stralen van het heilige Evangelie, uit vrees dat zij hun goederen en de schatten dezer wereld zouden verliezen, die slechts ijdelheid zijn en vergaan zullen. Laat ons dan niet vergeleken kunnen worden met hen, die het licht onder de korenmaat plaatsen, maar liever onze kaars op de kandelaar zetten, opdat zij lichten mag allen, die in het huis zijn; dat is, laat al het volk, dat in Gods huisgezin is, uw goede werken zien, en alle dingen geduldig verdragen, die ons, om van het evangelie wil, zullen worden opgelegd, ja, al ware het de dood zelf.

Er zijn enigen, die beweren willen, dat hun geloof oprecht en goed is, en nochtans laten zij zich vinden, waar al de gruwelen van de antichrist worden bedreven, die zich niet schamen, om zich op zekere plaatsen uit de Schrift te beroepen, om hun boosheid staande te houden, namelijk, dat de apostel Paulus zegt, dat te geloven met het hart de mens rechtvaardigt en te belijden met de mond hem zalig maakt. Och goede God, hieruit kunnen alle mensen duidelijk zien, dat niemand waarlijk kan geloven, tenzij hij ook de werken heeft; en "wie twijfelt, is een baar der zee gelijk, die door de wind gedreven en op en neer geworpen de mens mene niet, dat hij iets ontvangen zal van de Heere." Kunnen wij niet van zulke mensen zeggen, dat zij gelijk zijn aan hen, van wie Christus spreekt Openb. 3, vs. 15, dat zij koud noch heet zijn, en dat de Heere hen daarom uit Zijn mond zal spuwen? Indien wij dan een ongunstig gevoelen van zulke lieden hebben, hebben zij ons daartoe geen aanleiding gegeven? Zou het niet beter geweest zijn, dat een molensteen hun aan de hals gehangen ware, dan dat zij zulk een ergernis aan de uitverkoren kinderen Gods zouden geven, door hun dagelijks lopen naar de synagoge van de satan, om daar het merkteken van het beest te ontvangen, en daar de heiligen naam van God te horen lasteren! Wanneer zij stilzwijgen, geven zij daarmee aan de wereld niet te kennen, dat zij met hun daden instemmen en die goedkeuren? En aldus besmetten zij niet alleen hun eigen zielen, maar versterken ook de pausgezinden in hun gruwelen, en geven daardoor aan hun zwakke broeders reden tot afval wat de Heere van hun handen eisen zal, en hun een last en pak worden, dat hun te zwaar zal zijn om te dragen, indien zij zich niet in tijd bekeren. Want zij, die de wil van hun Heere beleden en zich niet bereid hebben, en die wil niet zullen hebben volbracht, die zullen dubbele slagen ontvangen.

Bemerkt u nu niet, dat dit de aangename tijd is, waarvan Christus spreekt? Ja, nu is ook de bijl aan de wortel van de boom gelegd; daarom, alle boom, die geen goede vrucht draagt, zal omgehouden en in het vuur geworpen worden. Nu is de Heere gekomen met de wan in Zijn hand, en zal Zijn dorsvloer doorzuiveren, en de tarwe in Zijn schuur verzamelen, en het kaf met onuitblusbaar vuur verbranden, zoals vroeger gezegd is. Nu is het de tijd, dat wij de Bruidegom moeten te gemoed gaan, met olie in onze lampen. Wij zijn ook ter bruiloft genodigd; laten wij ons niet verontschuldigen of uitvluchten zoeken. Nu is het de tijd, dat de Heere ons Zijn talenten geschonken heeft; God geve ons de genade, dat wij die besteden, opdat, als Hij komt, Hij Zijn geschonken talenten met winst mag terug ontvangen. Nu is de Heere gekomen, om te zien, of er enige vrucht op de vijgenboom is; want, wanneer de Heere komt, en er niets op vindt, zal Hij tot ons zeggen, zoals Hij tot de vijgenboom zei: "Uit u, worde geen vrucht meer in der eeuwigheid."

Verder, wanneer wij de Bruidegom tegemoet zouden gaan, zonder olie in onze lampen, met de bedoeling om iets te kopen, zullen wij zonder twijfel worden behandeld als de dwaze maagden, en God zal tegen ons zeggen, zoals Hij tot haar deed: "Wijkt van hier, ik ken u niet." Of, indien wij ons zouden willen verontschuldigen ter bruiloft te komen, zullen er anderen in onze plaats genodigd worden; en, wanneer wij onze talenten niet goed besteden, zullen die ons ontnomen en anderen gegeven, en al zulke onnutte dienstknechten zullen geworpen worden in de buitenste duisternis, waar wening zal zijn en knersing der tanden.

Och, Heere God, hoe vele verschrikkelijke gezegden zijn in die woorden niet vervat! Welke christelijke harten zullen daar naar niet naarstig horen! Moeten niet alle lieden opmerken, dat dit de tijd is, waarvan Christus onze Heere spreekt, dat de vader zou opstaan tegen de zoon en de zoon tegen de vader, de dochter tegen de moeder en de vrouw van de zoon tegen de moeder van haar man, zo zelfs *dat de ene broeder de ander zal overleveren tot de dood?* Ja, de bozen zullen alle kwaad tegen ons spreken om de naam van Christus, waarvan ik dikwerf

de waarheid heb ondervonden. Maar God zij geloofd, Die mij versterkt heeft omdat alles geduldig te dragen, want ik denk, dat er geen kwaad tegen mij kan worden bedacht, of zij hebben het tegen mij uitgevoerd, ja, zelfs mijn naaste vrienden, zoals David betuigt. Nochtans, geloofd zij de Heere mijn God, waren zij niet machtig genoeg om hun gezegden te bevestigen, hoewel zij hem zoeken te beschuldigen, die God uitverkoren heeft, omdat zij zelf het kruis van Christus niet dragen wilden noch Hem navolgen; maar, zij spreken kwaad in zaken, waarvan zij niets weten, waarvan zij rekenschap zullen moeten geven aan Hem, Die komen zal om te oordelen de levenden en de doden. Maar mijn overtuiging is, dat al het volk Gods zich naar de raad van hun waren Herder schikken moet, Die zegt: "Mijn schapen horen mijn stem, en een vreemde zullen zij geenszins volgen, maar van hem vlieden," want zij kennen de vreemde niet, en geeft daarmee te kennen, dat wij geen vreemdelingen moeten geloven, en allen voor vreemdelingen te houden, die zijn Evangelie zoeken te verwoesten en te onderdrukken.

Daarom moet gij goed op hen letten, en hen goed beproeven voor gij hen gelooft, volgens de raad van Johannes, die zegt: "Geloof niet een iegelijke geest, maar beproeft de geesten, of zij uit God zijn," en geeft daarmee te verstaan, dat allen, die uit God niet zijn, geen goed zullen spreken van iemand dan van huns gelijken. Daarom, lieve zuster, heb goede moed, en geloof hun niet, wat zij ook van ons zeggen, want ik vertrouw op de genade van God, dat de gehele wereld spoedig zien en weten zal, dat ik mij niets aantrek, en mijn bloed ook niet dierbaar acht voor mij zelf, wanneer het de Heere behagen zal, mijn vijanden toe te laten dat te storten, en ik geloof vast, dat God, Die in mij dit goede werk begonnen heeft, het ook zal volbrengen, en mij de genade geven, om Zijn liefelijk juk te dragen, dat ik, God zij daarvoor geloofd, altijd getorst heb.

Want, toen ik in de gevangenis zat, soms in ketenen en boeien geklonken, soms op de grond liggende, soms in het blok gezeten, soms met touwen gebonden, zodat mijn vlees daardoor opzwol, en ik bijna overwonnen was door de strijd, die ik in mijn vlees gevoelde, soms gedwongen in bossen en velden de nacht door te brengen, her en derwaarts dwalende, beroofd van alle omgang, omdat zij niet bij mij durfden komen uit vrees voor de tirannen, soms gesleept voor rechters, stadhouders, heren, bisschoppen en leraars, en door hen voor *hond, duivel, ketter, hoerenjager, verrader, dief, verleider* en met andere dergelijke verachtelijke namen gescholden; ***ja zelfs door mijn eigen bloedverwanten en vrienden, die mijn brood aten, verraden***, doch, God zij geloofd, die mij van mijn geboorte bestemd heeft dit voor Zijn Naam te lijden. Alles wat mij overkomen is, viel mij gemakkelijk, en ik was daarover meer verheugd en verblijd, dan over enige schat, die ik ooit bezeten heb, terwijl mijn vijanden niet in staat waren om hun beschuldigingen te staven, en naar die weg, die zij ketterij noemen, die ik de Heere mijn God. Ja, overal, waarheen zij mij gesleept hebben, heeft de Heere mij mond en wijsheid gegeven, om hen zo te beantwoorden, dat mijn tegenstanders mij niet konden weerstaan. Geloofd zij daarvoor onze genadige God!

Daarom, lieve zuster, en al onze broeders en zusters in Christus, hebt goede moed, en weest niet bezorgd, hoe of wat gij spreken zult, want het zal u in die ure gegeven worden. Deze belofte heb ik dikwerf waar bevonden, zoals gij en alle andere uitverkoren kinderen Gods bevinden zult, wanneer de tijd komen zal. En, daar ik en vele anderen hadden gehoopt, dat deze vervolging in deze tijd zou geëindigd zijn, bemerk ik, dat God een verdere beproeving toezendt, om alle huichelaars uit te roeien, opdat niemand in zichzelf zou roemen, maar in God. Daarom, hetzij de profetieën teniet gaan, of de talen ophouden, nochtans de liefde vergaat nimmermeer. Want vrees sleept moeilijkheden na zich, maar een oprechte liefde verwerpt alle vrees. Deze liefde, hoop ik, dat de Heere zo overvloedig in uw harten heeft uitgestort, dat geen dingen in deze wereld machtig zullen zijn om u van God te scheiden, want ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch Engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomstige dingen, noch hoogte, noch diepte, noch enig ander schepsel, ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onze Heere; en ik hoop, dat gij en alle andere gelovigen, die tot het einde volharden, door Hem in het nieuwe Jeruzalem zult mogen ingaan, om met Hem in eeuwigheid te leven, en te aanschouwen de heerlijkheid Gods met dezelfde ogen, die gij nu hebt. Geeft alle lof en eer aan God de

Vader, God de Zoon en God de Heilige Geest, drie Personen en één enig God, nu en in der eeuwigheid. Amen."

52. Mejuffrouw Joyce Lewes

Mejuffrouw Joyce Lewes was een vrouw van edele afkomst en opgegroeid in de genietingen van de wereld, die haar lust had in het dragen van kostbare klederen en dergelijke dwaasheden, waarmee het merendeel van de edellieden in Engeland toen besmet was, en waaraan zij zich nog overgeven. Zij was eerst gehuwd met zekere Appelby en naderhand met Thomas Lewes van Manchester. In de naam van de regering van koningin Maria ging zij als anderen ter kerk, en woonde de mis bij.

Toen zij echter gehoord had, dat de Godzalige en zeer geleerde martelaar Laurens Saunders te Coventry verbrand was, begon zij met meerder opmerkzaamheid op de zaak te letten, en onderzocht zeer ijverig bij hen, die zij als godvrezenden kende, naar de reden van zijn dood. En, toen zij vernam, dat dit geweest was, omdat hij geweigerd had de mis bij te wonen, werd haar gemoed geschokt en was zij zeer onrustig. En, aangezien haar woning dicht bij het huis was van, Mr. John Glover, een man, die een bijzonder voorbeeld van ongeveinsde Godzaligheid en vele verdrukkingen was, die hij om het Evangelie had uitgestaan, ging zij menigmaal tot hem, en verzocht haar toch de gebreken aan te wijzen in de mis en in andere zaken, waarop men in die tijd zeer aandrang als nodig tot zaligheid. Toen hij haar ontrust gemoed bemerkte, en het verlangen zag, dat zij had om de waarheid te leren kennen, onderwees hij haar zeer ijverig in de weg des Heeren, en bewees haar uit Gods heilig Woord, dat de mis en alle andere pauselijke verzinselen zeer hatelijk waren voor Gods aangezicht. Bovendien bestrafte hij haar ook, omdat zij zulk een welbehagen had in de ijdelheden dezer wereld. Door deze Godzalige terechtwijzingen, die hij haar deed, ontstond er bij haar een tegenzin in de wereld, en werd zij ook hartelijk bedroefd over haar zonden, en ontvlamd door liefde tot God, begerig om Hem volgens Zijn Woord te dienen, en nam zich vast voor al zulke dingen te vermijden, die de Heere haar God mishaagden. En, daar zij geleerd had, dat de mis schadelijk en gruwelijk was, begon zij die ook te haten.

Toen zij op zekere tijd door de gestrengheid van haren man gedwongen werd om de kerk te bezoeken, en daar met wijwater werd gesprengd, keerde zij dat de rug toe, en toonde, dat zij een mishagen had in hun godslasterlijk wijwater, dat zoveel schade deed aan het bloed van Christus. Wegens deze daad werd zij direct bij de bisschop aangeklaagd als iemand die de sacramenten had versmaad. Terstond werd haar, ten huize van haar man, een bevel gezonden, om ogenblikkelijk te verschijnen voor de bisschop. De bode, die dit bevelschrift bracht, gaf het haar man over, die dit bekeek, en bemerkende, wat het was, werd hij woedend, en verlangde, dat de bode dit geschrift zou terugnemen, en indien niet, zo bedreigde hij hem, dat hem te zullen doen opeten. De bode weigerde het terug te nemen, daar hij dacht, dat niemand zo vermetel zou durven zijn, hem daarover lastig te zullen vallen. Eindelijk dwong Lewes de bode het geschrift werkelijk op te eten, terwijl hij de punt van een zwaard hem op de borst zette. En, nadat hij het verteerd had, liet hij hem ook drinken, en vertrekken. Terstond daarop werd de genoemde Lewes bevolen om met zijn vrouw voor de bisschop te verschijnen, waaraan Lewes dadelijk gehoor gaf, en de bisschop verzocht hem genadig te willen zijn, en zich zo goed mogelijk verontschuldigde. De bisschop was met deze onderwerping tevreden, op voorwaarde dat ook zijn vrouw zich zou onderwerpen. Zij antwoordde echter de bisschop zeer vrijmoedig, dat zij door het wijwater te weigeren, noch tegen God, noch tegen enige van Diens wetten had gezondigd. De bisschop werd over deze woorden zeer vertoornd, maar wilde haar, omdat zij een adellijke vrouw was, niet ten hardste behandelen, zoals hij zei, en gaf haar een maand uitstel om zich te bekeren, terwijl haar man borg voor haar bleef en

duizend gulden zou betalen, ingeval hij haar aan het einde van de maand niet terug bracht, en aldus liet men hen beiden gaan.

Toen zij thuis gekomen waren, knielde mejuffrouw Joyce Lewes tot ernstig bidden neer, en na de Naam des Heeren te hebben aangeroepen, ging zij onverwijld naar de bovengenoemde man Gods, Mr. John Glover, die haar zeer ernstig uit het Woord Gods onderwees, en haar vermaande, dat zij zich niet moest bemoeien met een zaak, die het najagen van ijdele eer betrof, en geen naam moest zoeken te verkrijgen, en stelde haar het grote gevaar voor ogen, waaraan zij zich waarschijnlijk zou blootstellen, indien zij zich in Goddelijke zaken anders zou gedragen dan Christus leert. (Ca sept. 1556)

Toen de maand bijna verstreken was, en de tijd aanbrak, dat zij weer naar de bisschop zou worden gebracht, werd haar man door genoemde John Glover gewaarschuwd, dat hij haar niet naar de bisschop moest brengen, maar een ander middel zoeken om haar te behouden, of, indien het ergste mocht gebeuren, zich tevreden stellen de bepaalde som geld te betalen, liever dan dat hij zijn eigen vrouw in het vuur zou werpen. Hij antwoordde, dat hij om harentwil niets wagen of verliezen wilde, en als een moordenaar van zijn eigen vrouw, bracht hij haar de bloeddorstige bisschop, waar zij ondervraagd werd, en waar zij zich vrijmoediger betoonde dan voor zij met de dood was bedreigd. En, om een begin met haar martelingen te maken, werd zij naar zulk een onreine gevangenis gebracht, dat een zeker meisje, dat daar gezet was om haar gezelschap te houden, in bezwijming viel.

Voortdurend werd zij gevangen gehouden en bij herhaling ondervraagd, en, daar zij zich steeds vrijmoedig gedroeg, werd zij eindelijk voor de vierschaar gebracht, en daar als een ketter veroordeeld, die waardig was te worden verbrand. Toen de bisschop met haar sprak, en vroeg, waarom zij de mis niet wilde bijwonen, noch de sacramenten en andere instellingen der kerk ontvangen, antwoordde zij: "Omdat ik die dingen, waartoe u mij wilt dwingen, waarop u zo staat en als zo hoog nodig tot de zaligheid van de mens acht, niet in Gods Woord vind. Indien zij in het Woord van God geboden waren, zou ik die met mijn gehele hart toegedaan zijn, aannemen en geloven."

De bisschop zei: "Indien gij niet meer wilt geloven, dan wat inzake de godsdienst in de Schrift is vervat, verkeert gij in een verdoemelijke toestand."

Over deze woorden werd zij uitermate verbaasd, en, door de Geest van God gedreven, zei zij tot de bisschop, dat zijn woorden goddeloos en boos waren.

Na haar veroordeling vertoefde *zij een geheel jaar in de gevangenis*, aangezien zij opgedragen was aan een nieuw gekozen beambte, die men niet dwingen kon, zoals hij betuigde, om haar in zijn tijd om het leven te brengen; om welke reden hij ook na haar dood zeer gekweld werd, en in levensgevaar verkeerde. Gedurende de tijd, die zij in de gevangenis doorbracht, was haar gedrag in woorden en werken zodanig, dat allen, die slechts een vonkje Godzaligheid of burgerlijke eerbaarheid bezaten, haren toestand zeer beklaagden, en wel omdat zij ter dood gebracht zou worden.

Toen de tijd begon te naderen die God voor haar veroordeling had bestemd, en het geschrift *de comburendo* (verbrandingsvonnis), zoals zij het noemen, van Londen gekomen was, begeerde zij, dat er enige vrienden bij haar mochten worden toegelaten, met wie zij, toen deze gekomen waren, overlegde hoe zij zich zou te gedragen hebben, teneinde haar dood het meest te doen strekken tot eer van God, tot troost van Zijn volk, en vervolgens ook tot schrik van Gods vijanden.

"Wat de dood zelf betreft," zei zij, "daarover bekommer ik mij niet veel; wanneer ik het vriendelijke gelaat van Christus, mijn waardige Zalmgmaker, aanschouw, ben ik

niet voor de verschrikkelijke gedaante van de dood bevreesd." Gedurende deze tijd hield zij vele troostrijke en stichtelijke redenen uit Gods Woord over Gods verkiezing en verwerping.

Joyce Lewes werd geëxamineerd door Draycot en Bayne in de diocese van Coventry en Lichfield in October 1556.

De avond voor de dag, dat zij gedood zou worden, kwamen er twee priesters uit het klooster van Lichfield, ten huize van de ondermarkgraaf, waar zij gevangen zat. Deze lieten haar door de markgraaf aanzeggen, dat zij gekomen waren om haar de biecht af te nemen, daar zij, volgens hun zeggen, zeer bedroefd zouden zijn, indien zij zonder te biechten zou sterven. Zij liet hun boodschappen, dat zij gebiecht had bij Christus haar Zaligmaker, van Wie zij verzekerd was vergeving van haar zonden te ontvangen. En, wat de oorzaak aanging, waarom zij nu zou sterven, had zij geen reden om te biechten, maar veel meer om God in allen ootmoed te danken, dat Hij haar waardig had geacht voor Zijn Woord te mogen sterven. En, wat de vergeving aanging, die zij haar geven wilden uit naam van de paus, die verachtte zij uit de grond van haar hart.

Toen de priesters dit hoorden, zeiden zij tot de markgraaf: "Welnu, morgen zal haar vermetelheid beproefd en bestraft worden. Want, al heeft zij nu misschien enige vrienden, die haar de oren volblazen, morgen zullen wij wel zien, wie zo vermetel zal durven zijn om bij haar te komen." Aldus gingen zij vertoornd heen, omdat hun biecht en vergeving werd veracht.

De gehele volgende nacht was zij bewonderenswaardig blijmoedig en opgeruimd, maar op een gepaste wijze, zo zelfs, dat zich de majesteit van Gods Geest opmerkelijk in haar vertoonde, die de vrees voor de dood uit haar hart dreef. Zij bracht al de tijd door met bidden, lezen en spreken met hen, die gekomen waren met de bedoeling, om haar met Gods Woord te vertroosten.

Omstreeks drie uren in de morgenstond begon zich de satan, die nimmer slaapt, vooral niet, wanneer de dood voor de deur staat, tegen haar te verheffen, en schoot zijn vurige pijlen op haar los, zoals hij altijd gewoon is te doen op hen, die het oneens met hem zijn, en vroeg haar, hoe zij zeggen kon, dat zij tot het eeuwige leven uitverkoren was, en Christus voor haar was gestorven. "Ik sta toe," fluisterde hij, "dat Hij gestorven is; maar hoe kunt je zeggen, dat Hij voor jouw gestorven is?"

Deze boze ingeving ontroerde haar zeer, en zij, die bij haar waren, raadden haar het voorbeeld van Paulus te volgen, die zegt: "Die mij heeft liefgehad, en Zich voor mij heeft overgegeven," als ook, dat haar roeping tot de kennis van Gods Woord een duidelijk teken was van Gods liefde tot haar, vooral daar de Heilige Geest van God in haar hart werkte die liefde en zucht tot God, om Hem te behagen, en om voor Hem gerechtvaardigd te worden door Christus enz. Door deze en dergelijke woorden, en vooral door de troostrijke belofte van Christus, geput uit de heilige Schrift, werd de satan op de vlucht gedreven, en zij zeer krachtig in Christus getroost.

Omtrent acht uur kwam de markgraaf bij haar in de kamer, en zei tot haar: "Mejuffrouw Lewes, ik ben hier gekomen, om u de wil en het voornemen van de koningin mee te delen, dat gij niet langer dan een uur in deze wereld meer zult leven. Bereidt u derhalve daarop voor."

Over deze woorden, die zo ruw en onverwacht door zulk een beambte werden uitgesproken, was zij enigermate verslagen, waarom een van haar vrienden en bekenden, die bij haar stond, tot haar zei:

"Mejuffrouw Lewes, u hebt grote reden om God te danken, dat Hij u zo spoedig uit deze wereld wil wegnemen, en u waardig acht om getuige te zijn Zijner waarheid, en aan Christus getuigenis te geven, dat Hij de enige Zaligmaker is."

Na het uitspreken dezer woorden, zei zij: "Mijnheer de markgraaf, uw boodschap is mij zeer welkom, en ik dank mijn God, dat Hij mij waardig acht mijn leven in deze strijd te wagen."

En aldus vertrok de heer markgraaf, maar kwam binnen een uur terug, *cum gladiis & fustibus*, dat is, met zwaarden en stokken. Toen hij bij haar op de kamer kwam, verzocht een van haar vrienden hem de vergunning om met haar naar de paal te mogen gaan en haar te vertroosten en te versterken, wat de markgraaf voor dat ogenblik toestond, maar later, toen zij gestorven was, werd hij daarover zeer gekweld.

Toen zij, in tegenwoordigheid van een grote menigte volk, door de stad geleid werd, in gezelschap van twee van haar vrienden, mr. Michael Reniger en mr. Augustine Bernher genaamd, werd zij ter plaatse gebracht, waar zij als een offer vallen zou. En, aangezien de afstand wat ver, het gedrang van het volk zeer groot en zij ook de frisse lucht niet meer gewoon was, daar zij geruime tijd in de gevangenis had vertoefd, zond een van haar vrienden naar het huis van de markgraaf om wat drinken.

Daarna bad zij tot driemaal ernstig, dat God toch de afgodische mis wilde vernietigen en het koninkrijk van het pausdom verlossen. Aan het slot van haar gebeden riep het merendeel van het volk, ja, ook de markgraaf zelf, die bij haar stond en nu gereed was om haar in het vuur te werpen, omdat zij de mis niet wilde goedkeuren, op haar gebed met het overige gedeelte van het volk het *Amen* uit.

Na aldus te hebben gebeden, nam zij de beker in de handen, en zei: "Ik reik die allen toe, die het Evangelie van Jezus Christus oprecht liefhebben, en verlangen naar de uitroeiing van het pausdom." Toen zij gedronken had, dronken ook haar vrienden, en na deze ook vele andere lieden, inzonderheid de vrouwen van die plaats, die echter later in de kerk daarover boete moesten doen, en wel door de wreedheid der pausgezinden.

Toen zij met de ketting aan de paal was vastgemaakt, toonde zij zulk een blijmoedigheid, dat het aller mensen begrip te boven ging, en zij zag er zo vergenoegd in haar gezicht uit en was zo lijdzaam, dat het merendeel van hen, die het hart op de rechte plaats hadden, daarover jammerde, ja zelf, met tranen de tirannie der pausgezinden beweeende.

Toen het vuur was aangestoken, verzette zij zich niet en bewoog zich niet, maar hief slechts haar handen naar de hemel. Zij was spoedig overleden, want de ondermarkgraaf had haar, op verzoek van haar vrienden, zulke brandbare stoffen verschaft, dat zij zeer spoedig uit deze ellendige wereld werd verlost.

Wij willen in deze geschiedenis ook niet vergeten, dat de pausgezinden enige lieden hadden opgeruid, die deze vrome en Godzalige martelares in het openbaar moesten beschimpen en bespotten, als zij naar de strafplaats zou gaan en aan de paal gebonden stond. Onder andere was er een oude priester, die een zakboekje in de handen had, waarin hij de namen opschreef der vrouwen, die ook uit de beker hadden gedronken, en hij duidde ook daarin anderen en haar vrienden bij hun kleding aan, omdat hij de namen van deze niet kende. Later vernam hij die echter. Tengevolge waarvan zij in rechten betrokken werden, zo te Conventry, als op andere plaatsen; maar God, wiens voorzienigheid niet slaapt, beschermde ze voor de handen der wrede tirannen.

53. Martelaren in juli – september 1557

De 10e Juli 1557 werd te Norwich verbrand **Richard Yeoman**.

De 13de Juli werden te Norwich verbrand **Simon Miller en Elisabeth Cooper**.

Elisabeth was bang voor de vlammen van de brandstapel, maar Simon pkate haar hand en moedigde haar aan om niet bang te zijn.

De 2de Augustus ondergingen in het Kasteelhof te Colchester de vuurdood: vijf mannen en vijf vrouwen, van wie 's voormiddags werden verbrand **William Bongeor, William (of Robert) Purcas, Thomas Benold, Agnes Silverside, ook Smith genaamd, Helena (Ellen) Ewing en Elisabeth Folkes;** en des namiddags **William Munte, John Johnson**, van Thorpe, Essex; **Alice Mijnt en Rose Allin**, een Godvruchtig en standvastig meisje.

Foxe vertelt het volgende van Rosa:

Toen zekere Mr. TYRREL niet zijn dienaren kwam, om haar ouders gevangen te nemen, vonden zij hen in bed. Haar moeder, die ziek en zwak was, verzocht Tyrrel om haar dochter Rosa toe te laten haar iets te gaan halen om te drinken, ten einde een weinig bij te komen, voordat zij naar de gevangenis ging. Dit werd door hem toegestaan. Rosa nam een kaars en een bekertje en ging om het te halen. Toen zij terugkwam, ging Tyrrel haar tegemoet en gebood haar, om haar ouders te raden naar de Rooms Katholieke kerk terug te keren.

Rosa. "Mijnheer! Zij hebben iemand, beter dan ik om hen te onderwijzen. Want ik hoop dat zij door de Heiligen Geest geleerd worden, die zoals ik vertrouw niet toelaten zal, dat zij dwalen."

Tyrrel. "Wat, ben jij ook van hetzelfde gevoelen? Wel dan is het hoog tijd, dat wij ons ook met jouw en met je ketterij bemoeien!"

Rosa. „Met hetgeen u, mijnheer, belooft ketterij te noemen, dien ik, (dat verzeker ik u,) mijn God!"

Tyrrel. "Dan bespeur ik, dat gij in gezelschap van de anderen moet verbrand worden!"

Rosa. "Nee mijnheer, niet ter wille van gezelschap, maar indien het zo moet wezen, ter wille van Christus; en ik vertrouw op zijn barmhartigheid, dat als Hij mij daartoe roept, Hij mij ook daartoe de nodige genade geven zal."

Tyrrel. (zich tot zijn gezelschap wendende:) "Mijn heren! Zal zij niet goed branden? Wat dunkt u?"

"Wel waarlijk, mijnheer," riep een van hen, "U moet haar op de proef stellen, en dan zult u zien waartoe zij instaat is."

Hierop greep Tyrrel haar bij het gewricht en hield haar hand over de brandende kaars, totdat de zenuwen van elkaar kraakten.

Gedurende deze wreedaardige handeling zei Tyrrel dikwerf tot haar: "Wat, ellendeling, weigert je te schreien?" Waarop zij altijd antwoordde, dat zij de Heere dankte, dat zij geen reden had om te schreien, maar veeleer om zich te verblijden.

Naderhand, toen de zenuwen uit elkaar sprongen, stootte hij haar van zich met scheldwoorden. Maar zij verdroeg zijn gramschap in stilte voor een tijd. Daarna zei zij: "Mijnheer, hebt u alles gedaan, dat u begerig was te doen?"

"Ja," antwoordde de woestaard, "en als u daar niet mee tevreden bent, verbeter het dan."

Rosa. "Verbeteren! Nee, moge de Heere u verbeteren en u de bekering schenken, indien het Zijn wil is. En nu, als het u goeddunkt, begin bij de voeten en verbrand het

hoofd ook, want ik verzeker u dat hij die u hiertoe aanport, u zeker eenmaal daarvoor zal belonen!”

En daarop ging zij om haar moeder de lafenis te brengen, die zij voor haar was gaan halen. Rosa werd verbrand op 2 augustus

Te Suffolk (Bury St. Edmunds) werden verbrand eind juli of begin augustus: **John Cooke, Robert Miles, Alexander Lane en James Ashley.**

Op de 3^e Augustus werd te Norwich, om de getuigenis van Jezus Christus, tot de vuurdood veroordeeld **Richard Crasfield**, te Wymoundham.

De 17de September werden te Islington verbrand **Ralph Allerton**, een landman te Great Bentley, werd gearresteerd omdat hij bad en voorlas in het Nieuw Testament las in gezelschap van **George Eagles** en **Richard Roth.**

James Austoo en Margry Austoo, zijn vrouw. James en Margery werden ondervraagd door Bonner, 16 juli 1557 en veroordeeld 17 september.

John Thurston van Great Bentley, Essex. Edmund Tyrrel vond John Thurston en Margaret, zijn vrouw, in het huis van William's Mount en stuurde hen naar de gevangenis bij Colchester kasteel, samen met de Mounts en hun dochter. Thurston stierf in Colchester Castle rond mei 1557.

17 Augustus 1557 werd zijn vrouw **Margaretha Thurston** te Colchester verbrand met **Agnes Bongeor.**

Op de ochtend toen Margaretha Thurston verbrand zou worden, werd haar zaak uitgesteld. Toen ze verbrand stond te worden, begon ze te rillen en te beven, en voelde alsof ze werd opgetild. Ze draaide zich om haar psalter te krijgen, net als de cipier haar medegevangenen wegnam. Later werd ze opgenomen in de gemeente-gevangenis waar ze bleef voor ongeveer een week. Kort voor haar dood werd ze teruggebracht naar het kasteel en vertelde Joanne Cook, - later de vrouw van John Spark, - wat er gebeurd was.

De 20ste September stierf de vuurdood te Northampton, in het ware geloof, **John Kurdes.**

54. Richard Roth

Richard, een landman was afkomstig van Essex. Hij werd met **Ralph Allerton**, een landman te Great Bentley, gearresteerd, in gezelschap van **George Eagles.**

Richard Roth werd onderzocht door de Bonner op 4 juli 1557. Hij werd opnieuw onderzocht op 9 september 1557. Artikelen zijn tegen hem gelezen op 10 september 1557. Hij schreef een belijdenis van het geloof en ondertekende deze. Roth werd ondervraagd door Bonner en beantwoord. Allerton verklaarde dat hij sommige van zijn geschriften had achtergelaten in de gevangenis voor Roth om daaruit te lezen. Allerton verklaarde dat John Roth **bloed uit zijn neus had geperst**, zodat hij iets had om mee te schrijven. Roth werd met de anderen verbrand op Islington op 17 september 1557.

Brief van Richard Roth aan zijn broeders en zusters in het geloof

"O lieve broeders en zusters,

Hoeveel redenen hebt u om je te verheugen in God, dat Hij je heeft gegeven zulk een geloof om deze bloeddorstige tiran te overwinnen tot nu toe! En ongetwijfeld dat Hij Die het goede werk in u begonnen heeft, het zal ze voleindigen. O geliefde harten in Jezus, wat een kroon van heerlijkheid zult gij ontvangen met Christus in het koninkrijk van God! O, dat is de goede wil van God, dat gij al vast klaargemaakt wordt om met Hem te gaan. Want ik lig in mijns Heeren leunstoel overdag, en in de nacht lig ik in het Koolhuis, appart van Ralph Allerton, en nog een andere; en we kijken elke dag uit, dat we worden veroordeeld; want hij zei, dat ik zou worden verbrand binnen tien dagen voor Pasen, maar ik lig nog steeds hier bij het Bethesda's water en steeds zijn er mensen die voor mij ingaan. Maar we zijn geduldig aan de leiband van de Heere met veel banden, met veel kluisters in de boeien, die wij hebben ontvangen met grote vreugde van God. En nu, vaarwel, lieve broeders en zusters, in deze wereld, maar ik hoop tot ziens in de hemel van aangezicht tot aangezicht.

O, broeder Munt, met je vrouw en mijn zuster Rose, hoe gezegend zijt gij in de Heere, dat God u waardig gevonden heeft om te lijden voor Zijn naam! met de rest van mijn dierbare broeders en zusters bekende en onbekende. O wees vreugdevol zelfs tot in de dood. Vrees niet, zegt Christus, want ik heb de dood overwonnen. O lieve hart, zie op Jezus Christus Die zal onze hulp zijn, o vreesachtige, wacht op de Heere. Wees sterk, laat uw harten vol zijn van goede troost, en wacht steeds op de Heere. Hij is bij de hand. Ja, de engel van de Heere legt Zijn tent rondom hen die Hem vrezen, en redt hen, op welke manier weet Hij het best. Want onze levens zijn in de handen des Heeren, en ze kunnen niets doen aan ons zonder Gods wil. Daarom alle dank aan God. O, geliefde harten, straks ben je gekleed in lange witte gewaden op de berg van Sion, met de menigte van de heiligen, en met Jezus Christus, onze Heiland, die je nooit in de steek zal laten. O, gezegende maagden, je hebt een deel met de wijze maagden omdat je olie hebt genomen in je lampen, opdat je in moogt gaan met de Bruidegom, als Hij komt, in de eeuwige vreugde met Hem. Maar wat aangaat de dwazen, zij worden buitengesloten, want ze maakten zich niet bereid om te lijden met Christus, noch uit te gaan om Zijn kruis op te nemen. O, geliefde harten, hoe kostbaar wordt uw dood in de ogen van de Heere! Want de dood van Zijn heiligen is dierbaar in Zijn ogen. O, vaarwel, en bid voor ons. De genade van onze Heere Jezus Christus zij met u allen. Amen, Amen. Bid, bid, bid!

Geschreven door mij, met mijn eigen bloed,
"Richard Roth."

55. George Eagles, zijn zuster, een bekeerde dief; Frier

In de zomer werden ook door het vuur omgebracht zekere Fryer (Frier) én **de zuster** van George Eagles, beiden te Rochester.

Aangezien er velen gevonden worden, die waardig zijn om in hun daden en handelingen te worden beschreven, teneinde daaruit blijkt, wat de oprechte en ware dienaren van God, die de zaak van de christelijke godsdienst hebben gehandhaafd, en met volharding daarvoor hebben geleden en uitgestaan, hebben wij ons gedrongen gevoeld om de geschiedenis te verhalen van de vrome en Godzalige man Joris Eagles, teneinde hem vooral een ereplaats te geven onder het aantal martelaren, daar hij een man was, wel zonder kennis van talen, maar die grote daden heeft verricht tot bevordering van Gods kerk, zoals men uit dit verhaal duidelijk zal zien.

Het behaagt God menigmaal eenvoudige en verachte lieden op te wekken, om Hem door hen te laten dienen, en in mensen Zijn macht en heerlijkheid te openbaren, zoals wij in het Oude Testament van velen lezen, die van geringen stand en weinig vermogen waren en nochtans tot het profetische ambt werden geroepen.

Zo riep de Heere ook deze man, **George**, die slechts een eenvoudig mens en een kleermaker van zijn handwerk was, tot de bediening van het predikambt, en wel in een vreemde en gevaarvolle tijd, en gaf hem de genade, niet alleen om Zijn Woord zuiver te prediken, maar ook om daarvoor te sterven. Daar dus deze kleermaker zijn geest tot hoger dingen verhief dan tot het maken van klederen, en hij een bijzondere gave om te spreken had, en met weinig woorden veel wist te zeggen, gaf hij zich geheel aan het lezen en het onderzoek der Heilige Schrift over, en bewees daardoor aan Gods kerk een grote dienst. En, daar hij reeds onder de regering van koning Eduard de zesde het talent des Heeren, dat hij ontvangen had, tot nut en stichting gebruikte, deed hij dit nog ijveriger, toen de vervolging der kerk van Christus plaats had, in welke tijd het merendeel van de predikanten van het heilig evangelie her en derwaarts werd verstrooid, en de mond zelfs niet durfde te openen.

Daar nu deze Joris naar verscheidene plaatsen reisde, en zich niet lang in een plaats ophield, versterkte en vertroostte hij op bewonderenswaardige wijze de moedelozen, en vertoefde nu eens in de steden dan weer in het veld. En, daar hij bemerkte, dat de vijanden der waarheid hem vervolgden, verbergde hij zich, zoveel hij kon, in bossen en wildernissen, zodat hij wegens zijn moeite en zijn arbeid, die hij verrichtte om her en derwaarts te reizen, de bijnaam ontving van *de Loper*. Dikwerf was het zo erg met hem gesteld, dat hij onder de blote hemel moest slapen, en menigmaal de nacht doorbracht in gebeden en smekingen tot God. Hij leefde en onderhield zich zeer sober, zodat men gedurende de drie jaren, die hij vervolgd werd, niet kon bespeuren, dat hij enige anderen drank gebruikt had dan water, hoewel hij zich nochtans, door Gods genade, daardoor niet zwakker gevoelde; want hij had er zich geheel aan gewend, om er toe bekwaam te zijn, als de nood het eiste. Hij stichtte aldus gedurende enige jaren, al heen en weer reizende veel nut in de gemeenten, vooral in die van de streek van Colchester.

Intussen bedacht en bewerkte de satan, die een vijand der christenen is, allerlei listen en lagen door enige lieden van de rechtbank, die in stilte de wacht hielden en verspieters aan alle plaatsen hadden, om hem gevangen te nemen, op welke wijze dit slechts kon plaats hebben. Zij spanden zich daartoe geruime tijd met ijver in, maar tevergeefs, daar hij, zowel als enige christenen altijd op zijn hoede was, en zich in bossen, kelders en op zolders van sommige huizen, wist te verbergen. Daarna lieten zij een geschrift uitgaan in naam van koningin Maria, dat afgekondigd werd in vier

bisdommen, n. m. te Essex, te Suffolk, te Canterbury en te Norfolk, inhoudende, dat, wie Joris Eagles zou gevangen nemen, drie honderd kronen zou ontvangen. Velen werden door deze hoge som verlokkt, en wendden alle middelen aan, om zich ten koste en schade van de beklagenswaardige Eagles te verrijken. Intussen geschiedde het op zekere tijd, dat hij, te Colchester zijnde, door een vijand der waarheid gezien en herkend werd, die hem terstond ging aanklagen bij hen, die hem vijandig waren. Eagles bemerkte dit, en vertrok, zo spoedig hem dit mogelijk was, vandaar, maar werd helaas vervolgd. Toen men hem zocht, had hij zich in een klein bosje verborgen, wat hij echter spoedig verliet, uit vrees dat zij hem daar zouden vinden. Hij begaf zich ogenblikkelijk naar een veld, dat met gerst bezaaid was, wat dicht bij het bosje lag. Hij deed dit echter niet zonder grote moeite en gevaar, en wel wegens de menigte van volk, dat heen en weer liep. En daar zij, die hem vervolgden, hem niet konden vinden, hoe naarstig en ijverig zij ook zochten, keerden zij samen terug, ieder naar zijn woning, uitgenomen één, die de snoodste en meest valse was van de gehele hoop. Dit deed deze overtuigend blijken, daar hij met allen ijver op een hoge boom klom, om hem te beter te kunnen zien, als hij te voorschijn kwam.

Daar Joris nu niemand meer hoorde, en het gevaar meende te boven te zijn, viel hij op de knieën en terwijl hij zijn handen naar de hemel ophief, dankte hij God voor de genade, die Hij hem had bewezen. En, daar deze doortrapte vijand der waarheid hem gewaar werd, te midden van de aren, waar hij hem had gehoord, toen hij zijn gebed tot God deed, kwam hij direct van de boom af, waarop hij geklommen was, om hem nader te bespieden, wat hij zo behendig deed, als hij slechts kon, nam hem gevangen, en bracht hem te Colchester. Deze verspieder liet zich met twee gouden kronen paaien, hoewel er op zijn persoon, zoals gezegd is, een goede som gesteld was.

Aldus werd Joris in de gevangenis te Colchester gezet, tot groot leedwezen en droefheid der gemeente. Vandaar werd hij overgebracht naar Cheimesford, waar hij zo slecht werd behandeld, dat men hem niet meer dan twee ponden brood en een weinig water in de week gaf.

Enige tijd daarna voor de rechtbank gebracht, werd hij beschuldigd van *Crimen laesae Majestatis* (misdad van gekwetste Majesteit), daar hij, tegen het verbod, vergadering had gehouden. In Engeland had men namelijk een wet gemaakt, onder de schijn van oproer en verzet onder het volk te voorkomen, dat, indien men met meer dan zes personen in een vergadering of geheime plaats bijeenkwam, men beschuldigd zou worden van lijfstraffelijke misdaad.

Toen nu Joris door de rechtbank ondervraagd werd, wist hij zijn zaak derwijze te verbergen, dat hij de omstanders met verwondering deed razen als woedende honden, en wel omdat hij de redenen aantoonde, waarom de godsdienst in zijn geheel behoorde beschermd en van dwang bevrijd te worden.

Ondanks dit alles, werd hij als een oproerling en weerspannige veroordeeld, en wel om eerst opgehangen, en daarna, nog half levend, in vier stukken gesneden te worden. Tegelijkertijd werden ook ter dood veroordeeld enige dieven en rovers, die des anderen daags met Joris voor de rechtbank werden gebracht. Daar zij samen naar de strafplaats gingen, vermaande Joris hen, waarbij de een de vermaning van deze heilige aldus bespote: "Wij kunnen er niet aan twijfelen, of wij zullen rechtstreeks naar de hemel gaan, omdat wij deze heilige man tot een leidsman hebben, die ons voorgaat om ons plaats te bereiden."

Joris bestrafte hem daarover, zoals ook de andere deed, die steeds luisterde naar wat Joris zei, en zijn zondig leven, dat hij geleid had, liet varen, en God bad hem genadig te willen zijn, maar zijn metgezel volhardde in zijn boosheid.

Eindelijk kwamen zij aan de galg, terwijl Joris van daarnaar een andere plaats werd gebracht. Het geschiedde verder, dat **één van de twee dieven**, die naar Joris had geluisterd, op de ladder klom, het volk vermaande, met berouw over zijn zonde, en zei, dat ieder zich aan hem zou spiegelen, en, nadat hij zijn ziel aan God bevolen had, stierf hij met een zeer goede belijdenis.

Daarna werd de ander, die een spotter en lasteraar was, voorgebracht, die ook, als naar gewoonte, het volk wilde toespreken, maar volstrekt niets kon uitbrengen van wat hij wilde zeggen; want, hoe meer hij zich bij het volk zocht te doen verstaan, hoe minder hij een woord duidelijk kon uitspreken. De rechters bevalen hem, dat hij het *Onze Vader* zou opzeggen, maar hij kon dat niet doen; en, om dat te kunnen doen, werd hij door niets dan zijn eigen tong belet. Men begon hem woord voor woord voor te zeggen, om hem te doen horen, hoe hij het moest uitspreken; doch, hoewel men het hem voorzegde, kon hij het toch niet nazeggen.

Zij, die erbij stonden, om dit schouwspel aan te zien, wisten niet (zo waren zij daarover verwonderd) wat zij daarvan denken of zeggen zouden. Zelfs zij, die wisten, wat er met deze misdadiger was voorgevallen, waren verwonderd, hoewel betuigden, dat het een rechtvaardige straf en wraak van God was over deze booswicht.

Intussen werd het vonnis van Joris ook voltrokken, waarbij hij tot het einde volstandig bleef. Eerst werd hij half verwurgd, daarna van de galg losgemaakt, en zijn lichaam in vier stukken verdeeld.

Het hoofd werd op een hoge paal geplaatst, en de vier gedeelten werden tot afschrik van allen opgehangen; het een gedeelte te Clochester, het andere te Harwich, het derde te Chelmesford, en het vierde te St. Rouses.

Op deze wijze stierf de Godzalige martelaar, veracht, bespot, versmaad en gelasterd, maar zeer hoog aangeschreven en hoog verheven bij onze Heere Jezus Christus, waar hij nu zegeviert met alle Godzalige martelaren en getrouwe bloedgetuigen. Deze strafoefening had plaats te Colchester, in Augustus van het jaar van onze Heere en Zalmaker Jezus Christus 1557.

Ralph Lardyn, die de martelaar **George Eagles** heeft verraden, wordt verondersteld zich te hebben opgehangen als gevolg van zelfbeschuldiging. Aan de bar, veroordeelde hij zich tevoren in deze woorden: "Dit alles is mij overkomen wegens het verraden van het onschuldige bloed van deze rechtvaardige en goede man George Eagles, die hier was in de tijd van koningin Mary die veroordeeld werd door mijn toedoen, want ik verkocht zijn bloed voor een beetje geld."

56. John Noyes

Op de 22ste September van het jaar 1557 onderging ook, om de belijdenis der waarheid, de marteldood Jan Noyes, een schoenmaker te Laxfeld, in de provincie Suffolk, die de 19e April gevangen was genomen. Ziehier zijn geschiedenis.

Op zekere dag werd aan Mr. Thomas Lovell, in die tijd rechterlijk beambte van Hoxton Hundred, in de genoemde provincie, John Jakobsz, William Stannard, onderbeambte te Laxüeld, Wolferd Dowsing en Nikolaas Stannard, in die stad, en enige anderen, die toen aangemerkt werden als gelovige en katholieke christenen, hoewel zij zonder twijfel de wreedste tegenstanders van de ware belijders van Christus en Diens Evangelie toonden te zijn, bevolen op zekere dag voor de rechters te verschijnen, die genoemd waren: Mr. Thurston, Sr. John Tyrell, Mr. Kene, en Sr. John Silliard, te die tijde opperste markgraaf. Deze hielden hun vergaderingen te Hoxton in genoemde provincie Suffolk, waar de genoemde burgers door deze rechters bevolen werd, in hun stad naarstig onderzoek te doen, of er ook iemand was, die nalatig was in het bijwonen van hun godsdienst, en wel voornamelijk de mis. En, indien zij die vonden, hun dan naar de reden te vragen, waarom zij niet te kerk wilden komen, en vervolgens deze zaak binnen veertien dagen aan de bovengenoemde rechters bekend te maken. Deze lieden keerden naar hun woning terug met nog grotere haat tegen de waarheid, en waren begerig om in hun ambt bevorderd te worden, waarom zij terstond met elkaar beraadslaagden, hoe zij zonder enig uitstel boven genoemde Jan Noyes konden gevangen nemen.

Op raad en aandringen van Mr. Thomas Lovell, Wolvert Lowring en Nicolaas Stannard, namen zij gezamenlijk een spoedig besluit, ten gevolge waarvan het huis van Jan Noyes terstond aan alle kanten met een goede wacht werd bezet. Nadat dit verricht was, vonden zij Jan Noyes aan de achterzijde van zijn huis, juist toen hij gereed stond naar buiten te gaan. Nicolaas Stannard riep hem toe: "Waar ga je heen?" Hij antwoordde: "Naar mijn bureu."

Nicolaas Stannard hernam: "Uw meester heeft u bedrogen; gij moet met ons gaan." Maar Jan Noyes zei: "Neen, dat heeft Hij niet, maar ziet wel toe, dat uw meester u niet bedriegt."

Zij namen hem vervolgens gevangen, en brachten hem de volgende dag naar de rechters. Nadat hij voor de rechters verschenen was, waar vele woorden over en weer werden gewisseld, wierpen de rechters en de markgraaf hem in de gevangenis, waar hij enige tijd vertoefde. Vandaar werd hij naar Norwich overgebracht, en voor de bisschop gesteld, waar hem de volgende artikelen werden voorgehouden.

1. Of hij ook geloofde, dat de plechtigheden, die in de kerk gebruikelijk waren, goed en Goddelijk konden heten, om de harten der mensen tot godsdienst op te wekken.
2. Of hij ook geloofde, dat de paus het opperhoofd van de kerk hier op aarde is.
3. Of hij ook geloofde, dat het lichaam van onze Heere Jezus Christus in het sacrament des altaars zich bevindt onder de gedaante van brood en wijn na de woorden van inzegening.

Hij antwoordde daarop, dat hij geloofde, *dat het natuurlijke lichaam van Christus alleen in de hemel is, en niet in het sacrament*, enz. Van zijn ondervraging en verantwoording is ons niets meer ter hand gekomen dan dit weinige. De uitkomst heeft echter getoond, dat hij al de vragen zo beantwoordde, dat het doodsvonniss door de bisschop over hem werd uitgesproken, en wel in tegenwoordigheid van D. Dunning, kanselier, W. Woodhouse, Thomas Woodhouse, George Heyden, mr. Spenser, W. Farrar Guderman, te Norwich, enz. en vele anderen.

Intussen kwam zijn schoonbroeder, Nicolaas Fisk van Dumington genaamd, tot hem, om hem te troosten gedurende zijn gevangenschap in Guildhall te Norwich, en na vele christelijke vermaningen, vroeg hij hem, of hij, toen de bisschop hem ter dood veroordeelde, geen vrees voor de dood had, vooral als hij het verschrikkelijke daarvan bedacht. Waarop Noyes zei, dat hij God dankte, dat hij geen meerdere vrees voor de dood had, dan hij of iemand anders, die los en vrij waren. Nicolaas Fisk verlangde van hem, de reden van zijn veroordeling te willen meedelen, op welk verzoek Jan Noyes met eigen hand het navolgende heeft opgetekend:

“Ik zei, dat ik niet geloven kon, dat in het sacrament des altaars het natuurlijke lichaam van Christus zich bevindt, dat is het eigen lichaam dat uit de maagd Maria geboren was, maar beweerde, dat het sacrament van het lichaam en het, bloed van Christus door de christenen gebruikt wordt tot gedachtenis van Christus' dood als een geestelijke spijs, indien het wordt bediend volgens de instelling van Christus. Zij zeiden echter, dat ik niet wist, wat geestelijk betekende. De bisschop beweerde, dat het sacrament God was, en dit als God moest worden aanbeden, en dit zei de kanselier ook.

Toen antwoordde ik daarop: "Mijnheer, ik kan dit zo niet geloven."

Daarop vroeg de bisschop "Waarom niet? Zeg dan maar, dat jij gelooft."

Doch, niettegenstaande hun listige streken en dubbelzinnigheden, konden zij er mij niet toe krijgen te zeggen, dat het lichaam van Christus in het sacrament des altaars op natuurlijke wijze tegenwoordig is."

Na aldus te zijn veroordeeld, werd hij weer van Norwich naar de gevangenis te Laxfield gebracht, en op de 21ste September in het jaar 1557 omstreeks middernacht uit laatstgenoemde gevangenis gehaald om te worden verbrand. In de vroege ochtend van de volgende dag bracht men hem naar de paal, waar op zijn komst wachtten de bovengenoemde rechters, mr. Thurston, mr. Wallez, in die tijd ondermarkgraaf, en mr. Th. Lovell, zijn opperbeambte, die de dienaren bevalen alles gereed te maken, wat tot dit goddeloze werk nodig was. In meest alle woningen van die straat was het vuur uitgedoofd. Maar Lovell bemerkte, dat ergens uit een top van een schoorsteen enige rook opsteeg, naar welk huis de markgraaf en zijn knecht Grannow terstond heengingen. Zij braken de deuren open, namen het vuur vandaar en brachten het naar de strafplaats.

Toen Jan Noyes op de strafplaats was aangekomen, knielde hij neer, en zei de 51ste Psalm en nog enige gebeden op. De beulen haastten zich, en bonden hem aan de paal. Nadat Jan Noyes aan de paal gebonden was, zei hij: "Vreest niet voor degenen, die het lichaam doden, maar vreest Hem, Die machtig is beide, lichaam en ziel, te doden, en in het eeuwige vuur te werpen."

Toen hij zag, dat zijn zuster zo om hem schreide en kermde, vermaande hij haar om hem niet te schreien, maar wel om haar zonden.

Als zekere Nicolaas Cadman, een moedig voorvechter in pauselijke zaken, een takkenbos aanbracht, en die tegen Jan Noyes plaatste, greep Jan Noyes die takkenbos, kuste hem, en zei: "Gezegend zij de tijd, dat ik geboren ben om hiertoe te komen." Vervolgens gaf hij zijn psalmboek aan de ondermarkgraaf, en verzocht hem dringend vriendschap en genade te willen bewijzen aan zijn vrouw en kinderen, en haar dit boek ter hand te stellen. De markgraaf beloofde hem dit, hoewel hij later zijn belofte nooit heeft volbracht.

Toen zei Jan Noyes tot de omstanders: "Zij zeggen, dat zij een God kunnen maken van een stuk brood, maar gelooft hen niet." Verder zei hij: "Goede lieden, weest mijn getuigen, dat ik geloof zalig te zullen worden door de verdiensten en het lijden van Jezus Christus."

Toen het vuur werd aangestoken, en rondom hem ontbrandde, zei hij: "Heere, wees mij genadig. Jezus Christus, ontferm U over mij, Davids Zoon, wees mij genadig", en blies aldus de laatste adem uit. Toen zijn lichaam verbrand was, maakten zij een kuil om de kolen en as daarin te werpen, en vonden onder de as een zijner voeten, die nog niet verbrand was, zodat de kous nog tot aan de enkel zat, die zij ook met het overige begroeven.

Bij zijn verbranding was er ook een zekere John Jarvis tegenwoordig, die knecht was van een man uit die plaats, een eenvoudig mens, die zei: "Goede God, hoe krimpen de zenuwen van zijn armen op!"

Achter hem stonden Grannow en Benet, dienaren van de markgraaf, die aan hun heer zeiden, dat Jarvis zou gezegd hebben: "Welke snode booswichten zijn dit!" Hun heer beval hun, dat zij hem grijpen zouden. Zij deden dit terstond, bonden hem, en brachten hem nog die dag voor de rechters. Deze ondervroegen hem aangaande de bovenstaande woorden; maar hij ontkende die, en zei, dat hij niets anders gezegd had dan: Goede God, hoe krimpen de zenuwen van zijn armen op!" Evenwel legden de rechters zijn vader en meester ieder een betaling van vijftig gulden op, hij wijze van onderpand, om hem aan hen over te leveren, wanneer zij dit zouden verlangen. De volgende Woensdag werd hij weer voor de rechters mr. Thurston en mr. Kene, in hun vergadering te Fressingfield gebracht, waar bevolen werd, dat Jan Jarvis in boeien zou worden geklonken tot de aanstaande marktdag, en vervolgens, naakt de markt rondgaande, zou worden gegeseld. Maar zijn meester Willem Jarvis verzocht daarna vriendelijk aan de beambte en kreeg dit ook gedaan, om hem niet in de boeien te zetten voor Zondagmorgen. Eindelijk werd hij des namiddags van de bepaalde dag met een hondenzweep van drie touwen op het marktplaats gegeseld, en zo lieten zij hem gaan.

57. Cicely Ormes

Omstreeks deze tijd heeft ook te Norwich de marteldood ondergaan zekere Cicely Ormes, echtgenote van Edmund Ormes, wever, die in de parochie van St. Laurence te Norwich woonde. Deze Cicely Ormes was een zeer onkundige, onwetende vrouw, maar ijverig in de zaken van Gods koninkrijk. Zij was geboren in Oost-Deram, en de dochter van zekere Thomas Haund, een kleermaker. Op de 5e Juli werd zij gevangen genomen, en herriep haar gevoelens een jaar voor haar gevangenschap, maar had geen rust in haar gemoed, dan nadat zij ten enenmale en geheel alle pauselijke dwalingen had laten varen. Tussen de tijd van haar herroeping en haar gevangenneming, had zij een brief geschreven aan de kanselier, waarin zij hem meedeelde, dat zij uit de grond van haar hart groot berouw en leedwezen gevoelde over haar herroeping, en dat zij, zolang zij leefde, dit nooit weer zou doen. Doch, voor zij haar brief nog had overgeleverd, werd zij gevangen genomen en naar de kerker gebracht, gelijk boven reeds is meegedeeld.

Zij was ruim tweeëndertig jaren oud, en werd gevangen genomen op dezelfde tijd, toen **Simon Miller en Elisabeth Cooper** gedood werden, op een plaats, Lollaartspuit genaamd, buiten de bisschopspoort te Norwich, en wel, omdat zij gezegd had, *dat zij uit dezelfde beker wilde drinken, waaruit de vrome martelaren hadden gedronken.*

Nauwelijks had zij die woorden gesproken, of zij werd door zekere mr. Corbet, van Sprowson bij Norwich gevangen genomen, en naar de kanselier gezonden. Toen zij voor hem kwam, vroeg hij haar, hoe zij dacht over het sacrament van Christus' lichaam. Zij zei, dat zij geloofde, dat dit het sacrament van Christus' lichaam was. Ja," zei de kanselier, "maar wat is dat, hetwelk de priester boven het hoofd heft?" Zij antwoordde: "Het is brood, en, zo gij dit beter wilt maken, maakt gij het erger." Na deze woorden zond de kanselier onder vele bedreigingen en harde woorden als van iemand, die verstoord was, haar naar de bisschoppelijke gevangenis, en gaf haar aan de gevangenvaarder, Fellow genaamd, over.

Op de 23ste Juli werd zij weer voor de kanselier gebracht, die als rechter, met mr. Bridges en anderen, over haar gezeten was. De kanselier stelde haar voor, dat, indien zij ter kerk wilde gaan en stilzwijgen, men haar zou loslaten, en zij dan mocht geloven, wat zij wilde.

Zij antwoordde hem, dat zij aan zijn verlangen onder die voorwaarde niet voldoen kon, hij mocht dan met haar doen, wat hem behaagde, en betuigde, dat, indien zij dit deed God haar zeker straffen zou.

De kanselier hernam, dat hij haar groter gunst had bewezen dan ooit iemand anders, en dat hij haar niet graag veroordeelde, aangezien zij een onwetende, ongeleerde en dwaze vrouw was.

Zij gaf niet veel om zijn woorden, en zei hem, dat, indien hij haar veroordelen wilde hij niet zulk een grote dorst kon hebben naar haar zondig vlees, dan zij door Gods genade dorst had om haar leven over te geven voor zulk een goede zaak.

Toen stond hij op, las haar het bloedige doodsvonnis voor, en leverde haar over aan de wereldlijke macht van de markgraven der stad, mr. Thomas Sutherton en mr. Leonard Sutherton, gebroeders, die haar terstond naar de Gulldhall te Norwich brachten, waar zij tot aan haar dood vertoefde.

Op de 23ste September, tussen zeven en acht uur des morgens, werd zij verbrand te Norwich, en wel in tegenwoordigheid van de beide markgraven en omtrent twee honderd mensen. Toen zij bij de paal kwam, knielde zij neer, zond een gebed tot God, stond daarna op en zei: "Mijn goede burgers, ik geloof in God de Vader, God de Zoon

en God de Heilige Geest, drie Personen en één God. Dit wil ik niet herroepen, en doe het ook niet; maar ik herroep, geheel uit grond van mijn hart, de handelingen van de paus te Rome, van al zijn priesters en geschoren hoofden. Ik weiger daaraan te willen geloven en verzaak die geheel en wil er, door Gods genade, nooit meer mee te doen hebben. Mijn goede burgers, ik wil niet, dat gij van mij denken zult, dat ik geloof zalig te worden, omdat ik mij hier in de dood overgeef om Christus' wil; neen, ik geloof, dat ik zalig zal worden door het lijden en de dood van Christus, en deze mijn dood is en zal ook altijd zijn een getuigenis van mijn geloof aan ulieden, die hier tegenwoordig zijn. Vrome burgers, gij allen, die gelooft, zoals ik geloof, bidt voor mij."

Toen trad zij nader bij de paal, sloeg haar handen daaraan en zei: "Welkom, kruis van Christus."

Na dit gedaan te hebben, bekeek zij haar hand; en, daar zij zag, dat die zwart was geworden van de paal, veegde zij die met haar hemd af. En, nadat zij nogmaals de handen naar de paal had uitgestrekt, kwam zij naderbij, kuste die en zei ten tweede male: "Welkom, gij zoet kruis van Christus;" en aldus gaf zij zich over om er aan gebonden te worden.

Toen de beulen het hout rondom haar hadden aangestoken, zei zij: "Mijn ziel maakt groot de Heere, en mijn geest verheugt zich in God, mijn Zaligmaker." Na dit te hebben uitgesproken, legde zij de handen kruiselings over de borst, hief haar hoofd en ogen ten hemel, bleef nu staan, terwijl zij langzamerhand haar handen ophief, tot dat de armen werden ontzenuwden neervielen. Zij gaf haar ziel zo gerust aan God, alsof zij insliep en als iemand, die geen pijn gevoelt. Zo wonderbaar werkte de Heere in haar, waarvoor Zijn Naam geprezen zij in eeuwigheid Amen.

57. John Rough

In deze wrede tijden der vervolging onderging ook om de waarheid de marteldood een standvastige en getrouwe getuige van Jezus Christus, Jan Rough, die geboren was in Schotland, en, zoals hij zelf later bekende in zijn, beantwoording van Bonners artikelen, omdat enige lieden van zijn familie hem zijn erfenis zochten te ontnemen, die hem van enige stukken land toekwam, toen hij slechts zeventien jaren telde, zich, in spijt van zijn vrienden, in de orde van de zwarte monniken te Sterling, in Schotland, liet opnemen. Zestien jaren bracht hij onder hen door, totdat de heer Hamilton, graaf van Arren, en gouverneur van het koninkrijk Schotland, die hem zeer gaarne mocht lijden, aan de aartsbisschop van St. Andries verzocht, de genoemde Jan Rough van zijn orde los te maken, teneinde hem als een wereldlijk priester tot kapelaan te kunnen dienen. Door dit verzoek bracht de aartsbisschop bij de opperste van het klooster, die daartoe bevoegd was, teweeg, Jan van zijn monnikskleed en orde te ontslaan.

Toen dit verzoek van de graaf was toegestaan, bleef Jan Rough gedurende een jaar in diens dienst, in welke tijd het God behaagde hem de ogen te openen, en hem enige kennis mee te delen van Zijn waarheid. Door de genoemden gouverneur werd hij hier en daar heengezonden, om in het openbaar te prediken, waarmee hij vier jaren verderging. Na de dood van de kardinaal van Schotland werd hem bevolen te St. Andries te blijven, waar hem door Hendrik VIII, koning van Engeland, een jaarlijks inkomen werd toegelegd van twee honderd gulden. Maar eindelijk bedacht hij ook zijn eigen gevaar, en daar hij een af keer had van de afgoderij en het bijgeloof in zijn, eigen land, en gehoord had van de vrijheid, die het Evangelie in het koninkrijk Engeland genoot, besloot hij daar niet langer te blijven.

Hij begaf zich daarom, zodra het twistgesprek te Muskelenborgh geëindigd was, vooreerst naar Charliel, en vandaar naar de hertog van Sommerset, die toen

beschermheer van Engeland was. Door hem werd Jan uit de schatkist des konings een jaarlijks inkomen van tweehonderd gulden toegelegd, en werd hij als predikant naar de gemeente Charliel, Barwiek en Neweastel gezonden.

Nadat hij, volgens Gods instelling en de wetten van dat koninkrijk, een vrouw getrouwd had, werd hij door de bisschop van York geroepen tot de waarneming van een gemeente niet ver van de stad Hull, waar hij bleef tot de dood van de goede en Godzalige koning Eduard de zesde.

Toen hij, in het begin der regering van koningin Maria, de verandering zag, die in de godsdienst plaats greep, en de vervolging, die daaruit noodzakelijk moest volgen, en ook tevens zijn eigen zwakheid gevoelde, vluchtte hij met zijn vrouw naar Oost-Friesland, en woonde daar te Norden, waar hij zeer naarstig voor de kost werkte door het breien van mutsen, kousen, enz. en wel tot einde van Oktober 1557, toen hij, gebrek hebbende aan garen en andere artikelen om zijn werk te kunnen verderzetten, weer naar Engeland voer, om zich daar van alles te voorzien.

Op de 10e November kwam hij te Londen, waar hij, gehoord hebbende van de geheime samenkomsten der gelovige kinderen van God, zich bij hen voegde. Daarna werd hij tot hun predikant gekozen, en bleef hen nog enige tijd getrouw leren en vermanen, en versterkte hen om te blijven in de waarheid en het Evangelie van Jezus Christus.

Maar eindelijk, daar de voorzienigheid Gods alles ten beste deed te besturen, werden hij en een zekere Cutbert Simson en anderen, door de lage en verraderlijke ingeving van een valse huichelaar en geveinsde broeder, Rogier Sergeant genaamd, een kleermaker, op de 12e December, aan het Saracenenhoofd te Islington, door de onderkamerdienaar van het huis der koningin gevangen genomen, waar de samenkomst ditmaal zou plaats hebben, om zich te oefenen in hun Godzalige en dagelijkse gebeden, de prediking van het Woord Gods, enz.; welk voornemen zij echter daarna bij de ondervraging, teneinde de anderen te verschonen, geheim hielden, en voorgaven, dat zij die plaats wilden bezoeken tot het bijwonen van zeker spel. Nadat hij hen gevangen genomen had, bracht de onderkamerdienaar, Rough en Simson bij de raad, die hen beschuldigde, dat zij waren samengekomen om het Avondmaal des Heeren te houden. Na een herhaald onderzoek zond en zij Jan Rough naar Newgate, maar zijn schriftelijk onderzoek zonden zij aan de bisschop van Londen, met een door hen getekende brief, die dus luidde:

"Na onze hartelijke aanbeveling aan Uw Eerwaardigheid, zenden wij u hier ingesloten het onderzoek van een zekere Schot, Jan Rough genaamd, die, op bevel van haar Koninklijke majesteit terstond naar Newgate is gezonden, als een der voornaamste, die op laatstleden Zondag, onder de schijn van naar een spel te gaan zien, naar het Saracenenhoofd te Islington ging, waar zij toebereidselen hadden gemaakt om het Avondmaal te houden, en daar zekere oproerige en ketterse mensen te ontvangen. En, daar uit het onderzoek van Rough, waarin de geschiedenis en het verhaal van zijn vorig leven vervat is, zeer goed blijkt welk soort van mens hij is, heeft Haar hoogheid de Koningin begeerd, dat wij hem aan Uw Eerwaardigheid zouden zenden, teneinde hij door u, uit de gevangenis geroepen, zo dikwijls als dit Uw Eerwaardigheid zal goedvinden, verhoord worde, en gij op het verder onderzoek aandringen, en over hem naar de wetten beschikken kunt, zoals de zaak dit eisen zal. Van harte bidden wij, dat Uw Eerwaardigheid welvaart."

"Van St. Jakob, de 15de Dec. 1557.

Uwer Eerwaardigheids goede vrienden,
Nikolaas Ebor.

Antony Montague.
 F. Shrewsburie.
 John Bourne.
 Edward Hastings.
 Henry Jernegam."

Bonner, de bisschop van Londen, meende de zaak zoveel mogelijk te moeten bespoedigen, en gebood, drie dagen na het ontvangen van de brief, de 18e December, Rough uit de gevangenis van Newgate te halen, en liet hem bij zich brengen. Hij hield hem twaalf artikelen voor, waarvan wij er hier slechts enige zullen meedelen, die eigenlijk over de zaak in geschil liepen en veelal aan de martelaren en heilige Gods werden voorgelegd.

1. Dat gij, Jan Rough, rechtstreeks gesproken hebt tegen de zeven sacramenten, die algemeen en met eerbied gebruikt worden als plechtigheden, die in de katholieke kerk in grote waarde worden gehouden, en dat gij ook het wezen van de genoemde sacramenten tegengesproken en verworpen hebt, en vooral het sacrament des altaars, en hebt zoeken te bevestigen, dat daarin niet waarlijk en werkelijk is het ware lichaam en bloed van Christus, en dat de biecht aan de priester en de kwijtschelding, die door hem gegeven wordt, als door de dienaar van Christus, tot vergeving der zonden niet nodig, ja, nergens toe dienstig is.

2. Verder hebt gij een afkeer betoond en ook de godsdienst berispt, zoals die nu in dit koninkrijk heerst, en bent toegedaan de godsdienst en alles wat in de laatste jaren door koning Eduard de zesde was ingevoerd, en hebt die, zoveel in u was, door woorden, geschriften en werken verbreid, en in het openbaar geleerd en gepredikt, en op vele plaatsen betuigd, dat de bedoelde engelse godsdienst en leer, die daarin begrepen is, in alle delen overeenkomt met Gods Woord en de waarheid, veroordelende ten enenmale de Latijnse godsdienst, die nu onder de regering van de koningin in gebruik is, en dat gij ook anderen verleidt om uw voorbeeld na te volgen.

3. Verder hebt gij op verscheidene plaatsen in dit koninkrijk toegestemd en aangeprezen het gevoelen en de leer van Thomas Cranmer, vroeger aartsbisschop van Canterbury, Nicolaas Ridley en Hugo Latimer, nopens het sacrament des altaars, en bevestigd, dat er, na de woorden der inzegening van het sacrament, stoffelijk brood en stoffelijke wijn overblijven zonder enige ware verandering.

4. Sinds de regering van de koningin hebt gij in onderscheiden plaatsen van dit koninkrijk het heilige Avondmaal bediend en ook ontvangen op een wijze, zoals dit ten tijde van koning Eduard de zesde plaats had. En gij kent, of hebt immers gehoord van sommigen, die nog onder zich hebben boeken over dit Avondmaal, en die dit in het geheim gebruiken in hun huizen, buiten de kerk, hetwelk strijdt met het gevoelen over het sacrament des altaars.

5. Verder hebt gij op verscheidene plaatsen in dit koninkrijk gesproken tegen de paus van Rome en zijn apostolische stoel, en het gezag van hem duidelijk veracht en versmaad, niet aannemende, maar een in het oog loopenden afkeer hebbende van het geloof en de leer van hem, en hebt u er rechtstreeks tegen verklaard, en door uw voorbeeld andere onderdanen in dit koninkrijk verleid, om eveneens te spreken en te handelen.

6. Verder hebt gij kennis aan of verkeerd met allen, ten minste met een groot gedeelte van zulke Engelsen, die wegens de godsdienst uit dit koninkrijk zijn gevlucht, en was het met hun denkbeelden eens, hebt die geholpen, en was ook een overbrenger van hun oproerige brieven en boeken in dit koninkrijk.

7. Verder, gij hebt gezegd, dat gij te Rome bent geweest, en dat gij daar dertig dagen of iets langer hebt vertoefd, en dat gij daar weinig of niets goeds gezien hebt, maar zeer veel kwaads, dat gij daar, onder andere, een grote gruwel, dat is, een mens of paus zag, die op de grond behoorde te lopen, en toch gedragen werd op de schouders van vier mensen, alsof hij God en geen mens geweest ware, als ook dat de hoer van een kardinaal in het openbaar achter hem reed; eindelijk, dat gij een geschrift van de paus zag, dat uitdrukkelijk toeliet bordelen te hebben en die te begunstigen, en ook dat er, door pauselijke toelating en op zijn gezag, openbare ontuchtige huizen mochten gehouden worden.

8. Verder, dat gij sinds uw laatste overkomst in Engeland uit andere streken vele onderdanen van dit koninkrijk op schandelijke wijze hebt vervloekt, en jonge lieden en bejaarde mannen en vrouwen er in hebt versterkt, om het boek van het Avondmaal te mogen hebben en gebruiken, dat ten tijde van koning Eduard VI in het licht gegeven is, en dat ook hebt gelezen en verspreid, en alzo oorzaak bent geworden, dat ook anderen dit gedaan hebben, zodat zij verzuimden hun buurtkerken te bezoeken, en de Latijnse godsdienst bij te wonen, zoals die nu wordt geoefend.

9. Eindelijk, dat gij op de eerste Zondag van de advent, de 12de December 1557, gevangen genomen werd bij het Saracenenhoofd te Islington, in het graafschap Middelsex, in het gebied van Londen, door de onderkamerdienaars van de koningin, met zekere Cutbert, een kleermaker, Hugh, een kousenwever en verscheidene anderen daar vergaderd, en onder de schijn van naar een spel te gaan horen, het Avondmaalsboek hebt gelezen, en godsdienstoefening hebt gehouden, zoals ten tijde van koning Eduard gebruikelijk was.

Het antwoord van Jan Bough op de bovenstaande artikelen:

Op het eerste artikel zei en beleed hij, dat hij zich verklaard had tegen het aantal sacramenten, en geheel verzekerd was, dat er slechts twee sacramenten zijn, te weten, de doop en het heilige Avondmaal, en dat hij de overige vijf niet als sacramenten erkende, en daarom er zich tegen had verklaard. En, wat het sacrament des altaars betrof, dat hij toen het Avondmaal des Heeren noemde, beleed hij, dat hij gesproken en geleerd had, dat in dat sacrament niet werkelijk en wezenlijk was het ware lichaam en bloed van Christus, maar dat het wezen van het bloed en de wijn in dit sacrament hetzelfde bleef zonder enige verandering in het wezen. Verder, aangaande het biechten van de zonden aan de priester antwoordde hij, dat hij dit goedkeurde, indien de misdaad tegen de priester begaan ware; maar, indien de misdaad jegens een ander gepleegd was, dan was de biecht bij de priester niet nodig, en dat er alleen verzoening moest plaats hebben met de partij, die men beledigd had.

2. Op het tweede antwoordde hij, dat hij toen, evenals vroeger, een afkeer had gehad van de Latijnse godsdienst, die toen gebruikelijk was; en dat hij de godsdienst, die in zwang was tijdens de regering van koning Eduard, als de waren erkende, omdat die was overeenkomstig de heilige Schrift, en daarom hun moest bekennen, dat hij de bovenbedoelden Engelse godsdienst onderwees en verbreidde, zoals hem in dit artikel werd ten laste gelegd.

3. Op het derde, dat hij als goed erkende de leer van de genoemde personen, als overeenkomende met Gods Woord, dat zij Godzalige en geleerde mannen waren, en derhalve zulken, die volkomen verstand en kennis hadden van de zaken, die in dit artikel waren vervat.

4. Op het einde antwoordde hij, dat hem het Avondmaal, zoals dit ten tijde der regering van koning Eduard werd bediend, goed aanstond; maar dat hij dit in Engeland niet bediend noch ontvangen had sinds de regering van de koningin, en ook niemand kende, die daarvan de boeken bezat. Dat hij aan de anderen kant er velen kende, die de boeken bezaten, en dat hij daar ook het Avondmaal op verscheiden plaatsen had ontvangen.

5. Wat in het vijfde artikel was vervat, beleed hij, dat de waarheid was.

6. Op het zesde beleed hij, dat hij gemeenzaam had omgegaan met vele Engelse mannen en vrouwen, toen hij in Friesland was, en dat hij in hun gevoelens deelde, zoals met mr. Scory, Th. Young, Joris Roo en anderen, ten getale van honderd, die derwaarts waren gevluht om de godsdienst, gehouden volgens de regelen, die ten tijde van koning Eduard opgesteld werden; en overigens ontkende hij, wat verder in dat artikel was vervat.

7. Met de inhoud van het zevende artikel stemde hij volkomen in.

8. Op het achtste artikel antwoordde en beleed hij, dat hij sedert zijn laatste komst in Engeland die omstreeks de 10^e November had plaats gehad, op verscheiden plaatsen in de voorsteden van Londen gebeden en gelezen had, en wel zodanige gebeden in de godsdienstoefeningen, als er voorgeschreven waren in het boek over het Avondmaal, en ook had verlangd, dat anderen hetzelfde zouden doen, zowel mannen als vrouwen, die hij wel van aanzien kende, maar niet bij naam. Dat hij nooit iemand van de Latijnse godsdienst had afgetrokken, maar gezegd had, dat het beter was te bidden in een taal, die zij konden verstaan, dan in een vreemde.

9. Op het negende beled hij, dat hij, op de genoemde tijd en plaats tegenwoordig was geweest om naar een spel te zien en te horen, en dat hij daar gevangen genomen was, enz.; maar overigens ontkende hij de inhoud van dat artikel.

Na zich aldus te hebben verantwoord, werd hij weggezonden, en des anderen daags, de 19e December, weer voor de genoemde bisschop en andere gebracht, die, toen zij zijn standvastigheid zagen, besloten hem de volgende dag in de raadkamer te brengen, om hem daar te veroordelen en als een ketter te vonnissen, aan welk voornemen zij ook gevolg gaven. In de voormiddag van de twintigste dag, werd hij voor de bisschop van Londen, Sr. Davids, Fecknam Abbot van Westminster en anderen gebracht, waar Bonner, de bisschop van Londen, na vele en schone raadgevingen, hem de artikelen en de antwoorden daarop voorlas, waarbij zij hem voorhielden, wat in de kerkorde was opgenomen, tengevolge waarvan hij niet mocht trouwen; dat hij geweigerd had de Latijnse godsdienst goed te keuren, die toen in de kerk gebruikelijk was.

Hij antwoordde daarop, dat hun orden niets te betekenen hadden, dat hij als priester wettelijk mocht trouwen, en dat zijn kinderen, die hij bij zijn vrouw had, wettelijke kinderen waren; dat hij de godsdienst, die toen in zwang was, ten enenmale verfoeide, en zei, dat, al leefde hij zolang als Methusalem, hij evenwel nooit in de kerk wilde komen, om de gruwelijke mis aan te horen en hun andere godsdienstgebruiken, zoals die toen gebruikelijk waren.

Naar aanleiding van die woorden drong de bisschop er op aan, om Rough van alles te doen ontzetten en hem te beroven van alle bedieningen en voordelen van hun kerk, waaraan terstond gevolg gegeven werd. Daarenboven veroordeelde hij hem als een ketter, gaf zijn lichaam aan de wereldlijke macht over, die hem onder haar hoede nam, en naar Newgate overbracht.

Aangaande deze Jan Rough mag niet verzwegen worden, dat hij, ten tijde van koning Eduard de zesde, toen hij zich in de noordelijke streken ophield een middel was tot behoud van Dr. Watson's leven, die ten tijde van koningin Maria bisschop van Lincoln was, en wel tengevolge van een predicatie, die hij daar gedaan had. En toch, toen genoemde Watson, namens koningin Maria, met Bonner bij de ondervraging van Jan Rough tegenwoordig was, betuigde hij daar, zeker om hem de weldaad te vergelden van zijn leven te hebben gered, aangaande Jan Rough, dat hij een zeer schadelijk ketter was, die meer kwaad in de noordelijke streken stichtte dan honderd anderen van zijn geestverwanten.

Jan Rough zei toen tot hem: "Hoe, mijnheer, is dit de beloning, die ik ontvang, dat ik uw leven heb gered, toen gij geen andere dan ketterse leer verkondigde, in de dagen van Eduard de zesde?" Hij zei verder, dat hij dertig jaren had geleefd, en dat hij zijn knieën nooit voor de Baäl gebogen had. Voor hij bij Bonner was, verhaalde hij onder andere, dat hij twee malen te Rome geweest, en dat hij daar duidelijk bemerkt had, waarvan hij vroeger menigmaal had gehoord, namelijk, dat de paus de ware antichrist was, want hij had daar gezien, dat hij op de schouders van mensen werd gedragen, dat het zogenaamde sacrament voor hem uitgedragen werd, en dat men hem grotere eer bewees, dan wat zij voor hun God houden.

Toen Bonner dit hoorde, stond hij op, en hield zich alsof hij zijn klederen wilde verscheuren, en zei: "Ben je te Rome geweest, en hebt gij daar onze heilige vader, de paus gezien, en lastert gij hem nu alzo?" Hij vloog op Jan Rough toe, greep hem hij de baard, trok een gedeelte daarvan hem uit het gezicht, en maakte de grootste spoed om hem te doen sterven.

Hij liet hem ten half zes uur in de ochtend verbranden, opdat de dag niet verder zou verlopen, voor hij een misdaad verricht had. Te Londen, 22 december 1557

Van deze Jan Rough is ook gedenkwaardig, dat hij tegenwoordig was bij het verbranden van zekere **Austoo**, op Smitsveld, en toen hij vandaar terugkeerde zekere mr. Farrar, een koopman van Hallifax, ontmoette, die hem vroeg, waar hij geweest was?

Aan wie hij antwoordde: "Ik ben geweest, waar ik niet om het verlies van een mijner ogen gewild had, dat ik niet geweest was."

"Waar bent gij dan geweest? vroeg mr. Farrar."

"Waarlijk," zei Jan Rough, "ik ben geweest, waar men de weg leert kennen;" en hij deelde hem mee, dat hij tegenwoordig was geweest bij de verbranding van Austoe. Kort daarna werd hij daar ook verbrand.

Een brief van Jan Rough aan enige van zijn Godzalige vrienden, om hen in de waarheid te versterken.

De troost des Heilige Geestes make u machtig om anderen te vertroosten in deze gevaarlijke tijden, waarin de satan is losgelaten, slechts tot beproeving der uitverkorenen, en dat het God mag behagen Zijn koren van het kaf te scheiden. Ik kan de moeite niet nemen noch de tijd vinden om u de zware verzoeken te beschrijven, waaronder ik gebukt ga. Ik spreek tot Gods eer. Mijn zorg was om de zinnen van mijn ziel geopend te hebben, opdat ik de stem van Christus mocht vernemen, Die zegt: "Zo wie Mij verloochenen zal voor de mensen, die zal Ik ook verloochenen voor Mijn Vader en Zijn Engelen." En zijn lichamelijk leven te behouden, is het eeuwige leven te verliezen. Wie niet met Christus wil lijden, zal ook niet met Hem heersen. Derhalve mijn zeer welbeminden, door God heb ik het vlees in de strijd met mijn geest overgegeven, en de geest heeft de overwinning behouden. Het vlees zal nu spoedig het zondige nalaten, en de geest in eeuwigheid heersen. Ik heb de dood gekozen, om de waarheid te bevestigen, die ik geleerd heb. Wat kan ik meer doen? Bedenkt bij uzelf, wat ik het heb gedaan tot bevestiging van Gods waarheid. Bidt, dat ik tot het einde standvastig mag blijven. Ik dank mijn God, dat het grootste gedeelte van de strijd voorbij is. Onder al mijn strijd heb ik de tegenwoordige hulp en de bijstand van mijn God gevoeld, waarvoor ik Hem van hart dank. Ziet niet terug, en schaamt u het Evangelie van Christus niet, noch de boeien, die ik daarom heb gedragen; gij kunt daardoor verzekerd zijn, dat dit het ware Woord van God is. De heiligen waren met hetzelfde teken verzegeld. Het is nu geen tijd, dat men, om het verlies van een mens, in de strijd zou terugkeren. Opwaarts moeten de harten der mensen. Werpt de vervallen muren der ketterij neer. Dat de één een vaandel neme en een ander de trompet. Ik wil niet zeggen, dat men lichamelijke weerstand moet bieden; maar bidt, en gij zult de bescherming van Elia en het gezelschap van Eliza genieten, om voor u te strijden. De zaak is des Heeren.

Nu mijn broeders, ik kan niet meer schrijven. De tijd laat het niet toe, en mijn hart is door doodsangst bevangen, maar inwendig leef ik met mijn God. Bidt voor mij, en groet elkaar met een heilige kus. De vrede Gods blijve met ulieden. Amen.

Uit de gevangenis Newgate, in grote haast, op de dag van mijn veroordeling.

Jan Rough."

Een andere brief van Jan Rough, aan de gemeente geschreven twee dagen voor zijn dood.

De Geest van alle vertroosting zij met u, sta u bij, en make u sterk, om de loopbaan in de strijd te lopen, die u is voorgesteld, waarmee God in alle eeuwen zijn uitverkorenen beproefd heeft, en heeft ze waardig gevonden, door de vereniging met hun Hoofd Jezus Christus, om Wien zij, die Godzalig willen leven, noodwendig vervolging moeten lijden. Want het is hun gegeven, niet alleen te geloven, maar ook te lijden. En de dienstknecht of de discipel kan niet meerder zijn dan zijn Heere of Meester; maar, langs dezelfde weg, waarlangs het Hoofd is

ingegaan, moeten ook de leden volgen. Er is geen leven in de leden, die van het lichaam afgesneden zijn; zo hebben wij ook geen leven dan in Christus, want door Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij.

Mijn lieve zoon, terwijl ik nu tot mijn groot gewin uit dit leven scheid, verwissel ik de sterfelijkheid met de onsterfelijkheid en de verderfelijkheid om de onverderfelijkheid aan te doen, teneinde mijn lichaam als aan het koren gelijk te maken, dat in de aarde geworpen is, en geen goede vruchten kan voortbrengen, tenzij het eerst sterft. Daarom is de dood mij een groot gewin, want daardoor laat het lichaam de zonde na, en keert daarna tot zijn oorsprong terug; maar daarna zal het weer veranderd worden en heerlijker zijn dan de zon of de maan. Wat zal ik van deze tijdelijke dood schrijven, aangezien het bij God besloten is, dat alle mensen eens sterven zullen. Gelukkig zijn zij, die in de Heere sterven, hetwelk is te sterven in het geloof van Christus, en dat te belijden en te tonen voor vele getuigen.

Ik dank mijn God, dat ik deze dagreis onder vele verzoeken heb afgelegd. De duivel is zeer bezig om te lokken en de wereld om te verleiden met beloften en schone woorden, die ik niet wil neerschrijven, opdat niemand denken zou, dat ik naar ijdele eer sta, die ver is van mijn hart. Eindelijk, het gevaar van sommige valse broeders, die plan hadden voor de bisschop van Londen een onwaarheid in mijn tegenwoordigheid te belijden, heeft God afgewend, want die God, Die Bileam bestuurde, bewoog hun harten derwijze, dat, waar zij tot mijn beschuldiging dachten te spreken, Hij hen deed spreken tot mijn verschoning.

Welk een reis ik door Gods kracht acht dagen voor deze dag gedaan heb, dat is voor het vlees en het bloed niet te dragen; maar, zoals Paulus zegt: Ik vermag alle dingen door Christus, Die mij kracht geeft."

Broeders, ik heb mijn loop geëindigd, ik heb de goede strijd gestreden, de kroon der rechtvaardigheid is voor mij weggelegd, en de dag, om die te ontvangen, is voor mij niet veraf. Bidt broeders, want de vijand bespringt mij nog gedurig. Weest volstandig tot het einde toe, en gij zult uw zielen bezitten. Wandelt waardig de roeping, waarmee gij geroepen bent. Vertrouwt de broeders. Groet elkaar uit mijn naam. Schaamt u het Evangelie van het kruis niet, dat door mij gepredikt is, en ook niet mijn lijden, want ik bevestig het mijn bloed. Ik ga u voor. Ik lijd het eerst het blaffen van de honden der vleeshouwers; nochtans heb ik niet gedaan, wat ik wel behoorde verricht te hebben; doch, ik twijfel niet, of mijn zwakheid wordt in Christus' kracht volbracht, en uw wijsheid en kunde zullen het geringe talent aannemen, wat ik, als getrouw rentmeester, u heb meegedeeld. En, zo er iets ongedaan is gebleven, schrijf dat toe aan mijn zwakheid en onwetendheid, en bedekt met uw liefde, wat naakt in mij was. God weet, dat gij allen zeer hartelijk mijwaarts genegen bent, en zo berst ook mijn hart van liefde uwaarts. Gijlieden bent niet zonder de grote Herder uwer zielen, Die u zo liefheeft, dat, zo er geen mensen waren te vinden, aan welke echter, God zij geloofd, geen gebrek, is Hij zelf de stenen tot uw heil zou opwekken. Werp uw zorgen op die rotssteen, en de storm der verzoeking zal u niet te machtig zijn. Vast en bidt, want de dagen zijn boos. Sla de ogen der hoop naar Boven, want de Verlossing is nabij, hoewel mijn goddeloosheid verdiend heeft om haar niet te zien. En ook het nog achtergebleven bloed van onze broederen, dat ook onder het altaar zal worden gewijd, zal roepen om uw verlichting. De tijd vergunt mij nu niet een meer uitvoerige brief aan u te schrijven. De Geest Gods geleide u bij uw ingaan en uitgaan, en bij uw opstaan en neerzitten bedekke Hij u met de schaduw zijner vleugelen; bescherm u tegen de tirannie der goddelozen, en brenge u gelukkig in de haven der eeuwige zaligheid, waar de tranen van uw ogen zullen worden afgewist, en waar gij altijd met het Lam zult zijn.

Jan Rough."

Hier eindigt de geschiedenis van de Engelse martelaren in het jaar 1557.

Engelse martelaars in het jaar 1558

58. Cuthbert Simson, Hugo Foxe en John Devenish

Na het martelaarschap van mr. Jan Rough, 22-12-1557, bedienaar van de gemeente te Londen, van wie vroeger is gesproken, volgde hem ook in het martelaarschap op de deacon van de genoemde Goddelijke vergadering te Londen, Cutbert Symson genaamd, een man met een gelovig en ijverig hart voor Christus en Zijn ware kudde. Met alle ijver verzuimde hij niet om te werken en te trachten, hoe hij de lieden zou bewaren van de besmetting van de pauselijke godsdienst, maar was ook ten allen tijde zeer op zijn hoede en wakker om de kudde, zonder gevaar van vervolging, bijeen te houden. De arbeid en moeite, de ijver, lijdzaamheid en getrouwheid van deze man in het verzorgen van zijn gemeente, kan niet gemakkelijk onder woorden gebracht worden en niet minder is ook op wonderbare wijze Gods voorzienigheid op te merken in verschillende gezichten aangaande de beweging ontstaan wegens deze getrouwe dienaar van Christus en Godzalige deken, zoals uit het volgende blijken kan.

Des vrijdagsnachts, namelijk, voor de genoemde mr. Rough, bedienaar van die gemeente, op zijn bed gevangen genomen werd, droomde hij dat hij twee lieden van de garde zag, die Cutbert Symon, de deken van genoemde gemeente, leidden, en dat hij het boek bij zich had, waarin de namen geschreven stonden van allen, die tot de gemeente behoorden. Hij was daarover zeer verbaasd, ontwaakte, en zei tot zijn vrouw, dat zij het licht zou aansteken, want dat hij in die nacht zeer geschokt en bewogen was omtrent zijn broeder Cutbert.

Nadat zij dat gedaan had, las hij enige tijd in zijn boek, en, omdat hij gevoelde, dat hij slaap kreeg, deed hij het licht uit, en ging weer slapen. In slaap geraakt zijnde, droomde hij andermaal hetzelfde, werd daarmee wakker, en zei tot zijn vrouw: O Catharina, mijn broeder Cutbert is verloren." Zij stak de kaars weer aan en hij stond op. En terwijl mr. Rough zich gereed maakte om naar Cutbert te gaan, teneinde te vernemen, hoe het met hem was, kwam intussen Cutbert met het boek binnen, waarin de namen en het aantal der gemeenteleden vervat waren. Toen Mr. Rough hem gezien had, zei hij: "Broeder Cutbert, gij bent welkom, want ik ben deze nacht zeer over u ontroerd geweest," verhaalde hem zijn droom, en verzocht hem het boek te willen wegleggen, en niet meer bij zich te dragen.

Cutbert antwoordde daarop, dat hij dit niet wilde doen, "want dromen", zei hij, "zijn slechts onwaarheden, waaraan men niet moet geloven."

Toen gebod mr. Rough hem in de naam des Heeren, dat hij het doen moest. Cutbert nam toen zulke gedeelten uit het boek, als hij hem belast had, en gaf het boek terstond aan de vrouw van Rough.

De volgende nacht had mr. Rough weer een andere droom, en wel die hem zelf aanging. Hij droomde, dat hij met geweld naar de bisschop gebracht werd, dat de bisschop hem de baard uittrok, die in het vuur wierp, en er de woorden bijvoegde: "Nu kan ik zeggen, dat ik een stuk van de baard eens ketters in mijn huis verbrand heb;" zoals ook plaats had, gelijk dit vroeger in zijn geschiedenis is vermeld.

Nadat wij het een en ander hebben meegedeeld nopens de gezichten, die Cutbert Symson betreffen, moeten wij ook verhalen, hoe hij korte tijd daarna is gevangen genomen, en welk pijnigingen en smarten hij op de pijnbank en elders heeft uitgestaan, evenals een vrome Laurentius, om der gemeente wil, zoals hij dat zelf met zijn eigen hand heeft beschreven, gelijk hier volgt.

"Een waar verhaal, hoe ik behandelt werd in de Tower te Londen, waar ik de 13e December door de raad werd heen gezonden.

Dinsdags daarna werd ik geroepen in het wachthuis van de bewaarder van de Tower en de boekhouder van Londen, mr. Cholinley, die mij bevalen te zeggen, *wie ik bevolen had de gewone Engelse godsdienst niet bij te wonen.*

Ik antwoordde, dat ik niet verkoos dat te zeggen, waarop ik in een ijzeren werktuig geplaatst werd, dat overeind stond, om uitgerekte te worden, en wel, naar mijn schatting, gedurende drie uren achtereen. Toen vroegen zij mij, of ik het zeggen wilde.

Ik antwoordde als vroeger. Toen werd ik los gelaten, en weer naar mijn logement gebracht. Zondags daarna werd ik weer naar dezelfde plaats gevoerd voor de beambte en de boekhouder van Londen, maar ik gaf hetzelfde antwoord als tevoren. Toen bezwoer mij de beambte bij God, dat ik het zeggen zou. Vervolgens bonden zij mijn beide voorste vingers samen, staken een kleine pijl daartussen, en trokken die zo woest er weer uit, dat het bloed uit de vingers stroomde en de pijl brak. Zij pijnigden mij bij herhaling, en ik werd daarna weer naar mijn logement gebracht.

Tien dagen daarna vroeg de beambte mij, of ik niet bekennen wilde, wat zij mij vroeger hadden afgevraagd. Ik zei, dat ik zoveel had gezegd, als ik wilde.

Vijf weken daarna zond hij mij naar de opperpriester, waar ik hevig aangevallen werd, en uit wiens mond ik de pauselijke vloek en ban ontving, omdat ik getuigenis had afgelegd van de opstanding van Jezus Christus.

En aldus beveel ik ulieden Gode en het woord Zijner genade aan, met allen die de Naam van Jezus ongeveinsd aanroepen, en wens dat God, naar Zijn oneindige barmhartigheid, ons allen samen brengt in Zijn eeuwig koninkrijk. Amen.

Ik dank God voor Zijn grote genade aan ons bewezen. Zingt een Hosanna de Allerhoogste met mij Cutbert Simson.

God vergeve mij mijn zonden. Ik vraag aan de gehele wereld vergiffenis, en schenk die aan de gehele wereld, op hoop van een vreugdevolle en heerlijke opstanding."

Aangaande deze Cuthbert Symson moeten wij verder verhalen, dat Bonner toen hij van Cutbert Simson in zijn raadkamer sprak, deze getuigenis van hem aan het volk gaf: "Gij ziet welk een moedig mens deze man is." En, nadat hij hem zo geprezen had, zei hij verder: "Wat zijn lijdzaamheid aangaat, zeg ik u, dat hij, indien hij geen ketter ware, zulk een geduldig mens is, als ooit iemand voor mij is verschenen. Want ik verklaar u, dat hij drie malen op een dag in de Tower werd gepijnigd. In mijn huis heeft hij ook al enige smarten moeten verduren, en toch werd zijn lijdzaamheid daardoor niet verbroken."

Op de dag, voordat deze vrome diaken en martelaar van God, nadat hij reeds gepijnigd was, voor Bonner zou verschijnen teneinde zijn vonnis aan te horen, om te worden verbrand, terwijl hij geboeid in het koolhuis van de bisschop zat, had hij een zeer zeldzame verschijning of gezicht, dat hij met zijn eigen mond aan mr. Augustijn, zijn vrouw, Thomas Symson en enige anderen verhaald heeft, en wel in de gevangenis Newgate, kort voor zijn dood.

Deze kwam op het volgende neer: dat Cluney, zijn verzorger of bewaarder, omtrent negen uren des avonds, met zijn sleutels in de gevangenis kwam, waar hij geboeid zat, en wel volgens zijn gewoonte om de gevangenis na te zien, en te onderzoeken of alle gevangenen op hun plaats waren; en, toen hij zag, dat Cuthbert Symson er nog was, ging hij weer heen, en sloot de deuren achter zich toe.

Nog geen twee uren daarna, omstreeks elf uren, hoorde deze Cuthbert Symson, of het in sluimerende of wakende toestand was, kan ik niet zeggen, *iemand binnen komen, die eerst de buitendeur, daarna de tweede en vervolgens de deur, waar Cuthbert achter vertoefde, opendeed, en hem aankeek. Hij had geen kaars of fakkel bij zich, waardoor hij zien kon, maar was geheel in schitterende glans gehuld; en daarop*

verdween de verschijning. Na het verdwijnen van die verschijning was hij zeer getroost en verheugd in het hart. Wie het was, kon Cutbert niet zeggen, en kan ik ook niet medelen. Door deze verschijning werd hij derwijze vertroost, dat hij die niet genoeg kon roemen, zo dikwerf hij die aan andere verhaalde, zoals hij het ook vier of vijf malen aan de zeer geleerden mr. Augustijn en anderen met vreugde heeft meegedeeld.

Om hem te bezwaren, werden hem, op de 19e Maart, enige artikelen door de bisschop voorgehouden, waarvan de volgende de voornaamste waren

1. Dat gij in deze stad en dit bisdom Londen menigmaal en met opzet gezegd hebt, dat, hoewel uw ouders, voorouders, familie en vrienden, ja ook gij zelf, voor de tijd van de laatste scheuring hier in dit koninkrijk Engeland, hebben gemeend, dat het geloof en de godsdienst, die in vroegere tijden in dit koninkrijk in zwang was, het ware geloof en christelijke godsdienst was, in alle delen en artikelen, hoewel zij in de kerk werd bediend in de Latijnse taal en niet in de Engelse, dat gij nochtans gelooft en beweert, dat het geloof en de godsdienst, die nu geoefend wordt in dit koninkrijk, niet in de Engelse maar in de Latijnse, het ware geloof en de christelijke godsdienst niet is, maar het tegendeel daarvan en daarmee in lijnrechte strijd.
2. Dat gij in deze stad en dit bisdom van Londen willens en wetens met verachting hebt gesproken over en gehandeld tegen de gewoonten en plechtigheden, die hier in het algemeen in dit koninkrijk plaats hebben en die overal in de gemeenten van Engeland heersende zijn.
3. Dat gij gemeend hebt en zeker gelooft, en ook in het bisdom van Londen bevestigd en met opzet gezegd hebt, dat er in de algemene kerk geen zeven sacramenten zijn, dat die ook zulk een kracht niet hebben, zoals in het algemeen in de gemeenten van Engeland wordt erkend.
4. Dat gij ook gemeend en geloofd, ja ook in de stad en het bisdom gezegd en bevestigd hebt, dat in het sacrament des altaars niet dadelijk, wezenlijk en waarlijk is het waarachtige lichaam en bloed van onze Zaligmaker Jezus Christus.
5. Dat gij geweest bent en nu nog met al uw vermogens blijft een voorstander van allen, die of vroeger in dit koninkrijk ketters werden genoemd, of immers door de kerkelijke rechters voor ketters werden gehouden, en als zodanig waren veroordeeld.
6. Dat gij, tegen de orde van dit koninkrijk Engeland, en tegen het gebruik van de heilige kerk van dit koninkrijk, op verscheidene tijden en plaatsen in de stad en het bisdom Londen tegenwoordig was in samenkomsten en vergaderingen, waar een grote menigte volks tezamen kwam tot uitoefening van de Engelse godsdienst, zoals die in zwang was ten tijde van koning Eduard de zesde; alsook om te horen lezen het boek van het Avondmaal, en het Avondmaal te houden, zo gij als die daar samen waren. Verder, dat gij gemeend en gezegd hebt, zoals gij ook nu nog doet, dat de bedoelde Engelse godsdienst, alsook het boek des Avondmaals, en alles wat daarin vervat is, goed en prijzenswaardig is, en dat gij dit alles ook nu nog goedkeurt en voorstaat."

Op al deze artikelen heeft Cuthbert Symson naar behoren geantwoord.

Op het eerste tot het vijfde artikel antwoordde hij, dat hij beleed, dat alles waar was, wat daarin was vervat.

Op het zesde zei hij, dat hij niet verplicht was daarop te antwoorden, zoals hij geloofde.

Een brief van Cutbert Simson aan zijn vrouw, geschreven uit het koolhuis.

"Zeer welbeminde in de Heere Jezus Christus.

Ik kan aan u niet schrijven, zoals ik wel wenste. Met mijn ziel bid ik u, u onder de machtige hand Gods te plaatsen, vertrouwend op Zijn barmhartigheid, en Hij zal ons gewis helpen, zoals strekken kan tot Zijn eer en onze eeuwige troost; ervan verzekerd zijnde, dat Hij ons niets zal laten overkomen, dan wat ons ten zegen zal zijn. Want het is of een straf voor onze zonden, of een beproeving van ons geloof, of om zijn eer te verbreiden, of alles samen en

daarom moet het noodzakelijk tot ons welzijn dienen. Er is toch niets, dat ons hij geluk of door toeval overkomt, maar door de voorzienigheid van onze hemelse Vader. Bid daarom onze hemelse Vader, ons ten allen tijde Zijn genade te verlenen, en dit steeds op te merken. Laat ons Hem van hart danken voor deze Zijn vaderlijke kastijdingen, want Hij kastijdt ieder, die Hij lief heeft.

Ik bid u, heb goede moed, en acht het kruis van Christus groter rijkdom dan al de ijdele wellusten en vermaken van Engeland. Ik twijfel niet, en dank er God voor, of gij hebt met Christus Avondmaal gehouden, dat is, in Hem geloofd; want dit is er de vrucht van, en dan moet gij ook Zijn drinkbeker drinken, *dat is Zijn kruis*, want dat wordt daardoor betekend. Neem die kelk met goede lust en begeerte in de Naam des Heeren aan, en dan zult gij verzekerd zijn, dat gij de goede wijn, dat is, Christus bloed, zult hebben voor uw dorstige ziel. En, wanneer gij de wijn bezit, moet gij ook uit de drinkbeker drinken. Leer dit, als gij tot het Avondmaal des Heeren komt. Bid zonder ophouden. Wees dankbaar in alles. In de Naam van Jezus zullen zich alle knieën buigen.

Cutbert Symson."

Met deze Cutbert Symson en John Rough waren ook nog twee andere getuigen van Christus gevangen genomen, genaamd **Hugo Foxe**, een kousenmaker in Islington, en **John Devenish**, die met genoemde Cutbert Simson in het verhoor gebracht werden voor Bonner, de bisschop van Londen, en ook, op de 19e Maart, door dezelfde beambte ondervraagd. Hun werden ook voorgehouden bijna dezelfde artikelen, die Cutbert Simson waren voorgelegd, maar niet op een en dezelfde tijd op deze alle antwoordden zij zonder enige vrees of ontzag voor mensen met verstand en moed, ieder naardat hem de Geest gaf uit te spreken.

Daarna, te weten de 28^e Maart 1558, werden deze drie vrome getuigen van Jezus Christus naar Smitsveld gebracht, waar zij de dood standvastig ondergingen, en verbrand werden, om welke standvastigheid God de Heere, om Wiens zaak zij gestreden en geleden hebben, de Gever van alle genade en Bestuurder van alle dingen, geprezen zij tot in eeuwigheid.

59. Martelaren verbrand in mei – juni 1558

Op de 19e Mei werden te Norwich verbrand drie godvruchtige martelaren, met name **William Seaman, Thomas Carman en Thomas Hudson**.

William Seaman, (1522? - 1558) was een landman van Mendlesham, Suffolk. Willem Seaman was oorspronkelijk gezocht door Sir John Tyrrel, ook James Baulding en Robert Clarke zocht. Baulding was een naaste buur van Zeeman en vertrouwde vriend. Baulding werd ziek nadat een vreemd licht op hem viel en overleed later. Na te zijn ondervraagd door Sir John Tyrrel, moest Seaman verschijnen vóór bisschop Hopton die vervolgens hem veroordeelde. Seaman's drie kinderen en een vrouw werden verdreven uit de stad en al haar goederen werden in beslag genomen door Christopher Cole.

Thomas Carman, van Higham, Norfolk werd aangehouden op het verbranden van Richard Crashfield. Hij werd onderzocht en veroordeeld door Hopton.

Thomas Hudson (1528? - 1558) van Aylsham, Norfolk was getrouwd en had drie kinderen. Hij kreeg les in het Engels te lezen door Anthony en Thomas Norgate, in

dezelfde stad. Hij verborg zich onder zijn takkenbossen rond de zes maanden aan vervolging te ontkomen. De dominee van Aylsham, Berry ondervroeg Hudson's vrouw, dreigend haar te verbrand als ze Hudsons verblijfplaats niet aanwees. Hudson werd uiteindelijk gevangen op 22 april 1558. Hudson verscheen voor Berry (die ook commissaris was), die tekeer ging tegen hem. Berry stuurde Thomas Hudson naar Hopton.

Te Colchester werden, op de 26ste Mei verbrand driestandvastige getuigen der waarheid, namelijk **William Harris**, van Great Bently, Essex **en Richard Day en Christian George**.

Richard George, eerst echtgenoot van Agnes en vervolgens van **Christianne George**. Landman van West Barfield, Essex. Richard George was een van de 18 mannen en 4 vrouwen aangeklaagd wegens ketterij in Colchester.

Richard George werd gevangen genomen tijdens het bewind van Mary's en losgelaten bij de toetreding van Elizabeth. De eerste vrouw van Richard George's heette Agnes George en werd verbrand in Stratford-le-Bow. Zijn tweede vrouw, **Christianne** werd verbrand op Colchester. Hij werd gevangen genomen met zijn derde vrouw en vrijgelaten na de dood van Maria.

In de gevangenis te Londen werd dood aangetroffen: **J. Mainerd, T. Tyler en M. Wethers**. Geen bijzonderheden bekend

60. **Henri Pond, Rainold Easterlandt, Robert Southam, Matthew Ricarby, John Floyd, John Holiday en Rogier Holland.** 7 getuigen van de waarheid werden op de 27ste Juni op het Smitsveld, te Londen, verbrand nadat ze allen voor Bonner gedagvaard waren op 14 Juni 1558.

Rogier Holland

Deze Rogier Holland, een koopman en kleermaker te Londen, was eerst een leerling bij zekere mr. Kempton, in *de Zwarten Jongen*, in de Watlingstreet, waar hij zijn leerjaren doorbracht, niet zonder grote moeite en kwelling van de meester, die hem graag afgetrokken had van zijn al te grote vrijheid en ongebondenheid, waarin hij vroeger was opgebracht, zich overgevend aan allerlei wulpsheid, zoals dansen, schermen, spelen, onmatigheid en lichtvaardig gezelschap. Boven alles was hij een heftig en hardnekkig pausgezinde, zodat er weinig hoop bestond, dat hij ooit komen zou, waartoe de Heere hem geroepen heeft, zoals volgt.

Daar zijn meester hem, niettegenstaande zijn ongebonden leven, veel toevertrouwde, zodat hij hem tot zijn kassier maakte, had deze Rogier op zekere tijd voor zijn meester enig geld ontvangen, en wel ten bedrage van drie honderd gulden. Hij geraakte in slecht gezelschap, en verloor het geld door dobbelen bij kleine gedeelten. Toen hij dit geld kwijt was, zag hij geen kans dit bij de meester te verantwoorden, en besloot daarom bij zichzelf zich over zee uit de voeten te maken, hetzij naar Frankrijk of naar Vlaanderen.

Toen hij dit besluit genomen had, riep hij in de vroege ochtend bij zich een oude en vertrouwde dienstbode van het huis, Elisabeth genaamd, die de leer des evangelies beleed, en haar leven daarnaar inrichtte, en gedurig de moedwillige hardnekkige pausgezinden bestrafte, alsook het ongeregelde leven van deze Rogier Holland. Hij zei tot haar: "Elisabeth, ik wenste wel, dat ik uw goede vermaningen en vriendelijke bestraffingen ter harte genomen had; want, indien ik dat gedaan had, zou ik nooit gekomen zijn tot die schande en ellende, waartoe ik nu vervallen ben. In deze nacht, namelijk, heb ik drie honderd gulden van mijns meesters geld verloren, en ben niet in staat om hem dat te betalen, en mij goed voor hem te verantwoorden. Maar nu bid ik u, uw vrouw te verzoeken haar man te bewegen, om de schuldbekentenis van mijn hand aan te nemen, waarmee ik verklaar, dat ik hem zoveel schuldig ben, en, wanneer ik te eniger tijd daartoe in staat ben, mijn best zal doen hem te betalen, en hem tevens te verzoeken de zaak geheim te houden, opdat deze lelijke daad niemand van mijn familie en vrienden ter ore komt. Want, indien mijn vader het vernam, zou het zijn grijze haren naar het graf doen dalen." Na dit gezegd te hebben, vertrok hij.

De dienstbode dacht, dat dit wel zou kunnen strekken tot zijn laatste verderf, en zei tot hem: "Wacht even;" en daar zij in het bezit was van een zekere som geld, die haar door een van haar vrienden, naar men meent van dr. Redmon, bij testament vermaakt was, bracht zij hem drie honderd gulden en zei:

"Rogier" zie hier zoveel geld, als gij nodig hebt; dat kunt gij van mij krijgen, terwijl ik de schuldbekentenis zal nemen. Maar, daar ik dus veel voor je doe, om je te helpen en om je eer op te houden, moet je mij beloven al het kwaad en lichtvaardig gezelschap te laten varen, ook het vloeken en de onkuise woorden; en wanneer ik hoor, dat je ooit, al is het slechts een bagatel, verspeelt, hetzij met dobbelstenen of met de kaart, dan zal ik deze schuldbekentenis aan je meester laten zien. Daarenboven moet je mij ook hier beloven, dat je iedere dag de lezing in de Allerheiligenkerk en iedere Zondag de predatie in de St. Pauluskerk zult bijwonen, en dat je zult verwerpen al uw pauselijke boeken en lichtzinnige liedjes, en in handen zult nemen het Testament en het boek over de godsdienst, je met eerbied en ernst zult zetten tot het lezen van de

heilige Schrift, en God gedurig zult aanroepen om Zijn genade, om je in de waarheid te leiden. Bid God vurig, u al je vroegere zonden te willen vergeven, en dat Hij niet gedenkt de zonden van je jeugd, en wees altijd beschroomd om enige van Zijn geboden te overtreden, of Zijn majesteit te vertoornen. Dan zal God je bewaren, en je de begeerte van uw hart schenken." Rogier beloofde dit alles te zullen volbrengen.

Na deze tijd had God in een half jaar zulk een verandering in deze persoon teweeggebracht, dat hij een zeer ernstig belijder der waarheid geworden was, en alle pauselijke bijgelovigheden en slecht gezelschap verfoeide, zodat hij als een wonder werd aangemerkt door allen, die zijn vorig goddeloos leven gezien en gekend hadden.

Hij reisde toen naar zijn vader te Lancashire, en bracht enige goede boeken mee, en gaf die aan zijn vrienden, zodat zijn vader en anderen enige lust begonnen te krijgen in de waarheid, en de mis, afgoderij en de bijgelovigheden verfoeiden. Eindelijk gaf de vader hem een zekere som geld, ten bedrage van vijf honderd gulden, om daarmee enig koopmanschap te drijven.

Hij vertrok toen weer naar Londen, en kwam bij de dienstbode, die hem het geld geleend had, en zei: "Elisabeth, hier is uw geld, dat ik van u leende; en voor de vriendschap, toegenegenheid en goede raad die ik van u ontvangen heb, ben ik niet in staat u enigermate te vergelden, dan u tot mijn vrouw te maken." Zij werden het samen eens, en traden spoedig in het huwelijk. Dit had plaats in het eerste jaar der regering van koningin Maria. (1554)

Toen zijn vrouw bevallen was, liet hij dit kind door mr. Rose in zijn huis dopen. Hij werd evenwel verraden, en alles, wat hij deed, werd verhaald aan de vijanden der waarheid. En, terwijl hij naar buiten vertrokken was, om daar ergens het kind te besteden, opdat het niet in de handen der priesters vallen zou, had Bonner, de bisschop van Londen, al zijn bezittingen laten aanslaan, en ook zijn vrouw zeer wreed behandeld.

Daarna bleef hij in het geheim in de stad en daarbuiten, en woonde de samenkomsten der gelovigen bij, tot in het laatste jaar der regering van koningin Maria. Vervolgens werd hij met de bovengenoemde zes lieden gevangen genomen in of niet ver van St. Jansbosch, en op zekere dag in Mei 1558 in de vroege ochtend in Newgate gebracht.

Daarna werd hij geroepen voor de bisschop dr. Chadsey, de beide heren Harpsfield en enige anderen. Na vele dusgenaamde schone maar listige vermaningen van mr. Chadsey, om hem tot de Babylonische kerk te lokken, begon de bisschop hem op de volgende wijze toe te spreken:

"Holland, ik wens u van mijn zijde alles goeds, en wel te meer, om uw vrienden. En, zoals mij dr. Standisch verhaald heeft, bent gij en hij beide in één streek geboren, en hij kent uw vader als een eerzaam en katholiek man. Deze leraar heeft mij ook verhaald, dat hij een jaar geleden met u gesproken heeft, en dat gij zeer hardnekkig aan uw gevoelens vasthoudt. Ook verscheidene bewoners van uw stad hebben mij gezegd, dat gij geijverd hebt om hun dienstboden tot uw godsdienst te brengen, en hen uit te nodigen om uw samenkomsten bij te wonen. Maar, aangezien gij in gevaar verkeert de wetten van het land te overtreden, wilde ik wel, dat gij u hierin wijs gedroeg. Dan zal u geen gunst ontbreken, die ik u slechts zou kunnen bewijzen of beschikken, zo om u zelf of om uwer vrienden wil, die allen lieden van eer en goede naam zijn, en u alles goeds toewensen; en inderdaad Rogier, dit doe ik ook."

Toen zei mr. Egleston, een man van Lancashire, die Rogier zeer na in de bloede bestond, en die daar tegenwoordig was: "Ik dank u, goede heer; uw eerwaardigheid meent het goed met mijn neef. Ik bid God, dat hij de genade mag bezitten om uw raad te volgen."

Holland. "Mijnheer, u weet niet, wat u van God bidt. Ik bid God u de ogen te openen, om het licht van zijn Woord te zien."

Egleston. "Rogier, zwijg, opdat u mijnheer niet kwalijk behandelt"

Hollandt. "Neen, waarlijk niet. Mij zal niets overkomen dan wat God behaagt; want de mens kan niet meer doen dan God hem toelaat."

Daarna staken de bisschop, de leraars en Johnson, de schrijver, de hoofden bij elkaar, terwijl Johnson zei: "Rogier, wat zegt gij, wilt gij u aan mijnheer onderwerpen, voordat gij wordt opgeschreven in het boek der verachting?"

Holland. "Ik heb nooit anders gedacht, dan mij aan de overheid te onderwerpen, zoals ik dat van Paulus in Romeinen 13 geleerd heb," terwijl hij de tekst opzegde.

Chadsey. "Zo zie ik dan, dat je geen wederdoper bent."

Holland. "Naar mijn mening ben ik ook geen pausgezinde; want de laatsten en de wederdopers komen daarin overeen, dat men zich niet aan enig vorst of enige overheid mag onderwerpen dan aan zulken, die eerst een eed hebben gedaan hen en hun handelingen te handhaven."

Chadsey. "Bedenk, wat ik je gezegd heb, Rogier; alsook wat mijnheer heeft beloofd. Hij zal het ook volbrengen, en u nog grotere vriendschap bewijzen. Zie toe, Rogier, want uw te groot verstand heeft u tot deze dwalingen verleid."

Holland. "Mijnheer de leraar, ik heb uw woorden nog in mijn geheugen, maar zij missen de kracht om mij te bewegen."

Toen mompelden zij weer samen, en eindelijk zei Bonner: "Rogier, ik bemerk, dat gij naar geen goede raad wilt luisteren, noch aannemen, wat ik zeg of uw vrienden u voorhouden."

Holland. "Ik kan tot u wel zeggen, mijnheer, wat Paulus zei tot Felix en de andere Joden, gelijk blijkt uit de Handelingen der apostelen, hoofdstuk 22 en 1 Kor. 15, het is mijn meester, bij wie ik leerling was, niet onbekend, dat ik vroeger uw blinde godsdienst, die nu onderwezen wordt, ook toegedaan was, en dat ik hardnekkig daarin volhardde, tot aan het laatst der regering van Eduard; zo zelfs, dat ik zulk een vrijheid vond bij uw biecht, dat ik er geen gewetenszaak van maakte te zondigen, maar op de vrijspraak van de priester vertrouwde, en dat hij voor enig geld boete voor mij doen zou. Als ik dat gegeven had, bekommerde ik mij niet meer, over de zonde dan hij, nadat hij mijn geld had ontvangen. Daarna vroeg ik, of hij ook voor mij met water en brood vastte of niet; want zwelgerij, vloeken en alle andere misdrijven achtte ik niet voor dingen, waarin enig kwaad gelegen was, zolang ik die voor geld kon vergeven krijgen. Zo strikt onderhield ik uw godsdienstige regelen, dat ik ook as verlangde op Asdag, al had ik 's nachts nog zo veel goddeloosheid gepleegd. En al mocht ik ook om mijn geweten geen vlees eten op Vrijdag, zo maakte ik er geen gewetenszaak van als de ergste gedurende de nacht te vloeken, te drinken of te dobbelen. Zo ben ik opgegroeid, en daarin ben ik verdergegaan, totdat God mij onlangs het licht van Zijn Woord heeft geopenbaard, en mij door Zijn genade geroepen heeft tot bekering van mijn vroegere afgoderij en goddeloos leven, want in Lancashire heersen verblindheid en hoererij, meer dan met eerbare oren kan worden aangehoord. En toch menen mijn vrienden, die niet vrij van deze openbare zonden zijn, dat de priester hen door zijn missen kan behouden, al lasteren zij God, al hebben zij bijzitten benevens hun vrouwen, zolang zij leven. Ja, mijnheer, ik ken enige priesters, die zeer godsdienstig heten, en toch zijn zij zulken, die zes en zeven kinderen hebben bij vier of vijf verschillende vrouwen.

Mijnheer de leraar, nu kom ik tot uw oudheid, eenheid en algemeenheid; want daarop had mr. Chadsey zich beroepen als kenmerken van de oprechtheid van hun godsdienst. "Ik ben," dus vervolgde hij, "niet geleerd, ik kan mij niet van drogredenen bedienen; maar ik vertrouw, dat ik de waarheid bezit, die geen schitterende kleuren nodig heeft om haar aan te bevelen.

De oudheid van onze kerk is niet afkomstig van paus Nicolaas of de paus Johanna; maar onze kerk bestaat van de beginne, zelfs van die tijd, toen God tot Adam zei, dat het zaad der vrouw de slang de kop zou vermorzelen; en ook van de rechtvaardige Noach, van Abraham, Izak en Jakob, aan wie beloofd werd, dat hun zaad zou vermeerderen als de sterren aan de hemel; en ook van Mozes, David en al de heilige oudvaders, die geleefd hebben van de beginne tot aan de geboorte van onze Zaligmaker Christus. Zij allen, die deze geloften geloofden, behoorden tot de kerk, al was het getal van hen eens zeer gering, zoals ten tijde van Elia, toen hij dacht alleen te zijn overgebleven, die zijn knieën voor Baäl niet gebogen had; toen God er nog zeven duizend behouden had, die hun knieën voor die afgod nog nooit gebogen hadden. Zoals ik ook vertrouw, dat er nog zeven honderd duizend meer zijn dan ik weet, die hun knieën voor

de afgod der mis en uw God Mauzim niet gebogen hebben. Uw bloedige wreedheid is de steun van die God, omdat gij dagelijks Elia en de dienaars van God vervolgt, als gij hen dwingt, zoals Daniël in zijn kamer, de Heere hun God in het geheim te dienen, zoals ook wij, wegens uw wreedheid, genoodzaakt zijn in de velden God te bidden, dat zijn heilig Woord toch eenmaal oprecht en zuiver onder ons mag gepredikt worden en Hij deze afgodische en bloedige tijden waarin allerlei wreedheid de overhand heeft, verzachten en verkorten mag. Daarenboven, in onze kerk waren de apostelen en evangelisten, de martelaren en belijders van Christus, die ten allen tijde en in alle eeuwen, om de getuigenis van het Goddelijke Woord, werden vervolgd. Maar, op welke oudheid kunt gij u beroepen tot bewijs en steun van uw kerk en godsdienst? Zie, de mis, die afgod en voornaamste pilaar van uw godsdienst, is nog geen vier honderd jaren oud, en sommige van uw missen zijn nog jonger, zoals de mis van St. Thomas Becket de verrader, waarin gij bidt zalig te worden door het bloed van St. Thomas.

En wat uw *Latijnse dienst* aangaat, wat zijn wij leken daardoor gebeterd! Ik geloof, dat iemand, die onze priesters hun dienst hoort; mompelen, al verstond hij ook Latijn, evenwel weinig woorden daarvan zal verstaan. De priesters radbraken en rammelen die zo, dat zij zelf, noch iemand die hen hoort, weten, wat zij zeggen; en ondertussen is het volk, wanneer het met de priester behoort te bidden, zo op hun paternosters gesteld en op het psalmboek van onze lieve vrouw te bidden; zo listig is de satan in het verzinnen van zijn dromen, die gij met brandstapels en martelvuren voorstaat, om het licht van het Goddelijke Woord uit te blussen, dat, zoals David zegt, een lamp voor onze voet behoort te wezen. En verder, waarmee zal de jongeling zijn pad zuiver houden? Als hij dat houdt naar Gods Woord. En, evenwel wilt gij lieden dat voor ons verborgen houden in een vreemde taal. Paulus wilde in de gemeente liever vijf woorden spreken met verstand dan tienduizend in een vreemde taal; en toch wilt gij uw Latijnse godsdienst en gebeden liever uitspreken in een vreemde taal, waarvan het volk hoegenaamd niet weet, dat het van zulk een oudheid is. De Griekse kerk, en ook een groot gedeelte van de christenheid, heeft uw godsdienst in een vreemde taal nooit aangenomen, maar in hun eigen taal, die al het volk verstaat, noch ook uw leer van de wezensverandering, dat hij alleen het sacrament geniet, noch uw vagevuur, noch uw beelden.

En, wat *de eenheid van uw kerk* aangaat, wat is die anders dan verraderij, moord, het vermoorden van elkaar door vergif, afgoderij, bijgeloof en goddeloosheid? Welke eenheid was er toch in uw kerk, toen er drie pausen tegelijk bestonden? Waar was het hoofd van de eenheid, toen gij een vrouw tot uw paus had?"

Hier werd Rogier Holland in de rede gevallen, en men liet hem niet verdergaan, want de bisschop zei tot hem: "Rogier, deze uw woorden zijn zeer lasterlijk, en door tussenkomst van uw vrienden heeft men u toegestaan te spreken, en nu bent gij al te vermetel om ieder onzer hier te willen onderwijzen. Derhalve, gevangenbewaarder, neem hem weg."

Het tweede onderzoek van Rogier Holland.

Op een andere dag, toen hij met nog enige anderen voorgebracht werd, om te worden ondervraagd, zei dr. Chadsey tot hem: "Rogier, ik hoop, dat gij nu beter gedacht en gelet hebt op de kerk dan gij vroeger deed.

Holland. "Ik denk, dat er buiten de kerk geen zaligheid is, zoals vele leraars zeggen."

Bonner. "Dat is goed gezegd. Mr. Egleston, ik hoop, dat uw neef een goed katholiek man zal worden. Maar Rogier, gij meent toch, denk ik, de kerk van Rome."

Holland. "Ik bedoel de kerk, die Christus tot Hoofd heeft, die ook in het bezit van Zijn Woord is, van Zijn sacramenten naar Zijn woord en instelling."

Chadsey. Is dat een Testament, dat gij daar in uw hand hebt?"

Holland. Ja, mijnheer dr., het is het Nieuwe Testament. Ik geloof, dat gij geen fouten in de overzetting zult vinden. Het is uw eigen vertaling, die overeenkomt met de groten Bijbel."

Bonner. "Wat zegt je? Hoe weet je, dat dit het Testament van Christus is, anders dan alleen door de kerk. Want de Roomse kerk heeft dat, bewaart het, en heeft daaruit getrokken besluiten, bevelen en de ware uitlegging."

Holland. "Nee. De Roomse kerk bezit dat, en verhindert het lezen van het Testament. En ik bid u, welk een ware uitlegging had de paus daarvan gegeven, toen hij zijn voet op de nek van

de keizer zette, en zei: "Op de felle leeuw en de adder zult gij treden, gij zult de jongen leeuw en de draak vertreden"?

Bonner. "Zulke ongeleerde en verwarde hoofden als gij en anderen zouden graag uitleggers der heilige Schrift zijn. Zoudt gij dan willen, dat de oude geleerden, zoals er hier enige zijn, zowel als ik, zich door u zouden laten onderwijzen?"

Holland. "Gij schijnt vermaak te scheppen in uitvluchten. Mijn verwardheid was groter door uw leer, dan ik ooit uit dit boek van God ontleend heb. Maar, mijnheer, ik meen, dat enige van de oude leraars zeggen: "Indien een onwetende en onnozele zijn redenen en bewijzen uit Gods Woord ontleent, die moet men meer geloof schenken dan een geleerde, al zijn die ook nog zulke grote leraars, want de gave der kennis was de kundige leraars niet gegeven, maar ontnomen, en aan de armen vissers gegeven. Maar, ik verklaar mij echter bereid, om door de kerk te worden onderwezen."

Bonner. Dat is zeer goed gezegd Rogier. Maar je moet weten, dat de Roomse kerk de katholieke kerk is. Rogier, om uw vrienden belooft ik u, dat ik u alles goeds wens; en ik meen het ook goed met u. Gevangenenbewaarder, zorg dat hem niets ontbreekt. Rogier, indien gij geld of iets anders nodig hebt, ik zal zorgen, dat gij dit krijgt.

Dit zei hij, omdat hij daar alleen stond, en niemand van zijn metgezellen bij hem was; en hij deed verder nog vele andere schone beloften terwijl Rogier vervolgens weer naar de gevangenis werd gezonden.

Het laatste onderzoek van Rogier Holland

Deze laatste ondervraging van Rogier Holland had plaats, toen hij met nog enige anderen gebracht was in de raadkamer, waar de anderen in de ban gedaan werden, uitgenomen Rogier, in tegenwoordigheid van de heer Stragge, Thomas Jarret, mr. Egleston, ridder, en verscheidene andere aanzienlijke lieden, zo van Cheshire als van Lancashire, die tot Rogier Hollands familie en vrienden behoorden, en bij de bisschop met ernst tussen traden, op hoop van hem het leven te redden. Terwijl de bisschop hem nog door zijn schone en vleierende woorden hoopte te winnen, begon hij hem aldus aan te spreken.

Bonner. "Rogier, ik heb u vroeger herhaalde malen aan mijn huis ontboden en met u gesproken. En, al bent gij niet geoefend in de Latijnse taal, zo blijkt toch, dat gij een goed geheugen hebt en goed kunt spreken. Maar gij bent soms wat haastig, wat bij sommigen een natuurlijk gebrek is. En, waarlijk zulke mensen zijn niet van de kwaadste; want ik kan zelf nu en dan wel wat driftig wezen, maar mijn toorn is spoedig geweken. Derhalve Rogier, waarlijk, ik heb een goede dunk van u, dat gij u met deze booswichten niet ten enenmale zult afscheuren van de kerk uwer ouders en van uw vrienden, die hier zijn, allen zeer goede katholieken, zoals ik gehoord heb, en zoals ik ook u voor goed houd; wees derhalve wijs, en keer met de verloren zoon weer naar huis en zeg: "Ik ben overgegaan tot de kerk der scheurmakers en ketters van de Rooms katholieke kerk;" en ik verzeker u, gij zult niet alleen gunst vinden bij God; maar de kerk, die macht heeft, zal u alles vergeven, u nieuwe kleren geven, en het gemeste kalf slachten, om u goed te behandelen; dat is, dat gij, als gij dit doet, zulk een grote rust in uw gemoed zult vinden in het terugkeren tot de kerk, als de hongerige zoon verkwikt werd door de aangename spijs, daar hij tevoren de draf der zwijnen had moeten eten, zoals ook gij gedaan hebt met de ketters, die zich van de kerk afscheidten. Ik geef hun een zachte naam, maar zij zijn erger, en terwijl sloeg hij zijn hand aan zijn muts uit eerbied, dan zwijnendraf, want zij kennen de kerk, en willen haar niet volgen. Indien ik dit alles tot een Turk zei, ik ben overtuigd, dat gij mij geloven zoudt. Maar Rogier, indien ik u en uw vrienden geen goed hart toedroeg, zou ik zoveel niet hebben gezegd, als ik nu gedaan heb."

Na het uiten van deze woorden, bedankten zijn vrienden, die daar waren, de bisschop zeer voor zijn goede genegenheid te hunwaarts, alsook voor zijn moeite, die hij om zijnen- en hunnentwil genomen had.

Bonner. "Wel Rogier, wat zegt u nu; gelooft gij niet, dat, nadat de priester de woorden der inzegening uitgesproken heeft, het lichaam van Christus wezenlijk en lichamelijk onder de

gedaante van brood en wijn is? Ik bedoel hetzelfde lichaam, dat van de maagd Maria geboren en aan het kruis genageld was, en op de derde dag weer is opgestaan?

Holland. Uw eerwaardigheid zegt hetzelfde lichaam, dat van Maria geboren en aan het kruis genageld was, en dat op de derde dag," enz.; maar gij vergeet er bij te voegen, dat in de hemel opgevaren is; en de Schrift zegt dat Hij daar blijven zal, totdat Hij komt om te oordelen de levenden en de doden. Zo is het dan niet onder de gedaante van brood en wijn, door "Hoc est corpus meum" &.

Bonner. "Rogier, ik zie dat mijn moeite en goede bedoelingen niets vermogen, en, indien ik met u zou willen redetwisten, bent gij zo eigenzinnig, zoals uw geestverwanten zijn, dat gij wel zeven jaren achtereen tevergeefs zoudt blijven praten, als men u liet begaan. Antwoord, of gij de dadelijke en lichamelijke tegenwoordigheid van het lichaam van Christus in het sacrament wilt belijden of niet?"

Holland. "Mijnheer, hoewel God u hier door Zijn toelating gesteld heeft, om Zijn waarheid en eer aan ons Zijn getrouwe dienaren te verbreiden, zo is nochtans uw bedoeling zeer ver van de ijver van Jezus Christus verwijderd, en in al uw woorden openbaart gij dezelfde ijver, die Annas en Kájafas betoonden, terwijl gij vertrouwt op hun gezag, overleveringen en plechtigheden, meer dan op Gods Woord.

Bonner. "Indien ik hem liet begaan, zou hij van spreken tot razen overgaan, evenals een radeloze ketter."

Strange. "Rogier, ik bemerk dat mijnheer wil, dat gij hem zeggen zoudt of gij u aan hem wilt onderwerpen of niet."

Bonner. "Ja, en ook de tegenwoordigheid belijden, waarvan ik gesproken heb."

Rogier wendde zich toen tot de heer Strange, en de overige leden van zijn familie en vrienden, knielde blijmoedig neer en zei: "God heeft door de mond van zijn dienaar Paulus gezegd: "Alle ziel zij de macht, over [haar] gesteld, onderworpen; en die ze verduisteren, zullen over zichzelf een oordeel halen." En, daar gij als overheid door de wil van God bent geroepen, onderwerp ik mij aan u en allen, die tot overheden zijn aangesteld."

Bonner. "Dat is goed gezegd. Ik zie, dat gij geen wederdoper bent. Wat zegt gij dan van de tegenwoordigheid van het lichaam en het bloed van Christus in het sacrament des altaars?"

Holland. Ik zeg en bid u allen om op te letten en getuigenis te geven, want dit moet gij doen voor de rechterstoel van Christus, van wat ik spreek; want hier is het einde. En gij, mijn waarde vrienden, hij keerde zich tot zijn vrienden ik bid u, deelt mijn vader mee, wat ik u zeg, opdat hij weten mag, dat ik een christen ben. Ik zeg en geloof, en ben daarvan ten volle door de Schrift verzekerd, dat ik door het sacrament van het Avondmaal van onze Heere, dat in de heilige gemeenschap der gelovigen bediend wordt volgens Christus instelling, wanneer ik berouw heb over en boetvaardig ben wegens mijn zonden, en het voornemen heb mij te beteren en een nietig, leven te leiden, en alzo in oprechte liefde waardig aan Gods tafel kom, door het geloof ontvang, het lichaam en het bloed van Christus. En, al is ook Christus, naar Zijn menselijke natuur, gezeten aan de rechterhand Zijns Vaders, toch zijn door het geloof, zeg ik, Zijn lijden, Zijn dood en Zijn verdiensten de mijne, en door het geloof blijf ik in Hem en Hij in mij. En wat de mis, de wezensverandering en de aanbidding van het sacrament aangaat, die zijn niets dan loutere goddeloosheid en afgrijpselijke afgoderij.

Bonner. (hem in de reden vallende). "Ik dacht wel, dat hij zich zou doen kennen als zulk een lasterlijk ketter, als ik ooit gehoord heb. Hoe oneerbiedig spreekt hij van de mis. Hij las vervolgens zijn bloedig vonnis voor, en veroordeelde hem om te worden verbrand.

Gedurende deze tijd was Rogier zeer stil en lijdzaam, en toen hij vertrekken zou, zei hij: "Mijnheer, laat mij nog een paar woorden spreken." De bisschop wilde hem niet langer aanhoren, en gebood hem te vertrekken. Een van zijn vrienden intussen, die daartoe aangezocht was, zei: "Spreek, wat hebt gij te zeggen?"

Holland antwoordde: "Ik zei u daareven, dat uw gezag van God was en door Zijn toelating; en nu zeg ik u: God heeft het gebed van Zijn dienaren verhoord, dat onder tranen voor zijn verdrukke heiligen tot u opgezonden is, die gij dagelijks vervolgt, zoals gij ons nu doet. Maar dit durf ik voor God vrijmoedig te zeggen, waartoe ik door mijn geest gedrongen word, dat God de hand uwer wreedheid zal verkorten, zodat gij voor zekere tijd zijn gemeente niet kwellen zult. En binnenkort, mijn waarde broeders, zult gij zien, dat dit waar is; want na deze

dag zal er niemand meer door hem op deze plaats gebracht worden, om die in het martelvuur of op de brandstapel te beproeven." En dit geschiedde ook; want daarna heeft er, Gode zij dank, niemand meer op Smitsveld geleden om de getuigenis van het Evangelie.

Nadat hij dit gezegd had, zei Bonner: "Ik zie dat gij zo woedend in uw ketterijen bent als ooit Johanna Butcher was; in gloed en gramschap zou je graag een razende profeet worden. En, al zoudt gij en uw geestverwanten mij graag opgehangen zien, zo zal ik in het leven blijven om u te verbranden; ja, al uw aanhangers, die in mijn handen vallen, en het sacrament des altaars niet willen aanbidden, zal ik verbranden," en met deze woorden vertrok hij.

Toen begon Rogier Hollandt zijn vrienden tot bekering te vermanen, en om gunstig te denken over hen, die, wegens de getuigenis van het Evangelie, lijden moesten. Daarop kwam de bisschop weer terug, en beval de gevangenvaarder, dat niemand met hem spreken mocht zonder zijn toestemming; en dat, zo iemand dit deed, hij gevangen zou genomen worden:

Daarna werd hij met de bovengenoemde mannen naar de strafplaats gebracht. Op die dag was openlijk bekend gemaakt, dat niemand zo vermetel mocht wezen om een woord te spreken tegen hen, die gestraft werden, of iets van hen aan te nemen, of hen aan te raken, op straf van gevangen genomen te zullen worden, zonder enige borg te mogen stellen, en nog vele andere bedreigingen, die in dat geschrift vervat waren. Niettegenstaande dit alles, riep al het volk luide, en zij baden God om de vrome getuigen te versterken; en wederkerig baden ook voortdurend de getuigen van Christus voor het volk en de wederoprichting of herstelling van Gods kerk.

Terwijl Rogier de paal en het stro omhelsde, sprak hij eindelijk: "Heere, ik dank Uw majesteit in alle ootmoed, dat Gij mij uit de doodstaat geroepen hebt tot het licht van Uw hemels Woord, en na ook tot de gemeenschap van Uw heiligen, dat ik mag zeggen en zingen: *Heilig, heilig, heilig is de Heere Zebaoth*. Heere, in Uw handen beveel ik mijn geest. Heere, zeg dit uw volk, en bewaar het voor afgoderij."

Aldus eindigde hij, naar de hemel opziende en God lovende en biddende, zijn leven; voor welke heugelijke standvastigheid de Heere geprezen zij.

61. Agnes, de huisvrouw van Prest

Hoewel het bijna ondoenlijk is, door het groot aantal heilige martelaren, de geschiedenis van ieder hunner afzonderlijk te verhalen, die om het Evangelie van Christus, tijdens de regering van koningin Maria, de wrede vuurdood standvastig hebben ondergaan, en wel omdat zij van enige ons onbekend, van enkelen niet beschreven, van anderen vergeten is, zo willen wij nochtans de geschiedenis van een eenvoudige en arme vrouw, die in de stad Exeter werd verbrand, meedelen. Deze vrouw was gehuwd met zekere Prest, en woonde in het gebied van Cornwall. De man had zich ten enenmale aan de gruwelijke bijgelovigheden der pausgezinden overgegeven, zodat de vrouw dikwijls door haar man en kinderen berispt en getergd werd en gedwongen om naar de afgodische tempel te gaan, haar zonden aan een priester te biechten, het kruis na te lopen in de processie, en God de Heere te danken voor de herstelling van het antichristelijke rijk. Maar deze Godzalige vrouw gevoelde een grote strijd in haar gemoed, zodat zij dit niet langer kon verdragen. Zij bad de Heere ernstig haar met Zijn hulp, bijstand en genade te willen versterken. Het gevolg hiervan was, dat zij korte tijd daarna, toen zij in zekere nacht te bed lag, een aangename gewaarwording en een zeer uitnemende troost in haar hart gevoelde, zodat zij van die tijd aan in het geloof versterkt werd, haar man en kinderen begon te verloochenen om Christus' wil, en die te verlaten.

Bij haar spoedig vertrek had zij niets meegenomen, zwierf her en derwaarts, en won de kost met spinnen. Van haar man gescheiden, openbaarde en verkondigde zij met vrijmoedigheid haar geloof, waarom de vijanden der waarheid haar weer naar huis brachten en haar begonnen te beschuldigen. Zij sleurden haar voor de bisschop van Exeter, Troubleville genaamd, en de kanselier van Exeter, Blackstone, teneinde daar te worden ondervraagd. Het voornaamste punt, waarvan zij haar beschuldigden, was dat zij verkeerde gevoelens aangaande het sacrament des altaars had, en tegen hun afgoden en beelden zich verklaard had, zoals dit door de getuigenissen en verklaringen van hen, die daarbij tegenwoordig waren, en door het onderzoek, voor de bisschop gedaan, blijken zal, dat aldus plaats had.

De bisschop. "Gij dwaze vrouw, ik hoor, dat u zich tegen het heilige sacrament des altaars, wat het lichaam van Christus is, hebt verklaard. Foei, schaamt gij u niet, dat gij, een onwetende vrouw, u met zulke ingewikkelde zaken bemoeit, die de kennis van alle leraren der wereld te boven gaan, en dat gij spreekt over zulke geheimenissen en verborgenheden? Bemoei je met je eigen zaken het is geen vrouwenwerk om over deze verborgenheden te spreken, terwijl zij aan haar werk zijn. En als alles zo is, als ik vernomen heb, bent je waard om verbrand te worden.

De vrouw. "Mijnheer, ik vertrouw, dat u mij zult toestaan, voor mijzelf te spreken."

De bisschop: Ja waarlijk, daarom heb ik je hier ontboden."

De vrouw: "Mijnheer, ik ben een arme vrouw, die van mijn handenarbeid leven moet, en ben gewillig om een penning te verdienen, waarvan ik een deel aan de armen geef."

De bisschop: "Daar doet gij goed aan. Hebt gij geen man?"

De vrouw: "Zo lang ik vrij was, heb ik man en kinderen gehad, en heb hen niet verzaakt. Maar nu sta ik hier om de zaak van Christus en de belijdenis van Zijn waarheid, waar ik van tweeën een moet kiezen, of ik moet Christus of mijn man verlaten. Ik zal Christus, mijn hemelse Bruidegom, alleen aanhangen, *en mijn andere man verloochenen, want die vader, moeder, zusters, broeders en man om Christus' wil niet verlaat, is Zijns niet waardig.*

De bisschop: "Christus bedoelde dat van de heilige martelaren, die geen offerande aan de valse goden wilden brengen."

De vrouw: "Waarlijk, mijnheer, ik zou liever sterven, dan die gruwelijke afgod, die in uw mis schuilt, aanbidden."

De bisschop: Gij ondeugende vrouw, wilt u zeggen, dat het sacrament des altaars een gruwelijke afgod is?"

De vrouw: Ja zeker; want er was nooit zulk een afgod als uw sacrament, door uw eigen priesters gemaakt, die bevelen, dat het door alle lieden moet worden aangebeden, en wel met vele plechtigheden, die strijden met wat Christus ons bevolen heeft, namelijk dat het moet gegeten en gedronken worden tot gedachtenis van Zijn lijden en van onze verlossing.

De bisschop: "Zie toch deze babbelaarster! Heeft Christus niet van het brood gezegd: 'Dit is Mijne en van de wijn: Dit is Mijn bloed?'

De vrouw: Ja zeker heeft Hij dat, maar Hij bedoelde dat het Zijn lichaam en Zijn bloed niet was op een vleselijke maar op een de zaak betekenende, en geestelijke wijze."

De bisschop: "Deze vrouw heeft enige praatjes gehoord van de nieuwe predikers, of dit in enige slechte boeken gelezen. Helaas, arme vrouw, gij bent afgedwaald en bedrogen."

De vrouw: "Neen, waarlijk niet, mijnheer. Wat ik geleerd heb, is van vrome leraars, en geput uit Godzalige boeken, die ik heb horen lezen. En wanneer u het wilt toestaan, zal ik u de reden verklaren, waarom ik het sacrament van het altaar niet wil aanbidden.

De bisschop: "Welnu, ga verder; ik houd mij verzekerd, dat het wat moois zal zijn."

De vrouw: "Waarlijk, mijnheer, zo mooi, dit ik daarom mijn arm leven wil verliezen."

De bisschop: "Dus wilt je een martelares worden?"

De vrouw: "Wanneer ik om de verloochening van de broodgod sterven moet, zal ik die dood gewillig en van ganser hart ondergaan."

De bisschop: "Spreek uw gedachten met vrijmoedigheid uit."

De vrouw: "Verdraag mij dan, mijnheer, daar ik slechts een arme vrouw ben."

De bisschop: "Dat zal ik doen."

De vrouw: "Vooreerst, mijnheer, vraag ik u, of gij de artikelen van uw christelijk geloof kunt verzaken, die nadrukkelijk zeggen, dat Christus naar ziel en lichaam voortdurend in de hemel is, waar Hij zit aan de rechterhand van God, Zijn hemelse Vader, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden; of dat Christus, naar Zijn mensheid, in de hemel onze Voorbidder is bij God, Zijn hemelse Vader? En, indien het alzo is, en Hij hier op aarde niet begrepen is in een stuk brood, en niet woont in tempelen met handen gemaakt, maar in de hemel, zoals de Schrift zegt, waarom zouden wij Hem dan hier zoeken? Indien Hij door één offerande Zijn lichaam eenmaal voor allen heeft opgeofferd, om de toorn van God te stillen, waarom maakt gij dan een nieuwe en dagelijkse offerande? Indien Hij met een enige offerande onze gehele verlossing heeft volmaakt, waarom maakt gij die dan door uw valse offerande weer onvoldoende"? Indien de heilige Schrift ons beveelt, om Christus in geest en waarheid te aanbidden, waar om aanbidt gij Hem in een stuk brood? Indien Hij door het geloof en op een geestelijke wijze moet gegeten en gedronken worden, en Hij zelf zegt, "dat mijn vlees niet nut is;" waarom maakt gij ons wijs, dat gij Zijn lichaam en vlees verderbrengt? En waarom zegt gij, integendeel, dat het nuttig is voor ziel en voor lichaam? Helaas, ik ben slechts een domme vrouw, en toch, liever dan ik dit doen zou, zou ik wensen niet langer te leven. Ziehier mijnheer, wat ik te zeggen had."

De bisschop: "Jij bent een fraaie protestant. In welke school bent u toch onderwezen?"

De vrouw: "Des Zondags heb ik de predatie van het Goddelijke Woord bijgewoond, waar ik in deze zaken ben onderwezen, die zo vast in mijn hart geprent zijn, dat zelfs de dood die er niet zal uitwissen."

De bisschop: "Och, jij dwaze vrouw, wie zou zijn adem willen verliezen, om met u en uws gelijken te spreken? Maar, zeg mij eens, hoe komt het, dat gij van uw man bent weggelopen? Indien gij een eerzame vrouw was, zoudt gij uw man en uw kinderen niet verlaten hebben, om een landloopster te worden."

De vrouw: "Mijnheer, ik ben geen landloopster, maar heb voor mijn onderhoud gewerkt, zoals Christus, mijn Heere bevolen heeft; want, als ik in de ene stad vervolgd werd, ben ik naar een andere gevlucht."

De bisschop: "Wie heeft u vervolgd?"

De vrouw: "Mijn man en mijn kinderen; want, toen ik hem ten goede geraden had, dat hij zijn afgoderij verlaten zou en de God, Die in de hemel woont, aanbidden, wilde hij mij geen gehoor geven. Hij en zijn kinderen hebben mij getergd, berispt en gekweld, omdat ik dit niet wilde doen. Daarom ben ik op de vlucht gegaan en niet om hoererij of dieverij; maar alleen omdat ik aan het dienen van deze gruwelijke afgod geen deel wilde nemen, zodat ik, waar ik ook geweest ben, liever dan de mis bij te wonen, die gemeden en mij verontschuldigd heb, om niet in uw Roomse kerk te komen."

De bisschop: "Het schijnt dat gij een fraaie huisvrouw bent, daar gij uw man en de kerk verlaat!"

De vrouw: "Wat mijn huisvrouwenschap aangaat, dat is niet veel bijzonders. God schenke mij de genade om altijd naar de ware kerk te gaan."

De bisschop: "Wat verstaat gij onder de ware kerk?"

De vrouw: "Niet uw pauselijke kerk, die vol van allerlei afgoderij en gruwelen is; maar de kerk van Christus, waar twee of drie in Zijn naam vergaderd zijn, daar wil ik heengaan, zolang ik leef."

De bisschop: Het blijkt, dat gij een kerk hebt op uw eigen hand." Tot de dienaars: "Werpt haar in de gevangenis, totdat wij haar man ontboden hebben."

De vrouw: "Ik heb slechts één man, die is reeds in deze stad, en zal met mij zijn in de gevangenis, van wie ik nimmer scheiden zal."

De ondervraging werd verder die dag gestaakt. Terwijl zij in de gevangenis gezet was, wilden Blaestone, de kanselier en de andere priesters, die daarbij tegenwoordig waren, de bisschop wijs maken, dat zij dol en buiten haar zinnen was, en het gebruik van haar verstand miste. Dit is echter niets nieuws, daar de wijsheid Gods onder de vleselijke

mensen dezer wereld geacht is als dwaasheid. Daarom beraadslaagden zij samen, om haar uit de gevangenis te laten.

Toen zij nu losgelaten was, nam de gevangenvaarder van de bisschoppelijke gevangenis haar als dienstbode aan, om te spinnen en ander huiswerk te verrichten, op voorwaarde echter, dat zij vrijheid had de stad in te gaan wanneer en waar zij wilde. En, als zij nu en dan de stad inging, hadden vele lieden groot genoegen om haar te horen spreken. De meeste redenen, die, zij gewoonlijk voerde, waren tegen het sacrament des altaars gericht, wat haar het meest ergerde. Toen daarna haar man ontboden was, weigerde zij met hem naar huis te gaan, uit vrees dat daardoor haar godsdienst mocht geschandvlekt worden, aangezien zij in de verdediging daarvan zo standvastig voor de bisschop en de andere priesters gestreden had.

Toen zij nu vrijheid had, om bij haar bekenden in de stad te verkeren, begonnen de priesters haar weer te kwellen en te tergen, teneinde zij haar verkeerd gevoelen van het sacrament des altaars zou verzaken, en zou zeggen dat dit het natuurlijke lichaam van Christus was. Maar zij zei hun, dat het niet anders was dan alleen brood en wijn, en dat zij zich behoorden te schamen om te zeggen, dat een stuk brood door een mens van wezen zou worden veranderd in het natuurlijke lichaam van Christus, welk brood dikwerf door mensen gekauwd en gegeten wordt; ja, wat vaak beschimmeld en verbrandt. Het heilige lichaam mag niet aldus behandeld worden, noch in de hostiekas, alsof het in een gevangenis ware opgesloten, noch in de sacramentbussen verborgen worden.

"Laat dat," zei zij, "uw god zijn, maar de Mijne zal het nooit worden. Mijn Zaligmaker zit ter rechterhand van God, Zijn almachtige Vader, waar Hij voor mij bidt; want dit brood van het sacrament, dat door Christus tot een gedachtenis van Zijn lijden is ingesteld, te veranderen in het wezenlijke lichaam van Christus, en dat met Goddelijke eerbied te aanbidden, is niets dan dwaasheid en bedrog van de duivel."

Toen zeiden de priesters, dat de duivel haar verleid had.

"Neen," zei zij, "Ik ben verzekerd, dat de levende God de ogen van mijn verstand heeft geopend, Die mij heeft onderwezen in de rechte kennis van dit Zijn heilig sacrament, dat in de ware kerk op de rechte wijze wordt bediend, hoewel het in de valse kerk misbruikt wordt."

Toen vroeg haar een Minderbroeder, die daarbij stond, hoe zij over de heilige vader de paus dacht.

"Ik geloof," zei zij, "dat hij de antichrist en een duivel is;" en, toen zij dit gezegd had, begon hij te lachen.

"Licht niet," zei zij, "het is veel meer nodig voor ulieden om te wenen en berouw te hebben, daar gij kooplieden bent geworden van uw Babylonische hoer. Ik veracht hem met al zijn bedriegerijen. Gaat weg van hier, want u verontrust mijn gemoed, daar gij mij op uw boze wegen zoekt te brengen. Liever wil ik dit onsterfelijke leven verliezen, dan van mijn geloof afvallen; wijkt daarom van mij!"

Een priester. "Dwaze vrouw, wij zijn bij u gekomen tot uw bestwil, en om de zaligheid van uw ziel te zoeken."

De vrouw. "Och, wat goeds kunt gijlieden mij aanbrengen, daar gij leugens in plaats van waarheid leert? Hoe kunt gij de zielen der mensen behouden, als gij niets anders dan verdoemelijke leugens en zielenverderf predikt?"

Een priester. "Kunt gij ons dit bewijzen?"

De vrouw. Ja; want gij vermoordt de zielen der mensen, als gij het volk leert de afgoden, beelden, stokken, blokken en stenen te aanbidden in plaats van de levende God; en hun also een valse God leert te eren, namelijk, een stuk brood, dat gij zelf hebt gemaakt. Daarenboven leert gij, dat de paus de stedehouder van Christus is, en de macht heeft om de zonden te vergeven; dat er een vagevuur is, nadat Christus ons van alle zonden door Zijn bloed gereinigt heeft; en bovendien zegt gij, dat gij dagelijks God maakt om te worden opgeofferd, nadat het lichaam van Christus eens voor allen opgeofferd is. Leert gij niet, dat het volk zijn zonden moet biechten en aan uw oren vertellen, terwijl gij hun wijs maakt, dat zij anders zouden verdoemd worden, indien zij niet alles beleden, regelrecht tegen de heilige Schrift, die zegt: "wie kan zijn zonden tellen?" Belooft gij niet missen voor de doden en zielmissen te zullen

doen, en verkoopt gij alzo uw gebeden niet voor geld? Gij dwingt het volk om uw vergiffenissen te kopen, en aldus vertrouwt gij op uw eigen dwaze verbeelding, en volgt uw boze gedachten, die met de geboden Gods strijden. Leert gij ons niet paternosters te bidden, en de gestorven en overleden heiligen niet Goddelijke eer aan te roepen? Vervaardigt gij niet wijwater en wijbrood, en maakt gij het volk niet wijs, dat u de duivelen daardoor kunt bevreesd maken? Bedrijft gijlieden niet duizenden andere gruwelen, te veel om op te noemen? En, toch zegt gij, dat gij bij mij gekomen bent tot mijn bestwil, en om mijn ziel te behouden. Vaartwel met uw eigen zaligheid. want, ik heb de mijne alleen op God gevestigd.

Terwijl zij deze vrijheid genoot, die slechts een maand duurde, ging zij naar de St. Pieterskerk, en zag daar een Duitser die nieuwe neuzen maakte aan zekere beelden, die in de tijd van de Godzalige koning Eduard mismaakt en afgestoten waren. Zij zei: "Wat bent gij toch een dwaze man, om nieuwe neuzen aan de beelden te zetten. Zij zullen spoedig haar gehele hoofd verliezen."

Toen berispte haar deze Duitser, nam haar het gezegde zeer kwalijk, en vatte dit op als laster.

Zij antwoordde daarop: "Vervloekt bent u met al uw beelden."

Toen schold hij haar voor hoer.

"Ik ben geen hoer," zei zij, "maar uw beelden zijn hoeren, en gij bent een hoerenjager, want de Heere zegt: "Gij hoereert vreemde goden na, beelden, die uw eigen handen hebben gemaakt, en gij bent een dergenen, van wie de Heere spreekt."

Daarna werd zij weer bij de bisschop aangeklaagd; en toen zij voor hem ontboden was, werd zij andermaal op harde wijze in de gevangenis gesloten. Toen zij in de gevangenis zat, kwamen vele lieden haar bezoeken, en onder die een edele vrouw, begaafd met een kloek verstand, de vrouw van een edelman, Walter Raughley, genaamd. Nadat deze juffrouw in de gevangenis gekomen was, begon zij haar christelijk geloof voor te lezen, en toen zij kwam aan het artikel: "Opgevaaren naar de hemel, hield zij even op, en verzocht deze juffrouw daarop te willen letten, en het heilige lichaam van Christus in de hemel te zoeken, zittende aan de rechterhand Gods en niet op de aarde. "Want," zei zij, "God woont niet in tempelen, die door mensenheden zijn gemaakt. Het heilige sacrament is niets anders dan een instelling tot gedachtenis van het lijden van Christus, dat de pausgezinden in een afgod hebben veranderd, ver verwijderd van de gedachten aan het lichaam en het lijden van Christus, welke afgoderij niet lang duren zal. Ik bid u, juffrouw, neem mij deze woorden niet kwalijk."

Toen deze juffrouw thuis bij haar man gekomen was, verklaarde zij, dat zij nog nooit een vrouw had horen spreken met zulk een ijver, eenvoudigheid en Godzaligheid als deze, zodat, indien de Heere niet met haar geweest ware, zij niet op zulk een standvastige wijze zulke zaken had kunnen verderbrengen, waarop zij niet in staat was te antwoorden, hoewel zij lezen kon en deze onwetende vrouw niet.

Eindelijk, toen zij zagen, dat gevangenschap noch vrijheid, bedreigingen noch vleierijen haar konden bewegen, maar dat alles tevergeefs was, en zij zich in geen dele tot hun bijgelovige handelingen en gruwelijke daden schikken wilde, noemden zij haar een wederdoper, en zeiden, dat zulke hoge zaken haar verstand te boven gingen, en zij niet in staat was daarop te antwoorden. "Ik beken," zei zij, "dat deze zaken mijn verstand te boven gaan; nochtans ben ik tevreden als een getuige van het sterven van Christus te lijden; daarom, haast u, en stelt de tijd niet langer uit, want nooit zal ik tot uw gruwelijke afgoderij terugkeren. De bisschop zei: "De duivel heeft u verleid." "Neen mijnheer," antwoordde zij, "de Heilige Geest leidt mij, en Deze is het, Die mij ter middernacht, toen ik te bed lag, inwendig heeft geroepen, en mij zijn waarheid geopenbaard." Toen de priesters dat hoorden, begonnen zij luidkeels te lachen.

Daarop werd het vonnis uitgesproken, hetwelk luidde, dat zij eerst naar de plaats waar zij vandaan was, zou gebracht worden, en vandaar naar de strafplaats, om levend te worden verbrand. Toen zij daarheen ging, loofde zij de Heere onder het volk met luider stem, roepende: "Och Heere, mijn God, ik loof en dank U voor deze groten en gelukzaligen dag, die ik nu beleef, en waarnaar ik zolang gezocht heb, om te mogen lijden ter wil van Uw heilige waarheid." De goddeloze mensen spotten en scheerden de gek met haar, wat zij met groot geduld verdroeg. Nadat het vonnis gelezen was, begonnen zij haar valse gunsten aan te bieden, namelijk, dat, indien zij tot hen wilde terugkeren, en haar geloof herroepen, zij het leven zou behouden. Maar zij antwoordde hun: "Dat zij ver, om het eeuwige leven te verliezen voor een vleselijk en tijdelijk leven. Ik zal mij nu of nimmer van de hemelse Bruidegom afwenden tot mijn aardse man, noch van de gemeenschap der Engelen en heiligen tot sterfelijke mensen. Indien mijn man en mijn kinderen zich tot God willen bekeren en geloven dan ben ik de hun. In het andere geval is God mijn Vader, is God mijn moeder, is God mijn broeder, zuster en bloedverwant; ja, God mijn getrouwe vriend."

Toen zij in handen van de stadhouder overgeleverd was, en door diens beambten en dienaren gebracht was naar de strafplaats, Southenthey genaamd, buiten de vesting van de stad Exeter, kwam er een hoop priesters bij haar, om haar op de proef te stellen en te plagen. Zij verzocht hun haar niet langer te willen tergen, en teneinde hun de mond te stoppen, en hun geen gehoor te geven, riep zij met luider stem: "Och Heere, wees mij zondares genadig! Och Heere, wees mij zondares genadig," totdat zij aan de paal gebonden, en door de woedende vlammen verteerd was, wat zij met groot geduld verdroeg. En aldus gaf zij haar geest, met zulk een grote standvastigheid, aan de Heere over, als ooit enige vrouw vroeger gedaan had.

In haar leven was zij zulk een eenvoudige vrouw, als ooit iemand gezien had; en, toen zij naar de strafplaats ging, had zij zulk een vrolijk en blijmoedig gelaat, dat zij toonde bereid te zijn, als op de dag van een bruiloft, om het Lam te ontmoeten. In al haar vragen en antwoorden legde zij groot geduld aan de dag. Zij was armoedig gekleed en sober in haar spijs en drank, werkte altijd en was nimmer leeg, goed voor de armen, en zeer troostrijk voor allen, die met haar spraken. Terwijl zij in de gevangenis vertoefde, wilde zij van niemand geld aannemen, en zei, dat zij heenging naar een stad, waar het geld geen heerschappij voerde, en dat, zolang zij op aarde was, God beloofd had haar te voeden. Aldus eindigde zij dit sterfelijk leven, om de naam van Christus, tot bevestiging van de Evangelische waarheid.

62. William Fetty, een kind van acht jaren

Indien de bloedige pijnigingen en de wrede dood een jong onschuldig mens, die niet lijdt om eigen boosheden, maar om de waarheid van Christus en de godsdienst, tot een martelaar maken, verdient het kind van zekere John Fetty zeker onder het aantal der heilige martelaren te worden gerekend. Dit werd in het huis van de bisschop Bonner op ongenadige wijze gezeseld, zoals uit de volgende geschiedenis blijken zal.

Onder hen, die vervolgd en gevangen genomen werden om de belijdenis der waarheid, en nochtans wonderbaarlijk verlost door Gods voorzienigheid, was zekere John Fetty, een arm Godzalig man, wonende in de streek van Klerkenwell, een kleermaker, oud tweeënveertig jaren, die aangeklaagd was bij de priester van die streek, Brokenbury, en wel door zijn eigen vrouw, omdat hij met haar niet naar de kerk wilde gaan, en deelnemen aan haar afgoderij. Door beschikking van die priester werd hij door de beambte daar gevangen genomen; maar terstond na zijn gevangenneming verviel zijn vrouw tot razernij. En, hoewel dit voorbeeld, wellicht bij gebrek aan kennis en onderwijs in zulke zaken, het gewetens van die beklagenswaardige en onkundige lieden weinig kon bewegen, om hun vervolging te staken, werkte nochtans het natuurlijke medelijden tot die ondankbare vrouw derwijze in hun harten, dat zij, tot behoud van haar en haar beide kinderen, die anders zeker verloren zonden zijn gegaan, voor die tijd haren man loslieten, hem niet naar de gevangenis brachten, maar hem gerust in huis lieten blijven. Hij trachtte de onbeleefde handelwijze, die hij van zijn vrouw ondervonden had, zoveel mogelijk te vergeten, en behandelde haar in die tijd zeer goed, en voorzag haar van alles, zodat zij door Gods genadige voorzienigheid in drie weken weer geheel hersteld was, en voor het merendeel het gebruik van haar verstand terug kreeg en tot haar zinnen kwam.

Doch de kracht van de satan openbaarde zich derwijze in het hart van deze boze vrouw, dat zij, niettegenstaande de vriendelijke behandeling van haar man, zo spoedig zij weer enigermate beter was, haar man weer ging beschuldigen, tengevolge waarvan hij voor de tweede maal gevangen genomen en gebracht werd bij Sir Mordant, ridder, een van de commissarissen der koningin. Nadat deze hem had ondervraagd, zond hij hem, door Cluney de beambte van de bisschop, naar Lollaartstoren, waar hij allereerst in zeer, pijnlijke boeien werd gesloten, en een schotel met water met een steen daarin bij zich had staan. God weet, waartoe dit dienen moest; misschien wel om te tonen, dat hij op niet veel spijs te rekenen had.

Nadat nu deze John Fetty gedurende vijftien dagen in de gevangenis had doorgebracht, en soms met het been en de arm, dan weer met één van zijn lichaamsleden, soms weer met beide armen en een in de boeien hing, gebeurde het, dat een van zijn kinderen, William een jongen van omtrent acht of negen jaren, ten huize van de bisschop kwam, om te horen, of hij verlof kon krijgen tot zijn vader te gaan. Toen hij daar kwam, ontmoette hem een der geestelijken van de bisschop, die hem vroeg, wie hij verlangde te spreken. Het kind antwoordde, dat het kwam om zijn vader te zien. De geestelijke vroeg andermaal, wie zijn vader was.

De jongen wees op de Lollaartstoren, en gaf te kennen, dat zijn vader daar gevangen zat.

"Dan is uw vader", zei de priester, "een ketter." Het kind was zeer gevat, bezat een vrijmoedige geest, was ook Godzalig opgebracht, en door zijn vader in de kennis van God onderwezen, en antwoordde: "Mijn vader is geen ketter, maar gij bent een ketter want gij draagt het teken van Baäl."

Daarop nam de priester het kind bij de hand, en bracht het in het huis van de bisschop, of dit bij de bisschop zelf was of niet, is onbekend, maar is wel waarschijnlijk.

Daar sloegen en geselden zij dat zwakke kind, geheel ontkleed, zo schandelijk en zonder het minste medelijden, dat er niets dan bloed te zien was, en lieten vervolgens, om te pralen met hun katholieke tirannie, het kind door Cluney, die de bovenkleren van het kind op de arm droeg, in het hemd bij zijn vader in de gevangenis brengen, terwijl het bloed langs het lichaam droop.

Toen het kind bij de vader kwam, viel het voor hem op de knieën, en vroeg hem zijn zegen. Toen de arme man zijn kind zag, en bemerkte, dat het zo wreed behandeld was, riep hij met grote droefheid uit: "Helaas William, wie heeft je dat gedaan?"

De jongen antwoordde, dat, toen hij gevraagd had om zijn vader te mogen spreken, de priester met het teken van Baäl, hem in het huis van de bisschop gesleurd had, en dat hij daar zo behandeld was, Cluney rukte hem daarop met geweld uit de handen van de vader, en bracht hem weer naar het huis van de bisschop, waar zij hem nog drie dagen hielden.

Om de zaak wat te beteren en de arme man wegens dit gruwelijke feit wat tevreden te stellen, besloot Bonner na drie dagen de man weer los te laten; en liet hem daarom zeer vroeg in de ochtend uit Lollaartstoren in zijn slaapkamer brengen, waar hij de bisschop vond, die zich voor een groot vuur zat te koesteren.

Toen John Fetty in de kamer kwam, zei hij: "God zij hier en vrede! God zij hier en vrede," Bonner zei: "Dat is niets. God zegene u, goede morgen," Fetty hernam: Indien gij maar tegen deze vrede kikt, is deze de plaats niet, die ik zoek."

Een van de geestelijken van de bisschop, die daarbij stond, keerde de beklagenswaardige man om, wilde hem beschaamd maken, en zei al spottende: "Wie hebben wij hier? Een toneelspeler?" Terwijl Fetty daar stond, zag hij bij het bed van de bisschop een paar grote paternosters hangen; waarop hij zei: "Mij dunkt, dat de beul niet ver van hier is; want de strop, wijzende op de paternoster, is reeds hier aanwezig."

Door die woorden werd de bisschop zeer ontroerd. In het raam van des bisschops kamer zag hij ook een klein kruis, waarvoor de bisschop gewoon was knielende zijn gebeden te doen, en vroeg aan de bisschop, wat dat was. De bisschop antwoordde, dat het Christus was.

"Is Hij zo wreed behandeld, als Hij hier geschilderd is?" vroeg Fetty. "Ja," zei de bisschop.

"Even wreed," zei Fetty, "wilt u ook hen behandelen, die voor u verschijnen. Want gij zijt voor Gods volk, wat Kájafas was voor Christus."

In grote woede zei de bisschop: "Gij bent een snode ketter, ik zal u laten verbranden, al moet het mij ook alles kosten, wat ik aan mijn mantel heb."

Het was beter," zei Fetty, "dat gij hem aan een arm mens gaf, opdat hij voor u mocht bidden."

Bonner oordeelde evenwel, aan het gevaar denkende, waarin het kind wegens de geseling verkeerde, en welke moeilijkheden daaruit zouden kunnen voortvloeien, dat het beter was deze man los te laten, wat ook plaats had. Nadat de bisschop aldus het voor en tegen gewikt en gewogen had, liet hij hem eindelijk los, en beval hem, dat hij het kind naar huis zou meenemen.

Hij deed dit met een gebroken hart, omdat hij dit arm onschuldig kind in zulke vreselijke pijnen en smarten moest zien. Veertien dagen daarna stierf het kind, hetzij ten gevolge van de wrede geseling of wegens andere zwakheid, dit is onbekend; en daarom laten wij de ware toedracht der zaak aan God de Heere over, Die alle verborgen dingen weet, en laten de verstandige lezer daarover oordelen.

Doch, hoe dit ook zij, de Heere gebruikte evenwel deze hun wrede daad als een middel van Zijn voorzienigheid, tot verlossing van deze goede en beklagenswaardige man en gelovige Christen. Zijn naam zij daarvoor geprezen. Amen.

63. Verscheidene gelovige christenen in Engeland juli – november 1558

Deze lof moet men de Engelsen nageven, dat zij zich zeer ijverig hebben betoond, om de gedachtenis en zalige herinnering te bewaren van hun martelaren, niet alleen van hen, die in groot aanzien waren, en door hun geschriften aan de kerk van onze Heere Jezus Christus een goede herinnering hebben nagelaten, maar ook de namen dergenen, die in het openbaar werden opgeofferd, of in de gevangenis door pijnigingen door de vijanden der waarheid, om de getuigenis van het heilige Evangelie, van hun leven beroofd werden, zoals men hier overvloedig zien zal.

De namen van hen, die korte tijd voor de dood van koningin Maria werden omgebracht, zoals Johannes Foxus en andere engelse geschiedschrijvers verhalen, zijn, behalve de bovengenoemde, nog de volgende:

Te Hainsford of Brentford werden op de 14e Juli verbrand zes martelaren, te weten **Robert Milles, Steven Cotton, Robert Dynes, Stephanus Wight, Jan Stade, William Pikes** een leerlooier van Ipswich. In het derde jaar van het bewind van Mary las Pikes in Tyndale's vertaling van de Bijbel (gecorrigeerd door Rogers) in zijn tuin. Vier druppels bloed vielen plotseling op het boek. Hij vertelde het zijn vrouw en beiden zagen het als een voorbode van wat komen ging.

De 19e Juli werd te Winchester verbrand **Thomas Benbridge**, een edelman. Benbridge leed ontzaggeijk door het kleine vuur. Vrienden blusten het uit, waarna hij weer naar de Fleet, een gevangenis, gezonden werd. Na veel tormenten werd hij verbrand.

Thomas Banion, een wever werd verbrand op 27 Augustus 1558

Te Ipswich Cornhill werden, op de 4e November, verbrand **Alexander Gouch**, een man van zesendertig jaren, en **Alice**, de vrouw van **Driver**.

Alexander of Saunder, (1520? - 1558) was een wever van Woodbridge, Suffolk. Meester Nunn vervolgde Gouch van Woodbridge en Driver's vrouw van Grundisburgh, die beiden in de buurt moesten worden verbrand, om zijn huis in Grundisburgh. Driver en Gouch werden onderzocht in Ipswich voordat Dr Spencer en Dr Gascoigne.

In de maand November werd te Exeter een vrouw verbrand, in de ouderdom van vierenvijftig jaren.

Philip Humphrey, van Onehouse, Suffolk, werd verbrand te Bury St. Edmunds, kort voor de dood van Mary. Gelijk met **John David en Henri David**.

De 10e November werden te Canterbury, zes dagen voor de dood van koningin Maria, vier martelaren verbrand, zijnde de laatste in haar tijd, te weten: **J. Corneford, of Wortham; C. Browne, of Maidstone; J. Herst, van Ashford; Alice Snoth, en Catharine Knight**, moeder van Robert Tynley, een oude vrouw.

In 1558, het jaar waarin koningin Maria stierf en de vervolging ophield, kwamen er 39 op de brandstapel om.

Gedurende de vijf korte jaren van de regering van Maria (van de 6^e Juli 1553 tot de 17^e November 1558 stierven er op de brandstapel 284 martelaren.

Onder degenen, die verbrand werden, waren er 5 bisschoppen, 21 geestelijken (leeraars), 8 van de aanzienlijken des lands, 84 ambachtslieden, Zo landbouwers, dienstboden en arbeiders, 26 getrouwde vrouwen, 20 weduwe, 9 jonge meisjes, 2 knapen en 2 zuigelingen. 64 anderen werden om hun geloof vervolgd, waarvan 7 gezeseld werden, 16 in de gevangenis omkwamen, 12 in mesthopen begraven werden, enz.

Na de dood van Thomas Cranmer, geestelijke van Engeland, tot de dood van koningin Maria telt men **176** honderd zesenzeventig mensen, die in verscheidene steden en plaatsen van dat koninkrijk wegens de godsdienst, zo bij openbaar, vonnis zijn gedood, als die veroordeeld werden, en in het geheim in de gevangenis zijn omgekomen of van honger gestorven.

64. Gods straf op enkele van de vervolgers van Zijn volk in de tijd van Mary's regering.

Hoewel de koningin Maria en andere voorstanders van de antichrist plan hadden al de gelovigen in Engeland te onderdrukken en uit te roeien, heeft toch God de Heere, die de ondergang van zijn vijanden voorzag, de Zijnen enige rust en verkwikking gegeven. Het is zeker, dat ten allen tijde de vijanden der waarheid eindelijk zijn gestraft geworden.

Nadat de **koningin Maria** de vrome christenen dikwerf en zwaar heeft verdrukt en vervolgd, zoals boven is verhaald, heeft zij ook wel gevoeld, hoe sterk de arm des Heeren is jegens hen, die Hem in zijn volgelingen verdrukken en vervolgen; immers, na zware en buitengewoon ernstige ziekte, werd zij bezocht met ellendige en ondraaglijke pijnen, ja zelfs in de binnenste delen van haar lichaam, zodat zij eindelijk daaraan bezweek in de maand November van het jaar 1558, omtrent twee maanden na de dood van keizer Karel de vijfde, haar schoonvader.

De **Kardinaal Polus**, een Engelsman, die vroeger belijdenis afgelegd had van de ware godsdienst, maar die, tegen zijn eigen geweten, de gruwel der Roomse antichristelijke leer weer in het leven geroepen en bevorderd had, stierf enige dagen daarna, en wel ten gevolge van schrik, angst en grote vrees, die hem tot zijn dood bijbleven. Alzo weet de Heere, als een goed Landman, de grote distelen te weren, die het goede zaad verstikken. Als een gewenste verandering, gaf Hij, na Maria, Elisabeth als koningin, en wel tot troost van hen, die op Hem hopen, en vernietigde alle beraadslagingen en voornemens van hen, die zich tegen de waarheid en het eeuwig Woord verheffen, door welk Woord Hij wil regeren, en alle menselijke wijsheid en verstand gevangen nemen.

Nadat de aarts-vervolger, Gardiner, dood was, volgden anderen hem op. Het dient opgemerkt te worden dat Dr. Morgan, de bisschop van St. David's, die bisschop Farrar opvolgde, niet lang nadat hij was geïnstalleerd in zijn bisdom, getroffen werd door een bezoeking van God; zijn voedsel door zijn keel steeg weer met veel kracht naar boven. Op deze manier, bijna letterlijk uitgehongerd maakte de dood een einde aan zijn leven.

Bisschop Thornton, wijbisschop van Dover, was een onvermoeibaar vervolger van de ware kerk. Op een dag nadat hij zijn wrede tirannie had uitgeoefend op een aantal vrome personen in Canterbury, kwam hij uit de kapittelzaal van Borne, waar hij stond te kijken op een zondag naar zijn mannen spelen in bowls, viel hij in een vlaag van waanzin en leefde niet lang meer.

John Cooper, van Watsam, Suffolk, heeft geleden door meineed. Hij werd vervolgd door een Fenning, die bewerkte twee anderen dat ze zouden zweren dat ze Cooper hoorden zeggen: 'Als God Queen Mary niet weg neemt, zal de duivel het doen.' Cooper ontkende al deze woorden, maar Cooper was een Protestant en een ketter, en daarom was hij opgehangen en gevierendeeld, zijn goederen verbeurd verklaard, en zijn vrouw en negen kinderen kwamen aan de bedelstaf. Echter Grimwood van Hitcham, een van de valse getuigen, werd bezocht voor zijn laagheid: terwijl hij op het werk in de volgende oogst bezig was met stapelen maïs, barsten plotseling zijn darmen open, en voordat er hulp kon worden verkregen was hij gestorven. Zo werd opzettelijk meineed beloond door een plotselinge dood!

Bij de marteling van **John Bradford**, is opgevallen hoe de heer Sheriff Woodroffe, zich verheugde bij de dood van de heiligen. En bij de executie van **Mr. Rogers** brak hij als 't ware de voerman het hoofd, want hij stopte de wagen zodat de martelaar nog een laatste afscheid van de kinderen kon nemen. Nauwelijks was meneer Woodroffe's sheriff een week verder, toen hij werd geslagen met een verlamming, en kwijnde een paar dagen in de meest hulpeloze toestand, die een schrill contrast vormden met zijn vroegere activiteiten in de oorzaak van bloedstorting.

Ralph Lardyn, die de martelaar **George Eagles** heeft verraden, wordt verondersteld zich te hebben opgehangen als gevolg van zelfbeschuldiging. Aan de bar, veroordeelde hij zich tevoren in deze woorden: "Dit alles is mij overkomen wegens het verraden van het onschuldige bloed van deze rechtvaardige en goede man George Eagles, die hier was in de tijd van koningin Mary die veroordeeld werd door mijn toedoen, want ik verkocht zijn bloed voor een beetje geld."

Toen **James Abbes** naar de executie ging en de medelijdende omstanders vermaande vastberaden zich te houden aan de waarheid, en evenals hij de zaak van Christus met hun bloed te verzegelen, viel een dienaar van de sheriff hem in de rede, en op godslasterlijke wijze noemde hij James' religie *ketterij* en de goede man *een gek*. Nauwelijks echter had de vlammen de martelaar bereikt, voordat een vreselijke slag van God viel op de verharde booswicht. De man werd plotseling overvallen door waanzin, wierp zijn kleren en schoenen voor het volk, (zoals Abbes het eerder had gedaan, om die te distribueren onder sommige arme mensen,) en riep op hetzelfde moment: "Dit deed James Abbes, de ware dienaar van God, die wordt gered maar ik ben veroemd." Herhalende dit vaak, nam de sheriff hem en deed hem zijn kleren aan, maar zodra hij alleen was, scheurde hij ze en riep als voorheen. Vastgebonden in een wagen, werd hij overgebracht naar het huis van zijn meester, waar hij na ongeveer een half jaar stierf; net voordat een priester kwam om hem te troosten met het kruisbeeld, enz. Maar de ongelukkige man beval hem dergelijke prullen weg te halen, en zei, dat hij en andere priesters de oorzaak van zijn verdoemenis geweest waren, maar dat Abbes was behouden.

Dale, een onvermoeibare informant, werd gegeten door ongedierte, en stierf een ellendige dood.

Alexander, de strenge bewaker van Newgate, overleed jammerlijk aan gezwollen die tot een geweldige omvang werden, waardoor hij innerlijk zo bedorven werd, dat niemand bij hem kon komen. Deze wrede wetsdienaar zou naar Bonner, Story, en anderen gaan, met het verzoek om hem van zijn gevangenis te bevrijden, want hij werd zoveel lastiggevalen door ketters! De zoon van deze bewaarder, verloor zijn panden drie jaar na de dood van zijn vader, en overleed plotseling op de Newgate markt. "De zonden van de vader," zegt de decaloog, "wordt bezocht op de kinderen." John Peter, de schoonzoon van Alexander, een lelijke godslasteraar en vervolger, overleed ellendig. Wanneer hij iets bevestigen moest was hij gewoon te zeggen: "Als het niet waar is, ik bid dat ik mag rotten voordat ik sterf." Deze vreselijke bezoeking in al zijn walgelijkheid trof hem.

Sir Ralph Ellerker was vurig verlangend om het hart te zien genomen uit **Adam Damlip**, die ten onrechte ter dood gebracht. Kort nadat Sir Ralph werd gedood door de Fransen, verminkten zij hem verschrikkelijk, sneden zijn ledematen open en scheurden zijn hart uit. (Adam Damlip, of Damlip werd geëxecuteerd in 1539. Hij was een dienaar des Woords.)

Toen **Gardiner** gehoord van de ellendige einde van rechter Hales, noemde hij de Belijdenis van het Evangelie een doctrine van wanhoop, maar hij vergat dat de moedeloosheid van de rechter ontstond nadat hij had ingestemd met het Papisme. Echter, met meer reden kan dit worden gezegd van de katholieke leerstellingen, als we kijken naar de miserabele einde van **Dr. Pendleton, Gardiner**, en de meeste van de leidende vervolgers. Gardiner zei op zijn sterfbed, dat hij werd herinnerd door een bisschop aan de verloochening van Petrus: "Ach," zei Gardiner, "Ik heb wel verloochend evenals Petrus, maar nooit berouw gehad zoals Petrus."

Na de troonsbestijging van Elizabeth, werden de meeste van de katholieke prelaten opgesloten in de Tower of de Fleet; Bonner werd geworpen in de Marshalsea gevangenis.

Van de lasteraars van Gods Woord, noemen wij, behalve vele andere, de volgende gebeurtenis. Een William Maldon, wonende in Greenwich, was bezig zichzelf te oefenen in het lezen van een Engels boek, op een winteravond. Een werkman, genaamd **John Powell**, kwam daarbij en maakte belachelijk wat Maldon zei. Deze waarschuwde hem om geen grap van het Woord van God te maken. Powell ging toch verder totdat Maldon kwam aan bepaalde Engels Gebeden, en las hardop: "Heere, ontferm U over ons, Christus, ontferm U over ons," enz. Plotseling begon de lasteraar te roepen: "Heere, ontferm U over ons!" Hij werd geslagen met de doodsangst van een boze geest, en zei dat die boze geest niet kon uitstaan dat Christus genade met hem hebben zou. Zo zonk hij weg in de waanzin. Hij werd verwezen naar Bedlam, een krankzinnigengesticht tot een ernstige waarschuwing dat God niet altijd ongestraft Zich laat beledigen.

Dr. Story, wiens naam zo vaak genoemd werd als een aanklager in de voorgaande bladzijden, werd bestemd voor de openbare executie, een praktijk die hij had toegepast met grote vreugde toen hij aan de macht was. Hij zou de hand hebben gehad in de meeste van de grote branden in de tijd van Maria Tudor, en was ingenieuze in het uitvinding van nieuwe vormen van marteling. Wanneer Elizabeth op de troon kwam, belandde hij in de gevangenis, maar op onverklaarbare wijze wist hij te

ontsnappen naar het vasteland, om daar vuur en vlam te ontsteken onder de protestantse broeders. Van de hertog van Alva, te Antwerpen, ontving hij een speciale commissie om alle schepen te onderzoeken, en in het bijzonder Engels ketterse boeken op te sporen. Dr. Story vond het een eer die door de Voorzienigheid hem werd opgedragen om de ondergang van de gelovigen te bewerken met al zijn bloedige wreedheid. Het wordt verteld, dat Parker, een handelaar, naar Antwerpen moest varen en informatie moest verstrekken aan Dr. Story dat hij een hoeveelheid van ketterse boeken aan boord had. Zodra de laatste dit gehoord had, haastte hij zich naar het schip, zocht overal boven, en ging toen onder de luiken, die op hem neervielen. Een voorspoedige wind bracht het schip naar Engeland, waar deze verrader en vervolger geworpen werd bij de rebellen in de gevangenis, waar hij geruime tijd verbleef, hardnekkig in zijn anti-christelijke geest, en wilde niet toegeven om suprematie van koningin Elizabeth in te roepen. Hij beweerde, hoewel door geboorte en opvoeding een Engelsman, dat hij een verklaring onder ede had afgelegd tot onderwerp aan de koning van Spanje, in wiens dienst de beroemde hertog van Alva was. De doctor werd veroordeeld, werd gelegd op een verhoging van de Tyburntoren en na ongeveer een half uur, werd hij afgesneden, ontkleed, en aan de beul werd het hart van de verrader weergegeven

Hier eindigt de geschiedenis van de laatste wrede vervolging der gelovige christenen in Engeland.

65. MARTELDODD VAN VLAAMSE VLUCHTELINGEN, IN LONDEN, 1575

20 personen te Londen in Engeland, te weten 14 vrouwen uit de stad verdreven, een jongeling achter een kar gezeseld; een in de gevangenis gestorven; twee, met name Hendrik Terwoord en Jan Pieterszoon levendig verbrand.⁷

Twee anderen, na veel lijden te hebben uitgestaan uit de gevangenis gekomen. Dit alles is geschied onder het regiment van de koningin Elizabeth in het jaar 1575.

Terwijl de vervolging, het doden en vermoorden van de christenschaar op veel plaatsen nog niet ophield, is het geschied dat enige vrienden door de zware druk en geringe handel uit Vlaanderen naar Engeland zijn vertrokken. Onder hen is geweest een Hendrik ter Woord en Jan Pieterszoon. Wanneer zij in hun eenvoudigheid in Londen woonden om voor vrouw en kinderen de kost te winnen, is het geschied anno 1575 op een paasdag dat de vergadering bijeenkwam in de voorstad om het Woord Gods te horen. Toen zij met elkander tot God in het gebed zich hadden begeven, is de Constapel⁸ (doordat zij bespied waren) daar op wrede en stoute wijze ingekomen. Hij noemde hen duivels en vroeg wie een predikant was en heeft hun namen opgeschreven; en het woord van de vrouwen genomen hebbende eisten zij, dat zij daar tot verder onderzoek bijeen zouden blijven. Zo zijn deze vrienden daar gebleven totdat de Constapel wedergekomen was en heeft hen also met name uitgeroepen en hen voor zich heengedreven zoals men schapen naar de slachtbank leidt; zijnde een getal van 25 personen. Hij heeft hen also naar de gevangenis geleid, van welk getal twee zonder enig geweld ontkomen zijn. Zo hebben ze twee dagen op het Zuidwerk in de Mercice⁹ gevangen gezeten en zijn daarna op borgtocht vrijgelaten.

Maar zij werden kort daarna opnieuw ontbonden om in de St. Paul kathedraal te komen waar de bisschop met meer andere hoog geachte leraars en het volk vergaderd waren. Daar heeft men hen vier vragen voorgesteld, luidend als volgt:

1. Of Christus onze Heiland Zijn vlees niet heeft aangenomen van het lichaam van Maria?
 2. Of het een christen geoorloofd is de eed te zweren?
 3. Of de christenen ook behoren hun kinderen te laten dopen?
 4. Of het een christen geoorloofd is het (criminele) overheidsambt te bedienen?
- Enzovoort.

Deze vragen hebben deze vrienden niet kunnen toestemmen maar gezamenlijk ontkent omdat zij in de Heilige Schrift, naar welke men geloven moet, dezelve niet gelezen hadden. Maar bekenden wel gelezen te hebben van een overheid die God in alle landen gesteld heeft, tot bescherming van de goeden en tot straf van de kwaden.

Wanneer deze vrienden door de vreze Gods, de geleerden in hun vragen niet konden volgen, heeft de bisschop zeer lelijk en grimmig op hen getierd, zowel als de anderen.

⁷ Overgenomen: Th. J. van Braght: *Het bloedig tooneel of martelaerspiegel der Doopsgezinde of weereeloose Christenen*, uitg. Amsterdam, 1685.

⁸ Constab(p)el of artilleriemeester droeg zorg voor geschut en munitie

⁹ Misschien was dit de Clink prison. Dit was een kleine gevangenis verbonden met Winchester. Deze werd gecontroleerd door de bisschop van Winchester. Gevangenen waren zowel protestantse als katholieke gewetensgevangenen.

Zij zeiden, dat men over deze lieden recht zou oefenen; zo niet dan zouden ze er zelf de handen aan slaan. En omdat de een van de gevangenen wat meer dan de ander sprak hebben ze gezegd: dit is hun kapitein; gij zult uw kwaad zaad in ons land niet langer verbreiden; en hebben hem alleen opgesloten. De bisschop heeft hen een grote brief getoond en heeft zeer straf gezegd, dat het Hof belast heeft dat alle vreemdelingen de vier voorgenomde vragen moeten ondertekenen. Als iemand dit begeerd te doen mag hij vrij zonder bezwaren in het land blijven wonen. Maar anderen, die hierin onwillig bevonden worden zullen met een verschrikkelijke dood sterven. Hier mag ieder zich over bedenken; *zet liever uw handtekening dan helpt ge uzelf uit het gevaar.*

Deze rede en onchristelijke dreigementen hebben sommigen zo een schrik aangebracht dat zij door de zwakheid des vleses van de waarheid zijn afgefallen. Vijf van hen weigerden om hun lichaam te verliezen om de naam van Christus wil. Deze in hun netten krijgende, hebben zij die gebonden schaapjes (zoals het bij hen geacht wordt) overeenkomstig de leer van Christus niet met vreugde op hun schouders gelegd; maar integendeel zij hebben deze vijf aan de schandpaal op het St. Pauls kerkhof gezet, met een met bussel brandbaar hout op hun schouders gebonden tot een teken dat ze waardig waren verbrand te worden. Zij hebben daarmee gestaan totdat de bisschop zijn predicatie geëindigd had en hen een brief in handen gaf met inhoud: 'dat deze lieden verleid waren; maar dat dit de waarheid was die men daar leerde. En dat zijlieden borg zouden stellen om hun intrede in de Nederlandse kerk te doen, om alzo hun broederen te worden.'

De andere vrienden die volstandig bij de waarheid gebleven zijn hebben zij nog twee keer voor de bisschop gebracht en met scherpe dreigementen met een plakkaat gezocht hen tot ondertekening te dringen of anders een verschrikkelijke dood te sterven. Als de bisschop deze vrienden door geen middelen tot afval kon brengen heeft hij hen aan de Majoor overgegeven en werden zij bij de kwaaddoeners in een zware gevangenis geleid. Daar hebben deze 14 vrouwen met een jonge knecht een tijdlang gelegen in grote druk en werden ook door vele dreigementen met de wrede dood bedreigd. Maar de zaak is ten einde anders verlopen zodat zij deze vrouwen hebben losgelaten en als onnozele schaapjes, - die goed om te leiden waren, - met hellebaarden en geweren alsof zij een stad te bewaken hadden, naar een schip gedreven. Maar de jonge gezelschap hebben ze aan een kar gebonden en hem zo met een zweep op het lijf slaande gezeseld. Deze zei tot hen: *dit is om de Naam van Christus wil.* Als de vrouwen te scheep waren om naar 's Gravezand te varen gaf men de schipper een brief met de inhoud, *dat deze lieden niet waardig waren om onder het christendom te komen.*

De andere vijf broeders hebben ze nogmaals voortgebracht en met grote strengheid tot handtekening gedwongen, of, bij het weigeren daarvan verbrand te worden op Smitveld. Daarop heeft Jan Pietersz. met een vroom gemoed geantwoord, *dat dit een kleine zaak was.* De bisschop vroeg hierop scherp: *wat zeg je daar?* Doordien hij Jan Pietersz redelijk verstaan had, zei hij gemeenweg: dat men zulke ketters moest schuwen; en hij sneed hen als kwade leden van zijn kerk af. Daarop heeft Hendrik Terwoord gesproken: *hoe kunt gij ons van uw kerk afsnijden daar wij nog nooit met u eens zijn geweest?* De bisschop antwoordde, dat zulks om het even was en dat er in Engeland niemand was of hij was een lidmaat van Gods kerk.

Zo hebben ze deze vrienden van Christus naar New Gate gevangenis¹⁰ geleid en zeer vast ingesloten en met menige aanvechting door disputen en met een wrede dood bedreigd. Maar als deze vrienden dit alles, als mannen in het geloof, standvastig hebben verdragen, hebben ze hen zeer ongenadig in een diepe put bij onreine en kwade dieren geworpen bij welke het gruwelijk en ongezond is om te liggen. Zodat een van de vrienden, genaamd Christiaan in korte tijd daar gestorven is.

Eens kwam daar een Engelse leraar om zijn handen op hen te leggen en op zijn knieën vallende heeft luid geroepen: *Heere, bekeer het hart van hen;* en de duivel noemende, heeft hij gezegd: *Wijk van hen, gij boze vijand!*

Maar deze mannen, dit alles door Gods genade vanwege de liefde Gods verdragen hebbende, werd hen ten laatste een brief vertoont inhoudende acht artikelen. En dat alle vreemdelingen een handtekening moesten plaatsen of het niet terecht was zulke lopende ketters te doden; met de ook nog andere bovengemelde artikelen.

Daarna is het vonnis over Jan Pietersz. en Herman Terwoord vanuit het Hof gezonden dat zij beide openbaar zouden verbrand worden. Dit vonnis is ook van het gemene volk met ondertekening mede ingestemd, dat men zulke ketters behoort te doden.

Op zondag daaraan volgende heeft men hen de tijding gebracht, dat ze binnen drie dagen verbrand zouden worden; mits hen nog vragende of de gevangenen enig uitstel begeerden. Herman ter Woord antwoordde: *moet het toch alzo naar uw voornemen geschieden, wilt gij maar haasten met de zaak te bespoedigen; want wij toch liever sterven dan leven opdat wij eens van het gruwelijk ongedierte mogen verlost worden.*

Maar het heeft nog aangelopen tot de vrijdag. Toen werden zij 's morgens vroeg voortgebracht om te sterven op het Smitsveld. Wanneer zij ter dood gingen heeft Jan Pietersz. gesproken: *deze weg behoeven wij ons niet te schamen, naardien vele profeten deze voor ons al bewandeld hebben.* Zo zijn zij als weerloze schapen van Christus, Zijn voetstappen van lijden drukkende, om de Naam van Christus vrijmoedig de dood ingegaan.

Een Engels leraar hierbij present zijnde heeft voor al het volk spottenderwijs gezegd: *deze lieden geloven niet aan God.*

Hierop heeft Jan Pietersz. integendeel, tot antwoord gesproken: *Wij geloven aan één God, onze hemelse Vader, de Almachtige en aan Jezus Christus Zijn Zoon.* Terwijl zij aan de palen stonden heeft men hen nogmaals gekweld met de voornoemde handtekening en hen op het ondertekenen daarvan pardon beloofd. Hierop sprak Jan Pietersz. alzo: *gij hebt naar al uw vermogen gearbeid om ons tot u over te krijgen maar nu gij tot uw voornemen niets bekomen kunt gaat men ons aan een staak zetten.* Daarop een van hun predikers zich verontschuldigende zei, dat zulks alleen door de Raad kwam en dat het de mening van de koningin ook was om hen te doden.

Jan Pietersz. gaf tot antwoord: *dat zij, die leraren van de koningin waren, zich anders behoorden te gedragen en dat derhalve ons bloed van uw handen zal geëist worden.*

Zij zijn alzo op de 22e juli van het genoemde jaar 1575 beide levendig verbrand en hebben het Woord der waarheid met hun dood bevestigd.

Maar de andere twee gevangenen, Gerrit van Bijler en Hans van Straten, zijn na veel ellende en jammer, behoudende hun geloof, toch vrij uitgekomen. Het is ook voor alle verstandigen bedenkenwaardig hoe gans ongerijmd zulke onchristelijke en wrede

¹⁰ **Newgate** (Nieuwe Poort) was een middeleeuwse poort in de stadsmuur van Londen die ook dienst deed als gevangenis. De poort werd in 1777 afgebroken en vervangen door een gevangenisgebouw. Newgate was lange tijd de grootste gevangenis van Londen.

behandeling en sententie als hier gezien wordt, met het christelijk geloof overeenkomt, naardien de christenschaar als schapen en lammeren beschreven worden, uitgezonden onder de wrede verscheurende wolven. Wie zal met goede consciëntie dan kunnen geloven dat deze Engelse predikers de ware schapen van Christus zijn? Daar zij hier hun wolvenvruchten zo aanmerkelijk hebben voortgebracht; want volgens de leer van Christus kent men de boom aan zijn vruchten. Zoveel temeer zijn deze predikers te berispen doordat zij voor een hoofdartikel van hun geloof houden, dat God almachtig, vóór de grondlegging van de wereld een zeker klein getal der mensen verkoren heeft, die geenszins verminderd, nóch vermeerderd kunnen worden; maar deze zullen onfeilbaar allen zalig worden. En dat God almachtig daartegenover het ander groot getal van de mensen heeft verworpen, die ook onfeilbaar zullen verloren gaan. En dat de wereld of het vermogen, dat God de mensen gegeven heeft, tot het aannemen van Gods genadige bekering niets meer werkt of vermag, dan de gestorven mensen vermogen te werken in het opwekken van de lichamelijke dood. Is het, dat de zaak alzo staat met des mensen bekering, hoe gans ongegrond is dan het doel van deze Engelse predikanten, die met zulke tirannische middelen deze arme weerloze gevangenen het geloof en de bekering (volgens hun mening) hebben willen opdringen met dreigementen van een verschrikkelijke dood. Het blijkt hieraan dat ze hun eigen hoofdartikel zelf niet geloven. Dit is geschied onder de regering van de Koningin Elisabeth, in het 18e jaar van haar rijk. Die het gelieft, leze deze historie ook in een oud gedrukt liedeken, hetwelk toen ter tijd van deze vriendenofferande is gemaakt.

Uittreksel uit een eigen geschrift van Gerrit Bijler hetwelk ons overhandigd is door zijn zoon Jan Bijler, in de gevangenis te Londen geschreven, dienende tot bevestiging van het te voren verhaalde.

Eerst en voor alles verklaart hij, dat ze met meer dan 25 Godaanbiddende, op Paasdag overvallen, gevangengenomen en in de gevangenis der koningin gezet werden; daar zij tot aan de derde dag gezeten hebben; een borg moesten stellen voor een grote som geld, enzovoort; waar voor iemand borg werd. En wij, schrijft Gerrit van Bijler, hielden ons woord. Van hier af zullen wij het eigen geschrift van Gerrit van Bijler volgen.

Toen zijn wij voor des majesteits bisschop geleid om ons geloof te belijden, hetwelk wij deden. Voor de bisschop komende waren daar vergaderd: Meester Joris, Jacobus de Koninck, Jan de Rademaker, twee Oldermans en een Frans predikant. Dezen kwamen voor de heren met hun dienaren. Deze hielden ons vier vragen voor zeggende daarop: *zeg ja of nee!*

Vraag 1. Of Christus Zijn vlees en bloed niet aangenomen had van de maagd Maria?

Wij antwoorden: dat Hij is de levende Zoon van God.

Vraag 2. Of de kinderkens niet moeten gedoopt worden?

Wij antwoorden: dat wij het zo niet verstaan kunnen, omdat wij het in de Heilige Schrift niet gevonden hadden.

Vraag 3. Of een christen (het criminele-) overheidsambt bedienen mag?

Wij antwoorden: dat het onze consciëntie niet vermocht; maar wij erkennen hen, zo wij lezen, voor een dienaars Gods.

Vraag 4. Of een christen ter nood, niet zou mogen zweren?

Wij antwoorden: Dat onze consciëntie dat ook niet vermocht, want dat Christus in Mattheüs gezegd had: *uw woorden zullen zijn ja, ja; neen, neen.*

Toen hebben wij gezwegen. En de bisschop sprak dat onze misdaden daarin zeer groot waren alzo dat wij het rijk Gods niet zouden bezitten. *Och Heere, wreek het niet!* Toen zeide bisschop tot ons allen, dat men ons weer zou leiden in de Merice, daar wij uitgekomen waren om ons daar gevangen te houden. Een jonge broeder, die eerst gevraagd werd en de waarheid vrijmoedig verklarende, werd zwaar daarover verklaagd en van ons naar de Westminster¹¹ gevoerd waar hij alleen opgesloten werd; hetwelk ons zeer heeft verdrotten.

Toen wij alzo gevangen zaten kwam Meester Joris en zei, *als wij de kerk willen aanhangen zo zou hij ons ontsluiten en van de banden losmaken.* Hiertoe, zei hij, had hij bevel van de bisschop. Maar wij bleven vromelijk bij de waarheid van Jezus Christus; Hij is toch onze Hoofdman en niemand anders. Ja, op Hem staat al ons vertrouwen.

Mijn lieve broeders en beminde zusters, laat ons kloekmoedig aanhouden totdat wij weggenomen worden. De Heere zal ons de nieuwe wijn inschenken. *O Heere, sterk ons geloof!* Gelijk wij de Heere Jezus Christus hebben aangenomen, laat ons alzo toch voortgang, vromelijk op Hem betrouwen.

Als wij nu meenden dat de strijd haast geëindigd was, is het er toen eerst op aangekomen. Wij werden in het ijzer geslagen en men legde ons elk apart, hebbende boeien aan onze benen. Dit duurde wel meer dan drie weken. Ondertussen moesten wij weer voor de heren. Toen zei men ons aan, *dat wij verbrand zouden worden.* Hetwelk verdrietig was voor het vlees; maar wij riepen tot God in onze nood dat Hij ons, zoals Hij Israel gedaan had, wilde versterken.

Op een morgenstond, zijnde des daags Sinxen (Pinksteren) werden wij twee en twee samengebonden en voor de heren geleid. Dit was de vierde keer. Wij werden gedachtig aan het woord des Heeren: *Als gij voor heren en vorsten geleid wordt, zo vrees niet wat gij spreken zult; want het zal u op die ure gegeven worden.* Alzo vertrouwden wij den Heere. Toen wij daar gebracht werden, hebben de heren ons de 4 tevoren verhaalde vragen weer voorgehouden en ons aangespoort om die te ondertekenen. Maar wij zeiden: *dat wij wilden blijven bij des Heeren woord.* Toen werden wij weer van elkander gezet en weggebracht elk bijzonder en naar de voorgaande wijze in de boeien gesloten. De vrouwen werden in de New Gate gezet en tevens een jonge broeder. Deze werden allen daaruit geleid en te scheep weggevoerd. De broeder werd aan een kar gebonden zijnde, met zwepen de stad uitgeslagen.

Daarna werden wij van de boeien ontsloten omtrent vijf dagen, maar die werden ons weer aangedaan. Toen wachten wij op het einde.

Waarop gevolgd is, dat twee Duitse (=Nederduits) predikanten kwamen, gezonden zijnde van de bisschop, die een brief gaven aan de stokmeester. Daarop zijn wij de 2e juni weer gebonden zijnde, uitgeleid en voor de heren gebracht die ons wederom de 4 voornoemde vragen voorstelden. Toen dat gedaan was, zonden ze ons naar de New Gate, in de gevangenis daar de andere vrienden gezeten hadden. Toen meenden wij binnen een dag of twee ten einde te zijn, waar wij zeer naar verlangden, want de gevangenis was zwaar. Maar het was nog de wil des Heeren niet. Toen wij daar omtrent acht dagen gezeten hadden, is een van onze broederen uit het vlees verlost en Godzalig gestorven daar wij allen present geroepen werden om zulks te getuigen. Ondertussen zaten wij daar onder vele dieven en misdadigers tot wie de bisschop alsook een predikant zei, dat zij zorg moesten dragen om van ons niet verleid te worden.

¹¹ Een gevangenis in Westminster, gebouwd in 1370 als het poortgebouw van de Westminster Abbey

Na vele stormen kwam Meester Godestrijd¹² met zijn drieën en toen werden wij gesloten in muijten, (?) also dat wij onze naaste niet meer konden spreken. En als een dondervlaag zei men ons, van dag tot dag de dood aan, zowel van ophangen, branden als ander soort. Maar de Heere heeft ons gesterkt, Zijn heilige Namen zij lof.

Zij zeiden het mij tevoren al, als ik in des vuursgloed zou komen, dat ik dan niet stuipen¹³ of neigen kon om genade. Daarom moest ik het tevoren doen, zeiden ze, want de minste pijn is de beste; opdat ik in de dood niet lang zou moeten lijden. Zo hebben wij van dag tot dag, de dood verbreid. Wij dachten weinig aan ons leven, hoewel dat het zwaar voor het vlees was. Wij hebben ons also getroost, daar wij toch eens moeten sterven. Mijn zwaarste strijd was het verlaten van mijn lieve huisvrouw met al mijn kleine onnozele kindertjes.

Na 12 dagen werd ons tweeën aangezegd: *op de derde dag te moeten sterven met het vuur*. Waarop gevolgd is dat op dinsdag een brandstaak gezet is op het Smitsveld. Maar de executie ging toen niet door. 's Woensdags was er veel volk vergaderd om de dood van onze twee vrienden te aanschouwen; maar zijn wederom gescheiden. Doch dit geschiedde tot een verschrikking om onze vrienden en ons van het geloof af te trekken. Maar op vrijdag zijn er twee van onze vrienden, namelijk Hendrik Terwoord en Jan Pietersz uit de gevangenis gehaald en zijn ten offer geleid. Jan Pietersz zeide als hij uitging: *deze weg hebben gegaan alle vrome profeten alsook Christus onze Zaligmaker, hetwelk van het begin der dagen geschied is, van Abels tijd aan*. Deze werden beide op het Smitsveld aan een staak gezet en hebben met geweld doorgestreden in het midden van het vuur; wordende voor den Heere een offerande wat zij Hem levende hebben toegebracht.

Hierna volgde in dit geschrift een liedeke, daarbij stond dat Jan Pietersz Wagenmaker die nu verbrand was, het heeft gemaakt voor zijn dood in de gevangenis; handelende van het lijden aller vromen tot op Jezus Christus en Zijn apostelen en vele martelaren. Het begint aldus:

*Hoort vriendekens altezamen,
Een lied heb ik gesteld, enzovoort.*

*Het eindigt met dit versken:
Die dit lied heeft begonnen,
Hij was zeer teer krank.
Had hij den strijd gewonnen
Het ware wel zijnen dank.
De strijd was in seizoenen,
Als hij dit eerstmaal zang;
Te Londen was het te doen
Daar was hij in bedwang.*

*Daar na nog een liedeke, hetwelk aldus eindigt:
Die dit lied heeft begonnen
Verblijd was hij al in den geest;
Uit liefde als hij daartoe gedrongen
Als hij lag in benauwing meest.
Tot God was alleen zijn verlangen,
Die hem kan sterken tot den eind,*

¹² Onduidelijke naam. Half Engels/Nederlands?

¹³ Stuijpen werd vroeger ook gebruikt voor barensweeën; dus aandringen

*Te Londen, daar hij lag gevangen,
In New Gate, zeer wel bekend.*

Idem, nog een versken.
*Wij zijn o Heere, nu in den strijd,
 Och, wilt ons toch bewaren,
 Van onze vijanden, nu ter tijd,
 Die ons benauwen aan alle zijd'.
 O Heer, ons toch bevrijdt!
 Opdat wij wel volharden.
 O God, Gij zijt een Heere groot,
 Sterk ons altijd in onze nood.*

Hierna waren deze woorden door Gert van Beijler geschreven:

Hoop der gelovigen; al is het dat men mij hier verdoemd op deze aarde, zo geloof ik nochtans zekerlijk met de profeet David, Psalm 27 vers 12. *Dat ik zien zal de goedheid des Heeren in het land der levendigen.* Daarom verblijd ik mij in den Heere en ben getroost en onversaagd, verzekerd zijnde dat mijn Verlosser leeft.

Spes mea in Deo.

In New Gate te Londen, anno 1575 in september; bij mij Gerrit van Beijler.

Scriptum est.

**Extract over genoemde dingen in een oude Martelaars spiegel,
editie 1631, pagina 964.**

Ons is te laat ter hand gekomen een zeker kroniek vanuit Engeland door Egmont Howes edelman te Londen, gedrukt anno 1615 bij Thomas Dawson, in dewelke folio 678 vertelt woord het volgende, geschiedt onder de Koningin Elisabeth, anno 1575.

Op Paasdag, zijnde de 3^e april omtrent 9:00 voor de middag werd ontdekt een vergadering van de Wederdopers die Duitsers (Nederlanders) waren in een huis buiten de Aldgaten poort¹⁴, waarvan 17 gevangen genomen en vier in de kerker gesmeten werden.

De 21^e mei op Pinksteren avond werd een man en 10 vrouwen, Nederlandse Wederdopers in de consistorie van de St. Pauls kerk veroordeeld om verbrand te worden op een plaats, het Smitsveld genaamd. Maar na grote arbeid en moeite met hem gehad hebbende, is er alleen een vrouw omgekeerd en de andere werden uit het land verbannen.

De 22^e juni werden twee Nederlandse Wederdopers verbrand op de plaats het Smtisfeld genaamd, die met grote schrik, krijtende en roepende stierven.

Tot zover de voornoemde auteur.

Het heeft ons goed gedacht dit hierbij te voegen, also het dient tot bevestiging van het voor verhaalde, alsook tot betuiging dat zij niet om enige lastering (gelijk sommigen rondstrooien) tegen hare Majesteit, maar alleen om hun geloof geleden hebben. En des te meer is dit zeker doordat het door de hand van hun wederpartij zelf is beschreven.

¹⁴ Aldgate was de meest oostelijkste toegangspoort in de oude Londense stadsmuur

Hieronder volgen twee brieven van deze gevangen vrienden gemaakt die ook in een oud gedrukt boekje gevonden worden.

Wij, arme en verachte vreemdelingen die om het getuigenis van Jezus Christus in vervolging zijn, wensen van God alle mensen, van welke stammen of ambten die zijn, de Heere verlene hen een langdurige vrede, opdat wij in vrede onder elkaar mogen leven in alle godzaligheid tot lof en prijs des Heeren en zaligheid der zielen.

Omdat wij van zoveel mensen, beide met woorden en geschriften met groot onrecht beschuldigd en belogen worden, daarom dringt ons deze grote oorzaak de grond van ons geloof in geschrift met korte woorden te stellen en alzo te kennen te geven als volgt:

Nademaal men ons zelfs niet aanspreekt en *ons geloof afvordert met een zachtmoedige geest* zoals de Heilige Schrift leert, maar men spreekt het ene scheldwoord en leugen over het andere, opdat ons lijden en droefenis zo te meer en groter worden, en dat zij ook geen medelijden met onze arme zwakke vrouwen en kinderen hebben.

Ons vaderland hen vriendschap met onze goederen, hebben wij moeten verlaten (ten dele) om de grote tirannie; en zijn als de lammeren voor de wolf gevlucht, alleen om de reine evangelische waardheid van Jezus Christus; en niet om enig oproer of sekte. Gelijk als de Munsterse dwaling of gruwelen geweest zijn, hetwelk ons (God betere het) nagegeven wordt. Wij wilden wel dat ons ganse geloof en leven op ons voorhoofd geschreven stond opdat een ieder mocht weten en zien wat wij geloven, wat ons zoeken en begeren is hier op aarde. Men zal anders niet vinden dan een oprecht geloof, zuiver aan het evangelie van Jezus Christus gelijk; en een onstraffelijk leven; ons brood voor vrouw en kinderen te zoeken gelijk God dat geboden heeft, zoals de Schrift leert. Och, dat onze vervolgers dat wisten, dat onze hartsbegeerte zo is! Dan moesten zij immers een grote medelijden en barmhartigheid met ons arme verachte vreemdelingen hebben, als er nog menselijk medelijden en barmhartigheid in hen is; en naar de woorden van onze Heere medelijden met ons hebben. Zoals de profeet zegt: *degenen die in ellende zijn voert hen in uw huis*. Mozes zegt: *een vreemdeling die bij u in uw land woont zult gij niet schelden; hij zal bij u wonen als een landbezitter en gij zult hem liefhebben als uzelf*. Merkt wel aan, dat God gebiedt de vreemdeling te lieven als zichzelf. Wie is in ellende en woonachtig in vreemde landen die gaarne veracht en daaruit verdreven wordt met zijn medegezinden en daartoe met grote schade? Daarom spreekt Christus: *Alles dat gij wilt dat u de mensen doen zullen, doet gij hen ook; dat is de Wet en de Profeten*. Och, dat toch zo met ons gehandeld werd, naar de natuurlijke billijkheid en de evangelische waarheid, - waarover onze vervolgers zo hoog roemen, - hoe haast zouden de vervolgers ophouden en die leugenachtige lastermonden toegesloten zijn! Want Christus met de Zijnen hebben niemand vervolgd maar daarentegen geleerd in het ware Evangelie, gelijk Hij zegt: *Hebt lief uw vijanden, zegent hen die u vervloeken, doet wel degenen die u haten, bidt voor hen, die u belegeren en vervolgen, opdat gij kinderen zijt uws Vaders Die in de hemelen is; Die de zon laat opgaan over de goeden alsook over de bozen*. Deze leer heeft Christus met Zijn apostelen nagelaten, alzo zij hetzelfde getuigen, zoals Paulus zegt: *Tot op deze ure lijden wij honger en dorst en zijn naakt en worden geslagen en hebben geen vaste woonplaats om te arbeiden met onze handen. Men schelt ons en wij zegenen; men vervolgt ons en wij lijden geduldig; men lastert ons en wij bidden voor hen; wij zijn gestadig als een vloek in deze wereld en een uitvaagsel van alle mensen*. Evenzo zegt Paulus: *Allen die Godzalig begeren te leven in Christus Jezus, die moeten vervolging lijden*.

Uit alle dezen is het te bewijzen dat degenen die een rechte Evangelische leer gelooft, niemand zal vervolgen, maar zij zullen zelf vervolgd worden. Of men ons wil voorhouden dat wij om ons 'kettters geloof' vervolgd worden, zoals Paulus het leert en God geboden heeft de valse profeten te doden, daarop antwoorden wij: Paulus zegt, *dat men een kettters mens vermijden moet als hij eens of tweemaal vermaand is*. Hij zegt niet: verdrijft ze uit het land en de steden zonder te horen of te vermanen. Daarbij moet men ook weten wat ketterse mensen zijn; namelijk deze, *die een leer voortbracht die buiten en tegen des Heeren Woord is*. Maar hiervan kunnen ons geen mensen overtuigen dat onze leer en geloof tegen de lering van Jezus Christus en Zijn heilige apostelen is, zoals nog volgen zal.

Dat zij ook voortbrengen, dat God geboden heeft de valse profeten te doden, daarop antwoorden wij aldus: dat men allen moet doden in deze tijd van het Nieuwe Testament, gelijk God in het Oude Testament geboden heeft. Zo moest men niet alleen de valse profeten doden maar ook de echtbrekers, hoereerders die des Heeren Naam noemen en vloeken en dergelijke overtredingen meer. En of men deze door de vingers wil zien en ons alleen dat gebod van de *valse profeten* voorhouden, opdat ze ons mochten kwijtraken, zo wil toch des Heeren woord recht aanzien bij welke tekenen men de valse profeten kennen zal. Want zo spreekt God door Mozes: *Wanneer er een profeet of dromer tot u spreekt, laat ons vreemde goden navolgen die gij niet kent, diezelfde profeet zal sterven*. Maar wij wensen noch leren geen vreemde goden na te volgen; wij hebben ook geen kettters geloof dat tegen Christus' Woord is. Maar wij geloven aan 'een God de Vader, de Almachtige, Schepper des hemels en der aarde. En in Jezus Christus Zijn eniggeboren zoon, onzen Heere, die ontvangen is van den Heilige Geest, geboren uit de reine jonkvrouw Maria, geleden onder Pontius Pilatus, is gekruist, gestorven en begraven. Op den derden dag weder opgestaan van de doden, opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods des Almachtigen Vaders; en moet van daar wederkomen om te richten de levendigen en de doden. Wij geloven in den Heiligen Geest. Wij geloven dat Christus Jezus zij de ware God en mens."

Wij zoeken ook geen zaligheid in onze werken zoals ons nagezegd wordt, maar wij geloven zalig te worden alleen door de verdiensten van onze Heere Jezus Christus. Wij beroemen ons ook niet zonder zonde te zijn maar bekennen ons elk ogenblik voor onze God als zondaars. Maar van moedwillige zonden moeten wij ons onthouden, willen wij zalig worden. Als namelijk: echtbreuk, hoererij, toverij, van oproer, van bloedvergieten, van vloeken en zweren, van liegen en bedriegen, van hovaardij en volzuiperij, van toorn en tweedracht, van haten en benijden. Deze zonden zijn die waar de Schrift van spreekt: *die zulks doet, zal Gods rijk niet bezitten*.

Dat ze ook voorgeven dat wij Gods Woord niet horen willen, daarom dat wij in de kerken de predikanten niet horen; daarop antwoorden wij alzo: 'dat wij de predikanten niet horen daar dringt ons Gods Woord toe, nademaal dat zij die lieden niet zijn die daartoe bekwaam zijn zulk een ambt te bedienen. Want Paulus leert Timotheüs: *Wat gij van mij gehoord hebt door vele getuigen beveel dat aan de getrouwe mensen, die daartoe bekwaam zijn om anderen te leren*. Want die een ander vermanen en leren wil, die moet zelf onbestraffelijk zijn. Maar als de predikanten alzo naar de Apostolische leer gezet waren, dan wilden wij ze uit de grond des harten graag horen; wilden ook de aller-eersten en de laatsten in de Kerk zijn. Of men nu dan tot ons wil zeggen, dat Jezus Christus zegt: *Op zijn stoel zitten de Schriftgeleerden en Farizeeën, al wat zij zeggen dat gij houden zult, houdt dat en doet het, maar naar hun werken zult gij niet doen*. Daarop antwoorden wij alzo: is het dat de predikanten als de Schriftgeleerden en de Farizeeën zijn, zo zijn zij degenen die Jezus Christus hebben

gekruisigd; en dan zal ook al dat wee over hen komen die hen volgen. Maar als zij als de Schriftgeleerden niet zijn, dan zijn ook niet de vorige woorden van hen gesproken, 'dat men naar hun woorden doen zal, maar hun werken niet zal navolgen'.

Ten anderen, die op Mozes' stoel zaten die zijn uit het geslacht van Levi geweest zoals Mozes het volk van Israël leerde: *Al dat u de priesters en levieten leren en zij u gebieden dat zult gij onderhouden en daarnaar doen.* De profeet Maleachi zegt: *Des priesters lippen zullen de lering bewaren, dat men uit zijn mond de Wet zoekt.* Nademaal Christus niet gekomen was om de Wet of de profeten te breken maar om die te vervullen, daarom heeft Hij dat Zijn apostelen alzo geleerd. Maar dat dit een bewering zou zijn, om uit de woorden van Christus in Mattheüs 23 *de predikanten* te horen, dat kan niet wezen; nademaal de predikanten niet uit de stam van Levi zijn die Israël horen moest maar uit de heidenen. Daarbij moet men aanmerken, toen Christus Jezus volkomen de wet volbracht had door Zijn bittere dood en het vergieten van Zijn heilig bloed, toen heeft Hij een ander Priesterschap verordend, dat Zijn heilige Wetten leren zou, namelijk Zijn Evangelie, daar hij tot Zijn jongeren zeide: *Gelijk als Mij de Vader gezonden heeft, zo zend Ik u.* Deze heilige zendboden van Christus hebben ons erop gewezen om niet te horen naar bestraffelijke leraars maar die onbestraffelijk zijn. Die zich niet volzuipen, die niet eigenzinnig zijn, niet toornig, niet bijterig, niet gierig, die geen oneerlijke hantering drijven, maar herbergzaam, goedig, in tucht, rechtvaardig, heilig, die kuis zijn en vasthouden aan de woorden die waarachtig zijn. Derhalve durven wij die predikanten niet voor zulke lieden houden die dat leerambt zouden kunnen bedienen; ook niet om hen te horen, daar ze strafbaar zijn en daartoe niet bekwaam volgens de leer van Paulus.

Dat men ons nu nazeggen zal, *dat wij Gods woord niet willen horen*, daarmee zegt men ons groot onrecht aan. Want Gods Woord te horen is onze grootste blijdschap die ons op aarde geworden kan; want het is onze hartentroost.

Dat men ons ook beschuldigen wil dat wij de overheid niet gehoorzaam zijn, daarom dat wij onze kinderen niet dopen laten. Daarop antwoorden wij: wij begeren de overheid gehoorzaam te zijn in alle dingen die niet tegen Gods Woord zijn. Dat wij dan onze kinderen van de Papen niet laten dopen, dat laten wij niet uit wrevel of stoutigheid, maar het geschiedt uit de vreze Gods. Daarom, dat Christus bevolen heeft de *gelovigen* te dopen; en dat ook de zendboden van Christus geen kinderen die nog niet spreken kunnen, maar alleen verstandige lieden gedoopt hebben op de bekentenis van hun zonden en de belijdenis van hun geloof. Zoals men lezen mag Mattheüs 3: 16, Markus 1: 9, Lukas 3: 21; Johannes 3: 22; Handelingen 2: 38 en hfd 8: 37 en 9: 18 en 10: 48 en 16: 33 en 18: 8 en 19: 5 en 22: 16. Zo heeft ook Christus en de apostelen van de doop geleerd zoals men lezen mag Mattheüs 28: 19. Markus 16: 15. Johannes 3: 23. Romeinen 6: 3. Galaten 3: 27. Efeze 4: 5. Kolossenzen 2: 12. Titus 3: 5. 1 Petrus 3: 21. Hebreëen 6: 3. Dit zijn de geschriften die van het dopen der gelovigen betuigen. Maar de onverstandigen en nog niet kunnende spreken kinderen mogen niet op het geloof der vaderen gedoopt worden of de duivelen uitgebannen worden. Daar zegt de Schrift niet een letter van. Daarom durven wij zulk een doop niet bewilligen, waarom ook God geboden heeft dat men tot Zijn woorden niet zou toedoen nog daarvan afdoen. Ook niet wat een ieder recht dunkt, maar alleen wat Hij gebiedt. Ook staat er geschreven: *doet niet tot Zijn woorden opdat Hij u niet bestraffe en gij leugenachtig bevonden worde.* De Schrift betuigt op vele plaatsen dat zij zeer hard van God gestraft zullen worden die Gods woord verlaten en volgens hun eigen goeddunken handelen gelijk Saul de eerste koning van Israel, Uzza die de ark des Heeren aantaste, beide zonen van Aaron, Nadab en Abihu, die deden wat hen niet bevolen was en zijn daarom ook gestraft. Dit zijn voor ons merkbare voorbeelden dat wij geen van Gods

werken of ceremoniën durven gebruiken zonder Gods bevel. Want Christus spreekt: *Alle plant die Mijn hemelse Vader niet geplant heeft wordt uitgeroeid*, Mattheus 15: 13. Martinus Luther schrijft ook op het 3^e kapittel van Daniel: *Godsdienst zonder Woord, dat is ten allen tijde afgoderij...*

...

Dit is onze openlijke bekentenis voor God en alle mensen. Zoveel onder ons zijn, belijden dat ons geloof en hart zo staat, dat wij niet begeren onze vijanden die ons vervolgen enig leed te doen of ongeluk te wensen. Maar we begeren vanuit de grond van ons hart voor hen te bidden; en als zij ons van node hadden willen wij ze van harte gaarne dienen naar ons vermogen. Zij weten niet anders dan dat zij het recht voor hebben en God een grote eer en dienst daarmee doen. Gelijk als zij hierna bekennen moeten zoals ook in Sapiëntia (het boek der Wijsheid) in het vijfde, geschreven staat: *maar alsdan zal het voor hen te laat zijn.*

Daarom staan wij in de beloften der eeuwige zaligheid. Zo Christus Zelf gesproken heeft: *Zalig zijt gij als u de mensen om Mij nent wil schenden en vervolgen en allerlei kwaad tegen u spreken; zo zij daaraan liegen, wees vrolijk en hebt goeden moed het zal u in de hemelen wel beloond worden.* Deze beloften hebben zij die hier vervolgd worden. En degene die hier vervolgen die is dat wee voorzegt, waar Christus zegt: *Wee u Schriftgeleerden, die doodt de profeten, vervullende de maat van uw vaders.* De apostel zegt: *Welaan nu gij rijken, weent en huilt over uw ellende die u overkomen zal. Uw rijkdom is verrot, uw klederen zijn van de motten aangevreten geworden, uw goud en zilver is verroest en hun roest zal u tot een getuigenis zijn en zal uw vlees eten als een vuur. Gij hebt uw schatten vergaderd in de laatste dagen; gij hebt de rechtvaardigen veroordeeld en hij wederstond u niet.* Jakobus 5: 6.

Of men daarop zeggen wil, 'dat ze niet ons bloed begeren te vergieten maar zij zullen ons alleen tot hun steden en landen bannen'. Daarop antwoorden wij: wanneer voor ons nergens plaats is, moeten wij immers toch ergens blijven. Zo wij dan uit zulke oorzaak naar bloedige landen moeten daar wij vanwege de grote tirannie uitgevlucht zijn, want daar wordt het bloed der heiligen vergoten als water.

Maar als groot dag des Heeren komen zal, wanneer men zal spreken: *Gij bergen en heuvelen valt op ons en verbergt ons voor het aangezicht van hem Die op de troon zit en voor de toorn des Lams.* Dan zal men bevinden hoe schuldig dat ze aan ons bloed geweest zijn. Daar zal dan een onbarmhartig oordeel over dien gaan, die geen barmhartigheid gedaan heeft. Want met zulke mate als men gemeten heeft, zal men wederom gemeten worden.

Daarom, wij begeren en bidden om Jezus Christus wil dat men ons toch onze geschriften ten goede wilt opnemen. Want het is geschied uit een reine liefde tot waarneming van des Heeren straf, opdat ge u niet aan ons bezondige. Nademaal wij de rechte vreemdelingen en Gods volk zijn die om de rechte leer van Jezus Christus en Zijn heilige apostelen vervolgd worden.

De eeuwige en barmhartige God wil al Zijn ellendige kinderen, die van zovele mensen gehaat worden, met genadige ogen aanzien; en zo aan de dieren niet overgeven de zielen van Uw tortelduiven om Zijns groten heiligen Naams wil.

O Heere, verkort de dagen en ziet op de smaadheid van Uw volk, dat zij alle dagen lijden moeten om het heilig getuigenis des Evangelies wil door Uw liefde Zoon, onze Heere Jezus Christus. Amen.

Einde van de eerste brief.

Even gelijk in die tijd, die naar den vlees geboren was vervolgd dien, die naar den Geest geboren was, alzo gaat het nu ook toe. Galaten 4 vers 29.

Daarna hebben Hendrik Terwoord en Jan Pietersz nog een brief geschreven waarin wij ons verontschuldigen van hetgeen wat ons wordt nagezegd.

In het kort wordt beschreven de principale punten van ons geloof zoals hier breder onder verklaard wordt.

De brief wordt als volgt ondertekend:

Hiermee willen wij Uw Koninklijke Majesteit den Heere bevelen op ditmaal. De Heere zij met u en ons allen. Amen.

In onze gevangenis te Londen, op den 21sten Julius 1575.

66. MARTELDOD VAN BENJAMIN (22) EN WILLIAM (19) KIFFIN, 1685

In de Martelaarsliteratuur die in de Gereformeerde wereld bekend is, wordt heel weinig aandacht besteed aan de martelaars die in de Doopsgezinde kerken geweest zijn in Europa en die geleden hebben in de Baptistische gemeenten in Engeland. Een bijzonder mooi boek hierover is van Th. J. van Braght: *Het bloedig tooneel of martelaerspiegel der Doopsgezinde of weereeloose Christenen*, uitg. Amsterdam, 1685. Het is vrij onbekend, maar een heel nuttig boek. Er komen zeldzame voorbeelden in voor van lijden, martelingen en overwinningen in de kracht van Christus. Het lijden werd bij sommige martelaren ook veroorzaakt door Christenen die de Wederdopers verachtten.

Een tijdgenoot en geestverwant van John Bunyan was William Kiffin, een baptistenpredikant. Hij moest meemaken op zijn oude dag, na een leven van verdrukkingen, dat twee van zijn geliefde kleinzonen onthoofd werden.

Hun vader, Benjamin Hewling, was gestorven en William Kiffin was belast met het toezicht op het gezin om de beide jongens, **Benjamin en William**, een voortreffelijke opvoeding te helpen geven. Hij behandelde hen als zijn eigen zonen.

De geschiedenis van het oproer van de hertog van Monmouth, onwettige zoon van Karel II, spoedig na de opvolging van de troon van de rooms-katholieke Jacobus II, is wel bekend. Vele godvrezende mensen in het westen des lands steunden Monmouth, daar zij geloofden dat hij de rechtmatige erfgenaam van de troon was, en ook omdat zij zo graag een protestant als koning wilden.

Verschrikkelijk waren de wederzijdse beschuldigingen, toen het slecht geoefende leger, dat soms slechts vocht met spaden en hooivorken, verslagen was. De wrede rechter Jeffreys haastte zich om iemand door een bespottelijk gerecht naar hun executie te drijven.

Onder degenen die zo ter dood werden gebracht, waren de beide jongens van Hewling. Toen de hertog van Monmouth naar Engeland zeilde, werd William opgevoed in Holland. Hij vergezelde de hertog. Benjamin, die gesproken had met degene die het papisme vreesde, voorzag zich van wapens en voegde zich bij de hertog.

Na de noodlottige nederlaag te Sedgemoor poogden de beide broers over zee te ontsnappen, maar de tegenwind dreef hun schip terug naar Engeland. Gedwongen aan land te gaan, werden zij spoedig gevangengenomen. Na een kort verblijf in de gevangenis te Exeter werden zij naar Newgate in Londen gezonden, en na drie weken moesten zij terug naar het westen voor verhoor.

Hun eerbiedwaardige grootvader deed alles om hen te redden, en keurde zelfs goed om de grote som van £ 3.000 te betalen, als zij vrijgelaten werden. Maar de rechter Jeffreys was zo vastberaden dat slechts weinig gevangenen ontsnapten.

Hannah, de zuster van de Hewlings, was onvermoeid in haar pogingen haar broers te bevrijden. Zij speelde het zelfs klaar om gehoor bij de koning zelf te verkrijgen om namens hen te pleiten. De geschiedenis zegt ervan, dat zij in des konings tegenwoordigheid werd voorgesteld door John Churchill (de later vermaarde hertog van Marlborough). Terwijl zij in het voorvertrek wachtten, verzekerde Churchill de jonge dame vriendelijk van zijn meest hartelijke wensen voor haar succes. 'Maar', zei hij, 'ik durf je niet met enige hoop te vleien.' Wijzende naar een uit marmer gemaakt voorwerp, voegde hij eraan toe: 'Dat marmer is even vatbaar om medelijden te gevoelen als de koning!'

Zo bleek het te zijn. De Hewlings werden ter dood gebracht. William te Lyme (thans Lyme Regis) op 12 september 1685, en Benjamin te Taunton op 30 september.

De laatste dagen van de jonge mannen, die evenzeer bekend waren wegens hun knap uiterlijk als om hun Godsvrucht, maakten een diepe indruk. Op 30 augustus vertelden zij beiden aan hun zuster, hoe zij de gunst en de goedheid Gods in hun lijden ondervonden, Die hen ondersteunde en versterkte. In Newgate waren zij slecht behandeld geweest en zij waren naar het westen afgereisd, geketend met zware boeien, en zij werden onmenselijk behandeld. Nochtans beleden zij nooit gelukkiger te zijn geweest. Waarom? Omdat zij een zoet gevoel hadden van de liefde van Christus in hun harten, daar zij gezegend waren met de kennis van zondevergeving en zij gevoelden dat zij alles konden overlaten in de hand van een wijs en genadig God. Zij zeiden: 'Alles wat God behaagt, wat Hij het beste oordeelt, zo zal het zijn. Wij weten dat Hij machtig is te verlossen, maar zo niet, gezegend zij Zijn Naam. De dood is nu niet verschrikkelijk, maar wenselijk.'

Op 6 september werd Benjamin naar Taunton gezonden om daar te worden verhoord. Tegen zijn zuster zei hij bij het afscheid: 'O, geloofd zij God voor beproevingen! Ik zou ze voor geen geld ter wereld hebben willen missen.'

William werd vastgehouden te Dorchester, waar zijn zuster hem nog steeds kon opzoeken. Hij sprak met veel bewondering van de genade Gods, Die hem uit de dood tot het leven geroepen had. Hij ging in zijn gedachten helemaal terug tot de tijd dat hij in Holland was en de Heilige Geest stilletjes in zijn hart fluisterde: 'Zoek Mijn aangezicht.' Hem werd toen het kwaad van de zonde aangetoond en de noodzakelijke behoefte van Christus, en hij werd met diep gevoel gebracht om Hem aan te hangen tot rechtvaardiging en eeuwig leven. In Christus had hij vreugde en troost gevonden boven alles wat op aarde is.

De volgende avond ontving hij bericht dat hij de aanstaande dag zou sterven en naar Lyme zou worden overgebracht. Hij gevoelde dat God het beste voor hem uitgekozen had. Hij zei: 'Hij weet welke aanvechtingen van het leven ik nodig had. Ik zou anders geleefd en God vergeten hebben, maar nu ga ik heen waar ik niet meer zal zondigen. O, het is een zalig iets van zonde verlost te zijn en met Christus te zijn. O! de rijkdom van de liefde van God in Christus voor zondaren. O! hoe groot was het lijden van Christus voor mij; meer dan alles wat ik ondergaan kan! Hoe groot is die heerlijkheid waar ik heen ga! Het zal spoedig al ons lijden hier verslinden.'

Toen hij gevangengenomen werd langs de weg van Dorchester naar Lyme, waren grote aantallen met droefheid getuige van zijn reis. Tot allen sprak hij zeer minzaam van de heerlijkheid waar zij naar toe gingen. Toen hij de mooie landstreek doorging, zei hij: 'Dit is een heerlijke schepping, maar wat is dan het paradijs Gods waar wij heengaan? Het is maar enkele uren en wij zullen daar zijn en altijd met de Heere wezen.'

Even voor zijn terechtstelling, toen hij Joh. 14:18 aan een van zijn medemartelaren voorlas, zei hij: 'Hier staat een heerlijke belofte voor ons: *'Ik zal u geen wezen laten; Ik kom weder tot u. Christus zal tot het laatste toe met ons zijn.'*

En tot iemand die afscheid van hem nam: 'Vaarwel, tot we elkaar in de hemel ontmoeten. Anstonds zal ik met Christus zijn. O, ik zou niet willen ruilen met iemand in deze wereld. Ik zou voor geen tienduizend werelden willen achterblijven.'

Zijn einde is op schone wijze opgetekend door zijn bedroefde zuster: 'Daarna bad hij ongeveer drie kwartier lang met de grootste gloed, waarbij hij God buitengewoon loofde voor Jezus Christus, de rijkdom van Zijn genade in Hem aanbiddende voor alle heerlijke vruchten ervan omtrent hem, en hij bad voor de vrede van de Kerke Gods en van deze volkeren in het bijzonder. Alles met zo'n uitnemende bijstand van de Geest Gods; zo overtuigd, dat de harten van alle aanwezigen, zich verbaasden en in medelijden versmolten, zelfs de meest boosaardige tegenstanders, die tranen en uitdrukkingen van leedwezen met hem afdwongen. Sommigen zeiden niet te weten wat van hem na de dood worden zou, maar het was duidelijk dat hij zeer gelukkig heenging.

Juist toen hij met een blij gelaat uit deze wereld scheidde, zei hij: 'O, nu is het mijn blijdschap en troost, dat ik een Christus bezit om heen te gaan', en zo berustte zijn geest zoet in Christus.'

Toen door de drost toegestaan werd zijn lichaam te begraven, werd hij gelegd in het graf op het kerkhof van Lyme op 13 september 1685.

Ondertussen was **Benjamin** naar Taunton gebracht. Toen zijn zuster aankwam om hem te bezoeken, zei hij: 'Wij hebben geen reden om de dood te vrezen, indien de tegenwoordigheid Gods met ons is. Daar is geen kwaad in, omdat de prikkel weggenomen is. Het is niets anders dan onze onbekendheid met de heerlijkheid, waarheen de heiligen bij de dood overgaan, wat maakt dat het onszelf of onze familie duister lijkt. Als wij in Christus zijn, wat is deze wereld, dat wij er een verblijf in zouden verlangen? Het is alles ijdel en onbevredigend; vol van zonde en ellende.'

Hij had gehoord van de dood van zijn broer en sprak vrolijk te verwachten spoedig zelf te volgen. Hij getuigde ervan, dat zijn eenzame tijd in de Newgate gevangenis de aangenaamste was in zijn hele leven.

Eerst kwam een melding dat er geen terechtstellingen meer zouden zijn, maar spoedig bleek dit vals te zijn, en 's avonds laat op 29 september kwam er bericht dat hij de volgende morgen moest sterven. Dit was werkelijk een schok. Nochtans zei hij: 'Hoewel mensen vóór hebben mij te overrompelen, God zal Zijn Woord volbrengen, om krachtig bevonden te zijn een Hulp in benauwdheden' (Ps. 46:2).

De volgende morgen schreef zijn zuster: 'Toen ik hem weer zag, waren zijn opgewektheid en vertroosting zeer toegenomen; hij was wachtende op de drost met de grootste zachtheid en kalmte des geestes... Met een blijde gelaatsuitdrukking sprak hij van de heerlijkheid des hemels... Zijn hoop en troost vermeerderden nog steeds met de zekerheid van een aandeel in het bezit van die heerlijke erfenis, waarheen hij nu ging. Hij zei: 'De dood is begeerlijker dan het leven, en hij wilde liever sterven dan hier nog langer leven... Toen hij de Heilige Schrift las en in zichzelf peinsde, maakte hij de grote troost bekend, die God erin aan zijn ziel meedeelde, door te zeggen: 'O, wat een onwaardeerbare schat is dit gezegende Woord Gods! In alle omstandigheden is hier een overvloed van sterke troost.' Toen iemand zijn Bijbel verlangde, zei hij: 'Neen, dit zal mijn metgezel zijn tot het laatste ogenblik van mijn leven.'

Spoedig werden hij en de anderen meedogenloos in haast door de drost weggebracht, nadat hun nauwelijks toegestaan was om afscheid te nemen van hun vrienden.

Zijn zuster heeft plechtig zijn laatste ogenblikken opgetekend: 'Toen zij kwamen aan de plaats van de terechtstelling, die omringd was met toeschouwers, zeiden velen die hun komst met groot verdriet afwachtten, dat zij hem en de anderen zagen komen met zo'n vrolijkheid en vreugde, en getuige waren van de tegenwoordigheid Gods met hen, dat dit maakte dat de dood een andere aanblik scheen. Zij omhelsden elkaar eerst met

de grootste genegenheid en daarna baden twee van de oudste personen hoorbaar, waarin zij zich met grote ernst verenigden. Daarna wenste hij van de drost verlof om afzonderlijk te bidden, maar hij wilde het niet toestaan, en vroeg hem alleen of hij voor de koning wilde bidden.

Hij antwoordde: 'Ik bid voor alle mensen.' Hij verzocht toen of zij een Psalm mochten zingen. De drost zei, dat het moest gebeuren met de strop om hun halzen, wat zij vrolijk aannamen en zij zongen met zo'n hemelse vreugde en zoetheid, dat velen die er tegenwoordig waren, zeiden dat het hun harten zowel brak als verheugde. Alzo in de ondervinding van het genot van het loven van God op aarde, sloot hij gewillig zijn ogen op een ijdele wereld, om naar die eeuwige verheuging over te gaan.'

Zulke schrikwekkende, nochtans roemrijke gebeurtenissen doen ons denken aan de martelingen onder het bewind van koningin Mary en aan de Covenanters in Schotland: hoe de Heere in alle eeuwen Zijn vermogen heeft betoond om Zijn volk te ondersteunen in het aangezicht van de dood! Meer dan driehonderd mensen werden toentertijd ter dood gebracht door de rechter Jeffreys.

Het is duidelijk hoe dit alles een pijnlijke beproeving is geweest voor hun oude grootvader. Benjamin was pas 22 jaar oud, William 19. Zelfs had Jeffreys bij het verhoor van een van de broers uitgeroepen: 'Jullie grootvader verdient evengoed als jullie de dood te sterven!'

William Kiffin schrijft later:

"Het was een grote troost voor mij, en dat is het nog steeds, om in acht te nemen, welk getuigenis zij hebben nagelaten van dat zalige aandeel dat zij hadden in de Heere Jezus en van het heilig vertrouwen van hun eeuwig geluk." beschouwden de opstand bijna als een kruistocht. Inderdaad is het verstandig opgemerkt, 'dat de *Glorious Revolution* drie jaar later een soortgelijke opstand was, nochtans, omdat zij ditmaal geslaagd was, is zij zoveel geëerd als de opstand van Monmouth afgekeurd is.'

De bekende predikant Benjamin Keach schreef een klaaglied over de gebroeders Hewling in zijn *'Diepbedroefd Sion ondersteund'*, opgedragen aan koning William en koningin Mary. Hij eindigt:

*'Wat voor wrede tirannen wij in de laatste tijd hier hadden,
Die twee zulke tere takken niet wilden sparen?
Maar als ik denk aan de genade die zij hadden in overvloed,
En met welk een geduld zij hun lijden droegen,
Het geeft zo'n vertroosting dat ik niet meer kan wenen.
Wat een getuigenis hebben zij nagelaten,
Van die zoete vreugde die zij in Christus vonden.
Toen goddeloze mensen alle medelijden verloochenden,
Onze Heiland daardoor tot ontferming bewogen werd.
En ongetwijfeld zijn zij in dat hoge gebied geplaatst,
Waar de geesten der rechtvaardigen triomferen.'*

Ongetwijfeld zal gevraagd worden : 'Wat gebeurde er met de zuster van de Hewlings, die zoveel verdroeg en zo'n dapperheid ontplooid?' Het volgende jaar trouwde zij met Henry Cromwell, de kleinzoon van de Beschermheer en maakte alzo de families van deze twee verheven mannen, William Kiffin en Oliver Cromwell, tot één. Haar eigen vervolgde familie en de Cromwells zocht zij op alle mogelijke manieren te beschermen. Zij stierf op 27 maart 1732, 79 jaar oud. De afstammelingen van Oliver

Cromwell, die vandaag nog in leven zijn, stammen af van deze dappere vrouw, Kiffins kleindochter, en zo van William Kiffin zelf.

De vraag mag worden gesteld: Was het juist, dat de jongens van Hewling deelnamen aan de opstand? Welja, honderden godvruchtige personen gevoelden, dat zij streden voor een rechtvaardige zaak, het omverwerpen van het papisme, en de leer en kroonrechten van Christus.

Het getuigenis van

William en Benjamin Hewling

Door

William Kiffin

Vertaald door Ruben Bolier

Deze allen zijn in het geloof gestorven, de beloften niet verkregen hebbende, maar hebben dezelve van verre gezien en geloofd en omhelsd, en hebben beleden dat zij gasten en vreemdelingen op de aarde waren.

Hebreeën 11: 13

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2018

*Uw liefde wilde ons heden sparen,
 Vermoeid leggen wij ons tot rusten neer,
 Dat Uw engelen ons bewaren,
 Dat geen vijand onz' vrede deer.
 Jezus Die ons steeds behoedt,
 Onder Uw vleug'len is het zoet.
 Pelgrims, vreemden op deez' aard,
 Wonen wij in 's vijands land,
 Worden wij door U bewaard,
 Bescherm ons door Uw liefdehand,
 Dan zijn wij in U onvervaard.
 Leven wij nog korte tijd,
 Eeuwige rust is ons bereid.*

Onderstaand stuk is in beknopte vorm overgenomen uit de voetnoten van de biografie van William Kiffin, daarna volgt het verslag van William Kiffin over zijn kleinzoons.

Deze twee jongens, Benjamin en William Hewling, waren de enige zoons van Mr. Benjamin Hewling, een welgestelde man die in Londen woonde. Vader Hewling overleed voor de terechtstelling van zijn zoons. Na zijn dood werden de twee jongens opgevoed door hun moeder en hun opa, William Kiffin. Deze man overleefde beide jongens en heeft het volgende verslag geschreven. Het verslag komt uit zijn autobiografie. De Hewlings en Kiffins waren protestante Dissenters. De Kiffins en waarschijnlijk ook de Hewlings waren anabaptisten.

Benjamin was de oudste. Hij kon goed leren, heeft wiskunde en filosofie gestudeerd. Hij studeerde enige tijd in Holland. Toen de Hertog van Monmouth naar Engeland kwam om naar de kroon te grijpen, schaarde Benjamin zich bij zijn leger. Dat kwam omdat hij een grote ijver had voor de protestantse zaak. Daarom streed hij tegen koning James, die Rooms-Katholiek was. De hertog gaf hem het bevel over een regiment ruiters, waarmee hij in verscheidene gevechten uitblonk. Hij werd met een afdeling van zijn eigen troep en twee andere troepen gezonden naar Mynhead, Somersetshire, om kanonnen naar het leger te brengen. Hij keerde juist op het moment terug toen de hertog van Monmouth op weg was naar Sedgmore, wat hij tevergeefs probeerde te voorkomen. Men denkt dat het verliezen van de oorlog vooral te wijten is aan het feit dat hij afwezig was, en dat hij zoveel paarden, en daarbij ook de meest onbevreesde mannen meegenomen had.

William had dezelfde scholing als zijn broer en ook hij werd naar Holland gestuurd. Hij keerde weer terug met de Hertog van Monmouth en voegde zich ook bij zijn leger. Hij had tijdens de slag van Sedgmore de rang van luitenant bij de voettoepen. Hij gedroeg zich net als zijn broer dapper.

Zij hadden een aangenaam en behulpzaam karakter. Naarmate men hen beter leerde kennen, was het zelfs voor hun vijanden moeilijk om hen niet te eren en van ze te houden.

Benjamin, de oudste was een goede combinatie van een leeuw en een lam. Op het slagveld scheen hij alleen maar voor de oorlog te zijn geschapen. Was hij ergens anders, dan scheen het alsof hij voor niets anders dan liefde te zijn geschapen. Hij moet een rechtschapen, knappe jongeman geweest zijn. De jongste, William, was iets langer en magerder dan zijn broer. Zijn gezicht was fris en levendig en zo was ook zijn geest. Hij had een heel levendig en opgewekt karakter. Beide broers waren deugdzaam, vroom en moedig en zij waren hierin volwassener dan andere mensen van hun leeftijd. De oudste werd 22 en de jongste bijna 20 jaren oud.

Het verslag van William Kiffin.

De genadige handelingen die God sommigen bewezen heeft in hun stervensuren zijn vaak van groot nut geweest voor de levenden. Zij gaven hen de gelegenheid om over hun eigen staat na te denken en om de dingen te zoeken die tot hun vrede dient, voordat zij verborgen werden voor hun ogen. Die handelingen zijn ook tot grote bemoediging en tot het versterken van het geloof van degenen die de genade van God ervaren hebben. Tot dat doel is het vooral voor ouders noodzakelijk om de gezegende ervaringen die deze mensen (die God tot Zich genomen heeft) hebben gehad, voor hun kinderen die achterblijven, te bewaren.

Daarom schrijf ik hier een waar gebeurd verhaal over de wonderlijke verschijning van God aan twee jonge mannen, Mr. Benjamin Hewling, die stierf toen hij ongeveer tweeëntwintig jaar oud was en Mr. William Hewling, die stierf voordat hij twintig jaar oud was. Zij namen deel aan de strijd van de hertog van Monmouth, volgens eigen zeggen 'voor de Engelse vrijheden en de Protestantse godsdienst.' Daarom werd Mr. William Hewling geëxecuteerd in Lyme, op 12 september 1685 en Mr. Benjamin Hewling in Taunton, op 30 september 1685. Hoe wreed de mensen ook tegen hen waren, toch was de gezegende zorg van God voor hen zo duidelijk, dat het woord vervuld werd: Uit den mond der kinderkens en der zuigelingen hebt Gij sterkte gegrondvest, om Uwer tegenpartijen wil, om den vijand en wraakgierige te doen ophouden. (Psalm 8:3).

Nadat het leger van de hertog uit elkaar gedreven was, vluchtten de jongens en gingen de zee op, maar werden weer teruggedreven [door de wind]. Met gevaar voor eigen leven klommen ze op de kust over enige gevaarlijke rotsen. Zij zagen dat het land vol soldaten was. Omdat zij niet in de handen van die bende wilden vallen en er geen andere weg van verdediging of ontsnapping meer mogelijk was, gaven zij zich over aan een edelman, wiens huis dicht bij de plek stond waar zij geland waren. Daarvandaan werden zij gestuurd naar Exeter Geal, op 12 juli. Zij werden door velen bezocht en terwijl ze daar verbleven, was hun gedrag zodanig, dat zij heel veel respect ontvingen, zelfs van degenen die vijandig waren tegen de zaak waarvoor zij strenden.

Op 27 juli werden beide jongens aan boord van het Swan-fregat gezet, om vandaar naar Londen gebracht te worden. Hun gedrag aan boord was zo goed, dat de kapitein en al de andere officieren van het schip hen veel vriendelijkheid bewezen. Kapitein Richardson kwam, zette hen bij hem gevangen en bracht hen naar Newgate. Zij werden in zware boeien geslagen en werden van elkaar gescheiden. Zelfs de naaste familie werd niet toegestaan om hen te zien, zelfs niet in het bijzijn van de cipier, ondanks de vele pogingen en verzoeken om dit voor elkaar te krijgen. Deze behandeling vermeerderde het verdriet van de familieleden zeer. Toch liet God,

Die alle dingen wijs doet medewerken ten goede voor degenen die Hij genade en barmhartigheid wil bewijzen, uit deze gevangenschap en slechte behandeling een gezegend voordeel voortkomen voor hun zielen. Dat blijkt ook uit hun eigen woorden. Na vele verzoeken en na lang aandringen kregen enkele familieleden van hen toestemming om een paar woorden tegen hen te zeggen in het bijzijn van de cipier. Zij antwoordden dat zij tevreden waren met de wil van God, wat die wil ook zou zijn.

Nadat zij drie weken in Newgate geweest waren, werd er een bevel gegeven om het naar het Westen te brengen, om daar terecht te worden. Toen hen dat verteld werd, zeiden zij: 'Daar zijn we blij mee.' Die morgen verlieten zij Newgate. Verschillende mensen die hen zagen, zeiden, omdat zij er zo opgewekt uitzagen: 'Zij hebben vast gratie gehad, anders zouden ze dat nooit met zoveel moed en vrolijkheid kunnen dragen.' Dit moet ook nog gezegd worden, namelijk dat zij van het begin tot het einde, hoeveel hoop hun vrienden ook voor hen hadden, steeds het tegenovergestelde dachten. Zij waren nooit echt erg aangedaan door de hoop op gratie, of neerslachtig, of ook maar in het minst ontmoedigd door wat voor kwaad de mensen hen ook konden aandoen.

De cipiers die met hen meegingen naar Dorchester gaven het volgende verslag van de reis: dat hun moed zo groot, ernstig en christelijk was, dat het bij hen bewondering opwekte om de dingen die zulke jonge mannen deden te zien en te horen. Een naast familielid dat naar het westen toeging om de uitkomst van die zaken te zien en om al het mogelijke te doen wat voor hen noodzakelijk was, geeft het volgende verslag:

'In Salisbury, op 30 augustus, had ik de eerste mogelijkheid om met de jongens te spreken. Ik trof hen aan in een zeer goede, bedaarde zielstoestand. Zij vertelden over hun ervaring van de genade en goedheid van God tot hen in al hun lijden. Ook vertelden zij over de genade Gods in het ondersteunen en versterken van hen. God heeft hen in alles voorzien, ja, ook heeft Hij de harten van eenieder geneigd, in wiens handen zij geweest waren. Zowel in Exeter en aan boord hebben de mensen medelijden met hen gehad en zijn zij goed voor geweest. En dat ondanks dat zij slecht behandeld waren sinds ze in Newgate gekomen waren. Zij werden omhangen met zware boeien en werden onmenselijk behandeld. Zij beleden met grote blijdschap dat zij in een betere en gelukkiger toestand waren dan zij in hun hele leven geweest waren, vanwege het gevoel dat zij hadden van de vergevende liefde van God in Jezus Christus tot hun zielen. Zij gaven zich geheel over in de handen van hun wijze en genadige God, om voor hen de dood of het leven te kiezen. Zij drukten zich als volgt uit: 'Alles wat God maar behaagt: wat Hij het beste vindt, zo zij het. Wij weten dat Hij machtig is om te verlossen. Maar als Hij dat niet wil, geloofd zij Zijn Naam. De dood is nu niet meer verschrikkelijk, maar begerenswaardig. Mr. Benjamin Hewling voegde daar nog in het bijzonder aan toe: 'Wat de wereld betreft: daar is niets in wat het waard maakt om daar nog in te leven, behalve als we God daar nog van dienst kunnen zijn.' Daarna zei hij: 'O, God is een sterke Toevlucht, ik heb gezien dat Hij dat werkelijk is.'

De volgende mogelijkheid die ik had om hem te bezoeken, was in Dorchester, waar zij beiden naartoe gebracht waren en waar de broers vier dagen bij elkaar verbleven. Vanwege hun hechtenis werd ons gesprek erg verstoord, maar zij hadden nog steeds dezelfde tegenwoordigheid en ondersteuning van God. Zij waren in het minst niet

ontmoedigd door het naderen van hun proces, noch door de uitkomst ervan, hoe die ook vallen mocht.'

Op 6 september werd Mr. Benjamin Hewling bevolen om naar Taunton te gaan, om daar terecht te worden. Toen we afscheid namen, zei hij: 'O, geloofd zij God voor de beproevingen! Ik heb zulke gelukkige uitwerkingen daarvan gehad, dat ik ze niet zou willen missen in ruil voor de hele wereld.'

Ik bleef achter in Dorchester om de uitslag van het proces van Mr. William Hewling af te wachten. Na het proces had ik vrije toegang tot hem en bemerkte dat zijn gesprekken overvloedig van verwondering over de genade van God in Christus, die hem bewezen was. God heeft hem geroepen uit zijn natuurstaat. Hij zei: 'God greep mij plotseling in mijn afgelegen huis in Holland door Zijn Heilige Geest in het hart, toen ik er niet aan dacht. Hij fluisterde als het ware in het verborgen in mijn hart: 'Zoek Mijn aangezicht.' Hij stelde mij in staat om deze genadige roep te beantwoorden en over mijn ziel na te denken. Hij toonde mij het kwaad van de zonde en de noodzakelijkheid van Christus. Vanaf die tijd heeft Hij mij gebracht tot een gevoelig aankleven van Christus tot rechtvaardiging en het eeuwige leven. Hierin vind ik een Bron van vreugde en zoetheid die de vertroosting van de gehele wereld te boven gaan.'

William zei verder: 'Ik kan niet anders dan de wonderlijke goedheid van God bewonderen, Die mij zo voorbereidde op datgene waar Hij mij zal brengen, waaraan ik toen niet dacht. Hij gaf mij de hoop op het eeuwige leven, voordat Hij mij opriep om de dood in de ogen te kijken, zodat ik mijn leven blijmoedig aan God overgaf voordat ik hier kwam.' Hij zei: 'Toen ik Zijn leiding in deze zaak gezocht had, kwam de zaak mij zowel toen als nu zeer heerlijk voor. Dit is zo, niettegenstaande alles wat ik ervoor geleden heb, of misschien nog zal lijden. God heeft deze goede dingen echter vanwege onze zonden voor ons achtergehouden.' 'Maar,' zei hij, 'God ging door met Zijn gezegende werk in mijn ziel, in en door al mijn lijden. Wat de wil van God ook moge zijn, leven of dood, ik weet dat die wil het beste voor mij is.' Nadat hij zijn vonnis ontvangen had en teruggekeerd was naar de gevangenis, zei hij: 'Ik denk dat ik mijn geestelijke vertroosting zie vermeerderen sinds ik mijn vonnis ontvangen heb. Zo is er dan geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn. God is het, Die rechtvaardig maakt, wie is het, die verdoemt?'

Toen ik de volgende morgen bij hem kwam, nadat hij het nieuws ontvangen had dat hij de volgende dag zou moeten sterven en dat hij daarom die dag naar Lyme gebracht moest worden, trof ik hem aan in een nog voortreffelijker, verhevener en geestelijker toestand dan tevoren. Hij zei: 'Ik ben tevreden, God heeft voor mij het beste gekozen. Hij weet wat voor verzoeking er in dit leven geweest zouden kunnen zijn. Ik zou geleefd kunnen hebben om God te vergeten, maar nu ga ik naar de plaats waar ik niet meer zal kunnen zondigen. O, het is een gezegende zaak om bevrijd te zijn van de zonde en om met Christus te zijn. O, de rijkdommen van de liefde van God in Christus voor zondaren. O, hoe groot was het lijden van Christus voor mij. Dat was meer dan ik ooit had kunnen dragen! Hoe groot is de heerlijkheid waar ik nu naartoe ga! Het zal spoedig al ons lijden hier beneden verslinden.'

Toen William, net voordat hij naar Lyme ging, met zijn avondeten bezig was, liet hij vele korte uitdrukkingen horen van zijn inwendige vreugde als: 'O, de genade van God! De liefde van Christus! O, dat gezegende avondmaal van het Lam! Om altijd bij de Heere te zijn!' hij zei verder: 'Toen ik naar Holland ging, wist ik niet in welke strikken, zonden en ellenden ik had kunnen vallen, ja, of we elkaar ooit wel weer

zouden zien. Maar nu weet je waar ik naartoe ga en dat wij zeker een vreugdevolle ontmoeting zullen hebben.'

Hij zei: 'Wil je alsjeblieft aan al mijn vrienden in het bijzonder mijn erkentelijkheid bewijzen, en wil je hen danken voor al hun vriendelijkheid? Ik adviseer hen om zekerheid te krijgen met betrekking tot hun aandeel in Christus, want Hij is de enige Troost als wij komen te sterven.' Een van de gevangenen scheen bevreesd te zijn voor de manier waarop zij zouden moeten sterven, waarop hij antwoordde: 'Ik loof God dat ik met alles verzoend ben.'

Toen William op het punt stond om naar Lyme te gaan, schreef hij deze weinige regels naar een vriend, omdat hem amper toegestaan werd om lang te blijven:

'Ik zal de eeuwigheid invliegen. Ik hoop en vertrouw in de armen van mijn gezegende Verlosser, aan Wie ik u en al mijn lieve familieleden toevertrouw, doe de groeten aan mijn lieve moeder en zeg tegen al mijn zussen en de rest van mijn vrienden dat ik hen liefheb.

William Hewling.'

Terwijl de gevangenen door de stad Dorchester liepen richting Lyme, keken veel mensen hen aan met groot verdriet. Zij bewonderden Williams houding toen hij afscheid nam van zijn zus. Terwijl ze de weg tussen Dorchester en Lyme bewandelden, waren zijn gesprekken heel geestelijk. Dat zeiden degenen die erbij waren. Hij nam van alle dingen gelegenheid om te spreken over de Heerlijkheid waar zij naartoe zouden gaan. Toen hij uitkeek over het landschap waar hij langs liep, zei hij: 'Dit is een heerlijke schepping, maar wat zal dan het paradijs van God dan wel niet zijn, waar wij heen gaan! Nog maar een paar uurtjes en dan zullen we daar zijn, om voor eeuwig bij de Heere te zijn.' Toen ze in Lyme waren, zei hij, terwijl hij vlak voordat ze moesten sterven Joh. 14:18 las, tegen een van degenen die met hem moesten sterven: 'Hier is een zoete belofte voor ons: *Ik zal u niet ongetroost laten, Ik zal tot u komen.* (Eng. Vert.) Christus zal tot het laatste moment bij ons zijn.'

Tegen een van degenen die afscheid van hem nam, zei hij: 'Vaarwel tot we elkaar in de hemel zullen ontmoeten. Over een klein poosje zal ik bij Christus zijn. O, ik zou met niemand van deze wereld van staat willen ruilen! Ik zou voor tienduizend werelden niet achter willen blijven.' Tegen iemand anders die aan hem vroeg hoe het nu met hem ging, zei hij: 'Heel goed, geloofd zij God!' Toen die persoon verder vroeg of hij met die troost de dood in de ogen kon kijken, nu de dood zo dichtbij was, zei hij: 'Ja, ik loof God. Dat kan ik doen met grote troost. God heeft deze nacht een goede nacht voor mij gemaakt. Mijn vertroosting is zeer vermeerderd sinds ik Dorchester verlaten heb. Toen hij van hem afscheid nam, zei die persoon: 'Vaarwel, ik zal je niet meer zien.' Waarop hij antwoordde: Hoezo mij niet meer zien?! Ja, ik hoop je in de heerlijkheid weer te ontmoeten. Tegen iemand anders die tot het laatste moment bij hem was, zei hij: 'Ik wil je vragen om mijn broer en zus te zeggen dat ik hen heel erg liefheb en zeg hen dat ik wil dat zij zich zullen troosten met het feit dat ik naar Christus gegaan ben en dat we elkaar spoedig weer zullen ontmoeten in de heerlijke berg Sion hierboven.'

Daarna bad William ongeveer drie kwartier lang met de grootste vurigheid. Hij loofde in het bijzonder God voor Jezus Christus. Hij aanbad de rijkdommen van Zijn genade in Hem. Hij loofde Hem voor al de heerlijke vruchten ervan, die Hij hem gegeven heeft. Hij bad voor de vrede van de Kerk van God en van deze landen in het bijzonder. Dat alles deed hij met zulke hulp van de Gods Geest, dat het de harten van allen die aanwezig waren overtuigde, verwonderde en versmolt van medelijden, zelfs de harten van de ergste vijanden. Het dwong hen tranen van spijt te storten en hun spijt te betonen. Sommigen zeiden dat ze niet wisten wat er met *hen* zou gebeuren na de dood, maar dat het duidelijk was dat *hij* naar een groot geluk zou gaan.

Vlak voordat William deze wereld zou verlaten, zei hij met een vrolijk gezicht: 'O, nu is het mijn vreugde en troost dat ik een Christus heb om naartoe te gaan.' Zo beval hij op een aangename wijze zijn geest aan Christus op 12 september, 1685.

Een officier was zo kwaadaardig van geest geweest om de gevangenen duivels te noemen. Hij was, toen zij weggingen en hij de wacht moest houden, zeer overtuigd [van hun oprechtheid]. Hij zei daarna tegen een persoon, die in hoog aanzien stond, dat hij in zijn leven nog nooit zo geraakt was als door Williams vrolijke houding en vurige gebed. Hij geloofde dat hij zo iets nog nooit gehoord had. Vooral niet van zo'n jong persoon. Hij zei ook: 'Ik geloof dat als de hoogste rechter er geweest zou zijn, dat deze hem dan nooit zou hebben kunnen laten sterven.'

Toen de sheriff Williams lichaam vrijgegeven had om begraven te worden, kwamen er velen uit de stad (wel tweehonderd mensen) om de begrafenis bij te wonen. Ondanks het feit dat het lichaam weggehaald was van de plaats van executie, zonder dat er melding van gemaakt werd. Verschillende jonge vrouwen, van de plaatselijke adel, legden hem in zijn graf op de begraafplaats van Lyme, op 18 september 1685. Hierna schreef Williams zus de volgende brief aan haar moeder:

'Ik heb helemaal niets wat ik aan mijn lieve moeder kan bekendmaken dan wat een kwellling is voor haar geest. Zowel wat betreft het besluit van Gods wil als wat betreft mijn huidige zorgen over mijn broer Benjamin, die nog steeds in leven is. Toch is er zo'n overvloedige troost gemengd met beide kwellingen, dat ik slechts een mogelijkheid zou willen hebben om deze plicht te volbrengen. God heeft in de zielen van beide broers een heerlijk werk gewerkt en heeft Christus aan hen geopenbaard, zodat de dood hun vriend was geworden. Mijn broer William heeft al met de grootste vreugde gezegd tegen degenen die tot het einde toe bij hem waren dat hij niet zou willen ruilen met degenen die op deze wereld achterblijven. Hij verlangde dat zijn familieleden zichzelf zouden troosten [met de wetenschap] dat hij naar Christus gegaan is. Mijn broer Benjamin schat in dat hij niet lang in deze wereld zal blijven, en is zeer gewillig om deze wereld te verlaten, wanneer God hem daartoe roepen zal. Hij is volkomen tevreden met het feit dat God voor hem en voor ons allen datgene zal kiezen wat het beste is. Door deze dingen word ik zeer ondersteund door God en ik hoop dat u er ook door ondersteund wordt, mijn lieve moeder. Dat was en is het grootste verlangen van mijn broer. Er is voor één persoon nog steeds tijd om te bidden. God heeft zo'n [duidelijke] verhooring gegeven [met betrekking tot Benjamin], hoewel [nog] niet zoals bij William¹. Maar we hebben toch een bemoediging om op Hem te blijven wachten.

Zeer geëerde moeder,

Uw plichtsgetrouwe dochter, ...

Toen ik naar Taunton ging om Benjamin Hewling te bezoeken, had hij het nieuws gehoord dat zijn broer gestorven was. Hij hoorde dat hij zoveel troost en vreugde van God gehad heeft. Ook hoorde hij van de voortdurende goedheid van God in het vermeerderen van die troost tot het einde toe. Dit zei hij ervan: 'Wij hebben geen reden om de dood te vrezen als de tegenwoordigheid van God met ons is. Er is geen kwaad in, omdat de prikkel eruit is weggenomen. Het is niets anders dan onwetendheid omtrent de heerlijkheid die de heiligen zullen ingaan door middel van de dood. Die onwetendheid doet het [de dood] duister schijnen voor onszelf of voor onze familieleden. Als we in Christus zijn, wat is dan toch deze wereld, dat we verlangen om er te blijven? Het is allemaal ijdel en onbevredigend, vol van zonde en ellende.' Hij gaf ook blijk van zijn eigen blijde verwachting, dat hij zijn broer spoedig zou volgen.

Hij werd toen zeer ernstig en had een gevoel van geestelijke en eeuwige zaken, wat de anderen ook merkten. Hij klaagde in deze omstandigheden over niets anders dan over het gebrek aan een plaats van afzondering, om meer onafgebroken met God en zijn eigen ziel te spreken. Hij zei dat de tijd die hij in Newgate in de eenzaamheid doorgebracht had, de aangenaamste in heel zijn leven geweest was.

Hij zei: 'God heeft enige tijd geleden mijn hart geraakt (toen ik dacht over het gevaar van mijn leven). Ik kreeg enige ernstige gedachten over mijn vroegere leven en over de grote gevolgen van de dood en de eeuwigheid. Hij toonde mij dat alleen zij gelukkig waren die zeker waren van hun eeuwige staat. Hij heeft mij ook de dwaasheid en krankzinnigheid laten zien van de wegen van zonde en mijn eigen verslaving daaraan. Ook liet Hij mij de totale onmacht zien om mijzelf te verlossen en toonde mij ook de noodzaak om Christus tot zaligheid te hebben.'

'Dat ging enige tijd lang niet zonder verschrikking en verbazing, namelijk het gezicht op onverzoende zonden en dat met de eeuwigheid voor mij. Maar God heeft op een wonderlijke manier de rijkdommen van Zijn vrije genade in Christus Jezus voor arme zondaars geopend. Hij stelde mij in staat om op een gekruisigde Christus alleen te zien tot zaligheid.'

'Dit gezegende werk ging tijdens al mijn zaken en de drukte in het leger enigszins voort in mijn ziel, maar het kwam nooit zo volledig en aangenaam naar buiten voordat ik in Newgate gevangen werd gezet. Daar zag ik Christus en ook de [andere] geestelijke zaken duidelijker en omhelsde ik ze nog steviger. Daar ervoer ik de gelukzaligheid van een verzoende staat, de uitnemendheid van de wegen van heiligheid en het vermakelijke van de gemeenschap met God.' Dit bleef met hele diepe en duidelijke indrukken in zijn ziel, terwijl hij vaak uiting gaf aan zijn bewondering van de genade van God voor hem.

Hij zei: 'Misschien denken mijn vrienden wel dat deze zomer de meest droevige tijd van mijn leven is, maar ik loof God: het is de meest aangename en gelukkige tijd van heel mijn leven geweest. Nee, niets anders is de naam van geluk waardig. Tevergeefs heb ik in de dingen van de wereld gezocht naar bevrediging, maar ik heb het nooit gevonden. Maar nu heb ik in God alleen rust gevonden voor mijn ziel. O, hoe groot is

onze blindheid van nature, dat, totdat God onze ogen opent, wij geen schoonheid kunnen zien in geestelijke dingen, maar onze kostbare tijd verspillen aan het najagen van schaduwen. Wij blijven dan doof voor alle nodigheden van genade en het heerlijke aanbod van het Evangelie! Wat is God toch rechtvaardig als Hij ons afneemt wat wij zo erg hebben veracht en misbruikt! O, wat is Hij oneindig geduldig en goed, dat Hij alsnog een of ander middel wil heiligen om een arme zondaar tot Zich te brengen! O, verkiezende liefde! Onderscheid makende genade! Wat heb ik toch veel reden om dat te bewonderen en te aanbidden!’

‘Wat een verbazingwekkende gedachte is het, dat Christus vanwege de zonde geleden heeft, om ons tot God te brengen! Het lijden dat slechte mensen Hem aangedaan hebben was zeer groot, maar helaas, maar wat is dit lijden vergeleken met het lijden dat Zijn ziel onder de oneindige toorn van God geleden heeft? Dit mysterie van genade en liefde is genoeg om onze gedachten tot in de eeuwigheid op te slokken.’

Wat betreft zijn eigen dood zei hij vaak dat hij geen reden had om te geloven dat hij een andere dood zou sterven [dan nu ter dood gebracht te worden]. ‘Ik weet dat God oneindig machtig is om mij te verlossen en ik ben er zeker van dat Hij het zal doen, als het tot Zijn eer en ten goede van mij is. Hierom loof ik God. Ik ben volkomen tevreden. Het is mijn verlangen dat Hij voor mij zal beslissen en dan ben ik er zeker van dat dat het beste is, wat het ook moge zijn. Want werkelijk, tenzij God nog wat werk voor mij te doen heeft in de wereld, tot Zijn dienst en eer, dan zie ik dat niets anders dit leven nog begerenswaardig kan maken. In de huidige staat van zaken is er niets om onze ogen op te vestigen dan zonde, verdriet en ellende. En wanneer het ook zo zou zijn dat alles naar onze wens ging, dan is het, in de huidige staat van zaken, nog steeds de wereld. Dat zal nooit een rustplaats zijn. De hemel is de enige plaats van rust en geluk. Daar zullen we volkomen vrij zijn van de zonde en verleidingen en daar zullen we God voor eeuwig genieten zonder onderbreking.’

Toen hij sprak over de teleurstelling in hun verwachting over het werk wat ze gedaan hadden, zei hij: ‘Wat betreft de eer van God, de voorspoed van het Evangelie en de verlossing van het volk van God, hebben we veel redenen om het te betreuren. Met betrekking tot de uitwendige voorspoed, dat ermee vergezeld zou zijn: op zichzelf bezien is dat maar van weinig belang, omdat het niet kan bevredigen. Het houdt ook geen stand. Want ten laatste zal de dood aan alles een einde maken. Hier kan ik ook aan toevoegen dat we misschien zo dwaas zouden zijn om dat deel ervan te kiezen [namelijk die uitwendige voorspoed] en dat we dan onze eeuwige belangen zouden verwaarlozen. Dan ben ik er zeker van dat onze huidige toestand onvergelijkbaar beter is.’

Hij gaf geregeld uiting aan zijn grote bezorgdheid over de eer van God en ook aan zijn liefde tot Gods volk: ‘Als mijn dood Gods eer zou bevorderen en de verlossing van Zijn volk zou verhaasten, dan is het genoeg.’ Het was een grote troost voor hem om te bedenken dat zijn vrienden in hun gebeden aan hem dachten. Dit zag hij als een groot voorrecht.

Tijdens zijn gesprekken had hij een bijzondere waardering voor en vermaak in de personen in wie hij de grootste heiligheid zag schijnen. Hij gaf ook blijk van groot medelijden met de zielen van anderen: ‘De herinnering aan onze vorige ijdelheid mag wel oorzaak geven tot medelijden met anderen die nog in die staat zijn.’ Tijdens

gesprekken met hem moedigde hij anderen aan tot ernst, en zei tegen hen dat 'De dood en de eeuwigheid zulke gewichtige belangen zijn en dat die zaken de uiterste aandacht van ons hart moeten hebben, want een ernstige voorbereiding op de dood is de weg om de dood met blijdschap te ondergaan. En als het God zou behagen om ons leven te sparen, dan zouden we zeker dezelfde reden hebben om ernstig te zijn en de rest van onze dagen in Zijn vreze en dienst te besteden.' Hij zorgde er ook voor, dat de godsdienst, welke ze nog in staat waren daar te beoefenen, naar behoren beoefend werd, zoals lezen, bidden en het zingen van psalmen, waar hij duidelijk een groot vermaak in had.

Toen er in die drie of vier dagen voor hun dood een algemeen bericht rondging dat er niemand meer zou sterven, zei hij: 'Ik weet niet wat God buiten onze verwachtingen voor ons gedaan heeft. Als Hij mijn leven zal verlengen, dat ben ik er zeker van dat mijn leven het Zijne is, alles is het Zijne en door Zijn genade zal ik het geheel aan Hem toewijden.'

Maar op 29 september, om ongeveer tien of elf uur, kwamen we erachter dat het een vals bericht was. Hen werd verteld dat zij de volgende morgen moesten sterven. Vanwege het plotselinge ervan kwam dit bericht heel onverwachts. Maar hierin verheerlijkte God Zijn macht, genade en getrouwheid, want Hij gaf passende ondersteuning en troost door Zijn gezegende tegenwoordigheid. Toen ik op dat moment bij hem kwam, zag ik dat hij heel kalm was. Hij zei: 'Hoewel het de bedoeling van de mensen was om mij te verschrikken, zal God toch zeker Zijn Woord houden: *om werkelijk onmiddellijk een Hulp te zijn in de tijd van benauwdheid.*' Toen ik hem de volgende morgen weer zag, waren zijn blijdschap en troost heel erg vermeerderd. Toen hij op de cipiers wachtte, zei hij met de grootste aangenaamheid en kalmte van geest: 'Nu is de wil van God bepaald, aan Wie ik het overgegeven heb en Hij heeft dat bepaald wat zeker het beste is.'

Daarna sprak hij met een lachend gezicht over de heerlijkheid van de hemel. Hij maakte met veel genoegen enkele opmerkingen over het 3^e, 4^e en 5^e vers van het 22^e hoofdstuk van Openbaringen. *'En er zal geen vloek meer zijn: maar de troon van God en van het Lam zullen erin zijn; en Zijn dienaren zullen Hem dienen. En zij zullen Zijn aangezicht zien en Zijn Naam zal op hun voorhoofden zijn. En er zal daar geen nacht meer zijn, en zij zullen geen kaars meer nodig hebben noch het licht van de zon; want de Heere God geeft hen licht: en zij zullen van eeuwigheid tot eeuwigheid regeren.* O, wat een gelukkige staat is dit! Zullen wij er dan afkerig van zijn om daar naartoe te gaan om het te genieten?' Toen verlangde hij dat hem 2 Kor. 5: 1- 11 voorgelezen zou worden: *'Want wij weten dat, zo ons aardse huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig, in de hemelen. Want ook in dezen zuchten wij, verlangende met onze woonstede die uit den hemel is, overkleed te worden; Zo wij ook bekleed en niet naakt zullen gevonden worden. Want ook wij, die in dezen tabernakel zijn, zuchten, bezwaard zijnde; nademaal wij niet willen ontkleed, maar overkleed worden, opdat het sterfelijke van het leven verslonden worde. Die ons nu tot ditzelve bereid heeft, is God, Die ons ook het onderpand des Geestes gegeven heeft. Wij hebben dan altijd goeden moed, en weten dat wij, inwonende in het lichaam, uitwonen van den Heere (Want wij wandelen door geloof en niet door aanschouwen); Maar wij hebben goeden moed, en hebben meer behaagen om uit het lichaam uit te wonen en bij den Heere in te wonen. Daarom zijn wij ook zeer begerig, hetzij*

inwonende, hetzij uitwonende, om Hem welbehaaglijk te zijn. Want wij allen moeten geopenbaard worden voor den rechterstoel van Christus, opdat een iegelijk wegdrage hetgeen door het lichaam geschiedt, naar dat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad. Wij dan, wetende den schrik des Heeren, bewegen de mensen tot het geloof, en zijn Gode openbaar geworden; doch ik hoop ook in uw consciënties geopenbaard te zijn.'

Terwijl zijn vertroostingën nog steeds vermeerderden, gaf hij uitdrukking aan zijn zoete hoop, en aan zijn aandeel in deze heerlijke erfenis en dat hij nu ging naar het bezit ervan. Hij zag zoveel van deze gelukkige verandering, dat hij zei dat de dood begeerlijker was dan het leven. Hij stierf nog liever dan dat hij hier nog langer zou leven. Wat betreft de manier waarop hij zou sterven, zei hij: 'Toen ik nadacht over andere mensen die in dezelfde omstandigheden waren, heb ik gedacht dat het heel vreselijk was. Maar nu God mij ertoe geroepen heeft, denk ik er heel anders over. Ik loof God. Ik kan het nu blijmoedig omhelzen als een makkelijke doorgang naar de heerlijkheid. En hoewel de dood mij scheidt van het genoeg dat we hier met elkaar hebben, toch zal het maar een hele korte tijd zijn en dan zullen we elkaar ontmoeten in zulke genoegens als we ons hier niet kunnen voorstellen en dan zullen we ons voor eeuwig verblijden in het geluk van elkaar.'

Toen hij de Schrift aan het lezen was, en in zichzelf aan het peinen was, liet hij merken dat God hem door de Schrift grote troost gaf in zijn ziel: 'O, wat een onwaardeerbare schat is dit gezegende Woord van God in alle omstandigheden! Hier is een opslagplaats van sterke vertroosting.' Tegen iemand die zijn Bijbel wilde hebben zei hij: 'Nee, dit zal mijn metgezel zijn tot het laatste moment van mijn leven! Terwijl zij zo samen baden, samen lazen, praatten en mediteerden over hemelse zaken, wachtten zij het einde af.

Toen de Sheriff kwam, die ontbloot was van alle medelijden en menselijkheid, dreef hij hen weg en liet hen amper toe om afscheid te nemen van hun vrienden. Maar ondanks dit alles en ondanks het ellendige treuren van allen die om hen heen stonden, stond zijn gezicht vrolijker. Zo verliet hij zijn gevangenis en zo nam hij plaats in de kar [die hem naar het schavot zou brengen]. Daar zaten zij meer dan een half uur voordat de officiers de paarden konden dwingen om de kar te trekken. Hierdoor werden ze heel kwaad, omdat er geen zichtbare hindernis was in het gewicht of vanwege iets op de weg. Maar ten laatste duwden de burgemeester en de sheriff de paarden zelf voorwaarts en dreven als Bileam de paarden vooruit.

Toen zij aankwamen op de plek van de executie, die omringd was door toeschouwers, waren er velen die hun komst afwachtten met groot verdriet. Zij zeiden dat toen zij hem en de anderen zagen komen met zulke blijdschap, vreugde en bewijs van de tegenwoordigheid van God met hen, het de dood tevoorschijn deed komen met een ander voorkomen. Eerst omhelsden zij elkaar met de grootste liefde. Toen baden twee van de oudere personen hardop en zij namen met grote ernst deel aan dat gebed. Toen verlangde hij van de sheriff toestemming om zelf te bidden, maar hij wilde dat niet geven. Hij vroeg alleen maar: 'wil je voor de koning bidden?' Deze antwoordde: 'Ik bid voor alle mensen.' Hij verzocht toen of zij een psalm mochten zingen. De sheriff zei tegen hen dat ze dat moesten doen met touwen om hun nek, [welk voorstel] ze met blijdschap aannamen. Zij zongen met zulke hemelse vreugde en zoetheid, dat velen die aanwezig waren zeiden dat het hun hart verbrak en verblijdde. En zodoende sloot hij, terwijl hij het aangename ervoer van het prijzen van God op aarde, vrijwillig zijn ogen op een ijdele wereld, om die eeuwige dienst te betrekken [in de hemel] op 30 september 1685.

Allen die aanwezig waren, allerlei slag mensen, waren buitengewoon bewogen en verbaasd. Sommige officieren hadden tevoren beledigend gezegd: 'Deze personen hebben vast geen gedachten over de dood, maar zij zullen erdoor verrast worden.' Daarna zeiden zij echter dat hij en de anderen iets buitengewoons in zich hadden, dat hen met zoveel vreugde door de dood heen droeg. Andere omstanders zeiden dat zij zo overtuigd waren van hun geluk, dat zij graag met hun toestand zouden willen ruilen. Vele soldaten en ook veel anderen treurden bovenmate. Zij zeiden dat het zo treurig was om hen zo gedood te zien worden, dat zij amper wisten hoe ze het zouden kunnen dragen. Enkelen van de meest boosaardige mensen van die plaats, van wie niets anders verwacht werd dan hoon, zeiden, toen de terechtgestelden naar hun graf op het kerkhof van Taunton gedragen werden (vrijwillig vergezeld door de meesten die in de stad woonden) dat deze personen genoeg bewijs achtergelaten hadden dat zij nu verheerlijkte heiligen in de hemel waren.

Van een hooggeplaatste officier in het leger van de koning wordt gezegd dat hij vaak zei, dat als je zou willen leren om te sterven, dat je dan 'naar die jonge mensen van Taunton moest gaan.' Zij hebben nog veel meer dingen gezegd, die de gezegende en heerlijke gesteldheid van hun harten uitdrukte tot de eer van Goddelijke genade, maar dit is het wat in mijn geheugen opkomt.

Mr. Benjamin Hewling, schreef ongeveer twee uur voor zijn dood de volgende brief aan zijn moeder. Deze brief liet de grote kalmte van zijn geest zien.²

Brief van Benjamin Hewling aan zijn moeder.

Taunton, 30 september 1685.

Zeër geëerde moeder,

Ik moet u nu in kennis stellen van dat bericht, waarvoor ik weet dat u een lange tijd gevreesd hebt, en dat wij verwachtten, niettegenstaande de verwachtingen die u in uw beide laatste brieven gaf. Er is bevel gegeven om mij ter dood te brengen, en ik verwacht dat het binnen slechts enkele uren uitgevoerd zal worden. Geloofd zij God de Almachtige, Die troost en ondersteuning geeft in zulk een dag. Hoe behoorden wij Zijn heilige Naam te verheerlijken voor al Zijn weldaden: dat Hij, toen wij voorthouden in onze zondeloop, ons in onze snelle vaart wilde stuiten en ons toonde de Christus Die wij doorstoken hadden; en uit Zijn vrije genade ons in staat stelde met een oog des geloofs op Hem te zien, in het geloof dat Hij ten uiterste bekwaam is om al dezulken die tot Hem komen, te redden. O, bewonderenswaardige lankmoedigheid en verdraagzaamheid Gods, dat Hij toen wij Zijn Naam onteerden, die tijd niet nam om Zichzelf eer aan te brengen, door ons te verdelgen. Maar Hij had geen lust in de dood van een zondaar, maar daarin dat hij zich tot Hem zou bekeren en leven. Hij heeft vele middelen om Zijn uitverkorenen tot Zich te brengen. Geloofd zij Zijn heilige Naam, dat Hij door droefenis mijn hart onderwezen heeft om mij in zekere mate te voegen naar Zijn wil, hetgeen lijdzaamheid werkt; en lijdzaamheid werkt bevinding, en bevinding hoop, welke niet beschaamt. Ik geloof God, dat ik niet beschaamd ben over de zaak, waarvoor ik mijn leven afleg, en daar ik erin gewikkeld ben geweest en ervoor gevochten heb, zo ga ik het nu met mijn bloed bezegelen. De Heere gaat nog steeds door met dezelfde zaak, welke reeds lang gaande is! En ofschoon wij sterven, erin bezig zijnde, zo twijfel ik niet, maar dat Hij op Zijn eigen tijd, andere werktuigen zal verwekken, waardiger om het voort te zetten tot de ere Zijns Naams en bevordering van Zijn Kerk en volk. Zeer geëerde moeder, ik weet, dat er niets ongedaan gelaten is door u of mijn vrienden tot redding van mijn leven, waarvoor ik u en hen allen vele hartelijke bewijzen van erkentelijkheid betuig; en het is mijn laatste wens om u en hen alle ongehoorzaamheid en liefdeloosheid in elke verhouding te vergeven. Schenk alstublieft mijn betuiging van eerbied aan mijn grootvader en grootmoeder, breng mijn groeten aan mijn ooms en tantes over, en betuig mijn hartelijke liefde aan al mijn zusters; aan elk familielid en vriend een bijzondere aanbeveling. Zeg het allen alstublieft, hoe dierbaar het is om deel aan Christus te hebben, wanneer wij komen te sterven; en raad hen allen aan om nooit te rusten in een staat buiten Christus; want als wij de Zijne zijn, maakt het niet uit wat de wereld ons doet. Zij kunnen slechts het lichaam doden, en geloofd zij God, de ziel is buiten hun bereik. Want ik twijfel niet, dat hun kwaadwilligheid de verdoemenis ervan evenzeer wenst, evenals de vernietiging van het lichaam; wat al te duidelijk gebleken is door hun bedrieglijke, vleiende beloften. Ik vertrouw u allen toe aan de zorg en bescherming van God, Die beloofd heeft een Vader der wezen en een Man der weduwen te zijn, en in de nood van elk familielid te voorzien. De Heere God des hemels zij uw vertroosting in deze smarten, en uw Toevlucht in de ellenden, die wij ongetwijfeld kunnen zien aankomen over het arme Engeland, en het arme bekommerde volk van God in het land. De Heere voere u door dit tranendal met een onderworpen, nederige geest, en brenge u ten laatste in heerlijkheid tot Hem; waar u, ik twijfel er niet aan, uw stervende zoon zal ontmoeten,

Benjamin Hewling

Alleen al voor mezelf was en is het een grote troost om te zien wat voor een getuigenis zij achtergelaten hebben van het gezegende aandeel in de Heere Jezus. Ook hun nederige en heilige zekerheid van hun eeuwige geluk was tot grote troost. Ik denk dat het nodig is om nog een ding te zeggen. De opperrechter Jefferies dacht er goed aan te doen om tijdens het proces van William Hewling in het bijzijn van iedereen te zeggen dat zijn grootvader die dood net zo goed verdiende als William. Hij dacht dat ik ook wel zo'n dood zou sterven. Dit zeg ik ten laatste, opdat het hierdoor moge blijken hoezeer zij het oog op mij hadden om mij te ruïneren, als de Heere, Die ten goede over mij gewaakt heeft, het niet verhoed had.

Een brief van William Hewling aan zijn zus.

Tutphaes³, 18 maart 1685.

Lieve zus,

Ik heb jouw brief van de 10^e van deze maand ontvangen. Die brief is vol van nieuwe tekens van de blijvende liefde van mijn lieve zus. Ook geef je blijk van jouw vurige ijver voor het welzijn van je arme onwaardige broer. Want, lieve, lieve zus, ik zal nooit in staat zijn om gepaste dankbaarheid te bewijzen voor deze vriendelijkheid die je mij bewezen hebt. Ik zie in je vriendelijke brief dat je ziet dat God in Zijn oneindige genade enige overtuigingen in mijn ziel gewerkt heeft en dat je daar blij mee bent. Want, lieve zus, ik kan niet anders dan het als een oneindige genade zien en als een wonder van liefde, dat God mijn weg van zonde ook maar het minste halt zou toeroepen, [en dat] terwijl ik ongebonden voort ben gegaan en zo liederlijk gezondigd heb tegen zoveel licht en tegen zoveel roepstemmen en vorige overtuigingen die ik gehad heb. Anderen die veel beter zijn dan ik, zijn afgesneden en naar hun plaats gezonden, terwijl ik nog gespaard ben. Dit is genade die niet hoog genoeg gewaardeerd kan worden. Ik loof God, dat ik zie dat het Hem sinds deze overtuigingen behaagd heeft om mij meer terughoudendheid tegen de zonde te geven en een klein beetje meer liefde tot heiligheid. Maar aan de andere kant zie ik dat ik zeer hard, dood en hoogmoedig ben en te [veel] geneigd om de dingen van de wereld te genieten. En ik zie dat de duivel heel druk is om mij van de weg af te trekken: hij werpt allerlei slechte gedachten in mijn hart, dat maar al te zeer geneigd is om te bezwijken voor de minste verleiding. Lieve zus, ik verlang van jou en ook van al mijn vrienden, dat jullie tot God bidden of Hij, in zijn oneindige genade, mijn harde en hoogmoedige hart zou willen onderwerpen. Dat Hij mijn genegenheden zou willen ordenen en blinde verstand zou willen verlichten. Ja, dat Hij mij, door Zijn Heilige Geest zou willen overtuigen, eerst van zonde, zodat ik het mag zien zoals het is, werkelijk waar vuil en vernielend en de grootste vijand van de mensheid. Dat ik het zó mag zien dat ik er een afkeer van krijg, ervan walg en het haten zal. Dat ik het zó zal mogen zien dat ik er droefheid over zal krijgen, namelijk die droefheid die onberouwelijk is. En dat Hij mij vervolgens zou willen overtuigen van gerechtigheid, van de volheid van de gerechtigheid van de Heere Jezus Christus, van de volheid van Zijn voldoening voor de zonde, totdat ik er zó van overtuigd mag zijn, dat ik uit mijzelf zal gaan daar naartoe [naar Christus en Zijn gerechtigheid]. Dat ik alle dingen schade en drek mag achten wat daarmee vergeleken wordt. Dat ik het juk van de Heere Jezus mag opnemen en een ware en getrouwe dienstknecht voor Hem mag zijn. Dat ik Hem geheel mag volgen, en nooit achterom zal kijken, maar steeds *zal jagen naar het wit tot den prijs der roeping Gods, die van boven is in Christus Jezus*, wetend dat mijn werk niet ijdel zal zijn.

Lieve zus, nu ik zie dat mijn hart zo stomp, hard en zo weinig te neigen is naar deze zaken, kan ik niet anders dan mijn verzoek te herhalen, of mijn vrienden tot God zouden willen bidden voor mij, of Hij, Die de grote Hartveranderaar is, Die [ook] de woorden des eeuwigen levens heeft, deze grote en heerlijke verandering in mij zou willen werken. Dat, waar Hij een goed werk begonnen heeft, Hij dat voleindigen zal, zodat ik zou mogen leven als een monument van Zijn oneindige genade en dat ik Zijn heilige Naam voor eeuwig mag loven en prijzen.

Mijn lieve zus, ik hoop dat dat voor eeuwig de praktijk zal zijn van je broer, die zeer veel van je houdt,

William Hewling.

William werd begraven op het kerkhof van Lyme.

200 mensen waren bij de begrafenis aanwezig.